हाम्रो पथरी शनिश्चरे

आधारभूत तह (कक्षा १-८)

(स्थानीय विषयको पाठ्यक्रम)

२०७८

पथरी शनिश्चरे नगरपालिका

नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

पथरी, मोरङ

सर्वाधिकार : पथरी शनिश्चरे नगरपालिका

संरक्षक

दिलिपकुमार राई, मेयर, पथरी शनिश्चरे नगरपालिका
यमुना विष्ट बाँस्तोला, उपमेयर, पथरी शनिश्चरे नगरपालिका
लक्ष्मीप्रसाद खरेल, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, पथरी शनिश्चरे नगरपालिका

सल्लाहकार

युवराज अधिकारी
अधिकृत, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र

स्थानीय पाठ्यक्रम लेखन

ऋषिराज धिमाल, उपप्राध्यापक, पथरी बहुमुखी क्याम्पस, पथरी शनिश्चरे-१, मोरङ
डिल्लीराज दाहाल, पूर्व प्रधानाध्यापक, भागीरथ माध्यमिक विद्यालय, पथरी शनिश्चरे-४, मोरङ
रोहिणीप्रसाद घिमिरे, प्रधानाध्यापक, बालकल्याण माध्यमिक विद्यालय, पथरी शनिश्चरे-७, मोरङ
दुर्गादेवी दङ्गाल, शिक्षक, न्यु पेगोडा आवासीय माध्यमिक विद्यालय, पथरी शनिश्चरे-१, मोरङ

स्थानीय पाठ्यक्रम सहलेखन

शालिग्राम काफ्ले, उपसचिव (शिक्षा), पथरी शनिश्चरे नगरपालिका
नवीन खुलाल बुढाथोकी, शाखा अधिकृत (शिक्षा), पथरी शनिश्चरे नगरपालिका

नगर प्रमुखको सन्देश

शिक्षा जीवनको सार हो । शिक्षाको माध्यमबाट नै सकारात्मक परिवर्तन सम्भव छ । शिक्षाले व्यक्तिमा आत्मविश्वास बढाइ अन्तरनिहित क्षमता प्रस्फुटन गराउँछ । शिक्षाले नैतिकवान नागरिक तयार गरी राष्ट्र निर्माणमा महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्दछ । जुन देशको शैक्षिक क्षेत्र मजबुत हुन्छ, त्यो देश आफैँमा मजबुत र विकसित बन्दै जान्छ । वर्तमान सन्दर्भमा अन्तराष्ट्रियस्तरमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने जनशक्तिको खाँचो छ । साथै शिक्षाले आफ्नो मौलिकपन, भाषा, संस्कृति र सभ्यताको जगेर्ना गर्न सक्षम नागरिक पनि तयार पार्नु आजको आवश्यकाता हो, जसका लागि आफ्नो धरातलीय यथार्थता र सम्भावनाहरूको पहिचान गरी सामाजिक मूल्य मान्यता, सांस्कृतिक परम्परा र राजनैतिक चेतनाका सकारात्मक पक्षलाई आत्मसात गर्दै विकासको गतिमा अग्रसर, समय सान्दर्भिक जनशक्ति विकास गर्न विद्यालय तहमा स्थानीय पाठ्यक्रम विकास गर्न आवश्यक भएकाले पथरी शनिश्चरे नगरपालिकाद्वारा यो पाठ्यक्रम निर्माण गरिएको छ ।

यो पाठ्यक्रम राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६, स्थानीय पाठ्यक्रम निर्देशिका,२०७६ ले तोकेको विधि तथा प्रक्रियाका आधारहरू पूरा गरी तयार गरिएको छ । पाठ्यक्रम निर्माणको क्रममा पथरी शनिश्चरे नगरपालिका नगर शिक्षा समितिले स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण समिति गठन गरी राजनीतिकर्मीहरू, जनप्रतिनिधहरू, शिक्षाविद्, विद्यालय व्यवस्थापन समितिका पदाधिकारीहरू, विद्यालयका प्रधानाध्यापकहरू, भाषाविद्, शिक्षक तथा शिक्षकका पेसागत सङ्घ संस्थाका प्रतिनिधि, अभिभावकलगायत स्थानीय सरोकारवाला व्यक्तिहरूसँग छलफल तथा स्थलगत अवलोकन गरी प्राप्त राय सुझावलाई समेत समावेश गरी पाठ्यक्रम निर्माण समितिले तयार गरेको छ । पाठ्यक्रम निर्माण समिति लगायत पाठ्यक्रम निर्माणमा संलग्न सबैलाई नगरपालिकाको तर्फबाट हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

शैक्षिक वर्ष २०७९ देखि कक्षा १-८ मा एकैपटक कार्यान्वयन हुने यो स्थानीय पाठ्यक्रमबाट पथरी शनिश्चरे नगरपालिकाभित्रका विद्यार्थीहरूले नगरपालिका क्षेत्रभित्रको भौगोलिक, समाजिक, सांस्कृतिक आर्थिक, राजनैतिक, ऐतिहासिक एवम् पर्यावरणीय लगायतका विषयहरूमा व्यवहारिक ज्ञान,सीप तथा क्षमतामा विकास गर्ने अपेक्षा गरिएको छ ।

पाठ्यक्रम निर्माणका क्रममा अहोरात्र खट्ने पाठ्यक्रम निर्माण समिति, महत्त्वपूर्ण सल्लाह सुझाव प्रदान गर्ने सरोकारवाला पक्षहरू, वडाअध्यक्ष तथा कार्यपालिका सदस्यज्यूहरू, सामाजिक विकास समित एवम् नगरपालिकाका सम्पूर्ण कर्मचारीलाई धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहन्छु ।

अन्त्यमा, पाठ्यक्रम प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन हुने छ भन्ने विश्वास गर्दै कार्यान्वयनका क्रममा देखिएका समास्याहरूलाई पहिचान गरी आवश्यक परिमार्जन र सुधारका लागि अमूल्य सुझावहरू प्रदान गरिदिनु हुन सम्बन्धित सम्पूर्ण सरोकारवाला महानुभावहरूमा पथरी शनिश्चरे नगरपालिकाको तर्फबाट हार्दिक अनुरोध गर्दछु ।

दिलिपकुमार राई
नगर प्रमुख
पथरी शनिश्चरे नगरपालिका, मोरङ

उपमेयरको मन्तव्य

समाज विकासको मूल कसीका रूपमा शिक्षालाई स्वीकार गर्दै आजको परिवर्तित समाज पनि शिक्षाको प्रतिबिम्ब मानिन्छ । समयसापेक्ष गुणस्तरीय शिक्षा आजको आवश्यकता हो । त्यसमा पनि प्रविधिमैत्री कक्षा शिक्षणसहितको शिक्षा प्रदान गर्नु आजको माग पनि हो । जतिसक्दो शिक्षामा स्थानीयकरणको आभास दिलाउँदै विश्व परिदृश्यमा समायोजन हुन सक्ने नागरिक तयार गर्न सक्नु पर्दछ । यसै सन्दर्भमा आज हाम्रो मुलुकमा शिक्षालाई गुणस्तरीय र जतिसक्दो स्थानीयकरण गर्ने उद्देश्यका साथ राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ ले स्थानीय पाठ्यक्रमको अवधारणा ल्याएको छ । यसैअनुरूप आज यस पथरी शनिश्चरे नगरपालिका अन्तर्गतका विभिन्न विषयवस्तु समेटेर स्थानीय पाठ्यक्रम, २०७८ तयार भएको छ, जहाँ स्थानीयस्तरका परिचय, प्राकृतिक, सांस्कृतिक विविधतालगायत यहाँका मुख्य सामाजिक समस्याहरू, कला साहित्य, स्थानीय सिप र प्रविधि जस्ता महत्त्वपूर्ण कुरालाई समेटिएको छ । पक्कै पनि यो पाठ्यक्रममा समेटिएका मौलिक विषयवस्तुहरूले शिक्षामा गुणस्तर प्रदान गर्ने छ भन्ने आशा गरेकी छु । यो पाठ्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने क्रममा सम्बन्धित निकायहरूबाट आवश्यक सहयोग प्राप्त हुने छ र सम्बन्धित सरोकारवालाहरूद्वारा यो पाठ्यक्रम लागु हुने छ भन्ने आशा पनि गरेकी छु।

अन्तमा यो पाठ्यक्रम निर्माणमा आफ्नो अमूल्य समय दिई खटिनुभएका कार्यदलका व्यक्तित्वहरूलाई हृदयदेखि धन्यवाद दिन चाहन्छु । यो पाठ्यक्रम निर्माणमा सहयोग गर्नुहुने सम्पूर्ण व्यक्तित्वहरूलाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु। यो पाठ्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यक सहयोग गर्ने कार्यमा पनि प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दछु।

यमुना विष्ट बाँस्तोला
उपमेयर
पथरी शनिश्चरे नगरपालिका

मेरो भन्नु

शिक्षा पूर्वाधारको पनि पूर्वाधार हो । योग्य दक्ष र नैतिकवान् मानव संसाधनको विकासका लागि शिक्षाको पद्दति र विषयवस्तु, व्यक्ति, राष्ट्र र समाजको आवश्यकता अनुकूल हुनुपर्दछ । आजको युगको शिक्षाले व्यक्तिमा मानवीयता, नैतिकता, सहकार्य एवम् विश्लेषणात्मक चिन्तन जस्ता सिपहरूको अपेक्षा गर्दछ । ज्ञान र प्रविधिमा आधारित कामको संसार नै अर्थतन्त्रको प्रमुख संवाहकका रूपमा अगाडि देखा परिरहेको वर्तमान सन्दर्भमा एकातर्फ अन्तराष्ट्रिय रूपमा खरो उत्रन सक्ने विषयगत दक्षता आवश्यक पर्दछ भने अर्कोतर्फ आफ्नो स्थानीय धरातलीय यथार्थ र सम्भावनाहरूलाई पहिचान गरी त्यसलाई आर्थिक एवम् सामाजिक मूल्यका रूपमा विकास गर्न सक्ने कौशल र सोच आवश्यक पर्दछ । उपर्युक्त तथ्यलाई मध्यनजर गरी विद्यार्थीहरूमा आफ्नो स्थानीय संस्कृति, भाषा, ज्ञान, सीप, सम्पदा र आर्थिक सम्भावनाहरूको बोध गराई आफ्नो पहिचान प्राप्त गर्ने अवसरका रूपमा स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गरिनुपर्ने हुन्छ । पथरी शनिश्चरे नगरपालिकाद्वारा निर्माण गरिएको प्रस्तुत पाठ्यक्रम सोही उद्देश्यमा परिलक्षित रहेको छ ।

नेपालको संविधान, २०७२ ले नेपाललाई सङ्घीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक राज्यका रूपमा शासन प्रणालीलाई दिशा निर्देश गरेपछि शासकीय प्रणालीलाई पुन: संरचना गरी तीन तहको सरकार रहने व्यवस्था रहेको छ । यसैअनुसार स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन,२०७४ को परिच्छेद ३ दफा ११(ज) मा आधारभूत तथा माध्यमिक तहको अधिकार स्थानीय तहलाई दिइएको छ । राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप,२०७६ ले आधारभूत तहको कक्षा १ देखि ८ सम्म स्थानीय तहले नै पाठ्यक्रम तयारी गरी स्थानीय विषय पठनपाठन गराउनु पर्ने व्यवस्था गरेअनुसार शैक्षिक वर्ष २०७९ देखि कक्षा १-८ मा एकै पटक पथरी शनिश्चरे नगरपालिकाभित्रका सामुदायिक, संस्थागत तथा धार्मिक विद्यालयहरूमा लागु गर्ने गरी यो स्थानीय पाठ्यक्रम तयार पारी कार्यान्वयनमा ल्याइएको हो ।

पाठ्यक्रम शिक्षण सिकाइ सहजीकरण प्रक्रियाको मूल आधार हो । स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्रभित्र रहेर विद्यालय तहको शिक्षामा स्थानीय विषयलाई बढी उद्देश्यमूलक, व्यावहारिक, समसामयिक, स्तरीय बनाउने अभिप्रायले स्थानीय सरोकारवालाहरू,जनप्रतिनिधिहरू,नागरिक अगुवाहरू, जातिगत तथा धार्मिक सङ्घ सस्थाका प्रतिनिधिहरू, शिक्षक, अभिभावक, बुद्धिजीवी तथा विद्यार्थीहरूबाट प्राप्त राय-सुझावका आधारमा विश्वमा सूचना तथा सञ्चार क्षेत्रमा देखा परेका विकास तथा स्थानीयकरणलाई विद्यालय तहको शिक्षामा समाहित गरी सामाजिक मूल्यमान्यता, ज्ञानविज्ञानका विविध पक्षहरू एवम् विषयगत ज्ञानयुक्त शिक्षाको आवश्यकतालाई दृष्टिगत गरी यस नगरपालिकाले **हाम्रो पथरी शनिश्चरे** नामक स्थानीय पाठ्यक्रम तयार पारेको हो ।

पाठ्यक्रम निर्माणको क्रममा संयोजन गर्ने शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा, पाठ्यक्रम निर्माण समिति, महत्त्वपूर्ण सल्लाह सुझाव प्रदान गर्ने सरोकारवाला पक्षहरू,कार्यपालिका सदस्यहरू,सामाजिक विकास समित एवम् विषयवस्तु सम्पादन गर्न सहयोग गर्नुहुने पाठ्यक्रम विकास केन्द्रका अधिकृत युवराज अधिकारीलगायत यस नगरपालिकाका सम्पूर्ण कर्मचारीलाई धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहन्छु । अन्त्यमा पाठ्यक्रमको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन हुने छ भन्ने विश्वास गर्दै त्रुटिहरू पहिचान गरी निरन्तर परिमार्जन र सुधारका लागि पृष्ठपोषण र सुझाव प्रदान गरिदिनु हुन सम्बन्धित सबैमा हार्दिक अनुरोध गर्दछु ।

लक्ष्मी प्रसाद खरेल
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
पथरी शनिश्चरे नगरपालिका,मोरङ

विषयसूची

		पेज नं.
१.	परिचय	१
२.	तहगत सक्षमता	८
३.	कक्षागत सिकाइउपलब्धि	१४
४.	विषयवस्तुको क्षेत्र र क्रम	२७
५.	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण, सम्भावित शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप र मूल्याङ्कन प्रक्रिया	४३
६.	सम्भावित परियोजना तथा प्रयोगात्मक कार्य	२००
७.	सिकाइ सहजीकरण विधि र प्रक्रिया	२०२
८.	विद्यार्थी मूल्याङ्कन	२०४
सन्दर्भसामग्रीहरू		२०९
अनसूची		२१०
अनुसूची १ : विद्यार्थी मूल्याङ्कन अभिलेखीकरण फाराम		
अनुसूची २ : विशिष्टीकरण तालिका (कक्षा ८)		

१. परिचय

परापूर्व कालदेखि नै शिक्षा लिनेदिने प्रक्रिया चल्दै आएको पाइन्छ । अनुभवमा आधारित ज्ञान, सिप र अनुभवहरू अनियमित (Informal) रूपमा साटासाट हुन्थ्यो । छरिएर रहेको ज्ञानलाई समेट्ने माध्यमका रूपमा पाठ्यक्रम निर्माण गर्न थालियो, जसअनुरूप आज कक्षाकोठामा शिक्षण सिकाइ कार्यलाई प्रभावकारी र अर्थपूर्ण बनाउन विभिन्न ढाँचाका पाठ्यक्रमहरू प्रयोग हुँदै आएको पाइन्छ । नेपालका सन्दर्भमा वि.सं. २०२८ सालको 'नयाँ शिक्षा'ले विभिन्न ढाँचामा व्यावसायिक शिक्षालाई जोड दिएर पाठ्यक्रम निर्माण सँगसँगै शैक्षिक संरचनामा पनि फेरबदल गरेको थियो । यसैको निरन्तरता स्वरूप वि.सं. २०३८ सालमा पाठ्यक्रम कार्यान्वयन योजनाले पनि शैक्षिक संरचनामा परिवर्तन गर्नुका साथै पाठ्यक्रममा पनि परिवर्तन गरेको थियो । समय परिवर्तनसँगसँगै मुलुकमा भएको राजनैतिक परिवर्तन र शासन व्यवस्थामा आएको फेरबदलले वि.सं. २०४९ सालको राष्ट्रिय शिक्षा आयोगको प्रतिवेदनले पनि प्रजातन्त्रलाई संस्थागत गर्ने लक्ष्यका साथ पाठ्यक्रममा परिवर्तन गर्न सिफारिस गरेको थियो । यसै क्रममा वि.सं. २०६२/०६३ सालको आन्दोलनले पनि मुलुकमा लोकतन्त्र स्थापित गर्दै राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०६४ लागु गरियो जसले स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माणलाई ठोस रूपमा अगाडि सारेको थियो, जहाँ सामाजिक अध्ययन, सिर्जनात्मक कला तथा शारीरिक शिक्षा अन्तर्गतको २० प्रतिशत पाठ्यक्रम स्थानीय स्तरबाट निर्माण गर्नुपर्ने कुरा सिफारिस गरेको थियो । मुलुकमा भएको राजनैतिक अस्थिरता र शिक्षा क्षेत्रमा देखिएको अन्योलका कारण उक्त सिफारिस भएको पाठ्यक्रमको ढाँचाअनुसारको स्थानीय स्तरको पाठ्यक्रम एकातिर निर्माण हुन सकेन भने निर्माण भएको पाठ्यक्रम पनि कार्यान्वयन हुन सकेन । तर विश्व परिवेशमा देखिएको स्थानीयकरण (Localization) सँगसँगै विश्वव्यापीकरण (Globalization) को प्रयोग शिक्षामा पनि हुन थाल्यो । फलस्वरूप स्थानीय परिवेशमा आधारित पाठ्यक्रम निर्माण गर्नुपर्ने चुनौती आज हामीसामु टड्कारो रूपमा देखापर्‍यो । हाम्रो शिक्षा क्षेत्र स्थानीय विषयवस्तुको अभावमा अधुरो हुने प्रष्ट भयो । यसै अनुरूप राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप वि.सं. २०७६/०५/२० गते अनुमोदन भई आज सोही दस्तावेजमा उल्लेख भएबमोजिमको पाठ्यक्रम निर्माण हुने र कतिपय विषयवस्तु कार्यान्वयन भइरहेको अवस्थामा देखिन्छ । यसमा उल्लेख भएका र निर्देशन भएका विषयवस्तुहरूमध्ये सबैभन्दा महत्त्वपूर्ण र स्थानीय सरोकारवालाहरूलाई ध्यान आकर्षित गर्न बाध्य पार्ने विषयवस्तु स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माणको विषयवस्तु हो जुन निर्माणका लागि स्थानीय पाठ्यक्रम मार्गदर्शन, २०७६ समेत जारी भइसकेको छ । यसै मार्गदर्शनमा आधारित भई यो स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गरिएको छ ।

स्थानीय पाठ्यक्रमको अवधारणा

स्थानीय पाठ्यक्रम स्थानीय विषयवस्तुलाई समेटेर स्थानीय जनशक्ति प्रयोग भई स्थानीय तहमा प्रयोग गरिने पाठ्यक्रम हो । यसले स्थानीयकरण (Localization) को सिकाइलाई आधार मानी सोहीअनुसार स्थानीय विषयवस्तु विशेष गरी धर्म, संस्कृति, चाडपर्व, पेसा-व्यवसायलगायतका महत्त्वपूर्ण कुराहरूलाई समेट्ने कुरामा जोड दिन्छ ।

- स्थानीय सरोकारवालाको सहभागितामा स्थानीय आवश्यकताअनुसार विषयवस्तु समावेश गरी निर्माण र कार्यान्वयन हुने पाठ्यक्रम नै स्थानीय पाठ्यक्रम हो ।

  - प्राथमिक शिक्षा पाठ्यक्रम, २०६२

- स्थानीय सरोकारवालाको आवश्यकता, चाहना र उनीहरूकै सहभागितामा स्थानीय विषयवस्तुलाई समावेश गरी निर्माण र कार्यान्वयन हुने पाठ्यक्रम नै स्थानीय पाठ्यक्रम हो । स्थानीय ज्ञान, सिप र प्रविधिलाई समेटी तयार पारिएको पाठ्यक्रमलाई नै स्थानीय पाठ्यक्रमको रूपमा लिन सकिन्छ, जसले स्थानीयतालाई जोड दिन्छ ।

  - स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण र कार्यान्वयनसम्बन्धी स्रोत सामग्री, २०६८

- स्थानीय पाठ्यक्रम भन्नाले स्थानीय सरोकारवालाले आवश्यक ठानेको विषयवस्तुलाई उनीहरूकै विज्ञता र सक्रियतामा यथाशक्य कम लागतमा तयार गरिएको पाठ्यक्रम हो ।

  - राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६

पाठ्यक्रम निर्माण योजनाको आधार

पाठ्यक्रम निर्माण गर्ने कार्य आफैँमा एउटा चुनौतीपूर्ण कार्य हो । आज विश्व परिवेशमा हेर्दा पाठ्यक्रम निर्माण योजनाको ठोस र वस्तुगत ढाँचा तयार भएको देखिँदैन तर पनि पाठ्यक्रम निर्माण योजनाअन्तर्गत विभिन्न पाठ्यक्रम नमुनाहरू हामीमाझ प्रस्तुत भएका छन्, जसअन्तर्गत तार्किक नमुना (Rational Model) जसमा RW Tyler (1949) र Hilda Taba (1962) ले पाठ्यक्रम निर्माणको स्पष्ट मार्गदर्शन प्रस्तुत गरेको पाइन्छ । त्यसै गरी चक्रीय नमुना (Cyclic Model) अन्तर्गत DK Wheeler (1967) र Audrey र Howard Nicholn (1978) ले पाठ्यक्रम निर्माण आवश्यकताको विश्लेषण (Situation Analysis) सँगसँगै पाठ्यक्रमका आवश्यकतालाई उद्देश्य (Objectives), विषयवस्तु (Contents), शिक्षण विधि (Teaching Methods/ Strategies) र मूल्याङ्कन (Evaluation) प्रक्रियाका रूपमा व्याख्या गरेको पाइन्छ । त्यसै गरी Decker Walker (1971) र Malcolm Skilbek (1976) ले आफ्नो Dynamic model मा Platform अन्तर्गत विभिन्न सरोकारवालाहरूबाट विचार सङ्कलन गरी त्यसमाथि Deliberation phase मा छलफल गरी एउटा निश्चित ढाँचामा पाठ्यक्रम निर्माण गर्नुपर्ने कुरा उल्लेख गरिएको पाइन्छ । यसै सैद्धान्तिक आधारमा यो स्थानीयस्तरको पाठ्यक्रम तयार गरिएको छ । मुख्य गरी पाठ्यक्रममा समावेश गर्ने विषयवस्तु छनोट गर्नुपूर्व आवश्यकताको पहिचान र विश्लेषण गरी यो पाठ्यक्रम तयार पारिएको छ । उक्त कुराको विश्लेषणपश्चात् उद्देश्य निर्धारण, विषयवस्तुको छनोट तथा सङ्गठन, शिक्षण सिकाइ सहजीकरण प्रक्रियासँगसँगै मूल्याङ्कन प्रक्रियाका आधारहरूलाई सैद्धान्तिक मान्यताको आधारमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

आवश्यकता पहिचान तथा विश्लेषणको आधार

पाठ्यक्रममा समेट्नुपर्ने विषयवस्तुहरूको पहिचान गर्न Hilda Taba (1962) ले आफ्नो पुस्तक Curriculum Development मा आवश्यकताको पहिचान (Diagnosis of Needs), DK Wheeler (1967) ले परिस्थितिको विश्लेषण (Situation Analysis) र Decker Walker (1971) ले विभिन्न सरोकारवालाहरूबाट आवश्यक सूचना तथा जानकारीहरू platform मार्फत पाठ्यक्रममा समेट्नुपर्ने विषयवस्तु निर्धारण गर्नुपर्ने कुरा उल्लेख गरेबमोजिम यस स्थानीयस्तरको पाठ्यक्रम निर्माणका लागि २०७८ पुस २५ गते आइतवार यस पथरी शनिश्चरे नगरपालिका क्षेत्रका सरोकारवालाहरूको भेलाबाट स्थानीय आवश्यकता र पहिचानको विषयवस्तु खोजी गर्ने कार्य भएको थियो । साथै स्थलगत भ्रमणबाट पनि तथ्याङ्क सङ्कलन गरी यो पाठ्यक्रम निर्माण गरिएको छ । यसबाहेक आवश्यकता पहिचान तथा विश्लेषणका लागि Dollar, Prescott र Maslow को Need लाई पनि ख्याल गरिएको छ ।

पाठ्यक्रममा उद्देश्य छनोटको आधार

पाठ्यक्रम निर्माणमा आवश्यकताको पहिचान भइसकेपछि तोकिएको कक्षा र उमेर समूहका बालबालिकाहरूमा हासिल गराइने सिकाइउपलब्धि तथा उद्देश्यहरू किटान गर्नुपर्छ । यो कार्य अत्यन्त महत्त्वपूर्ण हुन्छ, जसमा विद्यार्थीको उमेर, स्तर, क्षमता तथा विषयवस्तुको सञ्चित भागलाई आधार मानी उद्देश्यहरू छनोट गर्नुपर्दछ । यसका लागि Benzamin S Bloom ले आफ्नो पुस्तक Taxonomy of Educational Objectives (1956) मा प्रस्तुत गरेको ज्ञान पक्ष (Coganative Domain), धारणात्मक पक्ष (Affective Domain) र मनोक्रियात्मक/सिप पक्ष (Psychomotor Domain) लाई आधार मानी त्यसमा उल्लिखित ज्ञान, सिप र धारणा विकासका तहहरूलाई मुख्य कसीका रूपमा दृष्टिगत गरी उद्देश्य तथा सक्षमताहरू निर्धारण गर्नुपर्ने कुरा उल्लेख भएको पाइन्छ । त्यसै गरी सन् 2007 मा आफ्नो परिमार्जित New Taxonomy of Educational Objectives मा Marzano and Kendal ले प्रस्तुत गरेको एकभागीय (Unidimentional) उद्देश्य निर्माणका तहहरू जसमा स्मरण (Retrival), बुझाइ (Comprehension), विश्लेषण (Analysis), ज्ञानको प्रयोग (Knowledge Utilization), उच्च ज्ञानात्मक सोचाइ तह (Meta Cognitive Level of Thinking) र स्वचिन्तनको तह (Self System of Thinking Level) लाई आधार मानी पाठ्यक्रमका उद्देश्य/सक्षमताहरू निर्धारण गर्नुपर्ने कुरा औँल्याइएको पाइन्छ । त्यसै गरी Robert Magar को Performance

Condition र Criterian लाई आधार मानी पाठ्यक्रममा उद्देश्य निर्धारण गर्नुपर्ने कुरा उल्लेख गरिएको पाइन्छ। यसै आधारमा यो स्थानीयस्तरको पाठ्यक्रममा छनोट गरिएका सक्षमता तथा सिकाइउपलब्धिहरू Bloom's Taxonomy, New Taxonomy र Robert Mager ले प्रस्तुत गरेको मुख्य उद्देश्य निर्धारणका आधारहरूलाई दृष्टिगत गरी छनोट गरिएको छ।

पाठ्यक्रममा विषयवस्तु छनोटको आधार

पाठ्यक्रम उद्देश्यको निर्धारण भइसकेपछि विषयवस्तुको छनोट गर्नुपर्ने कुरा उल्लेख छ। विशेष गरी RW Tyler (1949) ले आफ्नो पुस्तक Basic Principle of Curriculum and Instruction मा एकातिर शिक्षण सिकाइका विषयवस्तु छनोट तथा सङ्गठनका आधारहरू प्रस्तुत गरिएको पाइन्छ भने अर्कोतर्फ सिकाइ अनुभव (Learning Experience) जुन विद्यार्थी, शिक्षक र कक्षाकोठाको अन्तर्क्रियाबाट प्राप्त हुन्छ त्यसलाई मुख्य विषयवस्तुका रूपमा व्याख्या गरिएको पाइन्छ। जहाँ सिकारुले प्रशस्त अभ्यास गर्न पाउनुपर्ने, ऊ अभ्यास कार्यबाट हुने सिकाइबाट सन्तुष्ट हुनुपर्ने, अभ्यास कार्य उद्देश्यसँग सम्बन्धित हुनुपर्ने लगायत अभ्यास कार्य र सिकाइ अनुभवका क्रियाकलापहरू विद्यार्थीको स्तरअनुसारको हुनुपर्ने कुरा उल्लेख गरिएको पाइन्छ। त्यसै गरी Hilda Taba (1962) ले आफ्नो पुस्तक Curriculum Development मा विषयवस्तु छनोट गर्दा उद्देश्यसँग एकरूपता (Consistency with Objectives), विषयवस्तुको वैधता र महत्त्वको आधार (Validity and Significant of Contents), सामाजिक वास्तविकता (Social Realities) को आधार, विषयवस्तुको गहिराइ र व्यापकता (Breadth and Depth of Contents), सिकारुको रुचि (Interest), स्तर (Level) र आवश्यकता (Need) को आधारलाई ख्याल गर्नुपर्ने कुरा उल्लेख गरिएको पाइन्छ। यसै आधारमा यो स्थानीयस्तरको पाठ्यक्रममा विषयवस्तु छनोट गर्दा RW Tyler र Hilda Taba ले प्रस्तुत गरेको विषयवस्तु तथा सिकाइ अनुभवलाई छनोट प्रक्रियालाई पनि मुख्य आधार मानिएको छ।

पाठ्यक्रममा विषयवस्तु सङ्गठनको आधार

पाठ्यक्रममा विषयवस्तु तथा सिकाइ अनुभव छनोट गरिसकेपछि त्यस्ता विषयवस्तुलाई क्रमबद्ध रूपमा मिलाएर राख्नुपर्दछ। यसका लागि RW Tyler ले आफ्नो पुस्तकमा मुख्य तीन आधारहरू निरन्तरता (Continuity), समन्वय (Integration) र क्रम (Sequence) लाई ख्याल गर्नुपर्ने कुरा उल्लेख गरेको पाइन्छ। जसमा विषयवस्तुको सङ्गठन गर्दा Simple to Complex, Chronological Sequence, Whole to Part र Pre-requisite Learning लाई ख्याल गर्नुपर्ने कुरा उल्लेख गरिएको पाइन्छ। त्यसै गरी विषयवस्तुको सङ्गठन गर्दा लम्बीय सङ्गठन (Vertical Integration) र क्षितीजीय सङ्गठन (Horizontal Integration) लाई आधार मानी विषयवस्तुहरू निरन्तर रूपमा प्रस्तुत गर्नुपर्ने कुरा RW Tyler को रहेको छ। त्यसै गरी Hilda Taba (1962) ले क्रम (Sequence), सञ्चित ज्ञान (Cumulative Knowledge), समन्वय (Integration), वैचारिक तथा मनोवैज्ञानिक पक्ष (Logical and Psychological Requirement), तथ्यगत विषयवस्तु (Facts) र विद्यार्थीको विविध क्षमता (Modes of Learner) लाई आधार मानि विषयवस्तुको सङ्गठन गर्नुपर्ने कुरा उल्लेख गरिएको पाइन्छ। साथै मिल्दाजुल्दा विषयवस्तुहरूलाई पनि मिलान गर्नुपर्ने कुरालाई Vertical and Horizontal Articulation अन्तर्गत व्याख्या गरिएको छ जसले विषयवस्तुको व्यापकता र गहिराईलाई सन्तुलित (Balance) राख्न मदत गरेको छ। यसै आधारमा यो स्थानीयस्तरको पाठ्यक्रममा छनोट गरिएका विषयवस्तुहरूलाई पनि महत्त्वपूर्ण सङ्गठनका आधारहरूलाई मुख्य केन्द्रविन्दु मानी होसियारीका साथ विषयवस्तुको क्षेत्र र क्रम मिलाउने प्रयास गरिएको छ।

पाठ्यक्रममा शिक्षण विधि तथा सिकाइ सहजीकरण छनोटको आधार

पाठ्यक्रममा विषयवस्तु तथा सिकाइ अनुभवको सङ्गठन गरिसकेपछि उक्त विषयवस्तुहरू के कसरी विद्यार्थीको मस्तिस्कसम्म पुऱ्याउने तरिका, विधि तथा रणनीतिक कौशलहरूलाई ख्याल गर्नुपर्दछ। यसका लागि शिक्षणका सूत्रहरू (Maxims of Teaching) जसमा Teaching Skill (Efficiency and Competency and Based Teaching), Models of Teaching, शिक्षण विधि (Teaching Methods) जसमा विद्यार्थी केन्द्रित (Child Centered), शिक्षक केन्द्रित (Teacher Centered), अन्तर्क्रियात्मक विधि (Interaction Centered Method), सामग्री केन्द्रित विधि (Material Focused

Teaching Method) लाई आधार बनाउनु पर्ने कुरा उल्लेख गरिएको छ। त्यसै गरी ICT Based Teaching, Multimedia Based, Web Based Teaching, Web 2.0 र Web 3.0 लगायत Soft Skills (Thinking Skills, Intrapersonal Skills, Interpersonal Skills, Information Technology and Multiple Literacy and Citizenship Skills) मा आधारित शिक्षण विधिहरूलाई प्रभावकारी तथा अर्थपूर्ण रूपमा प्रयोग गर्नुपर्ने उल्लेख उल्लेख गरिएको पाइन्छ। यसै आधारमा यो स्थानीयस्तरको पाठ्यक्रममा पनि शिक्षण सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया तथा शिक्षण विधि र तरिकाहरूको छनोट गर्दा यिनै महत्त्वपूर्ण आधारहरूलाई आत्मसात गरिएको छ।

पाठ्यक्रममा मूल्याङ्कन प्रक्रिया छनोटको आधार

पाठ्यक्रममा शिक्षण सिकाइ सहजीकरण प्रक्रियालाई छनोट गरिसकेपछि विद्यार्थीले तोकिएको सिकाइउपलब्धि के कति मात्रामा हासिल गर्न सके भनी लेखाजोखा गर्ने मूल्याङ्कन प्रक्रियाका आधारहरू छनोट गर्नुपर्दछ। विशेष गरी RW Tyler ले आफ्नो पुस्तकमा मूल्याङ्कन उद्देश्यमुखी, आशातीत व्यवहारमुखी, उपयुक्त मूल्याङ्कनका साधनको छनोट र व्यवहार अभिलेखीकरण साथै विद्यार्थीको श्रेणीकरण गर्नुपर्ने कुरा उल्लेख गरेको पाइन्छ। यसै आधारमा यस स्थानीयस्तरको पाठ्यक्रममा मूल्याङ्कन प्रक्रियाअन्तर्गत सैद्धान्तिक रूपमा उल्लेख भएका कुराहरूलाई जतिसक्दो धेरै व्यावहारिक बनाउने प्रयास गरिएको छ। जहाँ निर्माणात्मक मूल्याङ्कनका साधन र निर्णयात्मक मूल्याङ्कनका साधनलाई समेट्नुका साथै निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणालीलाई उपलब्धिस्तर मापन प्रणालीका आधारमा व्याख्या तथा विश्लेषण गरिएको छ।

पाठ्यक्रम निर्माणको ढाँचा

पाठ्यक्रममा निर्धारण गर्ने विषयवस्तु छनोट गरी के पढ्ने ? के पढाउने ? कसरी पढाउने र तोकिएको विषयवस्तु कसरी लेखाजोखा गर्ने भन्ने कुरासँगसँगै समग्रमा निर्माण हुने पाठ्यक्रम कुन ढाँचाको हुने भन्ने कुरा महत्त्वपूर्ण हुन्छ। झट्ट हेर्दाखेरी यसमा समेटिएको विषयवस्तुको छनोट र त्यसको क्रमबद्धताका आधारमा पाठ्यक्रमको ढाँचा निर्धारण हुन्छ। यस्ता पाठ्यक्रमका ढाँचाहरूलाई विषयकेन्द्रित र समस्याकेन्द्रित ढाँचाका रूपमा व्याख्या गरिएको पाइन्छ। विषयकेन्द्रित ढाँचामा Subject Design, Discipline Design, Brodfield Design, Correlation Design र Process Design लाई आधार बनाइएको छ। सिकारुकेन्द्रित ढाँचामा Child Centred Design, Aactivity/Experience Based Design, Humanistic Design, Romntic/Radical Design लाई मुख्य आधार बनाइएको छ। त्यसै गरी समस्याकेन्द्रित ढाँचाअन्तर्गत Life Situation Design, Core Design, Social Problem and Reconstruction Design लाई मुख्य केन्द्रविन्दु मानिएको छ। यसै आधारमा आज पाठ्यक्रम निर्माणमा विभिन्न प्रकारका नयाँ ढाँचाहरूको पनि विकास भएको पाइन्छ। कतिपय विकसित मुलुकहरूले पाठ्यक्रम निर्माणमा सुषुप्त पाठ्यक्रम (Hidden Curriculum), शून्य पाठ्यक्रम (Null Curriculum) र Spirial Curriculum को समेत प्रयोग गरेको देखिन्छ। यो स्थानीयस्तरको पाठ्यक्रम निर्माण र यसमा समेटिएका विषयवस्तुको प्रकृतिलाई आधार मानी कक्षा १-३ सम्मको पाठ्यक्रममा एकीकृत पाठ्यक्रम (Integrated Curriculum Design) र कक्षा ४-८ सम्म Broadfield/Fusoin Core Design मा पाठ्यक्रम ढाँचा तयार गरिएको छ। जसमा मुख्य चार वटा विषय अङ्ग्रेजी, गणित, नेपाली र मेरो सेरोफेरो/सामाजिक विषयलाई एकीकृत सिकाइउपलब्धि निर्धारण गरी व्यवहारपरक सिप (Soft Behavioral Skills) निर्माण र त्यसको लेखाजोखा गर्ने प्रयास गरिएको छ तर स्थानीय पाठ्यक्रम भने Fusion, Core, Life Situation Oriented, Social Problem and Reconstruction Design र Activity Based ढाँचामा तयार गरिएको छ।

पाठ्यक्रम निर्माणको दार्शनिक, सामाजिक आधार

पाठ्यक्रम निर्माण गर्ने कार्य आफैँमा एउटा चुनौतीपूर्ण कार्य हो। यसमा एकातिर विद्यार्थीको रुचि, स्तर, क्षमताअनुसारका विषयवस्तुहरू समेट्नुपर्दछ भने अर्कोतर्फ त्यसमा प्रस्तुत हुने विषयवस्तुहरू कुनै न कुनै दार्शनिक आधारबाट प्रतिबिम्बित हुनुपर्दछ। यसै आधारमा यस क्षेत्रको स्थानीयस्तरको पाठ्यक्रम निर्माणमा मुख्य गरी स्थायित्ववाद (Perennialism), प्रगतिवाद (Progressivism), सामाजिक संरचनावाद/निर्माणवाद (Social Constructionism), उत्तर आधुनिकतावाद (Post Modernism) जस्ता दार्शनिक पक्षहरूलाई मुख्य आधार मानिएको छ। यसका साथै प्रकृतिवाद, आदर्शवाद, प्रयोजनवादसँगसँगै

मानवीय मूल्य र अस्तित्वलाई पाठ्यक्रममा समेट्ने आधारलाई पनि यस स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माणको मुख्य दार्शनिक आधार मानिएको छ । यससँगसँगै पाठ्यक्रममा सामाजिक विषयवस्तुलाई समेट्ने उद्देश्यले यस स्थानीयस्तरका सामाजिक समस्या, सामाजिक वर्ग, सामाजिक परिवर्तनका रूपहरू, सामाजिक द्वन्द्व, सामाजिक न्याय र अधिकार जस्ता महत्त्वपूर्ण विषयवस्तुहरू पनि नछुटून् भन्ने आधारमा सामाजिक सिद्धान्तहरूलाई पनि यो पाठ्यक्रम निर्माणको मुख्य आधार बनाइएको छ ।

पाठ्यक्रम निर्माणको शैक्षिक मनोवैज्ञानिक आधार

पाठ्यक्रम निर्माण नितान्त रूपमा बालकका लागि हुन्छ । त्यसमा पनि बालकले कसरी सिक्छ भन्ने आधार शैक्षिक मनोविज्ञानबाट बुझ्नुपर्दछ । यसै कुरालाई मध्यनजर गरी यो स्थानीय पाठ्यक्रममा राखिएका विषयवस्तुहरू एकातिर उसको वृद्धि र विकासलाई आधार मानि छनोट गरिएको छ भने अर्कोतर्फ बालकले कसरी सिक्छ भन्ने कुरालाई जोड दिएर विभिन्न सिकाइका सिद्धान्तहरूलाई पनि मुख्य आधार बनाइएको छ । यसका लागि Elizabeth Hurluck (1968) को Child Development नामक पुस्तकमा उल्लेख भएबमोजिम बालकको उमेर अनुसारका विषयवस्तु पस्कने प्रयास गरिएको छ भने अर्कोतर्फ विभिन्न शिक्षा क्षेत्रका मनोवैज्ञानिकहरूले प्रस्तुत गरेका सिकाइ सिद्धान्तहरू विशेष गरी व्यवहारवादी र संज्ञानवादी विचारहरूलाई समेत स्थानीय पाठ्यक्रममा समेट्ने प्रयास गरिएको छ ।

पाठ्यक्रममा नवप्रवर्तनको प्रयोगको आधार

यस स्थानीयस्तरको पाठ्यक्रममा जतिसक्दो धेरै नयाँ शैक्षणिक विधि र प्रविधिहरूको प्रयोग होस् भन्ने उद्देश्यले शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि (ICT in Education) लाई समेट्ने प्रयास गरिएको छ । जसमा Shulman (1986) को ICT सम्बन्धी मुख्य सैद्धान्तिक आधार अन्तर्गत TPACK Model लाई परिभाषित हुने गरी यो पाठ्यक्रम निर्माण गरिएको छ । यसका साथै स्थानीयस्तरका कला, सिप र प्रविधिहरूलाई समेत समेटी आधुनिक नवप्रवर्तनकारी विषयवस्तु प्रस्तुत गर्नुका साथै कक्षा शिक्षण र सिकाइ सहजीकरण प्रक्रियामा ICT को प्रयोग गर्ने कुरामा विशेष जोड दिइएको छ ।

स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माणका सिद्धान्तहरू

जसरी अन्य विषयक्षेत्रको पाठ्यक्रम निर्माण गरिन्छ, सोही आधारमा स्थानीय स्तरको पाठ्यक्रम पनि केही महत्त्वपूर्ण सैद्धान्तिक आधारलाई ख्याल गरेर निर्माण गरिन्छ । हामीलाई थाहा छ, स्थानीय स्तरको पाठ्यक्रमले स्थानीय संस्कृति, भाषा, जातजाति, वेशभूषा, जीवनशैली, धर्म, प्राकृतिक स्रोत, भौगोलिक परिवेश लगायत त्यहाँको मौलिक परम्परागत पेसा, व्यवसाय आदि विषयवस्तुलाई समेट्ने गरी निम्न सिद्धान्तका आधारमा यो स्थानीय पाठ्यक्रम, २०७८ निर्माण गरिएको छ :

क) स्थानमा आधारित शिक्षाको सिद्धान्त (Place-based and Area-based Curriculum) :

यो स्थानीय पाठ्यक्रम स्थानीय वातावरण तथा ग्रामीण जनजीवनको संरक्षणका लागि समुदायलाई सचेत र सक्रिय बनाउने, विद्यालयका वरिपरि वा निश्चित स्थानमा विशेष गरी गाउँ, वडा तथा नगरपालिका केन्द्रित भएर त्यहाँका विशेषता तथा आवश्यकतामा आधारित भई निर्माण गरिएको छ ।

ख) सामाजिक पुनर्संरचनावादी सिद्धान्त (Social Reconstructivism Theory) :

यो पाठ्यक्रमले बालकले सिक्ने कार्यलाई कक्षाकोठाको वातावरण र शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापबाट मात्र सिकाइ हुने कुरामा मात्र विश्वास नगरी सामाजिक अन्तर्क्रियाबाट पनि सिकाइ हुने कुरामा विश्वास गरेको पाइन्छ । यसै आधारमा सामाजिक आवश्यकता, सामाजिक मुद्दा, समस्या र सामाजिक परिवेशलाई समेटी यो पाठ्यक्रम तयार गरिएको छ ।

ग) सान्दर्भिकताको सिद्धान्त (Theory of Contextualization) :

विशेष गरी स्थानीय पाठ्यक्रमलाई जीवन सान्दर्भिक बनाउन जीवन र सिकाइ (Life and Learning) सँग सम्बन्धित विषयवस्तुहरू समेट्नु पर्ने देखिन्छ । यस अनुरूप जीवन सान्दर्भिक विषयवस्तु, उदाहरणहरू, अनुभवहरू प्रस्तुत गर्नुपर्ने कुरालाई यस पाठ्यक्रमले जोड दिएको छ ।

स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माणका पक्षहरू

क) **स्थानीय आवश्यकता :** स्थानीय पाठ्यक्रमले स्थानीय आवश्यकता समेट्नुपर्दछ । स्थानीय समुदायको आवश्यकतालाई पहिचान गरी विकास गरिएको पाठ्यक्रमलाई मात्र स्थानीय पाठ्यक्रम भन्न सकिन्छ । यसका लागि पाठ्यक्रम विकास गर्ने क्रममा स्थानीय समुदायमा रहेका व्यक्तिको सही तरिकाले आवश्यकता पहिचान गर्न सक्नुपर्दछ । स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माणका क्रममा सुझाव सङ्कलन गर्नका लागि स्थानीय जनप्रतिनिधि, विभिन्न क्षेत्रका स्थानीय विज्ञ, शिक्षक, विद्यार्थी, विद्यालय व्यवस्थापन समितिका पदाधिकारी, अभिभावक आदिसँग स्थानीय तहका वडा, बस्तीहरू समावेश गरी समूहगत तथा व्यक्तिगत छलफल, अन्तरक्रिया, प्रश्नोत्तर तथा निश्चित समूहकेन्द्रित छलफल (Focal Group Discussion) गरी स्थानीय आवश्यकता पहिचान गरिएको छ ।

ख) **स्थानीय विषयवस्तु :** स्थानीय पाठ्यक्रमको अर्को आधारभूत पक्ष भनेको स्थानीय विषयवस्तु हो । स्थानीय पाठ्यक्रम हो होइन भनेर जाँच्ने कसी भनेको स्थानीय विषयवस्तु हो । स्थानीय पाठ्यक्रम हुनका लागि जुन समुदायका लागि पाठ्यक्रम बनाइएको हो त्यस समुदायमा आधारित स्थानीय ज्ञान, सिप, प्रविधि हुनु जरुरी छ । यसमा स्थानीय भाषा, संस्कृति, ऐतिहासिक विषयवस्तु, स्थानीय सिप आदि विषयवस्तु समावेश गरी यो पाठ्यक्रम निर्माण गरिएको छ ।

ग) **स्थानीय सहभागिता र विज्ञता :** स्थानीय पाठ्यक्रमको अर्को आधारभूत पक्ष भनेको स्थानीय सहभागिता र विज्ञता पनि हो । स्थानीय पाठ्यक्रम हुनका लागि पाठ्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन प्रक्रियामा स्थानीय समुदायमा रहेका व्यक्तिको सहभागिता अनिवार्य हुन्छ । यसमा उनीहरूकै विज्ञताको प्रयोग गरिन्छ । पाठ्यक्रम विकासमा स्थानीयको सहभागितालाई पाठ्यक्रम विकास तथा परिमार्जनमा सुझाव दिने कार्यमा, पाठ्यक्रम लेखनमा विशेषज्ञको रूपमा, विभिन्न स्रोत, साधन र सूचना उपलब्ध गराउने सूचना सम्प्रेषकका रूपमा विज्ञताको उपयोग गर्न सकिन्छ । यसै गरी पाठ्यक्रम कार्यान्वयन गराउने क्रममा कक्षाकोठाभित्र तथा बाहिर विद्यार्थीलाई विभिन्न क्रियाकलाप गराउन शिक्षकका रूपमा, स्रोतव्यक्तिका रूपमा, विद्यालय तथा शिक्षकलाई सल्लाह प्रदान गर्ने सल्लाहकारका रूपमा, विभिन्न सहयोग प्रदान गर्ने सहयोगीका रूपमा पनि सहभागिता बढाउन सकिन्छ । यसै आधारमा यो पाठ्यक्रम स्थानीय विज्ञहरूको सहभागितामा विभिन्न विषयवस्तु र विषयक्षेत्रमा अनुभव भएका व्यक्तिहरूसँग सोधपुछ गरी निर्माण गरिएको छ ।

स्थानीय पाठ्यक्रमको निर्माण र कार्यान्वयनका मुख्य चुनौतीहरू

देशको सामाजिक र आर्थिक विकासका लागि शिक्षा नीतिले ठुलो प्रभाव पार्दछ । उत्पादनशील, सिर्जनशील, गुणात्मक, राष्ट्रिय चिन्तनमुखी, रोजगारमूलक र विश्वपरिवेशअनुकूलको शिक्षाको व्यवस्थापन गरी दक्ष जनशक्ति विकास गर्नु आजको आवश्यकता बनेको हो । यसका लागि शिक्षाका राष्ट्रिय उद्देश्य पूरा गर्न स्थानीय तहमा निर्माण गर्ने गरी स्थानीय पाठ्यक्रमको निर्माण गरिँदै आएको छ ।

स्थानीय तहको पाठ्यक्रम विकास, निर्माण र कार्यान्वयका सन्दर्भमा निम्नलिखित चुनौतीहरू देख्न सकिन्छ :

(क) आवश्यकता पहिचान गर्ने पद्धति र संयन्त्र विकास गर्न,

(ख) स्थानीय तहका सरोकारवालाको सहभागिता र संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्न,

(ग) स्थानीय आवश्यकता र राष्ट्रिय अन्तर्राष्ट्रिय आवश्यकताबीच सन्तुलन कायम गर्न,

(घ) भौगोलिक, सांस्कृतिक र सामाजिक विविधतालाई सम्बोधन गर्न,

(ङ) स्थानीय पाठ्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन संयन्त्र तथा प्रक्रियालाई स्थापित गर्न,

(च) राष्ट्रिय पाठ्यक्रम र स्थानीय पाठ्यक्रमबीच सामञ्जस्य स्थापित गर्न,

(छ) निर्माण गरिएको स्थानीय पाठ्यक्रमको प्रबोधीकरण र प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न,

(ज) स्थानीय तहलाई पाठ्यक्रम निर्माण र कार्यान्वयनमा जिम्मेवार बनाउन,

(झ) प्रधानाध्यापक, शिक्षक, अभिभावक र विद्यालय व्यवस्थापन समितिलाई पाठ्यक्रम विकास र कार्यान्वयनसम्बन्धी सिप विकासमा सहयोगी बनाउन,

(ञ) स्थानीय पाठ्यक्रम सम्बन्धमा सरोकारवालामा अपनत्वको भावना विकास गराउन,

(ट) स्थानीय आवश्यकताका विषय शिक्षण गर्ने जनशक्ति तयार गर्न,

(ठ) स्थानीय विषयका पाठ्यक्रम विकास र कार्यान्वयनमा स्थानीय लगानी र सहयोग वृद्धि गर्न,

(ड) प्रभावकारी अनुगमन, मूल्याङ्कन, पृष्ठपोषण संयन्त्र विकास र कार्यान्वयन गर्न,

(ढ) स्थानीय पाठ्यक्रमअनुसार निर्माण गरिएका पाठ्यसामग्री शिक्षण गर्न स्थानीय विज्ञलाई परिचालन गर्न,

(त) स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री तयार गर्नका लागि आवश्यक पर्ने दक्ष जनशक्तिको खोज, विकास तथा परिचालन गर्न।

स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण र कार्यान्वयनका चुनौती समाधान गर्ने उपायहरू

स्थानीय तहको पाठ्यक्रम निर्माणका सन्दर्भमा उल्लिखित चुनौती सामना गरी यसको विकास र कार्यान्वयनलाई प्रभावकारी बनाइनु आवश्यक छ। यसका लागि निम्नलिखित कार्यहरू गर्नुपर्ने देखिन्छ :

(क) स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री विकास तथा कार्यान्वयनका लागि स्थानीय स्तरमा क्षमता विकासका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,

(ख) स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माणमा सबै तहका व्यक्ति, सरोकारवाला, बुद्धिजीवी, शिक्षाविद्, शिक्षक, विद्यार्थी, स्थानीय सिपका ज्ञातालगायतका व्यक्तिलाई समेटेर स्थानीय आवश्यकतालाई सम्बोधन गर्ने व्यावहारिक पाठ्यक्रम निर्माणका लागि व्यापक बहसको थालनी गर्ने,

(ग) सबै विषयमा स्थानीय तहको आवश्यकतालाई समेट्ने पाठ्यक्रम निर्माण र समावेशका लागि राजनीतिक तहमा व्यापक सहभागिता कायम गर्ने,

(घ) स्थानीय पाठ्यक्रमलाई राष्ट्रिय पाठ्यक्रमसँग अन्तरसम्बन्धित गर्ने र यसलाई अन्तर्राष्ट्रिय सन्दर्भसँग जोड्ने गरी पाठ्यक्रम निर्माण र कार्यान्वयनका लागि सबै पक्षको सकारात्मक र रचनात्मक सहयोग जुटाउने वातावरण सिर्जना गर्ने,

(ङ) सबै स्थानीय तहले राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूपले निर्धारण गरेअनुरूप आफ्नो क्षेत्रभित्रको आवश्यकतालाई सम्बोधन हुने गरी स्थानीय पाठ्यक्रम विकास र कार्यान्वयन गर्ने अनिवार्य दायित्वको कानुनी आधार निर्माण गर्ने।

शिक्षाका राष्ट्रिय उद्देश्य

विद्यालय शिक्षाका राष्ट्रिय उद्देश्यहरू निम्नानुसार हुने छन् :

१. प्रत्येक व्यक्तिमा अन्तर्निहित प्रतिभा प्रस्फुटन गरी व्यक्तित्व विकास गर्ने,

२. राष्ट्र र राष्ट्रियताप्रति निष्ठावान्, सङ्घीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रका मूल्य मान्यताप्रति प्रतिबद्ध, स्वाभिमानी, सामाजिक तथा सांस्कृतिक विविधतालाई सम्मान गर्ने, चरित्रवान्, नैतिकवान् एवम् जिम्मेवार नागरिक तयार गर्ने,

३. श्रमप्रति सम्मान एवम् सकारात्मक सोच भएका, रोजगार तथा स्वरोजगारउन्मुख, उत्पादनमुखी, उद्यमशील र सिपयुक्त नागरिक तयार गर्ने,

४. व्यक्तिको सामाजिकीकरणमा सहयोग गर्दै सामाजिक सद्भाव तथा सहिष्णुता र राष्ट्रिय एकता सुदृढ गर्न सहयोग पुऱ्याउने,

५. प्राकृतिक तथा राष्ट्रिय सम्पदा र पर्यावरणको संरक्षण, संवर्द्धन र सदुपयोग गर्दै दिगो विकासमा योगदान गर्ने सचेत नागरिक तयार गर्ने,

६. प्रत्येक व्यक्तिमा शान्ति, मानवअधिकार, समानता, समावेशिता र सामाजिक न्यायका मान्यताअनुरूपको आचरण विकास गरी समतामूलक, समावेशी, न्यायपूर्ण र समाजवादउन्मुख राष्ट्र निर्माणमा मदत गर्ने,

७. राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा प्रतिस्पर्धी, आधुनिक सूचना तथा सञ्चार प्रविधि प्रयोग गर्न सक्ने विश्वपरिवेश सुहाउँदो दक्ष जनशक्ति तयार गर्ने,
८. वैज्ञानिक अवधारणा, तथ्य, सिप, सिद्धान्त तथा प्रविधिको प्रयोग गर्न सक्ने वैज्ञानिक सुझबुझ भएका तथा अनुसन्धानमुखी जनशक्ति तयार गर्ने,
९. रचनात्मक तथा समालोचनात्मक चिन्तन गर्ने, जीवनोपयोगी सिप भएका सहिष्णु र भाषिक सक्षमतामा निपुण नागरिक तयार गर्न,
१०. नेपाली मौलिक कला, संस्कृति, सौन्दर्य, आदर्श तथा वैशिष्ट्यहरूको संरक्षण, संवर्द्धन र विस्तारतर्फ अभिप्रेरित भएका नेपालको इतिहास, भूगोलको ज्ञान भएका, नेपाली पहिचान र जीवनशैलीप्रति गौरव गर्ने नागरिक तयार गर्ने,
११. जलवायु परिवर्तन तथा प्राकृतिक एवम् मानव सिर्जित प्रकोपप्रति सचेत रही सम्भावित जोखिम न्यूनीकरण तथा विपत् व्यवस्थापन गर्न सक्षम नागरिक तयार गर्ने,
१२. सामाजिक न्यायमा आधारित समृद्ध राष्ट्र निर्माणका निम्ति आवश्यक मानव संसाधनको विकास गर्ने।

२. तहगत सक्षमता

क) राष्ट्रिय पाठ्यक्रमअन्तर्गत तहगत सक्षमता

आधारभूत शिक्षा (कक्षा १-८) का सक्षमताहरू

आधारभूत शिक्षाले विद्यार्थीकेन्द्रित शिक्षाका माध्यमद्वारा बालबालिकामा अन्तर्निहित प्रतिभाको विकास गर्नुपर्छ। यसको मूल उद्देश्य राष्ट्र प्रेम र लोकतन्त्रमा विश्वास गरी राष्ट्रियताको संरक्षण र संवर्द्धन गर्ने, अधिकार र कर्तव्यको पालनासहित स्वतन्त्रताको सम्मान गर्ने, सामाजिक र प्राकृतिक वातावरणप्रति सचेत भई मानवीय मूल्य र मान्यताअनुकूल व्यवहार गर्ने कर्तव्यनिष्ठ नागरिक उत्पादन गर्नु हो। यस तहको शिक्षा ग्रहण गरिसकेका बालबालिकाहरू आफ्ना विचार आदानप्रदान एवम् दैनिक जीवनमा आइपर्ने व्यावहारिक समस्या समाधान गर्न सक्षम, स्वावलम्बी, परिश्रमी, वैज्ञानिक सुझबुझ भएका, स्वास्थ्यप्रति सचेत र नैतिकवान् हुने छन्। आधारभूत शिक्षाका सक्षमता देहायबमोजिम हुने छन् :

१. देशप्रेम र राष्ट्रिय एकताको भावनाबाट ओतप्रोत एवम् लोकतान्त्रिक मूल्य, मान्यता र संस्कारको विकास व्यवहारमा प्रदर्शन,
२. भाषिक तथा सञ्चार सिपको विकास र व्यावहारिक, सिर्जनात्मक एवम् सान्दर्भिक प्रयोग,
३. सूचना र विचारहरूको आदानप्रदान, विश्लेषण तथा सूचना प्रविधिको समुचित प्रयोग,
४. तार्किक तथा व्यावहारिक गणितीय ज्ञान, सिप एवम अभिवृत्ति विकास र प्रयोग,
५. वैज्ञानिक अवधारणा, तथ्य, सिद्धान्त र नियमप्रतिको जिज्ञासा एवम् बोध र व्यावहारिक जीवनमा प्रयोग,
६. मानवमूल्य र मान्यता एवम् सामाजिक गुणको विकास तथा नागरिक कर्तव्यप्रति सजग,
७. जनसङ्ख्या, वातावरण संरक्षण र दिगो विकासबिचको अन्तरसम्बन्धको बोध र व्यवस्थापनमा सहयोग,
८. शारीरिक तन्दुरुस्ती, स्वस्थकर जीवनशैली र जीवनोपयोगी सिप (Life skills) को विकास,
९. स्थानीय, आधुनिक पेसा, व्यवसाय र प्रविधि एवम् श्रमप्रति सम्मान तथा व्यवहारकुशल सिप (Soft skills) को प्रयोग,
१०. नेपाली कला, साहित्य र संस्कृतिको संरक्षण तथा संवर्धन एवम् सिर्जनशीलताको विकास र प्रयोग,
११. राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय परिवेशसँग परिचित भई विविधता, विश्वबन्धुत्व र सहअस्तित्व बोध तथा स्वीकार,
१२. दैनिक जीवनमा आइपर्ने व्यावहारिक समस्याहरूको पहिचान, विश्लेषण तथा समाधान।

आधारभूत शिक्षा (कक्षा १-३) का सक्षमताहरू

आधारभूत शिक्षा (कक्षा १-३) को उद्देश्य बालबालिकालाई औपचारिक शिक्षासँग परिचित गराउने र आधारभूत साक्षरता, गणितीय ज्ञान र सिप तथा जीवनोपयोगी सिपहरूका साथै व्यक्तिगत स्वास्थ्य तथा सरसफाइसम्बन्धी बानीको विकास गर्ने अवसर प्रदान गर्ने हुने छ। उनीहरू आफू रहेको प्राकृतिक तथा सामाजिक वातावरणसँग परिचित र सचेत हुने छन्। यस तहको पाठ्यक्रम

बालबालिकाको उमेरगत क्षमता एवम् रुचिलाई ध्यान दिई एकीकृत सिद्धान्तअनुसार विकास गरिने छ। आधारभूत शिक्षा (कक्षा १-३) का सक्षमता देहायबमोजिम हुने छन् :

१. आधारभूत भाषिक तथा सञ्चार सिपको विकास र प्रयोग
२. आधारभूत गणितीय अवधारणा र सिपको विकास र प्रयोग
३. अनुशासन, सदाचार र स्वावलम्बन जस्ता सामाजिक एवम् चारित्रिक गुणको विकास
४. विज्ञान, वातावरण, सूचना प्रविधिसम्बन्धी आधारभूत ज्ञानको विकास
५. शारीरिक तन्दुरुस्ती, स्वस्थकर बानी र जीवनोपयोगी सिप (Life skills) को विकास
६. कला तथा सौन्दर्यप्रति अभिरुचि र सिर्जनात्मकताको विकास
७. आफ्नो परिवेशसँग परिचित भई विभिन्न जातजाति, धर्म, भाषा, संस्कृति, क्षेत्रप्रति सम्मान र समभावको विकास।

आधारभूत शिक्षा (कक्षा ४-५) का सक्षमताहरू

आधारभूत शिक्षा (कक्षा ४-५) का सक्षमताहरू निम्नानुसार हुने छन् :

१. देशप्रेमको भावना एवम् लोकतान्त्रिक मूल्य मान्यता र संस्कारको विकास
२. आधारभूत भाषिक तथा सञ्चार सिपको विकास र व्यावहारिक प्रयोग
३. आधारभूत गणितीय अवधारणा र सिपको विकास र प्रयोग
४. नैतिकता, अनुशासन, सदाचार र स्वावलम्बन जस्ता सामाजिक मूल्य मान्यता एवम् चारित्रिक गुणको विकास
५. विज्ञान, वातावरण, सूचना प्रविधिसम्बन्धी आधारभूत ज्ञान र सिपको विकास
६. शारीरिक तन्दुरुस्ती, स्वस्थकर बानी, सरसफाइ र जीवनोपयोगी सिप (Life skills) तथा व्यवहारकुशल सिप (Soft skills) को विकास
७. कला तथा सौन्दर्यप्रति अभिरुचि, सिर्जनात्मक र समालोचनात्मक सिपको विकास
८. आफ्नो परिवेशसँग परिचित भई विभिन्न जातजाति, धर्म, भाषा, संस्कृति, क्षेत्रप्रति सम्मान र समभावको विकास।

आधारभूत शिक्षा (कक्षा ६-८) सक्षमताहरू

आधारभूत शिक्षा (कक्षा ६-८) का सक्षमता देहायबमोजिम हुने छन् :

१. देशप्रेम एवम् राष्ट्रिय एकताको भावनाको विकास
२. लोकतान्त्रिक मूल्य मान्यता र संस्कारको विकास र विविधताप्रति सम्मान
३. भाषिक तथा सञ्चार सिपको विकास र व्यावहारिक, सिर्जनात्मक एवम् सान्दर्भिक प्रयोग
४. सूचना र विचारहरूको आदानप्रदान, विश्लेषण तथा सूचना प्रविधिको समुचित प्रयोग
५. तार्किक तथा व्यावहारिक गणितीय ज्ञान, सिप र अभिवृत्तिको विकास र प्रयोग
६. वैज्ञानिक अवधारणा, तथ्य, सिद्धान्त र नियमप्रतिको जिज्ञासा एवम् बोध र व्यावहारिक जीवनमा प्रयोग
७. नैतिकता, अनुशासन, सदाचार, स्वावलम्बन जस्ता सामाजिक र मानवमूल्य, मान्यता एवम् चारित्रिक र नागरिक गुणको विकास
८. जनसङ्ख्या, वातावरण संरक्षण र दिगो विकासबीचको अन्तरसम्बन्धको बोध एवम् व्यवस्थापनमा सहयोग
९. शारीरिक तन्दुरुस्ती, स्वस्थकर जीवनशैली र जीवनोपयोगी सिप (Life skills) को विकास
१०. स्थानीय र आधुनिक पेसा, व्यवसाय र प्रविधि र श्रमप्रति सम्मान तथा व्यवहारकुशल सिप (Soft skills) को प्रयोग
११. नेपाली कला, साहित्य र संस्कृतिको संरक्षण तथा संवर्धन एवम् सिर्जनशीलताको प्रयोग
१२. राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय सामाजिक तथा भौगोलिक परिवेशसँग परिचत भई विविधता, सद्भाव र सहअस्तित्व बोध तथा स्वीकार
१३. दैनिक जीवनमा आइपर्ने व्यावहारिक समस्याहरूको पहिचान, विश्लेषण तथा समाधान।

विद्यालय तहको पाठ्यक्रम संरचना

आधारभूत शिक्षाअन्तर्गत प्रारम्भिक बालशिक्षाको पाठ्यक्रम संरचना

क्र.स.	सीपका क्षेत्रहरू	सीपहरू	वार्षिक समय (घन्टामा)
१.	आधारभूत सिप सिकाइका क्षेत्र	▪ शारीरिक सिप ▪ संवेगात्मक सिप ▪ सामाजिक, सांस्कृतिक र नैतिक सिप ▪ बौद्धिक तथा मानसिक सिप ▪ स्वास्थ्य, पोषण, सुरक्षा र वातावरण सिप ▪ सिर्जनात्मक सिप	३८४
२.	विषयगत सिप सिकाइका क्षेत्र	▪ भाषिक सिप ▪ पूर्वगणितीय सिप ▪ दृश्यकला कार्य तरिका र सिर्जनशीलता ▪ वरपरको वातावरण ▪ सामाजिक सिप	१९२
		जम्मा :	५७६

(उपर्युक्त तालिकामा उल्लिखित क्रियाकलाप र समय बाहेक मनोरञ्जन क्रियाकलाप, बाह्य खेल र आराम गर्ने समय गरी कम्तीमा दैनिक एक घन्टाका दरले वर्षभरिमा २५६ घन्टासम्म वार्षिक समय थप हुने छ ।)

आधारभूत शिक्षा (कक्षा १-३) को पाठ्यक्रम संरचना

क्र.स.	विषय	पाठ्यघन्टा	वार्षिक कार्यघन्टा
१.	भाषिक सिप विकास क्रियाकलाप (नेपाली)	५	१६०
२.	भाषिक सिप विकास क्रियाकलाप (अङ्ग्रेजी)	४	१२८
३.	गणितीय सिप विकास क्रियाकलाप	४	१२८
४.	विज्ञान, स्वास्थ्य र शारीरिक शिक्षा, सामाजिक अध्ययन , चारित्रिक विकास तथा सिर्जनात्मक कलासम्बन्धी क्रियाकलाप (सेरोफेरो)	८	२५६
५.	मातृभाषिक सिप/स्थानीय विषयवस्तुसम्बन्धी क्रियाकलाप	५	१६०
	जम्मा :	२६	८३२

पठनपाठन सञ्चालनका लागि उपयोग भएको ३२ घन्टाको समयावधिलाई एक पाठ्यघन्टा (Credit Hour) मानिएको छ ।

आधारभूत शिक्षा (कक्षा ४-५) को पाठ्यक्रम संरचना

क्र.स.	विषय	पाठ्यघन्टा	वार्षिक कार्यघन्टा
१.	नेपाली	५	१६०
२.	अङ्ग्रेजी	५	१६०
३.	गणित	५	१६०
४.	विज्ञान तथा प्रविधि	५	१६०
५.	सामाजिक अध्ययन तथा मानव मूल्य शिक्षा	५	१६०
६.	स्वास्थ्य, शारीरिक तथा सिर्जनात्मक कला	३	९६
७.	मातृभाषा/स्थानीय विषय	४	१२८
	जम्मा :	३२	१०२४

आधारभूत शिक्षा (कक्षा ६-८) को पाठ्यक्रम संरचना

क्र.स.	विषय			पाठ्यघन्टा	वार्षिक कार्यघन्टा
	साधारण	संस्कृत/गुरुकुल/वेदविद्याश्रम	गोन्पा/विहार/मदरसा		
१.	नेपाली	नेपाली	नेपाली	५	१६०
२.	अङ्ग्रेजी	अङ्ग्रेजी वा संस्कृत	अङ्ग्रेजी रचना	५	१६०
३.	गणित	गणित	गणित	५	१६०
४.	विज्ञान तथा प्रविधि	विज्ञान तथा प्रविधि वा संस्कृत व्याकरण	विज्ञान तथा प्रविधि	५	१६०
५.	सामाजिक अध्ययन तथा मानव मूल्य शिक्षा	सामाजिक अध्ययन तथा मानव मूल्य शिक्षा	सामाजिक अध्ययन तथा मानव मूल्य शिक्षा	५	१६०
६.	स्वास्थ्य, शारीरिक तथा सिर्जात्मक कला	संस्कृत भाषा	स्थानीय विषय वा बौद्ध शिक्षा वा सम्भोटा व्याकरण वा अन्य आचार शिक्षा (दिनियात) र कुरान (अरेबिक)	३	९६
७.	मातृभाषा/स्थानीय विषय	वेद तथा नीति शास्त्र	भोटे भाषा वा पाली भाषा वा संस्कृत वा अन्य भाषा/उर्दू भाषा	४	१२८
			जम्मा :	३२	१०२४

ख) स्थानीय पाठ्यक्रमअन्तर्गत आधारभूत तह (कक्षा १-८) का सक्षमताहरू

१. पथरी शनिश्चरे नगरपालिकाको भौगोलिक अवस्थिति, ऐतिहासिक विकासक्रम, स्थानीय शासन, जनसङ्ख्या बनोटलगायत नगर क्षेत्रका सार्वजनिक स्थल र केन्द्रहरूको नामसहित छोटो विवरण प्रस्तुतीकरण

२. स्थानीय रूपमा पाइने प्राकृतिक स्रोतलगायत धरातलीय, जैविक, वानस्पतिक र वातावरणीय विविधताका बारेमा परिचित भई त्यसको विकास र संरक्षणमा सहयोग

३. स्थानीय सामाजिक समस्याको पहिचान गरी उक्त समस्याबाट उब्जिएका चुनौती र समाधानका उपाय

४. स्थानीय मौलिक संस्कार, कला र संस्कृतिअन्तर्गत आफ्नो नगर क्षेत्रका जातजातिको भाषा, धर्म, खानपान, रहनसहन, जीवनशैली, वेशभूषा, संस्कार, लोकसङ्गीत र स्थानीय कला र साहित्यप्रति परिचित भई त्यसको विकास र संरक्षणमा सहयोग

५. स्थानीय पेसा, उद्यमशीलता र प्रविधि एवम् श्रमप्रति सम्मान गर्दै परम्परागत प्रविधिको संरक्षण र आधुनिक प्रविधिको प्रयोग

६. स्थानीय क्षेत्रमा रहेका कृषि, उद्योग, व्यापार, पर्यटन तथा रोजगारका अवसरहरूलाई व्यवस्थित गर्नका लागि आर्थिक क्रियाकलापको विकासमा जोड

७. आफ्नो स्थानीय क्षेत्रको स्वास्थ्य, सरसफाईमा सहभागी भई आफ्नो नगर क्षेत्रको वातावरण संरक्षण र खेलकुद तथा योगाभ्यासको विकासमा सहभागी

८. स्थानीय रूपमा द्वन्द्व र भयरहित शान्तिपूर्ण वातावरणको अवधारणा विकास गरी हरित विद्यालय निर्माणमा सहयोग

९. प्राकृतिक प्रकोप, त्यसबाट आइपर्ने विपतका बारेमा सुसूचित भई आफू र अरूका कारणबाट आइपर्ने सम्भावित जोखिमका बारेमा परिचित भई उक्त जोखिम व्यवस्थापनका उपायहरू अवलम्बन ।

स्थानीय पाठ्यक्रमअन्तर्गत आधारभूत तह (कक्षा १-३) का सक्षमताहरू

१. पथरी शनिश्चरे नगरपालिकाअन्तर्गत आफ्नो घर, टोल वरपरको धरातलीय स्वरूप र सार्वजनिक स्थलहरूको जानकारी

२. स्थानीय प्राकृतिक वस्तुहरूको नामसहित आफ्नो घर वरपर छरछिमेकमा भएका घरपालुवा जीवजन्तु, बोटविरुवा, माटो तथा आफूले महसुस गरेको चिसो, तातो, गर्मी, न्यानो वातावरणको पहिचान

३. स्थानीय सामाजिक समस्यासँग परिचित भई आफ्नो घर वरपरका त्यस्ता समस्याहरूको प्रस्तुतीकरण
४. स्थानीय मौलिक कला र संस्कृतिका बारेमा सामान्य जानकारीको प्रस्तीकरण
५. आफ्नो घर वरपरका स्थानीय पेसा, सिप र परम्परागत प्रविधिको पहिचान
६. आफ्नो घर वरपरका स्थानीय कृषि, उद्योग, व्यापार, पर्यटन र रोजगार सम्बन्धी आर्थिक क्रियाकलापका क्षेत्रहरूको जानकारी
७. आफू र आफ्नो वरपरको स्वास्थ्य, सरसफाई कार्यमा सहभागी भई सरसफाईका सामग्रीहरूको पहिचान
८. विभिन्न द्वन्द्व, वादविवाद र कडा अनुशासनबाट विकसित हुने भयबाट आफूलाई हुने डर र भयका बारेमा बताउन र शान्ति, हरित विद्यालय निर्माण गर्न आवश्यक पर्ने तत्त्वहरूको पहिचान
९. विभिन्न प्राकृतिक प्रकोपको नाम र त्यसबाट उत्पन्न हुने विपत र दैनिक जीवनमा आइपर्ने शारीरिक जोखिमका वस्तु/औजारहरूको नाम चिनेर त्यसबाट सुरक्षित हुने उपायहरू अवलम्बन।

स्थानीय पाठ्यक्रमअन्तर्गत आधारभूत तह (कक्षा ४-५) का सक्षमताहरू

१. पथरी शनिश्चरे नगरपालिकाअन्तर्गत आफ्नो टोल, वडा क्षेत्रको अवस्थिति, साँध सिमान, छिमेकी वडा, त्यहाँको जनसङ्ख्यालगायत सार्वजनिक स्थलहरूको छोटो विवरण प्रस्तुतीकरण,
२. स्थानीय प्राकृतिक वस्तुहरूसँग परिचित हुँदै आफू र आफ्नो विद्यालय, वडा क्षेत्रमा पाइने बोटविरुवा, जीवजन्तु, हावापानी, धरातल र माटोको विविधताबारे सूचीकरण,
३. स्थानीय सामाजिक समस्याअन्तर्गत आफू बस्ने घर, छरछिमेक तथा वडा क्षेत्रमा देखिने मुख्य सामाजिक समस्याहरूको नामसहित छोटो विवरण प्रस्तुतीकरण,
४. स्थानीय मौलिक कला र संस्कृतिका बारेमा परिचित भई आफ्नो घर वरपर, छिमेकी बस्तीभित्र मनाइने चाडपर्व, त्यहाँका जाति, भाषा, धर्म र मौलिक संस्कार, कला र साहित्यको नामसहित छोटो चित्रण,
५. स्थानीय पेसा, सिप, उद्यमशीलताका बारेमा सामान्य रूपमा परिचित भई आफू बसेको वरपर वडा क्षेत्रमा प्रयोग हुने परम्परागत सिप र प्रविधिहरूको नाम र त्यसको छोटो विवरण प्रस्तुतीकरण,
६. स्थानीय आर्थिक क्रियाकलापअन्तर्गत कृषि, उद्योग, व्यापार, पर्यटन र रोजगारको छोटो अवधारणासहित आफ्नो र आफ्नो वडा क्षेत्रमा भएका कृषि उत्पादन, घरेलु उद्योग, व्यापारिक केन्द्र, पर्यटकीय स्थल र रोजगारमा आबद्ध भएका व्यक्तिहरूको नाम, स्थान र त्यसको छोटो विवरण प्रस्तुतीकरण,
७. आफू र आफू बस्ने घर, छरछिमेक र विद्यालयमा गर्नुपर्ने स्वास्थ्य सरसफाई क्रियाकलापमा सहभागी भई स्वास्थ्य सरसफाईको महत्त्व बताउँदै सामान्य खेलकुदका अभ्यास,
८. द्वन्द्व र भयरहित शान्तिपूर्ण वातावरण अन्तर्गत आफूलाई लाग्ने डर, भयबाट उत्पन्न हुने सङ्कट बताउँदै हरित विद्यालय निर्माणमा आवश्यक पर्ने बोटविरुवा रोप्ने कार्यमा सहभागिता,
९. विभिन्न प्राकृतिक प्रकोप र त्यसबाट आइपर्ने विपत, शारीरिक जोखिम तथा सुरक्षाका उपायबारे छोटो विवरण प्रस्तुतीकरण।

स्थानीय पाठ्यक्रमअन्तर्गत आधारभूत तह (कक्षा ६-८) का सक्षमताहरू

१. पथरी शनिश्चरे नगरपालिकाअन्तर्गत आफ्नो नगर क्षेत्रको अवस्थिति, साँध सिमाना, जनसङ्ख्याको बनोट, शासकीय स्वरूप, ऐतिहासिक विकासक्रमका बारेमा छोटो विवरण प्रस्तुतीकरण,
२. स्थानीय प्राकृतिक स्रोत साधनहरूसँग परिचित भई आफ्नो नगर क्षेत्रमा भएका महत्त्वपूर्ण बोटविरुवा, जडीबुटी, जीवजन्तु, हावापानीबारे छोटो विवरण प्रस्तुतीकरण,
३. स्थानीय मुख्य सामाजिक समस्याहरूको पहिचान गरी त्यस्ता समस्याहरूबाट उब्जिएका चुनौती र त्यसको समाधानका उपायहरूको सूचीकरण,

४. स्थानीय नगर क्षेत्रका मौलिक कला, संस्कृति, जाति, भाषा, धर्म, जीवनशैली लगायत मेला र चाडपर्वहरूसँग परिचित भई त्यस्ता मौलिक कला, संस्कृतिहरूको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्ने उपायहरूको प्रस्तुतीकरण,
५. स्थानीय नगर क्षेत्रभित्रका परम्परागत सिप, प्रविधि, पेसा र उद्यमशीलताको संरक्षण र विकासमा जोड दिँदै आफ्नो दैनिक जीवनमा रूपान्तरित आधुनिक प्रविधिहरूलाई आत्मसात गरी अभ्यासमा सहभागिता,
६. स्थानीय नगर क्षेत्रभित्रका कृषि, घरेलु उद्योग, वित्तीय संस्था, व्यापार, पर्यटन र रोजगारीका महत्त्वपूर्ण पक्षहरूबारे छोटो विवरण प्रस्तुत गर्दै उक्त आर्थिक क्रियाकलापका पक्षहरूको विकास र प्रवर्द्धन गर्ने उपायहरू सूचीकरण,
७. आफ्नो नगर क्षेत्रभित्रको स्वास्थ्य, सरसफाई गर्ने तरिका अपनाउँदै वातावरण संरक्षण, खेलकुद जस्ता महत्त्वपूर्ण क्रियाकलापमा सहभागिता,
८. द्वन्द्व र भयरहित शान्तिपूर्ण वातावरणको आवश्यकता र महत्त्व बताउँदै विद्यालय, घर र समुदायका क्रियाकलाप सहित हरित विद्यालय निर्माण गर्ने कार्यमा सहभागिता,
९. विभिन्न प्राकृतिक प्रकोप र त्यसबाट उत्पन्न हुने विपत्तिबाट बच्ने उपायसहित आफ्नो दैनिक क्रियाकलापमा सहभागी हुँदा हुनसक्ने शारीरिक जोखिमबाट बच्ने तरिका।

विषयवस्तुका क्षेत्रहरू

१. हामी र हाम्रो पथरी शनिश्चरे नगरपालिका
२. स्थानीय प्राकृतिक स्रोत र विविधता
३. हाम्रो मौलिक संस्कार र सांस्कृतिक विविधता
४. स्थानीय सामाजिक समस्या, चुनौती र समाधानका उपायहरू
५. स्थानीय पेसा, व्यवसाय, सिप र प्रविधि
६. स्थानीय आर्थिक क्रियाकलाप
७. स्वास्थ्य, सरसफाई, वातावरण संरक्षण र खेलकुद
८. द्वन्द्व तथा भयरहित शान्तिपूर्ण वातावरण र हरित विद्यालय
९. प्राकृतिक प्रकोप, विपत तथा जोखिम व्यवस्थापन र सुरक्षा

३. कक्षागत सिकाइउपलब्धि

कक्षा १-३

क्र.स.	क्षेत्र	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३
१	हामी र हाम्रो पथरी शनिश्चरे नगरपालिका	▪ आफ्नो घर परिवारका सदस्यहरूको सङ्ख्या, नाम र नाता बताउन	▪ आफ्ना वरपरका छिमेकीहरूको नाम, परिवार सदस्य सङ्ख्या र नाता बताउन।	▪ नगरपालिकाको नाम, आफू बसेको वडाको नम्बरर वरपरका टोलहरूको सूची तयार गर्न
		▪ आफ्ना नजिकैका छिमेकीका परिवारको सदस्य सङ्ख्या, नाम र नाता बताउन।	▪ आफू वरपरका अन्य विभिन्न टोलहरू पहिचान गरी तिनको नाम बताउन।	▪ आफ्नो टोल र विद्यालय वरपरका शैक्षिक संस्था, धार्मिक स्थल, पार्क आदिको नाम र स्थान बताउन
		▪ आफ्नो टोलको नाम र स्थान बताउन	▪ आफ्नो टोलको धार्मिक स्थल, अस्पताल, शैक्षिक संस्था, पार्क, सुरक्षा केन्द्र आदिको नाम बताउन	▪ आफ्नो टोल, विद्यालय वरपरका हाट बजार, मुख्य सडक, चौक र खेलमैदानको नाम तथा स्थान बताउन
		▪ आफू बसेको ठाउँ वरपरका धार्मिक स्थल, अस्पताल, शैक्षिक केन्द्र, सुरक्षा केन्द्रजस्ता संस्थाहरूको नाम बताउन	▪ आफू बसेको टोल वरपरका मुख्य सडक र हाट बजारको नाम बताउन।	▪ लैङ्गिक आधारमा आफ्नो परिवार, छिमेकी र कक्षाको जनसङ्ख्याको विवरण बताउन
२	स्थानीय प्राकृतिक स्रोत र विविधता	▪ आफ्नो घर वरपरका जलस्रोतहरू चिनेर नाम भन्न	▪ आफ्नो घर, टोल र विद्यालय आसपासका जलस्रोतहरू चिनेर नाम भन्न	▪ आफ्नो घर, टोल वरपर र विद्यालय आसपासमा भएका जलस्रोतहरू चिनेर त्यसको नाम लेख्न
		▪ आफ्नो घर वरपरका जीवजन्तु र पशुपक्षीहरू चिनेर नाम भन्न	▪ आफ्नो टोल र विद्यालय वरपरका विभिन्न जीवजन्तुहरू चिनेर नाम भन्न	▪ आफ्नो घर, टोल वरपर र विद्यालय आसपासमा भएका जीवजन्तुहरू चिनेर नाम लेख्न
		▪ आफ्नो घर वरपरको धरातलीय स्वरूप तथा माटोको विविधताबारे बताउन	▪ आफ्नो टोल तथा विद्यालय क्षेत्रको धरातलीय स्वरूप र माटोको विविधता चिनेर नाम भन्न	▪ आफ्नो घर, टोल वरपर र विद्यालय आसपासमा भएको धरातलीय भिन्नता र माटोको विविधता चिनेर त्यसको नाम लेख्न
		▪ आफ्नो घर वरपरका फरक फरक रूख, बोटविरुवा चिनेर नाम भन्न	▪ आफ्नो घर तथा विद्यालय वरिपरिका बोटविरुवाहरूको विविधता चिनेर त्यसको नाम भन्न	▪ आफ्नो घर, टोल वरपर र विद्यालय आसपासमा पाइने फरक फरक रूख, बोटविरुवा, फलफूल, झारपात आदिको नाम चिनेर लेख्न
		▪ आफ्नो घर वरपरको ऋतु परिवर्तन अनुसार मौसम तथा हावापानीमा भएको परिवर्तन बारे सामान्य रूपमा बताउन	▪ आफ्नो घर, टोल, विद्यालय क्षेत्रको मौसम र हावापानी चिन्न	▪ आफ्नो वरवरको टोल, गाउँबस्ती, विद्यालयमा पाइने मौसम तथा हावापानीका प्रकारहरू पहिचान गरी लेख्न

क्र.स.	क्षेत्र	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३
३	हाम्रो मौलिक संस्कार र सांस्कृतिक विविधता	▪ आफ्नो घर र छिमेकका जाति, भाषा र धर्मको नाम भन्न	▪ आफ्नो घर, छिमेक र कक्षाका साथीहरूको जातिगत भाषा र धर्मको नाम बताउन	▪ आफ्नो घरपरिवार, छिमेकी, टोल र कक्षाका साथीहरूको जातिगत भाषा र धर्मको सूची तयार गर्न
		▪ आफ्नो घरमा गर्ने पूजा, जन्म, विवाह, मृत्यु संस्कारको नाम भन्न	▪ आफ्नो घरपरिवार र छिमेकमा हुने जातिगत जन्म, विवाह र मृत्यु सम्बन्धी मौलिक संरस्कारको नाम बताउन	▪ आफ्नो घरपरिवार र टोल वरिपरिका जातिहरूको जन्म, विवाह र मृत्युका मौलिक संस्कारको नाम लेख्न
		▪ आफ्नो घरमा मान्ने विभिन्न चाडपर्वको नाम भन्न	▪ आफ्नो घरपरिवार तथा छिमेकीले मान्ने चाडपर्व र स्थानीय मेलाको नाम भन्न	▪ आफ्नो घरपरिवार, छिमेक, टोलमा मान्ने चाडपर्व तथा मेलाको नामको सूची तयार गर्न
		▪ आफ्नो घरको खानपानतथा वेशभूषा सम्बन्धी जीवनशैलीको नाम बताउन	▪ आफ्नो घरपरिवार र छिमेकी, साथीहरूले लगाउने जातिगत पहिरन र खानपानबारे बताउन	▪ आफ्नो घरपरिवार, छिमेक र टोलका वासिन्दाहरूको वेशभूषा र खानपानका चिजहरूको छोटो टिपोट तयार गर्न
		▪ आफ्नो घर र छिमेकमा बजाउने लोकबाजा, गीत र नृत्यको नाम बताउन	▪ आफ्नो घरपरिवार, छिमेक, टोलका साथीहरूले बजाउने बाजा, गाउने गीत र नृत्यहरूको नाम बताउन	▪ आफ्नो घरपरिवार, छिमेक र टोलका वासिन्दाहरूले बजाउने बाजा, गीत र नृत्यहरूको नाम प्रस्तुत गर्न
		▪ आफ्नो घर वरपर छिमेकमा भएका हस्तकला, चित्रकला, मूर्तिकला र काष्ठकलाको नाम भन्न।	▪ आफ्नो घर वरपर, छिमेकमा र विद्यालयमा भएका चित्रकला, मूर्तिकला, काष्ठकला र घरको सामान्य बनावटको नाम बताउन	▪ आफ्नो घरपरिवार, छिमेक, टोल, विद्यालयमा भएका चित्रकला, मूर्तिकला, काष्ठकला र घर-विद्यालय निर्माणको स्वरूप (ढाँचा)को सूची तयार गर्न
४	स्थानीय सामाजिक समस्या, चुनौती र समाधानका उपायहरू	▪ आफ्नो घर वरपर, छरछिमेकमा देखिने मुख्य घरायसी समस्याहरूको नाम भन्न	▪ आफ्नो घर, टोल वरपर छरछिमेकमा देखिने सामाजिक समस्याहरूको नाम भन्न	▪ आफ्नो घर, टोल छरछिमेक वरपरका सामाजिक समस्या सम्बन्धी क्रियाकलापहरू बताउन
		▪ घर वरपर, छरछिमेकमा देखिने सामाजिक समस्याले आफूलाई पारेको मुख्य असर बताउन	▪ घर परिवार, छरछिमेक, टोल वरपर भएका सामाजिक समस्याले आफूलाई पारेका मुख्य मुख्य असर बताउन	▪ आफ्नो घर, टोल, छरछिमेक वरपरका सामाजिक समस्याका असरहरूको सूची तयार गर्न

क्र.स.	क्षेत्र	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३
५	स्थानीय पेसा, व्यवसाय, सिप र प्रविधि	▪ आफ्नो घर र छिमेकका परम्परागत सिप र रैथाने पेसाहरूको नाम बताउन	▪ आफ्नो घर, छिमेक तथा टोल वरपरका मानिसहरूले गर्ने पेसा तथा व्यवसायको नाम बताउन	▪ घर, छिमेक, टोल वरपरका मानिसहरूको परम्परागत पेसा र व्यवसायको नाम लेख्न
		▪ आफ्नो घर तथा छिमेकीहरूले गर्ने स्थानीय पेसा तथा व्यवसायहरूको नाम बताउन	▪ आफ्नो घर, छिमेक र टोल वरपरका परम्परागत सिपहरूको नाम बताउन	▪ घर, छिमेक, टोल वरपरका परम्परागत सिप पहिचान गरी विवरण प्रस्तुत गर्न
		▪ आफ्नो घर र छरछिमेकमा भएका परम्परागत प्रविधिको नाम बताउन	▪ आफ्नो घर, छिमेक र टोल वरपरका परम्परागत प्रविधिहरूको नाम बताउन	▪ घर, छिमेक र टोल वरपरका परम्परागत प्रविधि पहिचान गरी छोटो विवरण प्रस्तुत गर्न
६	स्थानीय आर्थिक क्रियाकलाप	▪ आफ्नो घर वरपर लगाइने बालीनालीको नाम भन्न	▪ आफ्नो घर, छिमेक वरपर लगाइने खाद्यान्न बाली, नगदे बाली, पशुपालन, मत्स्यपालन, फलफूल खेती र कृषि औजारको नाम भन्न	▪ आफ्नो घर र टोल वरपरका लगाइने खाद्यान्न बाली, नगदे बाली, फलफूल खेती, कृषि औजार, मत्स्यपालन, पशुपक्षीपालनको नामको सूची तयार गर्न
		▪ आफ्नो वरपरका घरेलु उद्योग, मिल, कलकारखाना आदिको नाम भन्न	▪ आफ्नो घर छिमेक वरपर घरेलु उद्योग, मिल, कारखाना आदिको नामको सूची तयार गर्न	▪ आफ्नो घर र टोल आसपासका घरेलु उद्योग र त्यहाँ उत्पादन हुने वस्तुहरूको सूची तयार गर्न
		▪ आफ्नो घर वरपर, टोलका पसलहरूको नाम बताउन	▪ आफ्नो घर छिमेक वरपरका पसलहरूमा किनबेच हुने वस्तुहरूको नाम बताउन	▪ आफ्नो टोल र वरपर भएका पसलहरू र ती पसलमा खरिद बिक्री हुने मुख्य मुख्य वस्तुहरूको सूची तयार गर्न
		▪ घर वरिपरिका पर्यटकीय स्थलहरूको नाम भन्न	▪ आफ्नो टोल, छिमेक वरपरका पर्यटकीय स्थलमा भएका मनोरञ्जनात्मक वस्तुहरूको नाम बताउन	▪ आफ्नो टोल र वरपरका क्षेत्रमा भएका पर्यटकीय स्थलर मनोरञ्जनात्मक वस्तुहरूको सूची तयार गर्न
७	स्वास्थ्य, सरसफाई, वातावरण संरक्षण र खेलकुद	▪ आफ्नो शरीरका प्रमुख अङ्गहरूको नाम भन्न र सरसफाई गर्न	▪ शरीरका अङ्गहरूको सरसफाईको फाइदा बताउन	▪ शरीरलाई आवश्यक पर्ने मुख्य पौष्टिक तत्त्वहरूको नाम र स्रोत बताउन
		▪ सरुवा रोग र महामारीबाट बच्नका लागि नियमित हातमुख धुन, स्वच्छ पानी पिउन र नियमित माक्स लगाउन	▪ स्वच्छ पानी पिउन, नियमित हातखुट्टा धुन र शौचालय गए पश्चात स्वास्थ्य सामग्री प्रयोग गरेर सफा हुने कार्यमा सहभागी हुन	▪ स्वच्छ पानी खाने, नियमित हात धुने, शौचालयको प्रयोग गर्ने कार्यमा सहभागी भई स्थानीय सरसफाई सामग्रीको नाम बताउन
		▪ शौचालय सरसफाईमा प्रयोग हुने सामग्रीहरूको नाम बताई शौचालय प्रयोग गर्ने बानीको विकास गर्न	▪ आफ्नो घर, कोठा, कक्षाकोठा वरपरको सरसफाईमा सहभागी हुन	▪ आफ्नो घर, छिमेक, चोक, नाला र विद्यालयको सरसफाई र फोहोरमैला व्यवस्थापनमा सहभागी हुन

क्र.स.	क्षेत्र	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३
		▪ नियमित हातमुख धुने, स्वच्छ पिउने पानी र शौचालयमा प्रयोग हुने सरसफाई सामग्रीको नाम बताई नियमित हात धुने कार्यमा सहभागी हुन	▪ आफू र आफ्नो घर वरपर उपलब्ध खाद्य र अखाद्य (मिसावटयुक्त) वस्तुहरूको नाम बताउन	▪ आफ्नो घर र स्थानीय बजारमा पाइने खाद्य अखाद्य वस्तुहरू पहिचान गरी तिनको नामको सूची बनाउन
		▪ आफ्नो कोठा, घर वरिपरि र कक्षाकोठाको सरसफाईमा प्रयोग हुने सामानहरूको नाम भन्न र सफाईमा सहभागी हुन	▪ आफ्नो घर,छिमेक र विद्यालयमा खेलिने स्थानीय खेल रखेल सामग्रीहरूको नाम भनी खेलमा सहभागी हुन	▪ विभिन्न खेलका माध्यमबाट हातखुट्टा तथा शरीरका चालहरू प्रस्तुत गर्न
		▪ आफ्नो घर वरिपरि खेलिने खेलहरूको नाम भन्न र खेलमा सहभागी हुन		
८	द्वन्द्व तथा भयरहित शान्तिपूर्ण वातावरण र हरित विद्यालय	▪ आफ्नो घर वरपरका डर लाग्ने व्यक्ति, चिज तथा वस्तुहरूको नाम बताउन	▪ आफ्नो घर, छिमेक र विद्यालय आसपासका डरलाग्ने र नलाग्ने वस्तु तथा घटनाहरू बताउन	▪ घरपरिवार र विद्यालयको कारणले उत्पन्न हुने भयबारेमा बताउन
		▪ आफ्नो वरिपरिका साथीहरूसँग हुने झगडाका सामान्य कारणहरू बताउन	▪ आफ्नो घर र विद्यालयमा झगडा तथा असावधानीका कारण हुनसक्नेसम्भावित चोटपटक र क्षति बताउन	▪ घर वरपर र विद्यालयमा झैगडा र असावधानीका कारणले हुनसक्ने द्वन्द्वलाई ख्याल गरी खेलको माध्यमद्वारा शान्तिपूर्ण नियम र व्यवहार प्रदर्शन गर्न
		▪ आफ्नो घर र विद्यालयहरित बनाउन रोपिएका बोटविरुवा र फूलहरूको नाम बताउन	▪ आफ्नो घर, छिमेक, टोल रविद्यालय हरित बनाउन रोपिने विभिन्नखालका बोटविरुवा र फूलहरूको पहिचान गर्न	▪ आफ्नो घर वरपर, छिमेक, टोल, विद्यालय आदि आकर्षक र मनोरम बनाउने विभिन्न बोटविरुवा र फूलहरूको पहिचान गरी तिनको सूची तयार गर्न
९	प्राकृतिक प्रकोप, विपत तथा जोखिम व्यवस्थापन र सुरक्षा	▪ विभिन्न प्राकृतिक प्रकोप तथा विपत्तिको नाम भन्न	▪ आफू, परिवार, छिमेक, टोलमाभएका प्राकृतिकप्रकोपहरूको नाम भन्न	▪ आफ्नो घर, टोल वरपर हुने प्राकृतिक प्रकोप/ विपतहरूको नाम सूचीकरण गर्न
		▪ आफ्नो घरमा विभिन्न कार्यमा सहभागी हुँदा हुनसक्ने शारीरिक जोखिमहरू बताउन।	▪ आफ्नो घर, परिवार वरपर कुद्दा, खेल्दा हुनसक्ने सम्भावित शारीरिक जोखिमहरूको नाम भन्न	▪ जोखिमको अवधारणा बताउँदै आफ्नो घर वरपर, विद्यालयमा हुने सम्भावित जोखिमको सूची तयार गर्न
		▪ शारीरिक जोखिमयुक्त वस्तुहरूको नाम बताउन		▪ आफ्नो घर, विद्यालय, टोल आसपासका सम्भावित जोखिमबाट बच्ने उपायहरू बताउन

कक्षा ४-५

क्र.स.	क्षेत्र	कक्षा ४	कक्षा ५
१	हामी र हाम्रो पथरी शनिश्चरे नगरपालिका	▪ आफ्नो वडाभित्रका टोल/ चोकहरूको नाम र स्थान बताउन	▪ आफ्नो र छिमेकी वडाका टोल/चोक हरूको नाम भन्न र लेख्न
		▪ आफ्नो वडाको जनसङ्ख्या, साँध सिमाना र वडा कार्यालयको ठेगाना बताउन	▪ आफ्नो र छिमेकी वडाको जनसङ्ख्या, साँध सिमाना र वडा कार्यालयको ठेगाना बताउन
		▪ आफ्नो वडाका शैक्षिक संस्था, अस्पताल, सरकारी तथा सामुदायिक कार्यालयहरू र मुख्य सडकहरूको नाम र स्थान बताउन	▪ आफ्नो र छिमेकी वडाहरूको स्वास्थ्य केन्द्र, शैक्षिक केन्द्र, सुरक्षा केन्द्र, सार्वजनिक कार्यालय र केन्द्रहरूको नाम बताउन
		▪ आफ्नो वडाभित्रका हाटबजार, पार्क, सार्वजनिक स्थल र खेलमैदानको नाम र स्थान बताउन	▪ आफ्नो वडा वरपर र छिमेकी वडाभित्रका हाटबजार र खेलमैदान जस्ता सार्वजनिक स्थलको नाम र स्थान बताउन
			▪ वडा कार्यालयले दिने सेवाहरूको सूची बनाउन
			▪ ट्रेस पेपर प्रयोग गरेर आफ्नो वडाको नक्सा बनाउन।
२	स्थानीय प्राकृतिक स्रोत र विविधता	▪ जलस्रोतको अवधारणा बताउँदै आफ्नो वडाको जलस्रोत विविधता बताउन	▪ वडा क्षेत्र र वरपर जलस्रोतको विविधताबारे वर्गीकरण सहित विवरण बताउन
		▪ आफ्नो वडाभित्रको जैविक विविधता अन्तर्गत स्थानीय पशुपक्षी, जीवजन्तुको छोटो परिचय दिन	▪ जैविक विविधताको अवधारणा बताउँदै स्थानीय जैविक विविधताबारे बताउन
		▪ आफ्नो वडा क्षेत्र वरपरको धरातलीय स्वरूप र माटोको प्रकृति बताउन	▪ स्थानीय भौगोलिक धारतलीय स्वरूप र माटोको विविधताको परिचय दिन
		▪ वनस्पतको विविधताको अवधारणा बताउँदै आफ्नो वडा क्षेत्रको वानस्पतिक विविधता बताउन	▪ माटोमा भएको भिन्नताका आधारमा वर्गीकरण गर्न
		▪ हावापानीको छोटो अवधारणा दिँदै आफ्नो वडा क्षेत्र वरपरको मौसम तथा हावापानीको विविधता बताउन	▪ स्थानीय मौसम तथा हावापानीको विविधताको छोटो व्याख्या गर्न
			▪ स्थानीय वनस्पतिको विविधताको परिचय दिन
३	हाम्रो मौलिक संस्कार र सांस्कृतिक विविधता	▪ आफ्नो वडा क्षेत्रका स्थानीय जातजाति, भाषा र धर्मको सामान्य विवरण बताउन	▪ आफ्नो वडा र वरपरको क्षेत्रका स्थानीय जातजाति, भाषा, धर्मको विवरणबारे सामान्य टिपोट लेख्न
		▪ आफ्नो वडा र वरपर प्रचलित जन्मदेखि मृत्युसम्मका जातीय संरस्कारहरू पहिचान गरी सङ्क्षिप्त विवरण बताउन	▪ आफ्नो वडा र वरपरको क्षेत्रका जन्मदेखि मृत्युसम्मका विभिन्न जातीय संरस्कारहरूको सामान्य परिचय बताउन
		▪ आफ्नो वडा र वरपरका क्षेत्रका स्थानीय मेला, चाडपर्वहरूको पहिचान गरी छोटो चिनारी गराउन	▪ आफ्नो वडा र वरपरको क्षेत्रका स्थानीय मेला, चाडपर्वहरूको परिचय सहित विशेषता बताउन

क्र.स.	क्षेत्र	कक्षा ४	कक्षा ५
		▪ आफ्नो वडा क्षेत्र वरपरका वासिन्दाहरूको वेशभूषा, रहनसहन र जीवनशैलीको पहिचान गरी सङ्क्षिप्त विवरण बताउन	▪ आफ्नो वडा र वरपरको क्षेत्रका मानिसहरूको वेशभूषा, रहनसहन र जीवनशैलीको परिचय र विशेषता बताउन
		▪ आफ्नो वडा क्षेत्रका प्रचलित लोक सङ्गीतको पहिचान गरी सोको छोटो परिचय दिन	▪ आफ्नो घर, छिमेक, टोल र वडा क्षेत्रका प्रचलित लोक सङ्गीत (बाजा, नृत्य, गीत) आदिको सामान्य विशेषता सहित चिनारी गराउन
		▪ आफ्नो वडा र वरपरका मुख्य मुख्य कलाहरूको पहिचान गरी त्यसको छोटो विवरण प्रस्तुत गर्न	▪ आफ्नो घर, छिमेक, टोल र वडा क्षेत्रका कला (चित्रकला, मूर्तिकला, काष्ठकला आदि)को परिचय दिन र कला र साहित्यिक व्यक्तित्व पहिचान गरी छोटो विवरण प्रस्तुत गर्न।
४	स्थानीय सामाजिक समस्या, चुनौती र समाधानका उपायहरू	▪ आफ्नो घर, टोल, वडा क्षेत्रमा देखिने मुख्य मुख्य सामाजिक समस्याहरू पहिचान गरी त्यसको छोटो विवरण बताउन	▪ आफ्नो वडा क्षेत्र र वरपर देखिएका सामाजिक समस्याहरूको सूचीकरण गरी छोटो व्याख्या गर्न
		▪ आफ्नो घर, टोल, वडा क्षेत्रमा देखिने सामाजिक समस्याले पारेको असरबारे छोटो टिपोट तयार गर्न	▪ आफ्नो वडा क्षेत्र र वरपर देखिएका सामाजिक समस्याहरूको असर पहिचान गरी सूचीबद्ध गर्न
५	स्थानीय सिप, पेसा तथा व्यवसाय र प्रविधि	▪ पेसा तथा व्यवसासयको स्थानीय उदाहरण सहित परिभाषा बताउन	▪ स्थानीय सिप, पेसा र व्यवसायको चिनारी गराउन
		▪ स्थानीय उदाहरण सहित परम्परागत सिपको छोटो अवधारणा बताउन	▪ वडा क्षेत्र र वरपरका परम्परागत सिपहरूको नाम र चिनारी गराउन
		▪ स्थानीय उदाहरण सहित प्रविधिको अवधारणा बताउन	▪ वडा क्षेत्र र वरपरका परम्परागत प्रविधिहरूको नामको सूचीकरण गर्न
६	स्थानीय आर्थिक क्रियाकलाप	▪ आफ्नो वडा क्षेत्र वरपरका बालीनाली, पाल्तु पशुपक्षी, कृषि औजार आदिको छोटो विवरण प्रस्तुत गर्न	▪ आफ्नो वडा र वरपरका क्षेत्रका बालीनाली, पशुपक्षी पालन, कृषि औजार आदिको परिचय सहित विवरण बताउन
		▪ आफ्नो वडा क्षेत्र र वरपरका घरेलु उद्योग, मिल, कलकारखाना आदिको सामान्य विवरण बताउन	▪ आफ्नो वडा क्षेत्र र वरपरका मुख्य मुख्य पसलहरूमा खरिद बिक्री हुने वस्तुहरूको वर्गीकरण गरी टिपोट प्रस्तुत गर्न
		▪ आफ्नो वडा क्षेत्रभित्रका मुख्य मुख्य पसलहरू र तिनमा खरिद बिक्री हुने वस्तुहरूको विवरण लेखेर प्रस्तुत गर्न	▪ आफ्नो वडा क्षेत्र भित्रका बैङ्क, सहकारी र वित्तीय संस्थाहरूको कार्यका आधारमा वर्गीकरण गरी सामान्य विवरण प्रस्तुत गर्न

क्र.स.	क्षेत्र	कक्षा ४	कक्षा ५
		▪ आफ्नो वडा क्षेत्र र वरपरका बैङ्क तथा वित्तीय संस्था र सहकारी संस्थाहरूको विवरण प्रस्तुत गर्न	▪ आफ्नो वडा क्षेत्रभित्रका स्वदेशी तथा वैदेशिक रोजगारीको विवरणका आधारमा त्यसको सामान्य वर्गीकरण गर्न
		▪ रोजगारीको अवधारणा बताउँदै आफ्नो वडा क्षेत्रका वासिन्दाहरूको रोजगारको सामान्य विवरण बताउन	▪ आफ्नो वडा र वरपरको क्षेत्रभित्रका पर्यटकीय स्थलहरू र त्यहाँ भएका मनोरञ्जनात्मक वस्तुहरूको नामकरण सहित सूची तयार गर्न
		▪ आफ्नो वडा क्षेत्र र वरपरका पर्यटकीय स्थलहरूको छोटो चिनारी प्रस्तुत गर्न	
७	स्वास्थ्य, सरसफाई, वातावरण संरक्षण र खेलकुद	▪ खानपिन र आहार विहारबाट स्वास्थ्यमा पर्ने प्रभाव बताउन	▪ अस्वस्थ खानेकुरा र अव्यवस्थित आहार विहारबाट स्वास्थ्यमा पर्ने नकारात्मक प्रभावबाट बच्ने उपायहरू बताउन
		▪ घर र विद्यालयमा नियमित हात धुने, शौचालयको प्रयोग र सरसफाईको तरिका बुझेर सहभागी हुन	▪ अखाद्य वस्तुहरू (मिसावटयुक्त) सेवनले लाग्न सक्ने सम्भावित रोगहरूको सूची तयार पार्न
		▪ घर तथा विद्यालयमा स्वच्छ पिउने पानीको व्यवस्थापन र प्रयोग गर्ने तरिका बुझेर सहभागी हुन	▪ सरसफाई र फोहोरमैला व्यवस्थापनका घरायसी तरिकाहरू बताउन
		▪ सरसफाई र फोहोरमैला व्यवस्थापनको आवश्यकता र महत्त्व बताउन	▪ नियमित हात धुने, शौचालय प्रयोग र सरसफाईको आवश्यकता तथा महत्त्व बताउन
		▪ अखाद्य (मिसावट) तत्त्वहरूले मानव शरीरमा पार्ने असरहरू बताउन	▪ स्वच्छ पिउने पानीको व्यवस्थापन र प्रयोग नगर्दाका असरहरू बताउन
		▪ स्थानीय विभिन्न खेलहरू र शारीरिक व्यायामका तरिका बुझी खेल र व्यायाममा सहभागी हुन	▪ विभिन्न स्थानीय खेल र व्यायाममा सहभागी हुँदै तिनको स्वास्थ्य सम्बन्धीफाइदा तथा महत्त्व बताउन
८	द्वन्द्व तथा भयरहित शान्तिपूर्ण वातावरण तथा हरित विद्यालय	▪ विभिन्न कार्यहरू समयमा नगर्दा मनमा उत्पन्न हुने भयको विवरण बताउन	▪ भयबाट विभिन्न संवेगका कारण उत्पन्न हुने व्यवहार पहिचान गर्न
		▪ घर, परिवार रविद्यालयमा द्वन्द्वरहित र शान्तिपूर्ण वातावरणको सामान्य अवधारणाबताउन	▪ द्वन्द्वरहित शान्तिपूर्ण वातावरणका मुख्य मुख्यसूचकहरू बताउन
		▪ आफ्नो घर, छिमेक, टोल, विद्यालय हरित बनाउनस्थानीयस्तरमा पाइने विभिन्न प्रकारका बोटविरुवा तथा फूलहरूको सूची तयार पार्न	▪ आफ्नो घर, परिवार, विद्यालय हरित र मनोरम बनाउन रोपिने बोटविरुवा तथा फूलहरूको सूची तयार गर्न

क्र.स.	क्षेत्र	कक्षा ४	कक्षा ५
९	प्राकृतिक प्रकोप, विपत तथा जोखिम व्यवस्थापन र सुरक्षा	▪ आफ्नो समुदायमा आइपर्ने विभिन्न खालका प्राकृतिक विपत्तिहरूको सङ्क्षिप्त विवरण तयार पार्न	▪ विभिन्न खालका प्राकृतिक प्रकोप र विपत्तिहरूबाट हुने नोक्सानीहरूको पहिचान गर्न
		▪ विभिन्न कार्यमा सहभागी हुँदा हुन सक्ने विभिन्न जोखिमहरूको विवरण तयार गर्न	▪ विभिन्न कार्यमा सहभागी हुँदा हुनसक्ने सम्भावित शारीरिक जोखिमबाट बच्ने तरिका बताउन
		▪ विभिन्न प्राकृतिक विपत्ति तथा जोखिमहरूबाट जोगिने तरिकाहरू बताउन	▪ विभिन्न कार्यहरूमा सहभागी हुँदाहुन सक्ने शारीरिक जोखिमको नोक्सानी पहिचान गर्न

कक्षा ६-८

क्र.स.	क्षेत्र	कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
१	हामी र हाम्रो पथरी शनिश्चरे नगरपालिका	▪ आफ्नो नगरको भौगोलिक अवस्थिति तथा साँध सिमाना बताउन	▪ पथरी शनिश्चरे नगरपालिकाको ऐतिहासिक विकास क्रम बताउन	▪ नगरको अवस्थति सम्बन्धी सामान्य विवरण बताउँदै स्थानीय विकासमा योगदान पुऱ्याउने ऐतिहासिक व्यक्तित्वहरूको परिचय दिन
		▪ आफ्नो नगरभित्रको जम्मा जनसङ्ख्या (लैङ्गिक आधारमा) को विवरण बताउन।	▪ आफ्नो नगरभित्रका सबै वडाहरूको साँध सिमाना र वडा कार्यालय रहेका स्थान बताउन	▪ आफ्नो नगरभित्रको जनसङ्ख्या बनोटको तुलनात्मक विश्लेषण गर्न
		▪ नगरभित्रका शैक्षिक संस्थाहरूको नाम र स्थानको सूची बनाउन	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रभित्रका वडा वडाको जनसङ्ख्या बनोट बताउन	▪ नगरभित्रको शैक्षिक विकासमा नगरपालिकाको भूमिका बताउन
		▪ नगरभित्रका सामाजिक सङ्घसंस्थाको नाम र स्थानको छोटो विवरण बताउन	▪ नगरभित्रका शैक्षिक संस्थाहरूको शैक्षिक विवरण बताउन	▪ नगरभित्रका मुख्य सामाजिक सङ्घसंस्थाले नगरको विकासका लागि गरेका योगदानहरू बताउन
		▪ आफ्नो नगर क्षेत्रभित्रका सार्वजनिक स्थलहरूको नाम र स्थानहरूको सूची बनाउन	▪ नगरभित्रका मुख्य सामाजिक सङ्घसंस्थाका प्रमुख क्रियाकलापहरू बताउन	▪ आफ्नो नगरपालिका भित्रको आर्थिक तथा शैक्षिक तथ्याङ्क तयार गरी सामान्य विश्लेषण गर्न
		▪ वडा समितिको गठन प्रक्रिया र तिनले दिने मुख्य मुख्य सेवाहरू बताउन	▪ नगरभित्रका प्रमुख सार्वजनिक स्थल (पार्क, सडक, खेलमैदान, धार्मिक स्थल) हरूको सामान्य परिचय दिन	▪ नगरमा रहेका सुरक्षा निकाय र तिनका मुख्य मुख्य सेवाहरू बताउन

क्र.स.	क्षेत्र	कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
		▪ स्थानीय शासन अन्तर्गत कार्यपालिका, व्यवस्थापिका र न्यायपालिकाबारे सामान्य जानकारी हासिल गर्न	▪ स्थानीय शासन अन्तर्गत कार्यपालिका, न्यायपालिका र व्यवस्थापिकाको गठन प्रक्रिया बताउन	▪ नगरभित्रका स्थानीय शासनका अङ्गहरू अन्तर्गत कार्यपालिका, न्यायपालिका र व्यवस्थापिकाको कार्य तथा भूमिका र तिनले दिने सेवाहरू बताउन
		▪ ट्रेस पेपर प्रयोग गरी आफ्नो नगरको नक्सा बताउन	▪ वर्ग विधिबाट नगरको नक्सामा वडा विभाजन गर्न	▪ नगरको वडा विभाजित नक्सा तयार गरी मुख्य ठाउँ, क्षेत्र आदि भर्न
२	स्थानीय प्राकृतिक स्रोत र विविधता	▪ स्थानीय प्राकृतिक स्रोतहरूको वर्गीकरण गरी छोटो व्याख्या गर्न	▪ स्थानीय प्राकृतिक वस्तुहरूको महत्त्व र उपयोगिता बताउन	▪ स्थानीय प्राकृतिक वस्तुहरूले मानवीय जीवनका विभिन्न पक्षमा पारेको प्रभाव बताउन
		▪ स्थानीय नगर क्षेत्रका जलस्रोतहरूको पहिचान गरी छोटो विवरण प्रस्तुत गर्न	▪ स्थानीय जलस्रोतको प्रयोगका महत्त्वसहित उपयोगिता बताउन	▪ स्थानीय जलस्रोतले मानवीय जीवनमा पारेको प्रभाव र यसको संरक्षणका उपायहरू बताउन
		▪ स्थानीय जैविक विविधताको पहिचान गरी छोटो व्याख्या गर्न	▪ जैविक विविधताको अवधारणा र स्थानीय जैविक विविधताको सामान्य चित्रण गर्न	▪ स्थानीय जैविक विविधताको महत्त्व र संरक्षणका उपायहरू बताउन
		▪ आफ्नो नगरको धरातलीय बनोट र माटोको विविधता बताउन	▪ स्थानीय धरातलीय स्वरूप र माटोको विविधताको महत्त्व र उपयोग बताउन	▪ स्थानीय भौगोलिक धरातलीय स्वरूप र माटोको विविधताले मानवीय जीवनमा पारेको प्रभाव बताउन
		▪ आफ्नो नगरको वानस्पतिक विविधताको विवरण बताउन	▪ स्थानीय वानस्पतिक विविधता र त्यसको उपयोगको छोटो व्याख्या गर्न	▪ स्थानीय वानस्पतिक विविधताले वातावरण र आर्थिक क्रियाकलापमा पारेको प्रभाव र यसको संरक्षणका उपायहरू बताउन
		▪ स्थानीय जडीबुटीको पहिचान गरी पाइने क्षेत्र बताउन	▪ स्थानीय जडीबुटीको उपयोगिता तथा महत्त्व बताउन	▪ स्थानीय जडीबुटीको उपयोग र संरक्षणका उपायहरू बताउन
		▪ स्थानीय मौसम तथा हावापानीको विविधताको सामान्य परिचय दिन	▪ मौसम तथा हावापानीको विविधता अन्तर्गत स्थानीय हावापानीको प्रकार र क्षेत्र बताउन	▪ स्थानीय मौसम तथा हावापानीले जनजीवनका विभिन्न पक्षमा पारेको प्रभाव बताउन
३	हाम्रा मौलिक संस्कार र सांस्कृतिक विविधता	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रका जातजाति, भाषार धर्मको पहिचान गरी त्यसको छोटो विवरण बताउन	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रका जातजाति, भाषा, धर्म र संस्कृतिको वर्गीकरण गरी सामान्य विश्लेषण गर्न	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रका जातजाति, भाषा, धर्म र संस्कृतिको महत्त्व र संरक्षणका उपायहरू बताउन
		▪ आफ्नो नगर क्षेत्रका परम्परागत मौलिक संस्कारहरूको पहिचान गरी छोटो व्याख्या गर्न	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रका परम्परागत मौलिक संस्कारहरूको विवरणका आधारमा वर्गीकरण गर्न	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रका परम्परागत मौलिक संस्कारहरूको महत्त्व सहित संरक्षणका उपायहरू बताउन

क्र.स.	क्षेत्र	कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
		▪ आफ्नो नगर क्षेत्रका प्रचलित मौलिक मेला तथा चाडपर्वहरू र धार्मिक कार्यहरूको पहिचान गरी विवरण प्रस्तुत गर्न	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रका प्रचलित मौलिक मेला तथा चाडपर्वहरूको नाम सहित चित्रण गर्न	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रका प्रचलित मौलिक मेला तथा चाडपर्वहरूले स्थानीय जनजीवनमा पारेको प्रभाव बताउन
		▪ आफ्नो नगर क्षेत्रका जनजीवनको वेशभूषा, रहनसहन र जीवनशैलीको पहिचान गरी सामान्य विवरण बताउन	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रका जनजीवनको वेशभूषा, रहनसहन र जीवनशैलीको सामान्य तुलना गर्न	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रका जनजीवनको वेशभूषा, रहनसहन र जीवनशैलीमा आधुनिकीकरणले पारेको प्रभाव बताउन
		▪ आफ्नो नगर क्षेत्रका प्रचलित मौलिक लोकसङ्गीतहरूको टिपोट तयार गर्न	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रका प्रचलित मौलिक लोकसङ्गीतहरूको चित्रण गर्न	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रका प्रचलित मौलिक लोकसङ्गीतहरूको महत्त्व र संरक्षणका उपायहरू बताउन
		▪ आफ्नो नगर क्षेत्रका प्रचलित कलाहरूको पहिचान गरी छोटो विवरण बताउन।	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रका प्रचलित कलाको वर्गीकरण गरी स्थानीय कला र साहित्यिक व्यक्तित्वहरूको सामान्य परिचय दिन	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रका प्रचलित कला र साहित्यको महत्त्व र संरक्षणका उपायहरू बताउन
४	स्थानीय सामाजिक समस्या, चुनौती र समाधानका उपायहरू	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रभित्र देखिएका मुख्य मुख्य सामाजिक समस्याहरूको पहिचान गरी त्यसको छोटो विवरण प्रस्तुत गर्न	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रभित्र देखिएका मुख्य मुख्य सामाजिक समस्याहरूको सूचीकरण गरी सामान्य विश्लेषण गर्न	▪ नगर क्षेत्रमा देखिएका मुख्य मुख्य सामाजिक समस्याहरूका कारण पहिचान गरी सोको विश्लेषण गर्न
		▪ नगर क्षेत्रमा देखिएका सामाजिक समस्याले समाजमा पारेका असरहरू बताउन	▪ नगर क्षेत्रमा देखिएका मुख्य मुख्य सामाजिक समस्याहरूबाट समाजमा परेको असर पहिचान गरी समाधानका उपायहरू बताउन	▪ नगर क्षेत्रमा देखिएका मुख्य सामाजिक समस्याहरूको असर न्यूनीकरण गर्न सम्बन्धित निकाय र सरोकारवालाहरूले गर्नुपर्ने प्रयासहरू बताउन
५	स्थानीय पेसा, व्यवसाय र प्रविधि	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रका मानिसहरूका परम्परागत (रैथाने) पेसा तथा व्यवसायहरूको पहिचान गरी छोटो विवरण बताउन	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रका मानिसहरूका पेसा तथा व्यवसायहरूको वर्गीकरण गरी त्यसको छोटो विश्लेषण गर्न	▪ स्थानीय पेसा तथा व्यवसायहरूको महत्त्व, उपयोगिता र सम्भावना बताउन
		▪ स्थानीय नगर क्षेत्रभित्रका परम्परागत सिपको पहिचान गरी त्यसको छोटो विवरण बताउन	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रभित्रका परम्परागत सिपको वर्गीकरण गरी छोटो विश्लेषण गर्न	▪ स्थानीय परम्परागत सिपको महत्त्व, उपयोग र संरक्षणका उपायहरू बताउन
		▪ स्थानीय परम्परागत सिपको आधुनिक रूपान्तरणको सामान्य अवस्था बताउन	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रभित्रका परम्परागत प्रविधिको वर्गीकरण गरी सामान्य टिपोट गर्न	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रका परम्परागत प्रविधिहरूको महत्त्व, प्रयोग र संरक्षणका उपायहरू बताउन

क्र.स.	क्षेत्र	कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
		▪ स्थानीय नगर क्षेत्रभित्रका परम्परागत प्रविधिको पहिचान गरी छोटो चित्रण गर्न	▪ परम्परागत प्रविधि र सिपको रूपान्तरण सहित आधुनिक प्रविधिको प्रयोगको अवस्था विश्लेषण गर्न	▪ स्थानीय विकासमा आधुनिक प्रविधिको आवश्यकता, महत्त्व र प्रयोगका सम्भावनाहरू बताउन
		▪ नगर क्षेत्रका परम्परागत प्रविधिको रूपान्तरणसँग आधुनिक प्रविधिको प्रयोगको अवस्था बताउन	▪ दैनिक व्यावहारिक जीवनमा प्रयोग हुने सूचना तथा प्रविधिहरूको प्रयोग र महत्त्व बताउन	▪ आधुनिक सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको व्यावहारिक रूपमा प्रयोग गर्न
		▪ स्थानीय नगर क्षेत्रमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको माध्यम/साधनको विवरण बताउन		
६	स्थानीय आर्थिक क्रियाकलाप	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रमा लगाइने विभिन्न कृषिबाली र औजारहरूको छोटो विवरण प्रस्तुत गर्न	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रमा लगाइने कृषिबालीहरू, कृषि औजारहरू आदिको वर्गीकरण गरी विभिन्न कृषि फर्महरूको सूची तयार गर्न	▪ स्थानीय बालीनाली तथा फर्महरूको उत्पादनले नगर क्षेत्रको आर्थिक विकासमा गरेको योगदान बताउन
		▪ स्थानीय नगर क्षेत्रमा पशुपक्षी पालन, माहुरी पालन, मत्स्यपालन आदिको छोटो विवरण प्रस्तुत गर्न	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रमा व्यावसायिक पशुपक्षी पालन, माहुरी पालन, मत्स्य पालनको विवरणको सूचीकरण गरी छोटो टिपोट प्रस्तुत गर्न	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रमा कृषिको आधुनिकीकरण तथा व्यावसायीकरणको आवश्यकता र उपायहरू बताउन
		▪ घरेलु उद्योगको अवधारणा सहित नगर क्षेत्रभित्रका विभिन्न घरेलु उद्योगहरूको विवरण प्रस्तुत गर्न	▪ उद्योगको अवधारणा बताउँदै स्थानीय नगर क्षेत्रका घरेलु उद्योगहरूको वर्गीकरण र उत्पादनको विवरण बताउन	▪ नगर क्षेत्रका घरेलु तथा साना उद्योगहरूले नगरको आर्थिक विकासमा गरेको योगदानर तिनको विकास र प्रवर्द्धनमा गरिएका प्रयासहरू बताउन
		▪ नगर क्षेत्रका घरेलु उद्योगबाट उत्पादित वस्तु, तिनको बजार र मुख्य मुख्य सफल उद्यमीहरूको विवरण बताउन	▪ व्यापारको अवधारणा र नगरको व्यापार प्रवर्द्धनमा देखिएका समस्या र चुनौती बताउन	▪ नगर क्षेत्रका वस्तु तथा सेवाको व्यापारले नगरको आर्थिक विकासमा खेलेको भूमिका र व्यापार सङ्घका प्रयासहरू बताउन
		▪ व्यापारको अवधारणा सहित नगरका मुख्य मुख्य व्यापारिक केन्द्र र प्रमुख व्यापारिक वस्तु तथा सेवाहरूको विवरण बताउन	▪ बैङ्क, सहकारी तथा वित्तीय संस्थाहरूको अवधारणा बताउँदै विभिन्न वित्तीय संस्थाहरूको कार्यका आधारमा वर्गीकरण गर्न	▪ बैङ्क, सहकारी र वित्तीय संस्थाहरूले नगरको आर्थिक विकासमा खेलेको भूमिका बताउन
		▪ बैङ्क, सहकारी र वित्तीय संस्थाहरूको अवधारणा सहित नगर क्षेत्रभित्रका बैङ्क, सहकारी र वित्तीय संस्थाहरूको विवरण बताउन	▪ विप्रेषणको अवधारणार वैदेशिक रोजगारले स्थानीय नगर क्षेत्रको आर्थिक विकास र वृद्धिमा गरेको योगदान बताउन	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रभित्रका रोजगारीका क्षेत्रहरू पहिचान गरी रोजगारीका मुख्य सम्भावनाहरू बताउन

क्र.स.	क्षेत्र	कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
		▪ वैदेशिक रोजगारको अवधारणा सहित नगर क्षेत्रका मानिसहरू वैदेशिक रोजगारमा जानुपर्ने मुख्य मुख्य कारणहरू बताउन	▪ पर्यटन व्यवसायको अवधारणा सहित स्थानीय पर्यटकीय केन्द्र तथा पर्यटन व्यवसायको महत्त्व बताउन	▪ वैदेशिक रोजगारीले स्थानीय जनजीवनमा पारेका प्रभावहरू बताउन
		▪ पर्यटनको सामान्य अवधारणा सहित स्थानीय पर्यटकीय स्थलर वस्तुहरूको सङ्क्षिप्त विवरण प्रस्तुत गर्न		▪ स्थानीय पर्यटन व्यवसायका सम्भावनाहरू र यसको विकास र प्रवर्द्धनमा गरिएका प्रयासहरू बताउन
७	स्वास्थ्य, सरसफाई, वातावरण संरक्षण र खेलकुद	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रमा उपलब्ध रोग प्रतिरोधात्मक सेवा केन्द्रको नाम र सेवाको विवरण बताउन	▪ रोग प्रतिरोधात्मक सेवाहरू/खोपहरूको महत्त्व तथा प्रभाव बताउन	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रमा रोग प्रतिरोधात्मक सेवामा देखिएका समस्या र गरिएका प्रयासहरू बताउन
		▪ स्थानीय नगर क्षेत्रमा रोग उपचारात्मक स्वास्थ्य सेवार स्वास्थ्य केन्द्रको विवरण बताउन	▪ समयमा स्वास्थ्य उपचार नगर्दा मानव स्वास्थ्यमा पर्ने असरहरू/परिणामहरू बताउन	▪ स्वास्थ्य सचेतना र उपचार सेवाका लागि स्थानीय तहले खेलेको भूमिका बताउन
		▪ घर, टोल र विद्यालय वरपरबाट निस्किएका अस्वस्थ तथा वातावरण प्रदूषण गर्ने फोहोरमैलाको वर्गीकरण गर्न	▪ वातावरण सरसफाई, फोहोरमैला व्यवस्थापन नहुँदा मानव जीवनमा पर्ने स्वास्थ्य समस्या र चुनौतीहरू पहिचान गरी फोहोरमैला व्यवस्थापनमा सहभागी हुन	▪ सरसफाई, फोहोरमैला व्यवस्थापन तथा वातावरण संरक्षणका लागि स्थानीय निकाय र जनसमुदायको भूमिका र प्रयासहरू बताउन
		▪ खाद्यान्न मिसावट र उपभोक्ता सचेतता सम्बन्धी अवधारणा बताउन	▪ खाद्यान्नको शुद्धता र उपभोक्ता सचेतता कार्यक्रम/अभियानको महत्त्व बताउन	▪ खाद्यान्न शुद्धता र उपभोक्ता सचेतताका तरिकाहरू बताउन
		▪ नगर क्षेत्रभित्र खेलिने स्थानीय खेलहरूको नामर योगाभ्यासका सामान्य चरणहरू बताउन	▪ स्थानीय खेलमा सहभागिता देखाउँदै योगाभ्यासमा सरिक हुन	▪ विभिन्न खेलहरू तथा योगाभ्यासमा सहभागी हुँदै मानव स्वास्थ्यमा तिनको दीर्घकालीन फाइदा बताउन
८	द्वन्द्व तथा भयरिहत शान्तिपूर्ण वातावरण र हरित विद्यालय	▪ आफ्नो छिमेक, टोल, विद्यालयमा हुने विभिन्न व्यवहारबाट उत्पन्न हुने भयका कारणहरू प्रस्तुत गर्न	▪ आफ्नो छिमेक, टोल, विद्यालयमा हुने विभिन्न व्यवहारबाट उत्पन्न भयका कारण हुने शारीरिक तथा मानसिक असरहरूको सूची तयार गर्न	▪ आफ्नो टोल, छिमेक, विद्यालयमा द्वन्द्वरहित शान्तिपूर्ण वातावरण निर्माणका लागि सम्बन्धित निकायहरूले खेल्ने भूमिकाको छोटो विवरण प्रस्तुत गर्न
		▪ आफ्नो घर, छिमेक, टोल रविद्यालयमा द्वन्द्वरहित शान्तिपूर्ण वातावरणको आवश्यकता र महत्त्व बताउन	▪ घर, परिवार, टोल, विद्यालय आदिमा हुने भयलाई उचित तरिकाले व्यवस्थापन गरी भयरहित वातावरण निर्माण गर्ने तरिका बताउन	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रमा द्वन्द्वरहित शान्तिपूर्ण वातावरण बनाउनका लागि सम्बन्धित निकायले गर्नुपर्ने प्रमुख कार्य रप्रयासहरूको सूची तयार गर्न

क्र.स.	क्षेत्र	कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
		▪ नगर क्षेत्रका विद्यालयहरूलाई द्वन्द्व तथा भयरहित, शान्तिपूर्ण वातावरण, हरित विद्यालयका लागि बालक्लबको आवश्यकता बताउन	▪ नगर क्षेत्रका विद्यालयमा द्वन्द्व तथा भयरहित हरित विद्यालयका लागि बालक्लबहरूले खेल्नुपर्ने भूमिका बताउन	▪ नगर क्षेत्रका विद्यालयहरू द्वन्द्व तथा भयरहित र हरित बनाउन बालक्लबको सक्रिय रूपमा सहभागी हुन
		▪ आफू सहभागी भई विद्यालयमा रोपिएका बोटविरुवा तथा फूलहरूको हेरचाहको तरिका बताउन।	▪ आफ्नो विद्यालय हरित हुँदा हुने वातावरणीय फाइदाहरू भन्न	▪ हरित विद्यालय बनाउन विद्यालय, सरोकारवालाहरूले खेल्नुपर्ने भूमिका तथा कार्यहरू प्रस्तुत गर्न
९	विपत तथा जोखिम व्यवस्थापन र सुरक्षा	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रमा प्राकृतिक प्रकोप तथा विपतहरूबाट भएका नोक्सानीहरूको पहिचान गरी त्यसको छोटो विवरण भन्न	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रमा भएका प्राकृतिक प्रकोप, विपतका विभिन्न कारणहरू(बाढी पहिरो, हावाहुरी, भूकम्प, आगलागी, महामारी, असिना आदि)	▪ प्राकृतिक प्रकोप तथा विपत्ति न्यूनीकरण र पूर्वतयारीका उपायहरूबताउन
		▪ विभिन्न किसिमका सम्भावित शारीरिक तथा मानसिक जोखिमका विवरणहरू बताउन	▪ विभिन्न खाले सम्भावित शारीरिक, मानसिक क्षतिका कारणहरू	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रमा विपत व्यवस्थापनका लागि गरिएका प्रयासहरू बताउन
		▪ प्राकृतिक प्रकोप, विपत तथा जोखिम न्यूनीकरण तथा सुरक्षाका उपायहरू सूची तयार गर्न	▪ प्राकृतिक प्रकोप, विपत तथा जोखिम न्यूनीकरण तथा सुरक्षाका उपायहरू	▪ विभिन्न खालका शारीरिक जोखिमबाट बच्ने तरिका तथा सुरक्षाका उपायहरू बताउन
				▪ प्राकृतिक प्रकोप, विपत तथा जोखिम न्यूनीकरण तथा सुरक्षाका लागि स्थानीय सरकार र सरोकारवालाहरूले खेल्नुपर्ने भूमिका बताउन

४. विषयवस्तुको क्षेत्र र क्रम (कक्षा १-८)

कक्षा १-३

क्र.स.	क्षेत्र	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३
१	हामी र हाम्रो पथरी शनिश्चरे नगरपालिका	▪ आफ्नो घर परिवारका सदस्यहरूको सङ्ख्या, नाम र नाता	▪ आफ्नो घर वरपरका छिमेकीहरूको नाम, परिवार सदस्य सङ्ख्या र नाता	▪ नगरपालिकाको नाम, आफू बसेको वडाको नम्बरर वरपरका टोलहरू
		▪ आफ्नो नजिकैका छरछिमेकीका परिवारको सदस्य सङ्ख्या, नाम र नाता	▪ आफू वरपरका अन्य विभिन्न टोलहरूको नाम	▪ आफ्नो टोल र विद्यालय वरपरका शैक्षिक संस्था, धार्मिक स्थल, पार्क आदिको नाम र स्थान
		▪ आफ्नो टोलको नाम र स्थान	▪ आफ्नो टोल वरपरका धार्मिक स्थल, अस्पताल, शैक्षिक संस्था, पार्क, सुरक्षाकेन्द्र आदि	▪ आफ्नो घर, टोल, विद्यालय वरपरका हाट बजार, मुख्य सडक, चौकहरू र खेलमैदानको नाम तथा स्थान
		▪ आफू बसेको वरपरका धार्मिक स्थल, अस्पताल, शैक्षिक तथा सुरक्षा केन्द्रहरू	▪ आफू बसेको टोल वरपरका मुख्य सडक र हाट बजार	▪ लैङ्गिक आधारमा आफ्नो परिवार, छिमेकी र कक्षाको जनसङ्ख्याको विवरण
२	स्थानीय प्राकृतिक स्रोत र विविधता	▪ आफ्नो घर वरपरका जलस्रोतहरूको नाम (खोला खोल्सा, पोखरी, पैनी, इनार, कल, मूल आदि)	▪ आफ्नो घर, टोल र विद्यालय आसपासका जलस्रोतहरू (इनार, कुवा, ट्युववेल, धारा, मूल, पैनी, नहर, होली, पोखरी, खोला, नदी आदि)	▪ आफ्नो घर, टोल वरपर र विद्यालय आसपासका जलस्रोतहरू
		▪ आफ्नो घर वरपरका जीवजन्तुहरू र पशुपक्षीहरू (कुकुर, बिरालो, गाई, भैँसी, सुँगुर, कुखुरा, हाँस आदि)	▪ आफ्नो घर र विद्यालय वरपरका जीवजन्तुहरू	▪ आफ्नो घर, टोल वरपर र विद्यालय आसपासका जीवजन्तुहरू
		▪ आफ्नो घर वरपरको माटो र धरातलीय विविधता माटो : बलौटे, चिम्ट्याइलो, कालो आदि धरातलयी विविधता :अग्लो, होचो, भिरालो, समतल, उकालो, ओरालो आदि)	▪ आफ्नो टोल तथा विद्यालय क्षेत्रको धरातलीय स्वरूप र माटोको विविधता	▪ आफ्नो घर, टोल वरपर र विद्यालय आसपासको धरातलीय भिन्नता र माटोको विविधता
		▪ आफ्नो घर वरपरका विभिन्न खालका रूख, बोटविरुवाहरू (आँप, कटहर, सिसौ, साल, कदम, बकाइनो, पिठारी, टिक आदि)	▪ आफ्नो घर र विद्यालय वरपरका बोटविरुवाहरूको विविधता	▪ आफ्नो घर, टोल वरपर र विद्यालय आसपासका रूख, बोटविरुवा, फलफूल, झारपातहरूको विविधता

क्र.स.	क्षेत्र	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३
		▪ आफ्नो घर वरपरको ऋतु/मौसम तथा हावापानी (जाडो, गर्मी, वर्षात, हावाहुन्डरी, शीतलहर आदि)	▪ आफ्नो घर, टोल र विद्यालय क्षेत्रको मौसम र हावापानी (चिसो, तातो, जाडो, गर्मी, वर्षात, खडेरी आदि)	▪ आफ्नो वरवरको टोल, गाउँबस्ती, विद्यालयको मौसम तथा हावापानीको विविधता (जाडो, गर्मी, शीतलहर, वर्षात आदि)
३	हाम्रो मौलिक संस्कार र सांस्कृतिक विविधता	▪ आफ्नो घर र छिमेकका जाति, भाषा र धर्म (जाति : राई, लिम्बू, तामाङ, मगर, गुरुङ, धिमाल आदि। भाषा : राई, लिम्बू, तामाङ, मगर, गुरुङ, धिमाल आदि। धर्म : हिन्दु, बौद्ध, इसाई, किरात, सत्यहाङमा, जैन, इस्लाम आदि)	▪ आफ्नो घर, छिमेक र कक्षाका साथीहरूको जातिगत भाषा र धर्म	▪ आफ्नो घरपरिवार, छिमेकी, टोल र कक्षाका साथीहरूको जातिगत भाषा र धर्म
		▪ आफ्नो घरमा गरिने पूजा, जन्म, विवाह, मृत्यु संस्कार (न्वारन, छेवर, पास्नी, बेलविवाह, घेवा आदि)	▪ आफ्नो घरपरिवार र छिमेकको जातिगत संस्कार (जन्म, विवाह र मृत्यु)	▪ आफ्नो घरपरिवार र टोल वरिपरिका जातिहरूको जन्म, विवाह र मृत्यु सम्बन्धी मौलिक संस्कार (न्वारन, पास्नी, घेवा, चारकलम, वेदाङ्गी, किरिया, व्रतवन्ध आदि)
		▪ आफ्नो घरमा मान्ने चाडपर्वहरू (दसैँ, तिहार, माघी, ल्होसार, उँधौली-उँभौली, क्रिसमस आदि)	▪ आफ्नो घरपरिवारले मान्ने चाडपर्व र स्थानीय मेला (दसैँ, तिहार, छठ, क्रिसमस, माघी, फागु, सिरुवा पावनी, उँधौली, उँभौली, ल्होसार, तीज, चण्डी पूर्णिमा, सिरिजात, जितीया, ढङढङे मेला, यले मेला, बालाचतुर्दशी/शिवरात्रि मेला, रामनवमी मेला, भोटेघुम्ती मेला,)	▪ आफ्नो घरपरिवार, छिमेक, टोलमा मान्ने चाडपर्व तथा स्थानीय मेलाको विवरण (दसैँ, तिहार, छठ, क्रिसमस, माघी, फागु, सिरुवा पावनी, उँधौली, उँभौली, ल्होसार, तीज, चण्डी पूर्णिमा, सिरिजात, जितीया, ढङढङे मेला, यले मेला, बालाचतुर्दशी/शिवरात्रि मेला, रामनवमी मेला, भोटेघुम्ती मेला,)
		▪ आफ्नो घरको खानपान र वेशभूषा सम्बन्धी जीवनशैली (खानपान : दाल-भात-तरकारी, रोटी, मासु आदि वेशभूषा : दौरा-सुरुवाल, पेन्ट, सुट, कोट, पाइजामा, सारी-चोलो, पेटानी, घलेक आदि)	आफ्नो घरपरिवार, छिमेकी र साथीहरूको जीवनशैली र पहिरन (खानपान : दाल-भात-तरकारी, रोटी, मासु आदि वेशभूषा : दौरा-सुरुवाल, पेन्ट, सुट, कोट, पाइजामा, सारी-चोलो, पेटानी, घलेक आदि)	आफ्नो घरपरिवार, छिमेक र टोलका वासिन्दाहरूको वेशभूषा र खानपान (खानपान : दाल-भात-तरकारी, रोटी, भक्का, तोर्मा, चोखा, मर्चा आदि वेशभूषा : दौरा-सुरुवाल, पेन्ट, सुट, कोट, पाइजामा, सारी-चोलो, पेटानी, घलेक आदि)

क्र.स.	क्षेत्र	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३
		▪ आफ्नो घर, परिवार, छिमेकमा बजाउने लोकबाजा, गीत र नृत्यहरू (लोकबाजा : पञ्चेबाजा, ढोल, च्याब्रुङ, ऊर्नी, झ्याम्टा आदि। लोकगीत :भजन, पालम आदि। लोकनृत्य: धाननाच, चण्डीनाच, मारुनी नाच आदि)	▪ आफ्नो घरपरिवार, छिमेक, टोलका साथीभाइहरूले बजाउने बाजा, गीत र नृत्य (पञ्चे बाजा, च्याब्रुङ, डम्फू, ढोलक, मादल, डमरु, मुरली, झ्याम्टा, खैँजडी, ऊर्नी, टुङ्ना, मुर्चुङ्गा, बिनायो, सारङ्गी, पालम, सेलो, भजन, सँगिनी, धिमाल नृत्य, चण्डी नाच, धाननाच, हुर्रा नाच, बालन, सँगिनी नाच, सतार नाच आदि)	▪ आफ्नो घरपरिवार, छिमेक र टोलमा बजाउने बाजा, गीत, नृत्यहरू (पञ्चे बाजा, च्याब्रुङ, डम्फू, ढोलक, मादल, डमरु, मुरली, झ्याम्टा, खैँजडी, ऊर्नी, टुङ्ना, मुर्चुङ्गा, बिनायो, सारङ्गी, पालम, सेलो, भजन, सँगिनी, धिमाल नृत्य, चण्डी नाच, धाननाच, हुर्रा नाच, बालन, सँगिनी नाच, सतार नाच आदि)
		▪ आफ्नो घर परिवार, छिमेकमा भएका हस्तकला, चित्रकला, मूर्तिकला र काष्ठकलाहरू हस्तकला : हातले बनाएका घरायसी सामानहरू चित्रकला : स्थानीय रूपमा बनाइने चित्रहरू मूर्तिकला : विभिन्न ढुङ्गा, माटो, सिमेन्टका मूर्तिहरू काष्ठकला : काठमा निर्मित ढोका, ठेकी, बाकस, हर्पे, पलङ आदि)	▪ आफ्नो घरपरिवार, छिमेक र विद्यालयमा भएका चित्रकला, मूर्तिकला, काष्ठकला र घरको सामान्य बनावट (माटाको घर, काठको घर, सेन्टरबेरा घर, टिनको घर, पक्की घर आदि)	▪ आफ्नो घरपरिवार, छिमेक, टोल र विद्यालयमा भएका चित्रकला, मूर्तिकला, काष्ठकला र घर तथा विद्यालय निर्माण ढाँचा
४	स्थानीय सामाजिक समस्या, चुनौती र समाधानका उपायहरू	▪ आफ्नो घर वरपर, छरछिमेकमा देखिने मुख्य घरायसी समस्याहरू (मद्यपान, लागुपदार्थ दुर्व्यसन, झैझगडा, हल्लाखल्ला आदि)	▪ आफ्नो घर, टोल वरपर छरछिमेकमा देखिने सामाजिक समस्याहरू (पारिवारिक झगडा, कुटपिट, मद्यपान, लागु पदार्थ दुर्व्यसन आदि)	▪ आफ्नो घर, टोल छरछिमेक वरपरका सामाजिक समस्या सम्बन्धी क्रियाकलापहरू
		▪ घर वरपर, छरछिमेकमा देखिने सामाजिक समस्याले आफूलाई पारेको मुख्य असर (पढाइमा, खेलाइमा, हिँडडुल गराइमा, सुताइमा, खाना खाँदा)	▪ घर परिवार, छरछिमेक, टोल वरपर भएका सामाजिक समस्याले आफूलाई पारेका मुख्य मुख्य असरहरू	▪ आफ्नो घर, टोल, छरछिमेक वरपरका सामाजिक समस्याका असरहरू

क्र.स.	क्षेत्र	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३
५	स्थानीय पेसा, व्यवसाय, सिप र प्रविधि	▪ आफ्नो घर र छिमेकका परम्परागत सिप र रैथाने पेसाहरू (परम्परागत सिप : डोकोबुन्ने, गुन्द्री बुन्ने, पिरा बुन्ने, नाम्लो बुन्ने, टपरी बुन्ने, पेटानी बनाउने, बाँसका सामानहरू बनाउने, फलामको काम, गहना बनाउनेआदि रैथाने पेसा : जाल बुन्ने, माछा मार्ने, बाजा बजाउने, पुरेत्याइँ, औजारहरू बनाउने आदि)	▪ आफ्नो घर, छिमेक तथा टोलका मानसिहरूले गर्ने पेसा तथा व्यवसाय (खेतीपाती, पशुपक्षीपालन, व्यापार, नोकरी, मजदुरी, ठेकेदारी आदि)	▪ घर, छिमेक, टोल वरपरका मानिसहरूको परम्परागत पेसा र व्यवसाय रैथाने पेसा : जाल बुन्ने, माछा मार्ने, बाजा बजाउने, पुरेत्याइँ, औजारहरू बनाउने आदि)
		▪ आफ्नो घर तथा छिमेकीहरूले गर्ने स्थानीय पेसा तथा व्यवसायको नाम (शिक्षक, कर्मचारी, स्वास्थ्य स्वयमसेविका, व्यापारी, किसान, पशुपालन, ज्यामी आदि)	▪ आफ्नो घर, छिमेक र टोल वरपरका परम्परागत सिपहरूको नाम (दुनाटपरी गाँस्ने, नाङ्लो- डालो- डोको आदि बुन्ने, गुन्द्री बुन्ने, बाती काल्ने, डोरी बाट्ने आदि)	▪ आफ्नो घर, छिमेक, टोल वरपरका परम्परागत सिपहरू
		▪ आफ्नो घर र छिमेकमा भएका परम्परागत प्रविधि (ढिकी, जाँतो, हलो, कोदालो, ठेकी, हँसिया, सिलौटो, कपडा बुन्ने तान आदि)	▪ आफ्नो घर, छिमेक र टोल वरपरका परम्परागत प्रविधिहरू (ठेकीमा मोही पार्ने, ढिकीमा धान कुट्ने, जाँतो पिस्ने, कोलमा तेल पेल्ने, पानी घट्ट आदि)	▪ घर, छिमेक र टोल वरपरका परम्परागत प्रविधिहरू
६	स्थानीय आर्थिक क्रियाकलाप	▪ आफ्नो घर वरपर लगाइने बालीनाली (धान, गहुँ, मकै, कोदो, फापर, आलु आदि)	▪ आफ्नो घर, छिमेक वरपर लगाइने खाद्यान्न, नगदेबाली, फलफूल बाली, मत्स्यपालन, पशुपालन, कुखुरा पालन, माहुरीपालन आदि र कृषि औजारको नाम	▪ आफ्नो घर र टोल वरपर लगाइने खाद्यान्न, नगदे र फलफूल खेती, मत्स्यपालन, पशुपक्षीपालन र कृषि औजार, मत्स्यपालनको विवरण
		▪ आफ्नो घर वरपरका घरेलु उद्योग, मिल, कलकारखाना आदिको नाम (धान कुट्ने, तेल पेल्ने, काठ काट्ने, ग्रिल उद्योग, पाउरोटी उद्योग, ईटा उद्योग, प्लाइउड उद्योग, साबुन कारखाना, झोला कारखाना, भाँडावर्तन कारखाना, ब्लक उद्योग, रिङ उद्योग, टपरी उद्योग, दाना उद्योग, आदि)	▪ आफ्नो घर, छिमेक वरपरका घरेलु उद्योग, मिल, कलकारखानाहरू	▪ आफ्नो घर र टोल वरपरका घरेलु उद्योग र त्यहाँ उत्पादन हुने वस्तुहरू

क्र.स.	क्षेत्र	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३
		▪ आफ्नो घर वरपर, टोलका पसलहरूको नाम (किराना पसल, फलफूल पसल, तरकारी पसल, कपडा पसल, जुत्ता पसल, भाँडाकुँडा पसल, पूजा सामग्री पसल, चिया-खाजा पसल, हार्डवेयर, बिउविजन र मलखाद पसल, पुस्तक पसल, सुनचाँदी पसल, मोबाइल तथा इलेक्ट्रोनिक्स पसल, बिजुली पसल, औषधी पसल, मिठाइ पसल आदि)	▪ आफ्नो घर छिमेक वरिपरिका पसलहरूमा किनबेच हुने वस्तुहरूको नाम	▪ आफ्नो टोलभित्र भएका पसलहरू र त्यहाँ खरिद बिक्री हुने वस्तुहरू
		▪ आफ्नो घर वरपरका पर्यटकीय स्थलहरूको नाम (पार्क, खोला किनार, पोखरी, सिमसार, सेल्फी रोड, भुल्के सिमसार आदि)	▪ आफ्नो टोल, छिमेक वरिपरिका पर्यटकीय स्थलमा भएका मनोरञ्जात्मक वस्तुहरू	▪ आफ्नो टोल र वरपरका क्षेत्रमा भएका पर्यटकीय स्थलर मनोरञ्जनात्मक वस्तुहरू
७	स्वास्थ्य, सरसफाई, वातावरण संरक्षण र खेलकुद	▪ आफ्नो शरीरका प्रमुख अङ्गहरूको नाम र सरसफाई (हात, मुख, खुट्टा, कपाल, आँखा, दाँत, नाक, कान आदि)	▪ शरीरका अङ्गहरूको सरसफाईको फाइदा	▪ शरीरका लागि आवश्यक पौष्टिक तत्त्वहरूको नाम र स्रोत
		▪ विभिन्न सरुवा रोगहरू र महामारीलाई ख्याल गरी नियमित हात धुने, स्वच्छ पानी पिउने र शौचालयमा प्रयोग हुने सरसफाई सामग्रीहरूको नाम र अभ्यास रोगहरू : Covid-19, रगतमासी, झाडापखाला, आँखा पाक्ने आदि सामग्रीहरू :साबुन, डिटोल, सेनिटाइजर, हर्पिक, फिल्टर आदि	▪ स्वच्छ पिउने पानी, नियमित हातखुट्टा धुने, शरीरको सरसफाई तथा स्वास्थ्य सामग्रीको प्रयोग	▪ स्वच्छ खानेपानी, नियमित हात धुने र शौचालय प्रयोगसँगै स्थानीय सरसफाई सामग्रीको नाम
		▪ शौचालय सरसफाईमा प्रयोग हुने सामग्रीहरूको नाम र शौचालयको प्रयोग (ब्रस, हर्पिक, फिनेल आदि)	▪ आफ्नो घर, कोठा, कक्षाकोठा वरपरको सरसफाईमा सहभागिता	▪ आफ्नो घर, छिमेक, चोक, नाला र विद्यालयको सरसफाई तथा फोहोरमैला व्यवस्थापनमा सहभागिता

क्र.स.	क्षेत्र	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३
		▪ नियमित हातमुख धुने, स्वच्छ पिउने पानी र शौचालयमा प्रयोग हुने सरसफाई सामग्रीको नाम र सहभागिता (Covid-19 जस्ता महामारी ख्याल गरी)	▪ आफू र आफ्नो घर वरपर उपलब्ध खाद्य र अखाद्य (मिसावट युक्त) वस्तुहरू	▪ आफ्नो घर, स्थानीय बजारमा पाइने खाद्य-अखाद्य वस्तुहरू (शुद्ध र मिसावटयुक्त वस्तुहरू)
		▪ आफ्नो कोठा, घर वरिपरि र कक्षाकोठाको सरसफाईमा प्रयोग हुने सामानहरूको नाम र सफाईमा सहभागिता (झाडु, ब्रस, पिकदानी, पोचा, जालो झार्ने, डस्टबिन, ब्रस आदि)	▪ आफ्नो घर, छिमेक र विद्यालयमा खेलिने स्थानीय खेल र खेल सामग्रीहरू (चुङ्गी, भित्र बाहिर, आसपास, झुम्रे गोल आदि)	▪ विभिन्न खेलका माध्यमबाट हातखुट्टा, शरीरका चालहरू
		▪ आफ्नो घर वरिपरि खेलिने खेलहरूको नाम र सहभागिता		
८	द्वन्द्व तथा भयरहित शान्तिपूर्ण वातावरण र हरित विद्यालय	▪ आफूलाई डर लाग्ने विभिन्न व्यक्ति, वस्तुहरूको नाम (बाबु, आमा, शिक्षक, पाले, छिमेकी, मातेको मान्छे, बौलाहा मान्छे, कुकुर, बिरालो, आगो, खोला आदि)	▪ आफ्नो घर वरपर, छिमेक र विद्यालय आसपासका डर लाग्ने र डर नलाग्ने वस्तु तथा घटनाहरू	▪ घरपरिवार र विद्यालयको कारणले उत्पन्न हुने भय
		▪ आफ्नो वरिपरिका साथीहरूसित झगडा हुनुका सामान्य कारणहरू	▪ झगडा तथा असावधानीका कारण हुने सम्भावित चोटपटक र क्षति(हातखुट्टा मर्किने, काट्ने, घोच्ने, पोल्ने, करेन्ट लाग्ने, लड्ने, टाउको फुट्ने, कपडा च्यातिने आदि)	▪ झैगडा र असावधानीका कारण हुनसक्ने द्वन्द्व तथा खेलको माध्यमद्वारा शान्तिपूर्ण नियम र व्यवहार प्रदर्शन
		▪ आफ्नो घर र विद्यालय हरित बनाउन रोपिएका बोटविरुवा र फूलहरूको नाम	▪ आफ्नो घर, छिमेक, टोल र विद्यालय हरित बनाउन रोपिने विभिन्न खालका बोटविरुवा र फूलहरू (अशोक, धुपी, सिरिस, दुबो, विभिन्न फूलहरू)	▪ आफ्नो घर, वरपर, छिमेक तथा विद्यालय आकर्षक बनाउने बोटविरुवा र फूलहरूको पहिचान

क्र.स.	क्षेत्र	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३
९	प्राकृतिक प्रकोप, विपत तथा जोखिम व्यवस्थापन र सुरक्षा	▪ विभिन्न प्राकृतिक प्रकोप तथा विपत्तिहरू (वर्षात, बाढी, डुवान, भूकम्प, हावाहुरी, आगलागी, शीतलहर आदि)	▪ आफू, परिवार, छिमेक, टोलमा भएका प्रकोपहरू (बाढी, डुवान, कटान, आगलागी, भूकम्प, हावाहुन्डरी, असिना, चट्याङ आदि)	▪ प्राकृतिक प्रकोपर विपतहरू
		▪ आफ्नो घरमा विभिन्न कार्यमा सहभागी हुँदा हुनसक्ने शारीरिक जोखिमहरू (लड्ने, काट्ने, पोल्ने, करेन्ट लाग्ने, घोच्ने, ठोक्किने, च्यापिने, चिप्लिने आदि)	▪ आफ्नो घर, परिवार र वरपर कुद्दा, खेल्दा हुनसक्ने सम्भावित शारीरिक जोखिमहरू	▪ जोखिमको अवधारणा र सम्भावित जोखिम (करेन्ट लाग्नु, आगोले पोल्नु, भऱ्याङबाट लड्नु, डेस्कबाट लड्नु, कुकुरले टोक्नु, सर्पले डस्नु आदि)
		▪ शारीरिक जोखिमयुक्त वस्तुहरू (काट्ने, पोल्ने, घोच्ने, ठोक्किने, करेन्ट लाग्ने सामग्रीहरू, सवारी साधन आदि)		▪ सम्भावित जोखिमबाट बच्ने उपायहरू

कक्षा ४-५

क्र.स.	क्षेत्र	कक्षा ४	कक्षा ५
१	हामी र हाम्रो पथरी शनिश्चरे नगरपालिका	▪ आफ्नो वडाभित्रका टोल/चोकको नाम र स्थान	▪ आफ्ना र छिमेकी वडाहरूका टोल/चोकहरूको नाम
		▪ आफ्नो वडाको जनसङ्ख्या (लैङ्गिक आधारमा), साँध सिमाना र वडा कार्यालयको ठेगाना	आफ्नो र छिमेकी वडाको जनसङ्ख्या (लैङ्गिक आधारमा), साँध सिमाना र वडा कार्यालयको ठेगाना बताउन
		▪ आफ्नो वडाका शैक्षिक संस्था, अस्पताल, सरकारी तथा सामुदायिक कार्यालयहरू र मुख्य सडकहरू	आफ्नो र छिमेकी वडाहरूको स्वास्थ्य केन्द्र, शैक्षिक केन्द्र, सुरक्षा केन्द्र, सार्वजनिक कार्यालय र केन्द्रहरू
		▪ आफ्नो वडाभित्रका हाटबजार, पार्क, सार्वजनिक स्थल र खेलमैदान	▪ आफ्नो वडा वरपर र छिमेकी वडाभित्रका सार्वजनिक स्थानहरू
			▪ वडा कार्यालयले दिने सेवाहरू
			▪ ट्रेस पेपर प्रयोग गरेर आफ्नो वडाको नक्सा कोर्ने काम।
२	स्थानीय प्राकृतिक स्रोत र विविधता	▪ जलस्रोतको अवधारणा र विविधता (नदीनाला, कुवा, पोखरी, मूल आदि)	▪ स्थानीय वडा क्षेत्र र वरपरका जलस्रोतको विविधता (नदीनाला, कुवा, इनार, पोखरी, ट्युववेल, सिमसार, पैनी, कुलो आदि)
		▪ स्थानीय जैविक विविधताको चिनारी	▪ जैविक विविधताको अवधारणा र स्थानीय जैविक विविधता
		▪ धरातलीय स्वरूप र माटोको प्रकृति	▪ स्थानीय भौगोलिक धरातलीय स्वरूप र माटोको विविधता

क्र.स.	क्षेत्र	कक्षा ४	कक्षा ५
		▪ स्थानीय वनस्पति विविधताको अवधारणा	▪ स्थानीय माटोमा भएको पृथकताको वर्गीकरण
		▪ हावापानीको अवधारणा र वडा क्षेत्र वरपरको हावापानी	▪ स्थानीय मौसम तथा हावापानीको विविधता
			▪ स्थानीय वनस्पतिको विविधता
३	हाम्रो मौलिक संस्कार र सांस्कृतिक विविधता	▪ आफ्नो वडा क्षेत्रका स्थानीय जातजाति, भाषा र धर्म	▪ आफ्नो वडा र वरपरको क्षेत्रका स्थानीय जातजाति, भाषा र धर्म
		▪ आफ्नो घर, टोल, वडा र वरपर प्रचलित जातिगत संस्कारहरू	▪ आफ्नो वडा र वरपरको क्षेत्रका जातिगत संस्कारहरू
		▪ आफ्नो वडा र वरपरका क्षेत्रका मेला र चाडपर्वहरू	▪ आफ्नो वडा र वरपरका क्षेत्रका मेला, चाडपर्वहरू र तिनका विशेषताहरू
		▪ आफ्नो वडा क्षेत्र वरपरका वासिन्दाहरूको वेशभूषा, रहनसहन र जीवनशैली	▪ आफ्नो वडा र वरपरको क्षेत्रका वेशभूषा, रहनसहन र जीवनशैली
		▪ आफ्नो वडा क्षेत्रको लोक सङ्गीत (लोकनृत्य, गायन र वादन)	▪ आफ्नो घर, टोल, वडा क्षेत्रको लोक सङ्गीत (लोकबाजा, नृत्य)को परिचय
		▪ आफ्नो वडा र वरपरका मुख्य मुख्य कलाहरू (चित्रकला, मूर्तिकला, काष्ठकला र घरको स्वरूप तथा बनोट आदि)	▪ आफ्नो घर, टोल, वडा क्षेत्रको कला (चित्रकला, मूर्तिकला, वास्तुकला आदि) को सामान्य चिनारी र साहित्यिक व्यक्तित्वहरू
४	स्थानीय सामाजिक समस्या, चुनौती र समाधानका उपायहरू	▪ आफ्नो घर, टोल, वडा क्षेत्रमा देखिने मुख्य मुख्य सामाजिक समस्याहरू	▪ आफ्नो वडा क्षेत्र र वरपर देखिएका सामाजिक समस्याहरू
		▪ आफ्नो घर, टोल, वडा क्षेत्रमा देखिने सामाजिक समस्याले पारेको असर	▪ आफ्नो वडा क्षेत्र र वरपर देखिएका सामाजिक समस्या र असरहरू
५	स्थानीय पेसा, व्यवसाय, सिप र प्रविधि	▪ पेसा तथा व्यवसायको अवधारणा (खेती, पशुपालन, व्यापार, नोकरी आदि)	▪ स्थानीय पेसा तथा व्यवसायको चिनारी (खाद्यान्न खेती, फलफूल खेती, तरकारी खेती, पशुपक्षी पालन, व्यापार, नोकरी, उद्यम आदि)
		▪ परम्परागत सिपको अवधारणा र स्थानीय परम्परागत सिपहरू	▪ वडा क्षेत्र र वरपरका परम्परागत सिपहरूको चिनारी
		▪ प्रविधिको अवधारणा र स्थानीय प्रविधिहरू (परम्परागत र आधुनिक)	▪ वडा क्षेत्र र वरपरका परम्परागत प्रविधिहरू
६	स्थानीय आर्थिक क्रियाकलाप	▪ आफ्नो वडा क्षेत्र वरपरका बालीनाली, पाल्तु पशुपक्षी, कृषि औजारहरू	▪ आफ्नो वडा र वरपरका क्षेत्रका बालीनाली, पशुपक्षी पालन, कृषि औजारहरू
		▪ आफ्नो वडा क्षेत्र र वरपरका घरेलु उद्योग, मिल, कलकारखानाहरू	▪ आफ्नो वडा क्षेत्र र वरपरका मुख्य मुख्य पसलहरूमा खरिद बिक्री हुने वस्तुहरू (खाद्यान्न, पहिरन, शृङ्गार, निर्माण आदि)
		▪ वडा क्षेत्रभित्रका मुख्य मुख्य पसलहरू र तिनमा खरिद बिक्री हुने वस्तुहरू	▪ आफ्नो वडा क्षेत्र भित्रका बैङ्क, सहकारी र वित्तीय संस्थाहरू
		▪ वडा क्षेत्र र वरपरका बैङ्क तथा वित्तीय संस्था र सहकारी संस्थाहरूको विवरण	▪ आफ्नो वडा क्षेत्रभित्रका स्वदेशी तथा वैदेशिक रोजगार

क्र.स.	क्षेत्र	कक्षा ४	कक्षा ५
		▪ रोजगारीको अवधारणा र वडा क्षेत्रका वासिन्दाहरूको रोजगारको सामान्य विवरण	▪ आफ्नो वडा र वरपरको क्षेत्रभित्रका पर्यटकीय स्थलहरू र त्यहाँका मनोरञ्जनात्मक वस्तुहरू
		▪ वडा क्षेत्र र वरपरका पर्यटकीय क्षेत्रहरू	▪
७	स्वास्थ्य, सरसफाई, वातावरण संरक्षण र खेलकुद	▪ खानपिन र आहार विहारबाट स्वास्थ्यमा पर्ने प्रभाव	▪ अस्वस्थ खानेकुरा र अव्यवस्थित आहार विहारबाट स्वास्थ्यमा पर्ने नकारात्मक प्रभावबाट बच्ने उपायहरू
		▪ नियमित हात धुने, शौचालयको प्रयोग र सरसफाईको तरिका	▪ अखाद्य (मिसावटयुक्त) वस्तुहरूको सेवनले लाग्न सक्ने सम्भावित रोगहरू
		▪ स्वच्छ पिउने पानीको व्यवस्थापन र प्रयोग	▪ सरसफाई र फोहोरमैला व्यवस्थापनका लागि घरायसी तरिकाहरू
		▪ सरसफाई र फोहोरमैला व्यवस्थापनको आवश्यकता र महत्त्व	▪ नियमित हात धुने, शौचालय प्रयोग र सरसफाईको आवश्यकता र महत्त्व
		▪ अखाद्य (मिसावटयुक्त) वस्तुहरूले मानव शरीरमा पार्ने असरहरू	▪ स्वच्छ पिउने पानीको व्यवस्थापन र प्रयोग नगर्दाका असरहरू
		▪ स्थानीय खेलहरू र शारीरिक व्यायाम	▪ स्थानीय खेल र व्यायाममा सहभागिता र तिनको स्वास्थ्यमा पुग्ने फाइदा तथा महत्त्व
८	द्वन्द्व तथा भयरहित शान्तिपूर्ण वातावरण र हरित विद्यालय	▪ समय काम नगर्दा मनमा उत्पन्न हुने भय	▪ भयबाट विभिन्न संवेगका कारण उत्पन्न हुने व्यावहारिक परिवर्तन
		▪ घर, परिवार र विद्यालयमा द्वन्द्वरहित र शान्तिपूर्ण वातावरण	▪ द्वन्द्वरहित शान्तिपूर्ण वातावरणका सूचकहरू
		▪ आफ्नो घर, छिमेक, टोल, विद्यालय हरित बनाउनस्थानीयस्तरमा पाइने विभिन्न प्रकारका बोटविरुवा तथा फूलहरू	▪ घर, परिवार, विद्यालय हरित र मनोरम बनाउन रोपिने बोटविरुवा तथा फूलहरू
९	प्राकृतिक प्रकोप, विपत तथा जोखिम व्यवस्थापन र सुरक्षा	▪ आफ्नो समुदायमा आइपर्ने विभिन्न खालका प्राकृतिक विपत्तिहरूको सङ्क्षिप्त विवरण	▪ विभिन्न खालका प्राकृतिक प्रकोप र विपत्तिहरूबाट हुने नोक्सानीहरू
		▪ विभिन्न कार्यमा सहभागी हुँदा हुन सक्ने विभिन्न जोखिमहरूको विवरण (खेल्दा, काम गर्दा, हिँड्दा, पढ्दा, वरपर डुल्दा आदि)	▪ विभिन्न कार्य तथा खेलमा सहभागी हुँदा हुने सम्भावित जोखिमबाट बच्ने तरिका (अनुशासन, सावधानी आदि)
		▪ प्राकृतिक विपत्ति र जोखिमहरूबाट जोगिने तरिकाहरू	▪ विभिन्न कार्यहरूमा सहभागी हुँदा हुनसक्ने शारीरिक जोखिम र नोक्सानी

कक्षा ६-८

क्र.स.	क्षेत्र	कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
१	हामी र हाम्रो पथरी शनिश्चरे नगरपालिका	▪ आफ्नो नगरको भौगोलिक अवस्थिति र साँध सिमाना	▪ पथरी शनिश्चरे नगरपालिकाको ऐतिहासिक विकास क्रम (स्थापना वा गठन, नामकरण, एकीकरण आदि)	▪ नगरको अवस्थिति र ऐतिहासिक व्यक्तित्वहरू (प्राकृतिक, राजनैतिक, वाणिज्य आदि, व्यक्तित्वहरूको परिचय)
		▪ आफ्नो नगरको लैङ्गिक आधारमा जम्मा जनसङ्ख्या विवरण	▪ आफ्नो नगरका सबै वडाहरूको साँध, सिमाना र वडा कार्यालयहरूको स्थान	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रको जनसङ्ख्याको तुलना (लैङ्गिक, जातिगत, पेसागत, धार्मिक, अपाङ्गता, जनघनत्त्व, जनसङ्ख्या वृद्धि दर, परिवार सङ्ख्या, घरधुरी सङ्ख्या आदि)
		▪ नगरभित्रका शैक्षिक संस्थाहरू (क्याम्पसतथा सामुदायिक, संस्थागत, धार्मिक विद्यालय र भाषा पाठशालाहरू)	▪ नगर क्षेत्रभित्रका वडा वडाको जनसङ्ख्या बनोट (लैङ्गिक, जातीय, पेसागत, धार्मिक, जनघनत्त्व, जनसङ्ख्या वृद्धिदर, अपाङ्गता, परिवार सङ्ख्या/घरधुरी आदिका आधारमा)	▪ शैक्षिक विकासमा नगरपालिकाको भूमिका (वर्तमान अवस्था र कार्यक्रम तथा भावी योजनाहरू, शिक्षामा विनयोजित बजेट,)
		▪ नगरभित्रका सामाजिक सङ्घसंस्थाहरू (सामुदायिक अध्ययन केन्द्र, जेसीज, लायन्स क्लब, रेडक्रस, स्काउट, जातीय तथा धार्मिक संस्थाहरू, वन उपभोक्ता समूहहरू आदि)	▪ नगरभित्रका शैक्षिक संस्थाहरूको शैक्षिक विवरण (विद्यार्थी सङ्ख्या, शिक्षक कर्मचारी सङ्ख्या, सञ्चालित कक्षा, प्राविधिक कक्षा, नमुना विद्यालय आदि)	▪ सामाजिक सङ्घसंस्थाले नगरको विकासका लागि गरेका योगदानहरू (सामुदायिक अध्ययन केन्द्र, पुस्तकालय, जेसीज, लायन्स क्लब, रेडक्रस, स्काउट, उद्योग वाणिज्य सङ्घ, जातीय तथा धार्मिक सङ्घ संस्थाहरू, वन उपभोक्ता समूहहरू आदि)
		▪ आफ्नो नगर क्षेत्रभित्रका सार्वजनिक स्थलहरू (पार्क, सडक, खेल मैदान, मठमन्दिर, पाटीपौवा, देवालय, गुम्बा आदि)	▪ नगरभित्रका सामाजिक सङ्घसंस्थाका क्रियाकलापहरू (सामुदायिक अध्ययन केन्द्र, जेसीज, लायन्स क्लब, रेडक्रस, स्काउट, जातीय तथा धार्मिक संस्थाहरू, वन उपभोक्ता समूहहरू आदि)	▪ आफ्नो नगरपालिका भित्रको आर्थिक तथा शैक्षिक तथ्याङ्कको सामान्य विश्लेषण(कुल ग्राहस्थ उत्पादन, प्रतिव्यक्ति आय, आयका प्रमुख स्रोतहरू, साक्षरता प्रतिशत, शिक्षित जनसङ्ख्याको विवरण आदि)

क्र.स.	क्षेत्र	कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
		▪ वडा समितिको गठन प्रक्रिया र मुख्य मुख्य सेवाहरू	▪ नगरभित्रका प्रमुख सार्वजनिक स्थल (पार्क, सडक, खेलमैदान, धार्मिक स्थल) हरूको सामान्य परिचय	▪ सुरक्षा निकाय र सेवाहरू (जनपद प्रहरी, ट्राफिक प्रहरी, सशस्त्र प्रहरी)
		▪ स्थानीय शासनअन्तर्गत व्यवस्थापिका, कार्यपालिका र न्यायपालिकाको सामान्य जानकारी (स्थानीय नगरसभा, नगर कार्यपालिका र न्यायिक समिति)	▪ स्थानीय शासन अन्तर्गत कार्यपालिका, न्यायपालिका र व्यवस्थापिकाको गठन प्रक्रिया	▪ स्थानीय शासकीय अङ्गहरूको कार्य तथा भूमिका र सेवाहरू
		▪ ट्रेस पेपर प्रयोग गरी आफ्नो नगरको नक्सा कार्य	▪ वर्ग विधिबाट नगरको वडा विभाजन कार्य	▪ स्वतन्त्र नक्साङ्कन विधिबाट नगरको वडा विभाजन सहित विभिन्न स्थान, क्षेत्र, केन्द्रहरू भर्ने कार्य
२	स्थानीय प्राकृतिक स्रोत र विविधता	▪ स्थानीय प्राकृतिक स्रोतहरू (जैविक र भौतिक, नवीकरणीय र अनवीकरणीय आदि)	▪ स्थानीय प्राकृतिक वस्तुहरूको महत्त्व र उपयोगिता(वन उपभोक्ता समूहहरूले गरेको वन सम्पदाको उपयोग)	▪ स्थानीय प्राकृतिक वस्तुहरूले मानवीय जीवनमा पारेको प्रभाव
		▪ स्थानीय नगर क्षेत्रका जलस्रोत सम्बन्धी विवरण नदी,(खोलाखोल्सी, पोखरी, सिमसार क्षेत्र)	▪ स्थानीय जलस्रोतको महत्त्व र उपयोग	▪ स्थानीय जलस्रोतले मानव जीवनमा पार्ने प्रभाव र यसको संरक्षणका उपायहरू
		▪ स्थानीय जैविक विविधता	▪ जैविक विविधताको अवधारणा र स्थानीय जैविक विविधताको सामान्य चित्रण (घरपालुवा तथा जङ्गली जीवजन्तु तथा पशुपक्षी)	▪ स्थानीय जैविक विविधताको महत्त्व र संरक्षणका उपायहरू
		▪ आफ्नो नगरको धरातलीय बनोट र माटोको विविधता	▪ स्थानीय धरातलीय स्वरूप र माटोको विविधताको महत्त्व र उपयोग	▪ स्थानीय भौगोलिक धरातलीय स्वरूप र माटोको विविधताले मानवीय जीवनमा पारेको प्रभाव
		▪ आफ्नो नगरको वनस्पतिको विविधता (रूख, बोटविरुवा, झारपात आदि)	▪ स्थानीय वनस्पति विविधता र उपयोग (रूख, बोटविरुवा, झारपात आदि)	▪ स्थानीय वानस्पतिक विविधताले वातावरण र आर्थिक क्रियाकलापमा पारेको प्रभाव र यसको संरक्षणका उपायहरू(वन उपभोक्ता समूह र वन कार्यालयले गरेका कार्यहरू)

क्र.स.	क्षेत्र	कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
		▪ स्थानीय जडीबुटीको पहिचान र पाइने क्षेत्र (निमपत्ता, गुर्जो, पाँच औँले, हाडजोडा, आयोडिन झार, घोडताप्रे, तुलसी आदि)	▪ स्थानीय जडीबुटीको उपयोगिता तथा महत्त्व	▪ स्थानीय जडीबुटीको उपयोग र संरक्षणका उपायहरू (निम, तुलसी, गुर्जो, आइटिन झार, हाडजोडा, हड्चुर, जामुनको बोक्रो आदि)
		▪ स्थानीय मौसम तथा हावापानी	▪ स्थानीय मौसम तथा हावापानीको विविधताको प्रकार र क्षेत्र	▪ स्थानीय मौसम तथा हावापानीले जनजीवनमा पारेको प्रभाव
३	हाम्रो मौलिक संस्कार र सांस्कृतिक विविधता	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रका जातजाति, भाषा, धर्म र संस्कृति	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रका जातजाति, भाषा, धर्म र संस्कृतिको वर्गीकरण र विश्लेषण	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रका जातजाति, भाषा, धर्म र संस्कृतिको महत्त्व र संरक्षणका उपायहरू
		▪ नगर क्षेत्रका परम्परागत मौलिक संस्कारहरू (जन्म, मृत्यु, विवाह, पास्नी, चूडाकर्म, बेल विवाह आदि)	▪ नगर क्षेत्रका परम्परागत मौलिक संस्कारहरूको वर्गीकरण (जन्म, मृत्यु, विवाह, पास्नी, चूडाकर्म, बेल विवाह आदि)	▪ नगर क्षेत्रका परम्परागत मौलिक संस्कारहरूको महत्त्व र संरक्षणका उपायहरू
		▪ आफ्नो नगर क्षेत्रका प्रचलित मौलिक मेला तथा चाडपर्वहरू र धार्मिक कार्यहरूको पहिचान (दहीधाप मेला, चण्डी पर्व मेला, उँधौली, उँभौली, दसैँ, तिहार, चैते दसैँ आदि)	▪ नगर क्षेत्रका प्रचलित मौलिक मेला तथा चाडपर्वहरू (दहीधाप मेला, चण्डी पर्व मेला, उँधौली, उँभौली, दसैँ, तिहार, चैते दसैँ आदि)	▪ नगर क्षेत्रका प्रचलित मौलिक मेला तथा चाडपर्वहरूले जनजीवनमा पारेको प्रभाव
		▪ स्थानीय नगर क्षेत्रका जनजीवनको वेशभूषा, रहनसहन र जीवनशैली	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रका जनजीवनको वेशभूषा, रहनसहन र जीवनशैलीको तुलनात्मक अध्ययन	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रका जनजीवनको वेशभूषा, रहनसहन र जीवनशैलीमा आधुनिकीकरणले पारेको प्रभाव
		▪ स्थानीय नगर क्षेत्रमा प्रचलित मौलिक लोकसङ्गीतहरू	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रमा प्रचलित लोक सङ्गीतहरूको चित्रण	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रमा प्रचलित लोक सङ्गीतहरूको महत्त्व र संरक्षणका उपायहरू (पञ्चे बाजा, च्याब्रुङ, डम्फू, चण्डी नाच, धान नाच, बालन, सँगिनी आदि)
		▪ स्थानीय नगर क्षेत्रको प्रचलित कला (हस्तकला, मूर्तिकला, काष्ठकला, चित्रकला, भवन तथा घरको स्वरूप र बनोट आदि)	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रको प्रचलित कला (हस्तकला, मूर्तिकला, काष्ठकला, चित्रकला आदि)को वर्गीकरण र साहित्यिक व्यक्तित्वहरू	▪ नगर क्षेत्रका प्रचलित कला र साहित्यको महत्त्व र संरक्षणका उपायहरू (हस्तकला, मूर्तिकला, काष्ठकला, चित्रकला आदि)

क्र.स.	क्षेत्र	कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
४	स्थानीय सामाजिक समस्या, चुनौती र समाधानका उपायहरू	▪ नगर क्षेत्रभित्रका मुख्य मुख्य सामाजिक समस्याहरू (सुकुमवासी तथा अव्यवस्थित बसोबास, शरणार्थी, लागुपदार्थ दुर्व्यसन, मद्यपान, वन फँडानी तथा अतिक्रमण आदि)	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रभित्र देखिएका मुख्य मुख्य सामाजिक समस्याहरू (मादक पदार्थ सेवन, दुर्व्यसन, अव्यवस्थित बसोबास, सुकुमवासी तथा भुटानी शरणार्थी, वन फँडानी तथा अतिक्रमण)	▪ नगर क्षेत्रमा देखिएका मुख्य मुख्य सामाजिक समस्याहरूका कारण पहिचान र सोको विश्लेषण (दुर्व्यसनी, सुमुमवासी, अव्यवस्थित बसोबास, भुटानी शरणार्थी, गुण्डागर्दी, चोरी-डकैती, दुर्घटना, वन फँडानी तथा अतिक्रमण आदि)
		▪ नगर क्षेत्रमा देखिएका सामाजिक समस्याले समाजमा पारेका असरहरू (आर्थिक, सामाजिक, शैक्षिक, वातावरणीइ आदि क्षेत्र)	▪ नगर क्षेत्रमा देखिएका मुख्य मुख्य सामाजिक समस्याहरूबाट समाजमा परेको असर र समाधानका उपायहरू	▪ नगर क्षेत्रमा देखिएका मुख्य सामाजिक समस्याहरूको असर न्यूनीकरण गर्न सम्बन्धित निकाय र सरोकारवालाहरूले गर्नुपर्ने प्रयासहरू (सुकुमवासी समस्या समाधान आयोग, भुटानी शरणार्थीको व्यवस्थापन, चोरी-डकैती नियन्त्रण र सुरक्षा)
५	स्थानीय पेसा, व्यवसाय, सिप र प्रविधि	▪ नगर क्षेत्रका मानिसहरूको परम्परागत (रैथाने) पेसा तथा व्यवसाय	▪ नगर क्षेत्रका मानिसहरूको पेसा तथा व्यवसायको वर्गीकरण	▪ नगर क्षेत्रका मानिसहरूको पेसा तथा व्यवसायको महत्त्व, उपयोगिता र सम्भावना
		▪ नगर क्षेत्रभित्रका परम्परागत सिपको विवरण	▪ नगर क्षेत्रका परम्परागत सिपको वर्गीकरण र विश्लेषण ▪	▪ नगर क्षेत्रका परम्परागत सिपको महत्त्व, उपयोग र संरक्षणका उपायहरू (टपरी गाँस्ने, डोको बुन्ने, पेटानी बुन्ने, गुन्द्री बुन्ने, थैली सिलाउने आदि)
		▪ स्थानीय परम्परागत सिपको आधुनिक रूपान्तरण	▪ नगर क्षेत्रका परम्परागत प्रविधिको वर्गीकरण र टिपोट (ढिकी, जाँतो आदि)	▪ नगर क्षेत्रका परम्परागत प्रविधिहरूको महत्त्व, प्रयोग र संरक्षणका उपायहरू
		▪ नगर क्षेत्रभित्रका परम्परागत प्रविधि (ढिकी, जाँतो आदि)	▪ नगर क्षेत्रमा परम्परागत प्रविधि र सिपको रूपान्तरण र आधुनिक प्रविधिको प्रयोग	▪ स्थानीय क्षेत्रको विकासमा आधुनिक प्रविधिको आवश्यकता, महत्त्व र प्रयोगका सम्भावनाहरू
		▪ नगर क्षेत्रमा परम्परागत प्रविधिको रूपान्तरणसँग आधुनिक प्रविधिको प्रयोग	▪ दैनिक जीवनमा प्रयोग हुने सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको महत्त्व र प्रयोग (मोबाइल, कम्प्युटर, इन्टरनेट, फेसबुक, ट्वीटर, रेडियो, टीभी, पत्रपत्रिका, पोस्टर, माइकिङ आदि)	▪ आधुनिक सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको व्यावहारिक प्रयोग (एटीएम कार्ड, क्रेडिट कार्ड, मोबाइल बैङ्किङ, बिजुलीको बिल तिर्ने, पानीको बिल तिर्ने आदि)

क्र.स.	क्षेत्र	कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
		▪ नगर क्षेत्रमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिका माध्यम/साधनहरू (रेडियो, टेलिभिजन, पत्रपत्रिका, मोबाइल, टेलिफोन, इन्टरनेट आदि)		
६	स्थानीय आर्थिक क्रियाकलाप	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रमा लगाइने विभिन्न बाली (खाद्यान्न बाली, नगदे बाली, फलफूल खेती, तरकारी खेती आदि) र औजारहरू	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रमा लगाइने कृषिबालीहरू, कृषि औजार र स्थानीय कृषि फर्महरू (खाद्यान्न बाली, नगदे बाली, तरकारी बाली, फलफूल खेती, कुटो कोदालो, हलो, ट्याक्टर आदि)	▪ स्थानीय बालीनाली तथा फर्महरूको उत्पादनले नगर क्षेत्रको आर्थिक विकासमा पुऱ्याएको योगदान
		▪ स्थानीय नगर क्षेत्रमा पशुपक्षी पालन, माहुरी पालन, मत्स्यपालन आदिको विवरण	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रमा पशुपक्षी पालन, मत्स्य पालन र माहुरी पालन र त्यस सम्बन्धी फर्महरू	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रमा कृषिको आधुनिकीकरण तथा व्यावसायीकरणको आवश्यकता र उपायहरू
		▪ घरेलु उद्योगको अवधारणा र नगर क्षेत्रभित्रका विभिन्न घरेलु उद्योगहरू	▪ उद्योगको अवधारणा सहित स्थानीय नगर क्षेत्रका घरेलु उद्योगको वर्गीकरण र उत्पादन विवरण	▪ नगर क्षेत्रका घरेलु तथा साना उद्योगहरूले नगरको आर्थिक विकासमा गरेको योगदानर तिनको विकास र प्रवर्द्धनमा गरिएका प्रयासहरू
		▪ नगर क्षेत्रका घरेलु उद्योगबाट उत्पादित वस्तु, तिनको बजार र मुख्य मुख्य सफल उद्यमीहरू	▪ व्यापारको अवधारणा र स्थानीय व्यापार प्रवर्द्धनका समस्या र चुनौतीहरू	▪ नगर क्षेत्रका वस्तु तथा सेवाको व्यापारले नगरको आर्थिक विकासमा खेलेको भूमिका र व्यापार सङ्घका प्रयासहरू
		▪ व्यापारको अवधारणा सहित नगरका मुख्य मुख्य व्यापारिक केन्द्र प्रमुख व्यापारिक वस्तु तथा सेवाहरू	▪ बैङ्क, सहकारी र वित्तीय संस्थाहरूको अवधारणा र स्थानीय विभिन्न वित्तीय सङ्घ संस्थाहरूको वर्गीकरण	▪ बैङ्क, सहकारी र वित्तीय सहकारीहरूले नगरको आर्थिक विकासमा खेलेको भूमिका
		▪ बैङ्क, सहकारी र वित्तीय संस्थाहरूको अवधारणा तथा नगर क्षेत्रभित्रका बैङ्क, सहकारी र वित्तीय संस्थाहरू	▪ विप्रेषण (रेमिटान्स) को अवधारणा र वैदेशिक रोजगारले नगरको आर्थिक विकास र वृद्धिमा पुऱ्याएको योगदान	▪ नगर क्षेत्रभित्रका रोजगारीका क्षेत्रहरू र मुख्य सम्भावनाहरू
		▪ वैदेशिक रोजगारको परिभाषा र नगर क्षेत्रका मानिसहरू वैदेशिक रोजगारमा जानुपर्ने मुख्य कारणहरू	▪ स्थानीय पर्यटकीय केन्द्र तथा पर्यटन व्यवसायको महत्त्व	▪ वैदेशिक रोजगारीले स्थानीय जनजीवनमा पारेका प्रभावहरू

क्र.स.	क्षेत्र	कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
		▪ पर्यटनको अवधारणा, स्थानीय पर्यटकीय स्थल र पर्यटकीय वस्तुहरू		▪ स्थानीय पर्यटन व्यवसायका सम्भावनाहरू र यसको विकास र प्रवर्द्धनमा गरिएका प्रयासहरू
७	स्वास्थ्य, सरसफाई, वातावरण संरक्षण र खेलकुद	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रमा रोग प्रतिरोधात्मक सेवा केन्द्रहरूको नाम र सेवा	▪ रोग प्रतिरोधात्मक सेवाहरू/ खोपहरूको महत्त्व तथा प्रभाव (खोप केन्द्र, खोप सूची, तालिका, खोपका कार्यक्रमहरू, रोगबाट बच्ने र रोग सम्बन्धी जानकारी सम्बन्धी कार्यक्रमहरू)	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रमा रोग प्रतिरोधात्मक सेवाका लागि देखिएका समस्या र गरिएका प्रयासहरू
		▪ स्थानीय नगर क्षेत्रमा रोग उपचारात्मक स्वास्थ्य सेवा र स्वास्थ्य केन्द्रहरूको विवरण	▪ समयमा स्वास्थ्य उपचार नगर्दा मानव स्वास्थ्यमा पर्ने असर तथा परिणामहरू	▪ स्वास्थ्य सचेतना र उपचार सेवाका लागि स्थानीय तहले खेलेको भूमिका (खाद्यान्न शुद्धता, शरीर र वरपरको वातावरण सरसफाइ, महिनावारीको गलत धारणा र सरसफाई, नियमित खानपान, व्यायाम, स्वास्थ्य केन्द्रका सेवाहरू, स्वास्थ्य विमा कार्यक्रम, नगर अस्पतालका सेवाहरू, प्रसूती सेवा)
		▪ घर, टोल र विद्यालय वरपरबाट निस्किएका स्वास्थ्य तथा वातावरण प्रदूषण गर्ने फोहोरमैलाको वर्गीकरण (कुहिने र नकुहिने, फाल्ने र पुनः प्रयोग गर्ने आदि)	▪ वातावरण सरसफाई, फोहोरमैला व्यवस्थापन नहुँदा मानव जीवनमा पार्ने स्वास्थ्य समस्या र चुनौतीहरू (सरसफाइ, फोहोरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम, सरसफाइ तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्ने तरिकाहरू)	▪ सरसफाई, फोहोरमैला व्यवस्थापन तथा वातावरण संरक्षणका लागि स्थानीय निकाय र जनसमुखायको भूमिका र प्रयासहरू
		▪ खाद्यान्न मिसावट र उपभोक्ता सचेतनाको अवधारणा	▪ खाद्यान्न शुद्धता र उपभोक्ता सचेतना कार्यक्रम र महत्त्व (शुद्ध खाद्य पदार्थ, उचित मूल्य, गुणस्तर, वस्तु खरिद, सही विज्ञापन आदि)	▪ खाद्यान्न शुद्धता र उपभोक्ता सचेतनाका तरिकाहरू
		▪ नगर क्षेत्रमा खेलिने स्थानीय खेलहरू र योगाभ्यासका सामान्य चरणहरू	▪ स्थानीय खेल र योगाभ्यासमा सहभागिता ((डन्डीबियो, कपर्दी, रिङ, फुटबल, भलिबल, पिट्टो, प्राणायाम, व्यायाम, जिम आदि)	▪ स्थानीय विभिन्न खेलहरू तथा योगाभ्यासमा सहभागिता र मानव स्वास्थ्यमा तिनको दीर्घकालीन फाइदा

क्र.स.	क्षेत्र	कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
८	द्वन्द्व तथा भयरहित शान्तिपूर्ण वातावरण र हरित विद्यालय	▪ आफ्नो घर, टोल, छिमेक, विद्यालयमा हुने विभिन्न व्यवहारबाट उत्पन्न हुने भयका कारणहरू	▪ आफ्नो छिमेक, टोल, विद्यालयमा हुने विभिन्न व्यवहारबाट उत्पन्न भयका कारण हुने शारीरिक तथा मानसिक असरहरू	▪ आफ्नो घर, टोल, विद्यालयमा द्वन्द्वरहित शान्तिपूर्ण वातावरण निर्माणका लागि सम्बन्धित निकायले खेल्ने भूमिका (विद्यार्थी, अभिभावक, छरछिमेकी, समुदाय, शिक्षक, कर्मचारी, विद्यालय प्रशासनआदि)
		▪ आफ्नो घर, छिमेक, टोल र विद्यालयमा द्वन्द्वरहित शान्तिपूर्ण वातावरणको आवश्यकता र महत्त्व	▪ आफ्नो घर, परिवार, टोल र विद्यालयमा उत्पन्न हुने भय व्यवस्थापन र भयरहित वातावरण निर्माण गर्ने तरिका	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रमा द्वन्द्वरहित शान्तिपूर्ण वातावरण निर्माणका लागि सम्बन्धित नियकाले गर्नुपर्ने प्रमुख कार्य रप्रयासहरू (जनप्रतिनिधिहरू, सुरक्षा निकायहरू, सामाजिक सङ्घसंस्थाहरू, नागरिक समाज आदि)
		▪ नगर क्षेत्रका विद्यालयहरूलाई द्वन्द्व तथा भयरहित, शान्तिपूर्ण वातावरण, हरित विद्यालयका लागि बालक्लबको आवश्यकता	▪ नगर क्षेत्रका विद्यालयमा द्वन्द्व तथा भयरहित हरित विद्यालयका लागि बालक्लबहरूको भूमिका	▪ विद्यालयहरू द्वन्द्व तथा भयरहित र हरित बनाउन बालक्लबहरूमासहभागिता
		▪ आफू सहभागी भई विद्यालयमा रोपिएका बोट विरुवा तथा फूलहरूको हेरचाह गर्ने तरिका	▪ हरित विद्यालय हुँदाका वातावरणीय फाइदाहरू	▪ हरित विद्यालय बनाउन विद्यालय, सरोकारवालाहरूले खेल्नुपर्ने भूमिका तथा कार्यहरू(विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक, विद्यार्थी, अभिभावक सङ्घ, विद्यालय प्रशासन र समुदाय)
९	प्राकृतिक प्रकोप, विपत तथा जोखिम व्यवस्थापन र सुरक्षा	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रमा प्राकृतिक प्रकोप तथा विपतहरूबाट भएका नोक्सानीहरूको पहिचान	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रमा भएका प्राकृतिक प्रकोप, विपतका विभिन्न कारणहरू(बाढी पहिरो, हावाहुरी, भूकम्प, आगलागी, महामारी, असिना आदि)	▪ प्राकृतिक प्रकोप तथा विपत्ति न्यूनीकरण र पूर्वतयारीका उपायहरू
		▪ विभिन्न किसिमका सम्भावित शारीरिक तथा मानसिक जोखिमहरू	▪ विभिन्न खाले सम्भावित शारीरिक, मानसिक क्षतिका कारणहरू	▪ स्थानीय स्तरबाट विपत व्यवस्थापन गर्न गरिएका प्रयासहरू
		▪ प्राकृतिक प्रकोप, विपत तथा जोखिम न्यूनीकरण तथा सुरक्षाका उपायहरू	▪ प्राकृतिक प्रकोप, विपत तथा जोखिम न्यूनीकरण तथा सुरक्षाका उपायहरू	▪ विभिन्न खाले शारीरिक जोखिमबाट बच्ने उपायहरू
				▪ प्राकृतिक प्रकोप, विपत तथा जोखिम न्यूनीकरण तथा सुरक्षाका लागि स्थानीय सरकार र सरोकारवालाहरूको भूमिका

५. विषयवस्तुको विस्तृतीकरण, सम्भावित शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप र मूल्याङ्कन प्रक्रिया

कक्षा १

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
१	हामी र हाम्रो पथरी शनिश्चरे नगरपालिका	▪ आफ्नो घर परिवारका सदस्यहरूको सङ्ख्या, नाम र नाता बताउन	▪ आफ्नो घर परिवारका सदस्यहरूको सङ्ख्या, नाम र नाता	▪ शिक्षकले घरपरिवारको फोटो (बाबु, आमा, छोराछोरी, काकाकाकी, हजुरबा हजुरआमा आदि झल्किने) प्रदर्शन गरी परिवारको अवधारणा दिने ▪ शिक्षकले आफ्नो परिवारको उदाहरण दिंदै सदस्यहरूसँगको सङ्ख्या, नाम र नाता बताउने ▪ विद्यार्थीको आफ्नो घरपरिवारका सदस्यहरूको नाम भन्न लगाउने ▪ आफ्नो घरपरिवारका सदस्यहरूको सङ्ख्या भन्न लगाउने ▪ आफ्नो घरपरिवारका सदस्यहरूसँगको नाता भन्न लगाउने ▪ आफ्नो घर परिवारमा भएका सदस्यहरूको सङ्ख्या र नाताका बारेमा एकआपसमा कुराकानी गराउने	▪ आफ्नो घरपरिवारका सदस्यहरूको नाम सोध्ने ▪ आफ्नो घरपरिवारका सदस्यहरूको सङख्या सोध्ने ▪ आफू र आफ्नो घरपरिवारका सदस्यहरूसँगको नाता सोध्ने	२०
		▪ आफ्ना नजिकैका छिमेकीका परिवारको सदस्य सङ्ख्या, नाम र नाता बताउन।	▪ आफ्नो नजिकैका छरछिमेकीका परिवारको सदस्य सङ्ख्या, नाम र नाता	▪ शिक्षकले आफ्ना छिमेकीहरूको उदाहरण दिंदै तिनीहरूसँगको सम्बन्ध बताउने ▪ विद्यार्थीको आफ्नो नजिकैका छिमेकीहरूको परिवारको सदस्य सङ्ख्या भन्न लगाउने ▪ आफ्नो नजिकैका छिमकेकीहरूको नाम भन्न लगाउने ▪ आफ्नो नजिकैका छिमेकीहरूसँग आफ्नो	▪ आफ्नो छिमेकीहरूका परिवारको सदस्य सङ्ख्या सोध्ने ▪ आफ्नो छिमेकीहरूका परिवारका सदस्यहरूको नाम सोध्ने ▪ आफ्नो नजिकका छिमेकीहरूसँग आफ्नो नाता भन्न लगाउने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				नाता भन्न लगाउने ▪ कक्षामा आआफ्ना छिमेकीका परिवार सङ्ख्या र नाताका बारेमा आपसी कुराकानी गर्न लगाउने		
		▪ आफ्नो टोलको नाम र स्थान बताउन	▪ आफ्नो टोलको नाम र स्थान	▪ कक्षाको सुरुमा शिक्षक स्वयमले आफू बसेको टोलको नाम र स्थानको उदाहरण दिंदै विद्यार्थीलाई निम्न क्रियाकलापमा सहभागी गराउने : ▪ विद्यार्थीलाई आफू बसेको टोलको नाम भन्न लगाउने ▪ आफू बसेको टोलको स्थान भन्न लगाउने ▪ आफू बसेको टोलको नाम र स्थान अगाडि आई पालैपालो भन्न लगाउने ▪ आफूसँग मिल्ने साथीसाथीबीच टोलको नाम र स्थानबारे सोधासोध गर्न लगाउने	▪ आफू बसेको टोलको नाम सोध्ने ▪ आफू बसेको टोलको स्थान सोध्ने ▪ आफूसँग मिल्ने साथीको टोलको नाम र स्थान सोध्ने	
		▪ आफू बसेको ठाउँ वरपरका धार्मिक स्थल, अस्पताल, शैक्षिक केन्द्र, सुरक्षा केन्द्रजस्ता संस्थाहरूको नाम बताउन	▪ आफू बसेको वरपरका धार्मिक स्थल, अस्पताल, शैक्षिक तथा सुरक्षा केन्द्रहरू (मन्दिर, गुम्बा, चर्च, स्वास्थ्य चौकी, खोपकेन्द्रहरू, विद्यालयहरू, प्रहरी चौकी आदि)	▪ शिक्षकले विद्यालय वरपर भएका धार्मिक स्थल, अस्पताल, शैक्षिक केन्द्र, सुरक्षा केन्द्रहरूको फोटो देखाइ नाम भन्ने ▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो वरिपरि रहेका धार्मिक संस्थाहरूको नाम भन्न लगाउने ▪ उनीहरूका वरिपरि रहेका शैक्षिक संस्थाहरूको नाम भन्न लगाउने ▪ उनीहरूको नजिकमा रहेका स्वास्थ्य तथा सुरक्षा केन्द्र जस्ता सार्वजनिक/सामुदायिक केन्द्रहरूको नाम भन्न लगाउने	▪ विद्यालय वरपर भएका धार्मिक स्थल, अस्पताल, शैक्षिक केन्द्र, सुरक्षा केन्द्रहरूको फोटो देखाइ विद्यार्थीलाई चिन्न लगाउने ▪ आफ्नो वरिपरि रहेका धार्मिक, शैक्षिक, स्वास्थ्य तथा सामुदायिक केन्द्रहरूको नाम सोध्ने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
२	स्थानीय प्राकृतिक स्रोत र विविधता	▪ आफ्नो घर वरपरका जलस्रोतहरू चिनेर नाम भन्न	▪ आफ्नो घर वरपरका जलस्रोतहरूको नाम (खोला खोल्सा, पोखरी, पैनी, इनार, कल, मूल, होली, सिमसार आदि)	▪ शिक्षकले मोबाइलका सहायताबाट आफ्नो घर वरपर रहेका खोला, पैनी, इनार, मूलहरूको फोटो/चित्र देखाएर नाम चिनाउने ▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो वरपर रहेका त्यस्ता जलस्रोतहरूको नाम भन्न लगाउने ▪ विद्यालय नजिकैका त्यस्ता जलस्रोत क्षेत्र घुमाउन लैजाने र साथीसाथीबीच अनुभव आदान प्रदान गर्न लगाउने	▪ आफ्नो घर वरपर भएका प्राकृतिक वस्तुहरूको चित्र/फोटो देखाएर पालैपालो नाम सोध्ने ▪ आफ्ना घर वरपरका जलस्रोतहरूको नाम सोध्ने ▪ स्थलगत भ्रमणमा देखेका कुराहरू सोध्ने	२२
		▪ आफ्नो घर वरपरका जीवजन्तु र पशुपक्षीहरू चिनेर नाम भन्न	▪ आफ्नो घर वरपरका जीवजन्तुहरू र पशुपक्षीहरू (कुकुर, बिरालो, गाई, भैँसी, सुँगुर, कुखुरा, हाँस आदि)	▪ शिक्षकले स्थानीय जीवजन्तु र पशुपक्षीहरूको फोटो खिचेर ल्याई मोबाइल तथा प्रोजेक्टरको सहायताबाट विद्यार्थीलाई देखाउने र चिनेर नाम भन्न लगाउने ▪ विद्यार्थीलाई पशुपक्षीहरूको चित्र/फोटो देखाइ आफ्नो घर वरपर रहेका जीवजन्तु चिन्न लगाउने ▪ बढी सङ्ख्यामा चिन्ने विद्यार्थीलाई तारिफ गर्ने	▪ आफ्नो वरपर पाइने जीवजन्तु, पशुपक्षीहरूको चित्र/फोटो देखाएर नाम सोध्ने ▪ आफू वरपर भएका जीवजन्तुको नाम सोध्ने ▪ आफूले जानेका अन्य पशुपक्षीको नाम सोध्ने	
		▪ आफ्नो घर वरपरको धरातलीय स्वरूप तथा माटोको विविधताबारे बताउन	▪ आफ्नो घर वरपरको माटो र धरातलीय विविधता माटो : बलौटे, चिम्ट्याइलो रातो, सिमसारे, कालो माटो आदि धरातलयी विविधता :अग्लो, होचो, भिरालो, समतल, उकालो, ओरालो आदि)	▪ शिक्षकले धरातलीय विविधता झल्किने फोटो वा भिडियो प्रदर्शन गरी धरातलीय स्वरूप पहिचान गराउने ▪ वरपरका विभिन्नखाले माटो सङ्कलन गर्ने, गराउने, देखाउने, चिनाउने र नाम भन्न लगाउने ▪ घर तथा विद्यालय वरपरको धरातलीय क्षेत्रमा स्थलगत क्षेत्र भ्रमण गराएर धरातलीय स्वरूप र माटोको विविधता पहिचान गराउने	▪ आफ्नो घर तथा विद्यालय वरपरको धरातलीय वरपरको धरातलीय स्वरूप अग्लो, होचो, भिरालो कस्तो छ भनी सोध्ने ▪ वरपर पाइने विभिन्नखाले माटोको नाम सोध्ने ▪ भ्रमणमा देखेका कुराहरू सोध्ने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		▪ आफ्नो घर वरपरका फरक फरक रूख, बोटविरुवा चिनेर नाम भन्न	▪ आफ्नो घर वरपरका विभिन्न खालका रूख, बोटविरुवाहरू (आँप, कटहर, सिसौ, साल, कदम, बकाइनो, पिठारी, टिक आदि)	▪ शिक्षकले वरपर पाइने रूख, बोटविरुवाको फोटो देखाउने र नाम चिनाउने ▪ आफ्नो घर परपर भएका रूख, बोटविरुवाहरू स्थलगत भ्रमण गराई नाम चिनाउने ▪ विद्यार्थीलाई आफूले देखेका बोटविरुवाहरूको नाम भन्न लगाउने, जसले धेरै सङ्ख्यामा भन्न सक्छ उसलाई पुरस्कृत गर्ने	▪ आफ्नो घर वरपर रहेका बोटविरुवाहरूको फोटो देखाएर नाम सोध्ने ▪ विद्यार्थीलाई आफूले जानेका बोटविरुवाको नाम सोध्ने	
		▪ आफ्नो घर वरपरको ऋतु परिवर्तन अनुसार मौसम तथा हावापानीमा भएको परिवर्तन बारे सामान्य रूपमा बताउन	▪ आफ्नो घर वरपरको ऋतु/मौसम तथा हावापानी (जाडो, गर्मी, वर्षात, हावाहुन्डरी, शीतलहर आदि)	▪ शिक्षकले मौसम तथा हावापानी सम्बन्धी श्रव्यदृश्य सामग्री देखाउने ▪ विद्यार्थीलाई घर तथा विद्यालयमा बस्दा, पढ्दा, खेल्दा, हिँड्दा उनीहरूले भोगेका गर्मी, जाडो, हावाहुरी, वर्षा आदिको अनुभव एकअर्काबीच साटासाट गराउने, कुराकानी गराउने	▪ फरक फरक हावापानी तथा मौसम सम्बन्धी फोटो चिन्न दिने ▪ आफ्नो घर तथा विद्यालय वरपर बस्दा, खेल्दा, हिँड्दा, उनीहरूले भोगेको मौसम परिवर्तन (जाडो, गर्मी, वर्षा, हुरीबतास आदि)बारे उनीहरूको अनुभव सोध्ने	
३	हाम्रो मौलिक संस्कार र सांस्कृतिक विविधता	▪ आफ्नो घर र छिमेकका जाति, भाषा र धर्मको नाम भन्न	▪ आफ्नो घर र छिमेकका जाति, भाषा र धर्म (जाति : राई, लिम्बू, तामाङ, मगर, गुरुङ, धिमाल, महतो, साह, उराव, सतार, चन्द्रवंशी, तेली, राजवंशी, ऋषिदेव, शर्मा, पासवान आदि। भाषा : राई, लिम्बू, तामाङ, मगर, गुरुङ, धिमाल आदि। धर्म : हिन्दु, बौद्ध, इसाई, किरात, सत्यहाङमा, प्राकृत आदि)	▪ शिक्षकले फरक फरक जाति र धर्म झल्किने फोटो प्रदर्शन गरी चिनाउने ▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो घर र छिमेकका विभिन्न जाति तथा उनीहरूले बोल्ने भाषा र मान्ने धर्मको नाम सोधी बोर्डमा टिपोट गर्ने ▪ कक्षाका विद्यार्थीहरूलाई आफ्नो जात, धर्म र भाषाका बारेमा अभिभावकलाई सोधी कक्षामा भन्न लगाउने ▪ फरक फरक टोलका विद्यार्थीबीच जाति, धर्मका बारेमा कुराकानी गराउने	▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो घरपरिवारको जात, भाषा र धर्मको नाम सोध्ने ▪ आफ्नो घर र छिमेकका जातिहरू र उनीहरूले बोल्ने भाषाको नाम सोध्ने ▪ आफ्नो घर र छिमेकका जातिहरू र उनीहरूले मान्ने धर्मको नाम सोध्ने	२५

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		▪ आफ्नो घरमा गर्ने पूजा, जन्म, विवाह, मृत्यु संस्कारको नाम भन्न	▪ आफ्नो घरमा गरिने पूजा, जन्म, विवाह, मृत्यु संस्कार (न्वारन, छेवर, पास्नी, बेलविवाह, घेवा, चारकलम, निम्दामणि, छटीयार, बोधीधक, घरदेख, कुम्रोन, आदि)	▪ शिक्षकले स्थानीय समुदायका विभिन्न मानिसले गर्ने पूजा तथा जन्म, विवाहर मृत्यु संस्कारको नाम र फोटो प्रदर्शन गर्ने ▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो घरमा पूजा गर्दा, जन्म, मृत्यु र विवाहका संस्कारका नाम अभिभावकलाई सोधेर कक्षामा भन्न लगाउने	▪ आफ्नो घरमा पूजा गर्दा, जन्म, मृत्यु र विवाह संस्कारको नाम नाम सोध्ने ▪ स्थानीय समुदायका जन्म, विवाह, मृत्यु आदि संस्कारका फोटो देखाइ संस्कारहरू चिन्न लगाउने ▪ छिमेकीका संस्कारबारे सोध्ने	
		▪ आफ्नो घरमा मान्ने विभिन्न चाडपर्वको नाम भन्न	▪ आफ्नो घरमा मान्ने चाडपर्वहरू (दसैँ, तिहार, माघी, ल्होसार, उँधौली-उँभौली, क्रिसमस, जितीया, सिरुवा पावनी, माघी, होली, छठ, चण्डी पूर्णिमा, पार्वा, सिरिजात, जात्री, अखडा पूजा, तीज, चैते दसैँ, जनै पूर्णिमा, गाईजात्रा, हिले जात्रा आदि)	▪ शिक्षकले स्थानीय समुदायमा मानिने विभिन्न चाडपर्वमा गरिने क्रियाकलापहरूको फोटो प्रदर्शन गरी चाडपर्वहरूको नाम चिनाउने ▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो घरमा मान्ने चाडपर्वहरूको नाम अभिभावकलाई सोधेर भन्न लगाउने	▪ आफ्नो घरमा मान्ने चाडपर्वहरूको नाम सोध्ने ▪ स्थानीय चाडपर्वसँग सम्बन्धित फोटो हेरी आफूले मान्ने चाडपर्वहरूको फोटोमा गोलो घेरा हाल्न दिने	
		▪ आफ्नो घरको खानपानतथा वेशभूषा सम्बन्धी जीवनशैलीको नाम बताउन	▪ आफ्नो घरको खानपान र वेशभूषा सम्बन्धी जीवनशैली (खानपान : दाल-भात-तरकारी, रोटी, मासु, तोर्मा, क्वाँटी, निम्दामणि, तरुवा, बरी, पकौडा, मिठाइ, बगिया, बडी, कुराउनी, खिर, ढकने, चोखा आदि वेशभूषा : दौरा-सुरुवाल,	▪ शिक्षकले स्थानीय समुदायमा प्रचलित विभिन्न खानपान र वेशभूषाको फोटो प्रदर्शन गरी स्थानीय जीवनशैली चिनाउने ▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो घरमा खाइने खानेकुराहरूको नाम भन्न लगाउने र बोर्डमा टिपोट गर्ने ▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो घरपरिवारका सदस्यहरूले लगाउने पहिरन भन्न लगाई टिपोट गर्ने	▪ घरमा खाइने खानेकुराहरूको नाम सोध्ने ▪ घरका सदस्यहरूले लगाउने पोसाकको नाम सोध्ने ▪ स्थानीय समुदायमा प्रचलित खानपानका चिजहरू र वेशभूषाका फोटा पहिचान गरी आफ्नो घरपरिवारमा खाइने खानपिन र वेशभूषाका फोटोमा गोलो घेरा हाल्न दिने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
			पेन्ट, सुट, कोट, पाइजामा, सारी-चोलो, बोना, चोका, पेटानी, घलेक, धारी तेपाना, धोतीपन्ची, लुङ्गीपन्ची, लेहेङ्गा चोली, पगरी, कछाड आदि)			
		▪ आफ्नो घर र छिमेकमा बजाउने लोकबाजा, गीत र नृत्यको नाम बताउन	▪ आफ्नो घर, परिवार, छिमेकमा बजाउने लोकबाजा, गीत र नृत्यहरू (लोकबाजा : पञ्चेबाजा, ढोल, च्याब्रुङ, ऊर्नी, झ्याम्टा, गुमना, गुन्जाइ, हार्मोनियम, मादल, डिगा, खैँजडी, डम्फू, मुरली, आदि) लोकगीत : भजन, पालम, जटाजटिम, धुमरा, आदि लोकनृत्य: धाननाच, लाठीनाच, देवीनाच, चण्डीनाच, मारुनी नाच आदि)	▪ शिक्षकले स्थानीय समुदायमा प्रचलित लोकबाजाका फोटा र लोकगीत तथा नृत्यका भिडियो प्रदर्शन गरी चिनाउने ▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो घर परिवार र छिमेकमा मेला पर्वमा बजाइने बाजा, गीत र नृत्यको नाम सोधेर टिपोट गर्ने ▪ विद्यालय नजिकमा कसैको विवाह, चाडपर्वमा बजाइएका बाजा र गीत-नृत्यहरू देखाउन लैजाने ▪ त्यस्ता लोकबाजा बजाउने, लोकगीत गाउने र नाच्ने कार्यमा सहभागी गराउने	▪ आफ्नो घर परिवार र छिमेकमा मेला पर्वमा बजाउने बाजा, गीत र नृत्यको फोटो देखाइ नाम चिन्न दिने ▪ विभिन्न लोकबाजाहरूको फोटो पहिचान गरी आफ्नो समुदायमा बजाइने बाजाको फोटोमा गोलो घेरा हाल्न दिने ▪ विद्यार्थीहरूबीच स्थानीय लोकगीत र नृत्यमा प्रतियोगिता गराई मूल्याङ्कन गर्ने	
		▪ आफ्नो घर वरपर छिमेकमा भएका हस्तकला, चित्रकला, मूर्तिकला र काष्ठकलाको नाम भन्न।	▪ आफ्नो घर परिवार, छिमेकमा भएका हस्तकला, चित्रकला, मूर्तिकला र काष्ठकलाहरू (हस्तकला : हातले बनाएका घरायसी सामानहरू चित्रकला : स्थानीय रूपमा	▪ शिक्षकले स्थानीय समुदायमा भएका हस्तकला, चित्रकला, मूर्तिकला र काष्ठकलाका विभिन्न फोटा देखाइ चिनाउने ▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो घरपरिवार र छिमेकमा भएका हस्तकला, चित्रकला, मूर्तिकला र काष्ठकलाहरूको चित्र वा फोटो देखाएर उक्त	▪ आफ्नो घर परिवार र छिमेकमा भएका हस्तकला, चित्रकला, मूर्तिकला र काष्ठकलाहरूको फोटो देखाउँदै चिन्न दिने ▪ आफ्नो घरमा भएका हस्तकला, चित्रकला, मूर्तिकला, काष्ठकला	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		▪	बनाइने चित्रहरू मूर्तिकला : विभिन्न ढुङ्गा, माटो, सिमेन्टका मूर्तिहरू ▪ काष्ठकला : काठमा निर्मित ढोका, ठेकी, बाकस, हर्पे, पलङ आदि)	कलाको नाम भन्न लगाउने ▪ त्यस्ता कलात्मक वस्तुहरू भएको विद्यालय नजिकैको क्षेत्रमा स्थलगत भ्रमण गराउने	सम्बन्धी सामग्रीहरूको नाम सोध्ने ▪ उपर्युक्त कलाका फोटोहरू चिनेर आफूले देखेका कलाका चित्रमा गोलो घेरा हाल्न दिने	
४	स्थानीय सामाजिक समस्या, चुनौती र समाधानका उपायहरू	▪ आफ्नो घर वरपर, छरछिमेकमा देखिने मुख्य घरायसी समस्याहरूको नाम भन्न	▪ आफ्नो घर वरपर, छरछिमेकमा देखिने मुख्य घरायसी समस्याहरू (मद्यपान, लागुपदार्थ दुर्व्यसन, झैझगडा, हल्लाखल्ला, छुवाछुत, अन्धविश्वास, लैङ्गिक विभेद, बेरोजगारी, कुरीति, कुसंस्कार, अशिक्षा, गरिबी आदि)	▪ घरायसी झैझगडा, मद्यपान सेवन, लागुपदार्थ दुर्व्यसनी जस्ता सामाजिक समस्या झल्किने फोटो, भिडियो प्रदर्शन गर्ने ▪ आफ्नो घर वरपर, छरछिमेकमा देखेका, सुनेका घरायसी झैझगडा, मद्यपान सेवन, लागुपदार्थ दुर्व्यसनी आदिका व्यवहारहरू बताउन लगाउने	▪ घर वरपर हुने विभिन्न सामाजिक समस्याहरूको नाम भन्न लगाउने ▪ विभिन्न किसिमका फोटोहरू राखी तिनमा सामाजिक समस्याका फोटामा गोलो घेरा हाल्न दिने	१०
		▪ घर वरपर, छरछिमेकमा देखिने सामाजिक समस्याले आफूलाई पारेको मुख्य असर बताउन	▪ घर वरपर, छरछिमेकमा देखिने सामाजिक समस्याले आफूलाई पारेको मुख्य असर (पढाइमा, खेलाइमा, हिँडडुल गराइमा, सुताइमा, खाना खाँदा)	▪ सामाजिक समस्याले पारेको असरहरू झल्किने फोटो, भिडियो प्रदर्शन गर्ने ▪ घर वरपर छरछिमेकमा देखिने सामाजिक समस्याले पारेका असरको अनुभवहरू बताउन लगाउने ▪ आफूले देखेका, सुनेका सामाजिक समस्याले पारेका असरहरू भन्न लगाउने ▪ त्यस्ता सामाजिक समस्या हुँदा आफूले गर्ने गरेका उपायहरू भन्न लगाउने	▪ घर वरपर छरछिमेकका सामाजिक समस्याले आफूलाई पारेका असरहरू सोध्ने ▪ विभिन्न फोटोहरू राखी तीध्ये सामाजिक समस्या झल्काउने फोटोमा गोलो घेरा हाल्न दिने ▪ सामाजिक समस्या र असरका चित्रबीच धर्को तानेर जोडा मिलाउने प्रश्न सोध्ने	
५	स्थानीय पेसा,	▪ आफ्नो घर र छिमेकका परम्परागत सिप र रैथाने	▪ आफ्नो घर र छिमेकका परम्परागत सिप र रैथाने	▪ शिक्षकले स्थानीय समुदायमा प्रचलित परम्परागत सिप र रैथाने पेसा झल्किने	▪ आफ्नो घर र छिमेकका व्यक्तिहरूले गर्ने परम्परागत सिप र रैथाने पेसाको फोटो	१८

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
	व्यवसाय, सिप र प्रविधि	▪ पेसाहरूको नाम बताउन	पेसाहरू (परम्परागत सिप : डोको बुन्ने, गुन्द्री बुन्ने, पिरा बुन्ने, नाम्लो बुन्ने, टपरी बुन्ने, पेटानी बनाउने, बाँसका सामानहरू बनाउने, फलामको काम, गहना बनाउने, जनै बाट्ने, धागो कात्ने, कपडा-टोपी-स्वेटर बुन्ने, जाल बुन्ने आदि ▪ रैथाने पेसा : माछा मार्ने, बाजा बजाउने, पुरेत्याइँ, औजारहरू बनाउने, गरगहना बनाउने, भाँडाकुँडा बनाउने, सूचीकारी, फेरी लगाउने, कुचीकारी, आदि)	फोटो/भिडियो प्रदर्शन गरी चिनाउने ▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो घर र छिमेकका व्यक्तिहरूले गर्ने परम्परागत सिप र रैथाने पेसा/कामको नाम भन्न लगाउने ▪ अभिभावकलाई सोधेर घसायसी सिपबाट बनेका सामग्रीहरूको नाम र घर वरपर छिमेकीले गर्ने पेसाको नाम सोधेर ल्याउन लगाई कक्षामा भन्न लगाउने	देखाएर चिन्न लगाउने ▪ आफ्नो घरपरिवारमा परम्परागत सिपबाट निर्माण भएका वस्तुहरूको नाम सोध्ने ▪ आफ्नो घर, छिमेकका परम्परागत तथा रैथाने पेसाको नाम सोध्ने ▪ आफ्नो घरमा प्रयोग गरिने परम्परागत सिप र रैथाने पेसाका चित्रमा गोलो घेरा हाल्ने प्रश्न सोध्ने	
		▪ आफ्नो घर तथा छिमेकीहरूले गर्ने स्थानीय पेसा तथा व्यवसायहरूको नाम बताउन	▪ आफ्नो घर तथा छिमेकीहरूले गर्ने स्थानीय पेसा तथा व्यवसायको नाम (शिक्षक, कर्मचारी, स्वास्थ्य स्वयमसेविका, व्यापारी, किसान, पशुपालन, मजदुरी आदि)	▪ शिक्षकले स्थानीय समुदायका व्यक्तिहरूले गर्ने विभिन्न पेसा व्यवसाय झल्किने फोटो देखाइ चिनाउने ▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो घर तथा छिमेकीहरूले गर्ने पेसा तथा व्यवसायको नाम भन्न लगाई बोर्डमा टिपोट गर्ने ▪ घरपरिवार र छिमेकका व्यक्तिहरूले गर्ने प्रचलित पेसा व्यवसायको नाम अभिभावकलाई सोधेर कक्षामा भन्न लगाउने	▪ आफ्नो घर तथा छिमेकीहरूले गर्ने पेसाको नाम सोध्ने ▪ स्थानीय पेसा व्यवसायसँग सम्बन्धित फोटामा गोलो घेरा हाल्न दिने ▪ मिल्दो चित्र वा फोटोबीच धर्को तानेर जोडा मिलाउन दिने	
		▪ आफ्नो घर र छरछिमेकमा भएका परम्परागत प्रविधिको	▪ आफ्नो घर र छिमेकमा भएका परम्परागत प्रविधि	▪ शिक्षकले स्थानीय परम्परागत प्रविधिझल्किने फोटो वा भिडियो प्रदर्शन गरी पहिचान गराउने	▪ आफ्नो घर छिमेकमा भएका परम्परागत प्रविधिहरूको फोटो देखाएर नाम सोध्ने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		नाम बताउन	(ढिकी, जाँतो, हलो, कोदालो, ठेकी, हँसिया, सिलौटो, खुन्ती (कपडा बुन्ने तान), खल, ओखली, चर्खा आदि)	▪ विद्यार्थीलाई घर र छिमेकमा भएका परम्परागत प्रविधिहरूको नाम सोधेर बोर्डमा टिपोट गर्ने ▪ विद्यालय नजिकैको स्थानीय परम्परागत प्रविधि प्रयोग भएका क्षेत्रमा अवलोकन भ्रमण गराउने	▪ आफ्नो घरमा प्रयोग हुने परम्परागत प्रविधिका चित्रमा गोलो घेरा हाल्ने प्रश्न सोध्ने ▪ मिल्दो चित्र वा फोटोबीच धर्को तानेर जोडा मिलाउन दिने	
६	स्थानीय आर्थिक क्रियाकलाप	▪ आफ्नो घर वरपर लगाइने बालीनालीको नाम भन्न	▪ आफ्नो घर वरपर लगाइने बालीनाली (धान, गहुँ, मकै, कोदो, फापर, आलु आदि)	▪ शिक्षकले वरपर भएका बालीनालीको फोटो तथा श्रव्यदृश्य सामग्री देखाएर चिनाउने ▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो घर वरपर उत्पादन हुने कृषिबाली चिन्न लगाउने ▪ विद्यालय नजिकै खाद्यान्न बाली उत्पादन भएका क्षेत्रमा अवलोकन भ्रमण गराउने र बाली चिनाउने	▪ आफ्नो घर वरपर उत्पादन हुने कृषिबालीहरूको फोटो देखाएर नाम सोध्ने ▪ आफूले देखेका कृषिबालीहरूका नाम सोध्ने ▪ अवलोकन भ्रमणमा देखेका बालीनालीहरूको नाम सोध्ने ▪ खाद्यान्न बाली सम्बन्धी फोटोमा गोलो घेरा हाल्न लगाउने ▪ खाद्यान्न बालीको बोट र उत्पादनको फोटो जोडा मिलाउन सोध्ने	२०
		▪ आफ्नो वरपरका घरेलु उद्योग, मिल, कलकारखाना आदिको नाम भन्न	▪ आफ्नो घर वरपरका घरेलु उद्योग, मिल, कलकारखाना आदिको नाम (घरेलु उद्योग : धान कुट्ने, तेल पेल्ने, काठ काट्ने, ग्रिल उद्योग, पाउरोटी उद्योग, ईटा उद्योग, प्लाइउड उद्योग, साबुन कारखाना, झोला कारखाना, भाँडावर्तन कारखाना, ब्लक	▪ शिक्षकले स्थानीय समुदायमा भएका घरेलु उद्योग, मिल, कलकारखाना आदिको फोटो तथा श्रव्यदृश्य सामग्री देखाइ चिनाउने ▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो घर वरपर भएका स्थानीय घरेलु उद्योगहरूको नाम बताउन लगाउने ▪ विद्यालय नजिकै कुनै मिल, कलकारखाना, उद्योग भए स्थलगत भ्रमण गराएर त्यहाँ भएका वस्तुहरू चिनाउने	▪ आफ्नो घर वरपर भएका घरेलु उद्योगहरूको फोटो देखाएर नाम सोध्ने ▪ विद्यार्थीलाई आफूले देखेका उद्योगहरूको नाम सोध्ने ▪ घरेलु उद्योग सम्बन्धी फोटोमा गोलो घेरा हाल्न लगाउने ▪ घरेलु उद्योग र उत्पादनको फोटो जोडा मिलाउन सोध्ने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
			उद्योग, रिङ उद्योग, टपरी उद्योग, दाना उद्योग, आदि)	▪ त्यस्ता उद्योगबाट उत्पादित वस्तुहरूको नाम भन्न लगाउने/चिनाउने	▪	
		▪ आफ्नो घर वरपर, टोलका पसलहरूको नाम बताउन	▪ आफ्नो घर वरपर, टोलका पसलहरूको नाम (किराना पसल, फलफूल पसल, तरकारी पसल, कपडा पसल, जुत्ता चप्पल पसल, भाँडाकुँडा पसल, पूजा सामग्री पसल, चिया-खाजा पसल, हार्डवेयर, बिउविजन र मलखाद पसल, पुस्तक पसल, सुनचाँदी पसल, मोबाइल तथा इलेक्ट्रोनिक्स पसल, बिजुली पसल, औषधी पसल, मिठाइ पसल आदि)	▪ शिक्षकले स्थानीय समुदायमा भएका विभिन्न प्रकृतिका पसलहरूको फोटो तथा श्रव्यदृश्य सामग्री देखाइ चिनाउने ▪ विद्यार्थीलाई घर नजिकै आफूले विभिन्न सामान किन्ने पसलहरूको नाम भन्न लगाउने ▪ विद्यालय नजिकै भएका पसलहरूको अवलोकन भ्रमण गराउने र खरिद बिक्रीको उदाहरण देखाउने ▪ स्थानीय पसलमा बिक्री हुने वस्तुहरूका बारे आपसी कुराकानी गराउने	▪ आफ्नो घर वरपर भएका पसलहरूको नाम सोध्ने ▪ आफू नजिकका पसलमा किनबेच हुने वस्तुका नाम सोध्ने ▪ विभिन्न किसिमका पसलहरूको फोटो राखी आफूले जानेका फोटोमा गोलो घेरा हाल्न दिने ▪ पसल र तिनमा पाइने सामग्रीका तस्विरको फोटोमा धर्को तानेर जोडा मिलाउने प्रश्न सोध्ने	
		▪ घर वरिपरिका पर्यटकीय स्थलहरूको नाम भन्न	▪ आफ्नो घर वरपरका पर्यटकीय स्थलहरूको नाम (पार्क, खोला किनार, पोखरी, सिमसार, सेल्फी रोड, भुल्के सिमसार, आदि)	▪ शिक्षकले स्थानीय स्तरमा भएका पर्यटकीय स्थलहरूको फोटो तथा श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन गर्दै चिनाउने ▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो घर वरपरका पर्यटकीय/रमाइला घुम्ने ठाउँहरूको नाम सोधी भन्न लगाउने ▪ विद्यालय नजिकको रमणीय स्थानमा घुमाउन लैजाने	▪ आफ्नो घर वरपर भएका पर्यटकीय रमाइला ठाउँहरूको नाम सोध्ने ▪ त्यस्ता ठाउँमा भएका मनोरम दृश्य र वस्तुहरूको नाम सोध्ने ▪ अवलोकन भ्रमणमा देखेका कुराहरू सोध्ने	
७	स्वास्थ्य, सरसफाई,	▪ आफ्नो शरीरका प्रमुख अङ्गहरूको नाम भन्न र	▪ आफ्नो शरीरका प्रमुख अङ्गहरूको नाम र सरसफाई	▪ शिक्षकले मानव शरीरको फोटो प्रदर्शन गरी शरीरका मुख्य अङ्गहरू चिनाउने	▪ फोटो देखाएर मानव शरीरका प्रमुख अङ्गहरूको नाम सोध्ने	२५

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
	वातावरण संरक्षण र खेलकुद	सरसफाई गर्न	(हात, मुख, खुट्टा, कपाल, आँखा, दाँत, नाक, कान आदि)	▪ एउटा विद्यार्थीलाई अगाडि ल्याई उसका अङ्गहरू देखाएर चिनाउने ▪ शिक्षकले दाँत माझ्दै गरेको, हात-खुट्टा, मुख धुँदै गरेको आदि जस्ता चित्र देखाउँदै शरीरका प्रमुख अङ्गहरूको सरसफाई सम्बन्धी अवधारणा दिने ▪ आफ्नो शरीरका मुख्य अङ्गहरूको सरसफाई गर्ने तरिका सम्बन्धी भिडियो प्रदर्शन गर्ने ▪ उपर्युक्त भिडियो हेरी विद्यार्थीलाई सोही अनुसार शरीरका प्रमुख अङ्गहरूको सरसफाइ अभ्यासमा सरिक गराउने	▪ आफ्नो शरीरका मुख्य अङ्गहरू (हात, खुट्टा, मुख आदि)को सरसफाई गर्ने तरिका सोध्ने ▪ शरीरका अङ्ग र तिनको सरसफाई गर्न प्रयोग हुने सामानहरूको फोटोमा गोलो घेरा हाल्न दिने ▪ शरीरका अङ्ग र ती अङ्ग सरसफाई गर्न प्रयोग गरिने साधनहरूको चित्रबीच धर्को तानेर जोडा मिलाउने प्रश्न सोध्ने	
		▪ सरुवा रोग र महामारीबाट बच्नका लागि नियमित हातमुख धुन, स्वच्छ पानी पिउन र नियमित माक्स लगाउन	▪ विभिन्न सरुवा रोगहरू र महामारीलाई ख्याल गरी नियमित हात धुने, स्वच्छ पानी पिउने र शौचालयमा प्रयोग हुने सरसफाई सामग्रीहरूको नाम र अभ्यास रोगहरू : Covid-19, रगतमासी, झाडापखाला, आँखा पाक्ने आदि सामग्रीहरू :साबुन, डिटोल, सेनिटाइजर, हर्पिक, फिल्टर आदि	▪ हातमुख धोएको, पानी फिल्टर गरेको फोटो तथा भिडियो प्रदर्शन गर्ने ▪ नियमित रूपमा हातमुख धुन र पिउने पानी सफा गर्न प्रयोग हुने सामग्रीहरूको नाम बताउन लगाउने ▪ शिक्षक सहित विद्यार्थीलाई हातमुख धुने, माक्स लगाउने अभ्यास गराउने र त्यसको अवलोकन गर्ने	▪ नियमित रूपमा हात धुने, स्वच्छ पानी पिउने र शौचालयमा प्रयोग हुने सामग्रीहरूको नाम सोध्ने र हात धुने कार्यको अवलोकन गर्ने ▪ सरसफाई सामग्रीको फोटो देखाएर नाम सोध्ने	
		▪ शौचालय सरसफाईमा प्रयोग हुने सामग्रीहरूको नाम बताई शौचालय प्रयोग	▪ शौचालय सरसफाईमा प्रयोग हुने सामग्रीहरूको नाम र शौचालयको प्रयोग	▪ ब्रस, हर्पिक, फिनेल जस्ता शौचालय सरसफाईमा प्रयोग हुने सामग्रीहरूको फोटो देखाइ चिनाउने	▪ शौचालय सरसफाईमा प्रयोग हुने सामग्रीहरूको नाम सोध्ने ▪ विभिन्न सामग्रीको फोटो राखी शौचालय	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		▪ गर्ने बानीको विकास गर्न	(ब्रस, हर्पिक, फिनेल आदि)	▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो घरमा भएका शौचालय सरसफाईका सामग्रीहरूको नाम बताउन लगाउने ▪ शौचालय प्रयोग गरेको फोटो देखाई विद्यार्थीलाई शौचालय प्रयोग गर्न उत्प्रेरित गर्ने	▪ सरसफाईमा प्रयोग हुने सामग्रीहरूको फोटोमा गोलो घेरा हाल्न दिने ▪ सामग्री र सरसफाईको फोटोबीच धर्को तानेर जोडा मिलाउन सोध्ने	
		▪ नियमित हातमुख धुने, स्वच्छ पिउने पानी र शौचालयमा प्रयोग हुने सरसफाई सामग्रीको नाम बताई नियमित हात धुने कार्यमा सहभागी हुन	▪ नियमित हातमुख धुने, स्वच्छ पिउने पानी र शौचालयमा प्रयोग हुने सरसफाई सामग्रीको नाम र सहभागिता (Covid-19 जस्ता महामारी ख्याल गरी)	▪ नियमित रूपमा हात धुने, पिउने पानी र शौचालयमा प्रयोग हुने सामग्रीहरूको नाम सोधी त्यसको चार्ट तयार गर्ने र प्रदर्शन गर्ने ▪ हात धुने कार्यमा अभ्यास गराउने ▪ सरसफाई सामग्रीको फोटो देखाएर चिनाउने	▪ नियमित रूपमा हात धुने, स्वच्छ पानी पिउने र शौचालयमा प्रयोग हुने सामग्रीहरूको नाम सोध्ने ▪ हात धुने कार्यको अवलोकन गर्ने ▪ फोटो देखाएर सरसफाई सामग्रीको नाम चिन्न दिने	
		▪ आफ्नो कोठा, घर वरिपरि र कक्षाकोठाको सरसफाईमा प्रयोग हुने सामानहरूको नाम भन्न र सफाईमा सहभागी हुन	▪ आफ्नो कोठा, घर वरिपरि र कक्षाकोठाको सरसफाईमा प्रयोग हुने सामानहरूको नाम र सफाईमा सहभागिता (झाडु, ब्रस, पिकदानी, पोचा, जालो झार्ने, डस्टबिन, ब्रस आदि)	▪ शिक्षकले कुचो, झाडु, ब्रस जस्ता घरको सरसफाई गर्न प्रयोग हुने सामग्रीहरूको फोटो देखाउँदै चिनाउने ▪ विद्यार्थीलाई घर वरपर र विद्यालयको कक्षाकोठाको सरसफाईमा प्रयोग हुने सामग्रीहरूको नाम भन्न लगाउने ▪ विद्यार्थीलाई आफूले देखेका सरसफाईमा प्रयोग हुने त्यस्ता अन्य सामग्रीहरूको नाम भन्न लगाउने ▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो कक्षाकोठाको सरसफाईमा सरिक गराउने	▪ घर वरपर, विद्यालय, कक्षाकोठाको सरसफाईमा प्रयोग हुने सामग्रीहरूको फोटो देखाई चिन्न लगाउने ▪ घरमा प्रयोग हुने विभिन्न सामग्रीहरूको फोटो राखी सरसफाईमा प्रयोग हुने सामग्रीमा गोलो घेरा हाल्न दिने ▪ घर, विद्यालयका विभिन्न स्थान र तिनको सरसफाईमा प्रयोग हुने सामग्रीहरूबीच धर् तानेर जोडा मिलाउन दिने	
		▪ आफ्नो घर वरिपरि खेलिने खेलहरूको नाम भन्न र खेलमा सहभागी हुन	▪ आफ्नो घर वरिपरि खेलिने खेलहरूको नाम र सहभागिता	▪ आफ्नो घर वरपर तथा विद्यालयमा खेलिने खेलहरूको नाम भन्न लगाई खेलमा सहभागी गराउने	▪ आफ्नो घर वरपर तथा विद्यालयमा खेलिने स्थानीय खेलहरूको नाम सोध्ने ▪ खेलके अवलेकन गर्ने ▪ आफूले खेलेका खेलहरूको नाम सोध्ने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
८	द्वन्द्व तथा भयरहित शान्तिपूर्ण वातावरण र हरित विद्यालय	▪ आफ्नो घर वरपरका डर लाग्ने व्यक्ति, चिज तथा वस्तुहरूको नाम बताउन	▪ आफूलाई डर लाग्ने विभिन्न वस्तु तथा जनावरहरूको नाम (कुकुर, बिरालो, आगो, खोला आदि)	▪ आफ्नो घर र वरपर भएका आफूलाई डर लाग्ने वस्तु र चिजबिजहरूको नाम सोधेर टिपोट गर्ने ▪ त्यस्ता वस्तुले के गर्दा डर लाग्छ र के गर्दा डर लाग्दैन भनी बताउन लगाउने ▪ त्यस्ता वस्तु वा चिजबाट डर लाग्दा गर्ने क्रियाकलाप बताउन लगाउने	▪ आफ्नो घर वरपर आफूलाई डर लाग्ने वस्तु र चिजबिजहरूको नाम भन्न लगाउने ▪ विभिन्न वस्तु र चिजबिजका फोटा राखी आफूलाई डर लाग्ने वस्तु र चिजबिजका फोटामा गोलो घेरा हाल्न दिने ▪ चित्र चित्रबीच धर्को तानेर जोडा मिलाउने प्रश्न सोध्ने	१०
		▪ आफ्नो वरिपरिका साथीहरूसँग हुने झगडाका सामान्य कारणहरू बताउन	▪ आफ्नो वरिपरिका साथीहरूसित झगडा हुनुका सामान्य कारणहरू	▪ शिक्षकले झगडा गर्दै गरेको पोस्टर, भिडियो प्रदर्शन गर्ने ▪ विद्यार्थीलाई कोकोसँग झगडा पर्छ भनी बताउन लगाउने ▪ आफ्नो वरिपरिका साथीभाइहरूसँग हुने झगडाका कारणहरू बताउन लगाउने	▪ आफ्नो वरिपरि भएका साथीभाइहरूसँग भएको झगडाका कारणहरू सोध्ने ▪ धेरै वटा फोटाहरू राखी झगडा भएको देखिने फोटाहरूमा गोलो घेरा हाल्न दिने ▪ चित्र चित्रबीच धर्को तानेर जोडा मिलाउने प्रश्न सोध्ने	
		▪ आफ्नो घर र विद्यालयहरित बनाउन रोपिएका बोटविरुवा र फूलहरूको नाम बताउन	▪ आफ्नो घर र विद्यालय हरित बनाउन रोपिएका बोटविरुवा र फूलहरूको नाम	▪ नमुना हरित विद्यालय/घरको फोटो देखाउने ▪ शिक्षकले घर, विद्यालय वरपर रोपिएका फूल र अन्य बोटविरुवाको चित्र, फोटो प्रदर्शन गर्ने ▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो घरमा रोपिएका विभिन्न फूल तथा विभिन्न बोटविरुवाहरूको बताउन लगाउने ▪ विद्यालय भित्रका फूल बगैंचा भ्रमण गराउने	▪ आफ्नो घर तथा विद्यालय वरपर हरित बनाउन रोपिने फूल तथा बोटविरुवाको नाम सोध्ने ▪ बगैंचा भ्रमणमा देखेका कुराहरू सोध्ने ▪ घर तथा विद्यालय हरित बनाउन रोपिने फूल तथा बोटविरुवाको फोटो चिन्न दिने ▪ त्यस्ता फूल तथा बोटविरुवा र अन्य बोटविरुवाका फोटाबीच धर्को तानेर जोडा मिलाउने प्रश्न सोध्ने	
९	प्राकृतिक प्रकोप, विपत तथा	▪ विभिन्न प्राकृतिक प्रकोप तथा विपत्तिको नाम भन्न	▪ विभिन्न प्राकृतिक प्रकोप तथा विपत्तिहरू (वर्षात, बाढी, डुवान, नदी	▪ प्राकृतिक प्रकोप तथा विपतहरूको फोटो प्रदर्शन गर्ने ▪ विद्यार्थीलाई आफूले भोगेका/देखेका	▪ प्राकृतिक प्रकोप तथा विपत्तिहरूको फोटो देखाई चिन्न लगाउने ▪ प्राकृतिक प्रकोप तथा विपतहरूका फोटो	१०

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
	जोखिम व्यवस्थापन र सुरक्षा	▪	कटान, भूकम्प, हावाहुरी, आगलागी, शीतलहर आदि)	प्राकृतिक प्रकोप तथा विपत्तिको नाम भन्न लगाउने ▪ आफूले सुनेका अन्य प्राकृतिक प्रकोप तथा विपतहरूको नाम भन्न लगाउने ▪ प्राकृतिक प्रकोप तथा विपतका बेला सुरक्षित हुने उपायहरू बताउन लगाउने	राखी आफूले देखेको, भोगेको प्राकृतिक प्रकोपको फोटोमा गोलो घेरा हाल्न दिने ▪ प्राकृतिक प्रकोप र सुरक्षाका उपायहरूको फोटोबीच धर्का तानेर जोडा मिलाउने प्रश्न सोध्ने	
		▪ आफ्नो घरमा विभिन्न कार्यमा सहभागी हुँदा हुनसक्ने शारीरिक जोखिमहरू बताउन।	▪ आफ्नो घरमा विभिन्न कार्यमा सहभागी हुँदा हुनसक्ने शारीरिक जोखिमहरू (लड्ने, काट्ने, पोल्ने, करेन्ट लाग्ने, घोच्ने, ठोक्किने, च्यापिने, चिप्लिने आदि)	▪ शिक्षकले विभिन्न कार्यमा सहभागी हुँदा भएका शारीरिक जोखिम (चक्कुले हात काटेको, करेन्ट लागेको, आगोले पोलेको, सियोले घोचेको आदि) का फोटो/भिडियो प्रदर्शन गर्ने ▪ विभिन्न कार्य गर्दा भएका जोखिमहरू बताउन लगाउने ▪ केके काम गर्दा त्यस्ता जोखिमहरू हुनसक्छन्, बताउन लगाउने ▪ त्यस्ता जोखिमबाट बच्ने उपायहरू शिक्षकले बताइदिने	▪ आफ्नो घर तथा बाहिर हिँडडुल गर्दा हुने शारीरिक जोखिमहरूको नाम सोध्ने ▪ विभिन्न चित्रहरूको फोटो राखी तिनमा शारीरिक जोखिम हुनसक्ने चित्रमा गोलो घेरा हाल्न दिने ▪ शारीरिक जोखिम र बच्ने उपायका फोटोबीच धर्का तानेर जोडा मिलाउन दिने	
		▪ शारीरिक जोखिमयुक्त वस्तुहरूको नाम बताउन	▪ शारीरिक जोखिमयुक्त वस्तुहरू (काट्ने, पोल्ने, घोच्ने, ठोक्किने, करेन्ट लाग्ने सामग्रीहरू, सवारी साधन आदि)	▪ घर तथा वरपर हिँडडुल गर्दा आफूलाई चोट पुऱ्याउने जोखिमयुक्त सामग्रीहरूको फोटो प्रदर्शन गर्ने ▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो घरमा भएका त्यस्तो शारीरिक जोखिम हुन सक्ने सामग्रीहरूको नाम बताउन लगाउने ▪ ती सामग्रीबाट हुने जोखिमबाट बच्ने उपायहरू शिक्षकले बताइदिने	▪ आफ्नो घर तथा वरपर हिँडडुल गर्दा आफूलाई चोट पुऱ्याउने जोखिमयुक्त वस्तुहरूको नाम सोध्ने ▪ प्रयोग गर्दा शारीरिक जोखिम हुनसक्ने सामानहरूको फोटो र जोखिमको फोटोबीच धर्को तानेर जोडा मिलाउन दिने ▪ घरमा भएका जोखिमयुक्त सामग्रीहरूबाट हुने जोखिमबाट बच्ने उपायहरू सोध्ने	

कक्षा २

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
१	हामी र हाम्रो पथरी शनिश्चरे नगरपालिका	▪ आफ्ना वरपरका छिमेकीहरूको नाम, परिवार सदस्य सङ्ख्या र नाता बताउन।	▪ आफ्नो घर वरपरका छिमेकीहरूको नाम, परिवार सदस्य सङ्ख्या र नाता	▪ शिक्षकले छरछिमेक झल्किने फोटो प्रदर्शन गरी आफ्नो र छिमेकको अवधारणा दिने ▪ हरेक विद्यार्थीलाई आफ्नो कुनै दुई छिमेकीको नाम, परिवार सदस्य सङ्ख्या र नाता सोधी बोर्डमा टिपोट गर्ने र त्यसको सूचीकरण गर्दै छोटो व्याख्या गर्ने ▪ प्रत्येक विद्यार्थीलाई पालैपालो अगाडि आएर छिमेकीको नाम र सदस्य सङ्ख्या भन्न लगाउने ▪ कसले बढी छिमेकीको नाम र नाता बताउन सक्छ, सङ्ख्याका आधारमा प्रतिस्पर्धा गराई पुनर्वल प्रदान गर्ने	▪ आफ्नो घर वरपरका छिमेकीको नाम र नाता सोध्ने ▪ छिमेकीलाई गर्ने सम्बोधनका आधारमा फोटोमा गोलो घेरा लगाउन लगाउने ▪ फोटो र नाताबीच धर्को तानेर जोडा मिलाउन लगाउने अभ्यास गराउने	२०
		▪ आफू वरपरका अन्य विभिन्न टोलहरू पहिचान गरी तिनको नाम बताउन।	▪ आफू वरपरका अन्य विभिन्न टोलहरूको नाम	▪ टोल झल्किने चित्र वा फोटो प्रदर्शन गरी टोलको अवधारणा दिने ▪ विद्यार्थीलाई आफू वरपरका टोलहरूको नाम सोधी बोर्डमा त्यसको सूची बनाउने र छोटो परिचय दिने ▪ विद्यार्थीलाई पालैपालो अगाडि आएर आफूले जानेका टोलको नाम र विद्यालयबाट पर्ने दिशा भन्न लगाउने ▪ कसले बढी सङ्ख्यामा टोलको नाम भन्न सक्छ, उसलाई पुरस्कृत गर्ने	▪ विद्यार्थीलाई आआफ्नो टोलको नाम सोध्ने ▪ विद्यार्थीलाई आफू बसेको टोल वरपरका अन्य टोलहरूको नाम सोध्ने ▪ विभिन्न टोलको नाम दिई आफू बसेको टोलको नाममा गोलो घेरा हाल्न लगाउने ▪ खाली ठाउँ भर्ने प्रश्नहरू सोध्ने ▪	
		▪ आफ्नो टोलको धार्मिक स्थल, अस्पताल, शैक्षिक संस्था, पार्क, सुरक्षा केन्द्र आदिको	▪ आफ्नो टोल वरपरका धार्मिक स्थल, अस्पताल, शैक्षिक संस्था, पार्क, सुरक्षाकेन्द्र आदि	▪ स्थानीय मठमन्दिर, गुम्बा, चर्च जस्ता धार्मिक स्थल, स्वास्थ्य चौकी/अस्पताल, प्रहरी कार्यालय, पार्क, विद्यालय आदिको फोटो प्रदर्शन गरी चिनाउने	▪ आफ्नो टोलका धार्मिक स्थल, शिक्षण संस्था, पार्क, अस्पताल आदिको नाम सोध्ने ▪ अवलोकन भ्रमणमा देखेका कुरा सोध्ने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		नाम बताउन		▪ विद्यालय नजिकैका त्यस्ता संस्थाको अवलोकन भ्रमण गराउने ▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो टोलको धार्मिक स्थल, शैक्षिक संस्था, पार्क, अस्पतालहरूको नाम पालैपालो अगाडि आई भन्न लगाउने र कसले बढी भन्छ, उसलाई तारिफ गर्ने	▪ स्थानीय समुदायमा भएका विभिन्न संस्थाहरूको फोटो राखी आफ्नो टोलमा भएका संस्थाको फोटोमा गोलो घेरा हाल्न लगाउने ▪ संस्थाको नाम र फोटोबीच धर्को तानी जोडा मिलाउन लगाउने	
		▪ आफू बसेको टोल वरपरका मुख्य सडक र हाट बजारको नाम बताउन।	▪ आफू बसेको टोल वरपरका मुख्य सडक र हाट बजार	▪ शिक्षकले उक्त विषयवस्तुको फोटो/चित्र प्रस्तुतिसँगै छोटो परिचय बताउने ▪ विद्यालय नजिकका मुख्य सडक र हाटबजारको अवलोकन भ्रमण गराउने ▪ आफू बसेको टोल वरपरका मुख्य सडक र हाटबजारका नामहरू सोधी बोर्डमा सूची बनाउने ▪ विद्यार्थीलाई पालैपालो अगाडि आएर भन्न लगाउने ▪ कसले बढी सङ्ख्यामा उक्त सडक र हाटबजारको नाम भन्छ, उसको तारिफ गर्ने	▪ आफू बसेको टोल वरपरका मुख्य सडक र हाटबजारका नामहरू पालैपालो सोध्ने ▪ स्थलगत अवलोकन भ्रमणमा देखेका कुराहरू सोध्ने ▪ नगरका विभिन्न सडक र हाटबजारहरूको नाम राखी आफूले जानेका सडक र हाटबजारको नाममा गोलो घेरा हाल्न दिने ▪ हाटबजार र सडकहरूको नाम र फोटोबीच धर्को तानी जोडा मिलाउने प्रश्न सोध्ने	
२	स्थानीय प्राकृतिक स्रोत र विविधता	▪ आफ्नो घर, टोल र विद्यालय आसपासका जलस्रोतहरू चिनेर नाम भन्न	▪ आफ्नो घर, टोल र विद्यालय आसपासका जलस्रोतहरू (इनार, कुवा, ट्युववेल, धारा, मूल, पैनी, नहर, होली, पोखरी, खोला, नदी आदि)	▪ शिक्षकले स्थानीयस्तरका जलस्रोतहरूका फोटो/भिडियो प्रदर्शन गरी चिनाउने ▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो गाउँघर र विद्यालय वरपरका इनार, होली, पैनी, खोला आदिको नाम पालैपालो अगाडि आई भन्न लगाउने र जसले बढी सङ्ख्यामा भन्छ, उसलाई तारिफ गर्ने ▪ नजिकैको खोला, पैनी, इनार, कल देखाउन लैजाने र केके देखियो बताउन लगाउने	▪ आफ्नो टोल तथा विद्यालय वरपरका खोला, कल, इनार, पैनी, होली आदिको नाम सोध्ने ▪ खाली ठाउँ भर्ने प्रश्न सोध्ने ▪ जलस्रोतहरूको नाम र फोटो राखी जोडा मिलाउन दिने	२२

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		▪ आफ्नो टोल र विद्यालय वरपरका विभिन्न जीवजन्तुहरू चिनेर नाम भन्न	▪ आफ्नो घर र विद्यालय वरपरका जीवजन्तुहरू	▪ स्थानीयस्तरमा पाइने घरपालुवा तथा जङ्गली जीवजन्तुहरूको फोटो देखाउँदै चिनाउने ▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो घर तथा विद्यालय वरपर देखेका घरेलु तथा जङ्गली जीवजन्तु, पशुपक्षीहरूको नाम पालैपालो अगाडि आई भन्न लगाउने र जसले बढी सङ्ख्यामा भन्छ, उसलाई तारिफ गर्ने ▪ नजिकैको जीवजन्तु, पशुपक्षी फर्म वा गोठमा भ्रमण गराउने	▪ आफ्नो घर तथा विद्यालय वरपरका जीवजन्तु तथा पशुपक्षीहरूको नाम सोध्ने ▪ विभिन्न फोटो राखी त्यसबाट जीवजन्तु र पशुपक्षीको फोटोमा मात्र गोलो घेरा हाल्न दिने ▪ जीवजन्तु र पक्षीहरूका नाम र फोटोबीच धर्को तानेर जोडा मिलाउन दिने ▪ स्थलगत भ्रमणमा देखेका कुराहरू सोध्ने	
		▪ आफ्नो टोल तथा विद्यालय क्षेत्रको धरातलीय स्वरूप र माटोको विविधता चिनेर नाम भन्न	▪ आफ्नो टोल तथा विद्यालय क्षेत्रको धरातलीय स्वरूप र माटोको विविधता	▪ आफ्नो टोल तथा विद्यालय क्षेत्रको धरातलीय स्वरूप (अग्लो, होचो, भिरालो, खाल्डो आदि)बारे सोधी टिपोट गर्ने ▪ वरपर पाइने विभिन्नखाले माटो सङ्कलन गरी चिनाउँदै नाम लेखिदिने र भन्न लगाउने ▪ विद्यालय बाहिर चौरी वा नजिकै बाहिर लगेर धरातलीय बनोट र माटोको विविधता चिनाउने ▪ कक्षाकोठामा अग्लो, होचो, भिरालो कुराको अभ्यास गराउने	▪ आफ्नो टोल तथा विद्यालय आसपासमा स्थलगत भ्रमणमा निस्कँदा देखिएका धरातलीय स्वरूप र माटोको विविधताबारे सोध्ने ▪ कक्षाकोठामा भएको अग्लो, होचो, समतलर भिरालो ठाउँहरू सोध्ने ▪ वरपर पाइने विभिन्नखाले माटोको नाम भन्न लगाउने ▪ घर वरपर भएका अग्ला चिज र ठाउँहरू भन्न लगाउने	
		▪ आफ्नो घर तथा विद्यालय वरिपरिका बोटविरुवाहरूको विविधता चिनेर त्यसको नाम भन्न	▪ आफ्नो घर र विद्यालय वरपरका बोटविरुवाहरूको विविधता	▪ स्थानीयस्तरमा पाइने विभिन्न बोटविरुवा, फूल तथा वनस्पतिहरूको फोटो खिचेर देखाइ त्यसको छोटो परिचय दिने ▪ विद्यार्थी आफैँलाई उनीहरूले देखेका घर तथा विद्यालय वरपरका बोटविरुवा, फूलहरूको नाम	▪ आफ्नो घर तथा विद्यालय वरपर भएका विभिन्न बोटविरुवा तथा फूलहरूको नाम सोध्ने ▪ फोटोका माध्यमबाट फूल तथा अन्य बोटविरुवामा गोलो घेरा हाल्न लगाउने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				भन्न लगाएर टिपोट गर्ने ▪ घरमा रोपेका विरुवाहरूको नाम भन्न लगाउने ▪ विद्यालय आसपासमा स्थलगत भ्रमणमा लगी बोटविरुवा चिनाउने र त्यसको हाँगा, पात, फूल सङ्कलन गरी ल्याउन लगाउने र पालैपालो तिनको नाम भन्न लगाउने	▪ फूल फुलेको, फल लागेको र अन्य बोटविरुवामा जोडा मिलाउन लगाउने ▪ स्थलगत भ्रमणमा जाँदा देखेका बोटविरुवा तथा फूलहरूको नाम सोध्ने ▪ घरमा भएका फूल तथा अन्य बोटविरुवाहरूको नाम सोध्ने	
		▪ आफ्नो घर, टोल, विद्यालय क्षेत्रको मौसम र हावापानी चिन्न	▪ आफ्नो घर, टोल र विद्यालय क्षेत्रको मौसम र हावापानी (चिसो, तातो, जाडो, गर्मी, वर्षात, खडेरी आदि)	▪ विभिन्न मौसम तथा हावापानी (झरी परेको, हावा हुन्डरी आएको, चर्को गर्मी, जाडो आदि) झल्किने फोटो/भिडियो देखाइ हावापानी र मौसम चिनाउने ▪ आफ्नो घर, टोल तथा विद्यालय आउँदा जाँदा आफूले अनुभव गरेको जाडो, गर्मी, वर्षात, हावाहुन्डरीबारे सोधी उनीहरूको अनुभव र आफ्नो अनुभव साटासाट गर्ने ▪ उनीहरूको बसाइ(खोलाको छेउ, जङ्गलको छेउ, बजार, गाउँ)का आधारमा हावापानीको अनुभव पालैपालो भन्न लगाउने ▪ स्थानीयस्तरमा पाइने हावापानी र मौसमबारे शिक्षकले सामान्य जानकारी दिने	▪ आफ्नो घर, टोल तथा विद्यालय आउँदा जाँदा आफूले भोगेको जाडो, गर्मी, वर्षात, हावाहुन्डरीबारे सोध्ने ▪ आफू बसेको क्षेत्रमा आफूलाई लागेको मौसम तथा हावापानीका बारेमा सोध्ने ▪ विभिन्न मौसम/हावापानीको नाम र फोटोबीच जोडा मिलाउन दिने ▪ खाली ठाउँ भर्ने र ठिक बेठिक छुट्याउने प्रश्न सोध्ने	
३	हाम्रो मौलिक संस्कार र साँस्कृतिक विविधता	▪ आफ्नो घर, छिमेक र कक्षाका साथीहरूको जातिगत भाषा र धर्मको नाम बताउन	▪ आफ्नो घर, छिमेक र कक्षाका साथीहरूको जातिगत भाषा र धर्म	▪ शिक्षकले आफ्नो जाति, भाषा र आफूले मान्ने धर्मका बारेमा बताई जातिगत भाषा र धर्मको अवधारणा दिने ▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो घर परिवारको जातिगत भाषा र धर्मको नाम पालैपालो भन्न लगाउने ▪ आफ्ना छिमेकीहरूको जातिगत भाषा र उनीहरूले मान्दै आएको धर्मको नाम पालैपालो भन्न	▪ आफ्नो घर परिवारको थर, जाति, धर्म, भाषा के हो, सोध्ने ▪ विभिन्न जातिहरूको फोटो देखाइ जातिहरू चिन्न लगाउने ▪ कक्षामा भएका विभिन्न जातिका साथीहरूको थर, जात, धर्म र भाषा सोध्ने	२५

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				लगाउने र टिपोट गर्ने ▪ कक्षामा विद्यार्थीलाई आफ्नो भाषामा आफ्नो परिचय दिन लगाउने ▪ विभिन्न जातजाति, तिनले मान्ने धर्मसँग सम्बन्धित मठमन्दिर, गुम्बा, चर्च आदिको फोटो देखाएर उनीहरूले बोल्ने भाषा र धर्मबारे छोटो विवरण बताउने	▪ धर्मको नाम र धार्मिक स्थलको फोटोबीच जोडा मिलाउन दिने ▪ जाति, भाषा र धर्मसँग सम्बन्धित खाली ठाउँ भर्ने प्रश्न सोध्ने	
		▪ आफ्नो घरपरिवार र छिमेकमा हुने जातिगत जन्म, विवाह र मृत्यु सम्बन्धी मौलिक संरस्कारको नाम बताउन	▪ आफ्नो घरपरिवार र छिमेकको जातिगत संस्कार (जन्म, विवाह र मृत्यु)	▪ स्थानीय समुदायका विभिन्न जातिको जन्म, मृत्यु, विवाह संस्कारसँग सम्बन्धित श्रव्यदृश्य सामग्री देखाउँदै ती संस्कारको सामान्य चिनारी गराउने ▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो घर र छिमेकमा न्वारन गर्दा, मरिमराउ हुँदा, विवाह गर्दा गर्ने क्रियाकलापहरूबारे पालैपालो अगाडि आएर भन्न लगाउने ▪ न्वारन गर्दा खाने, विवाहमा खाने, कसैको मृत्यु हुँदा र भोजभतेरमा खाने खानेकुराको नाम भन्न लगाउने ▪ चार्टका माध्यमबाट स्थानीय विभिन्न जातिका जन्म/न्वारन, विवाह र मृत्यु संस्कारका नाम बताइदिने	▪ आफ्नो घर तथा छिमेकमा न्वारन गर्दा, विवाह गर्दा, मृत्यु हुँदा गर्ने क्रियाकलापहरू सोध्ने ▪ त्यस्ता जन्म, विवाह र मृत्युमा खानेकुराहरूको नाम सोध्ने ▪ जन्म, मृत्यु र विवाह संस्कारका फोटाहरू राखी जोडा मिलाउन लगाउने प्रश्न गर्न लगाउने साथै गोलो घेरा हाल्न लगाउने ▪ स्थानीय जातजातिका नाम र तिनका जातिगत संस्कारको जातिगत नामबीच जोडा मिलाउन दिने	
		▪ आफ्नो घरपरिवार तथा छिमेकीले मान्ने चाडवर्व र स्थानीय मेलाको नाम भन्न	▪ आफ्नो घरपरिवारले मान्ने चाडपर्व र स्थानीय मेला (दसैँ, तिहार, छठ, क्रिसमस, माघी, फागु, सिरुवा पावनी, उँधौली, उँभौली, ल्होसार, तीज, चण्डी पूर्णिमा,	▪ शिक्षकले स्थानीय विभिन्न स्थानीय चाडपर्व र मेलाहरूको फोटो तथा भिडियो देखाउने र छोटो विवरण बताउने ▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो घर वरपर छिमेकीले मान्ने चाडपर्व तथा मेलाहरूको नाम भन्न लगाउने र टिपोट गर्ने	▪ आफ्नो घर वरपर छिमेकीले मान्ने चाडपर्व र मेलाको नाम सोध्ने ▪ स्थानीय मेलामा पाइने चिजहरूको नाम सोध्ने ▪ आफ्नो घरको चाडवाड र छिमेकीका पूजामा जाँदा खाने खाना र त्यहाँ गर्ने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
			सिरिजात, जितीया, ढङढङे मेला, यले मेला, बालाचतुर्दशी/शिवरात्रि मेला, रामनवमी मेला, भोटेघुम्ती मेला,)	▪ जसले बढी चाडपर्व र मेलाहरूको नाम भन्छ, उसलाई तारिफ गर्ने	▪ कार्यहरू सोध्ने ▪ विभिन्न मेला, पूजा, चाडपर्वको फोटोहरू छुट्याउन लगाउने	
		▪ आफ्नो घरपरिवार र छिमेकी, साथीहरूले लगाउने जातिगत पहिरन र खानपानबारे बताउन	आफ्नो घरपरिवार, छिमेकी र साथीहरूको जीवनशैली र पहिरन (खानपान : दाल-भात-तरकारी, रोटी, मासु आदि वेशभूषा : दौरा-सुरुवाल, पेन्ट, सुट, कोट, पाइजामा, सारी-चोलो, पेटानी, घलेक आदि)	▪ शिक्षकले स्थानीयस्तरमा प्रचलित जातीय पहिरन, गरगहना तथा खानेकुराहरूको श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन गर्दै चिनाउने ▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो घर वरपर छिमेकी तथा साथीहरूले लगाउने जातिगत लुगा, गरगहना तथा खानेकुरा सोधी टिपोट गर्ने ▪ कक्षामा फरक फरक जातिका विद्यार्थीहरूको समूह बनाई उनीहरूका जातिगत पहिरन, गरगहना र खानपानबारे एकआपसमा कुराकानी गराउने	▪ फोटो देखाएर आफ्नो घर वरपर छिमेकीहरूले लगाउने जातिगत पहिरन तथा खानेकुराहरू सोध्ने ▪ जातिगत पहिरन र गरगहनाको फोटो राखी तिनको नाम लेख्न दिने ▪ विभिन्न स्थानीय परिकारको नाम र फोटोबीच जोडा मिलाउन सोध्ने	
		▪ आफ्नो घरपरिवार, छिमेक, टोलका साथीहरूले बजाउने बाजा, गाउने गीत र नृत्यहरूको नाम बताउन	▪ आफ्नो घरपरिवार, छिमेक, टोलका साथीभाइहरूले बजाउने बाजा, गीत र नृत्य (पञ्चे बाजा, च्याब्रुङ, डम्फू, ढोलक, मादल, डमरु, मुरली, झ्याम्टा, खैँजडी, ऊर्नी, टुङ्ना, मुर्चुङ्गा, बिनायो, सारङ्गी, पालम, सेलो, भजन, सँगिनी, धिमाल नृत्य, चण्डी नाच, धाननाच, हुर्रा नाच, बालन, सँगिनी नाच, सतार नाच आदि)	▪ शिक्षकले स्थानीयस्तरमा बजाइने बाजा, गीत तथा नृत्यहरूको फोटो/भिडियो प्रदर्शन गर्दै चिनाउने ▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो घर, छिमेक, टोलमा बजाइने स्थानीय बाजा, गाउने गीत र नृत्यहरू सोधी टिपोट गर्ने ▪ विद्यार्थीलाई पालैपालो अगाडि आई आफूले देखेका बाजाहरूको नाम भन्न लगाउने ▪ विद्यार्थीलाई कुनै एउटा स्थानीय गीत गाउन लगाउने तथा नाच्न सरिक गराउने	▪ आफ्नो घर, छिमेकमा भएका बाजागाजाको नाम सोध्ने ▪ आफूलाई मन पर्ने गीत गाउन तथा नृत्य गर्न लगाउने र त्यसको अवलोकन गर्ने ▪ बजाउने बाजाको नाम र फोटोबीच धर्को तानी जोडा मिलाउन लगाउने ▪ विभिन्न बाजा र नृत्यको फोटो राखी तिनको नाम लेख्न दिने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		▪ आफ्नो घर वरपर, छिमेकमा र विद्यालयमा भएका चित्रकला, मूर्तिकला, काष्ठकला र घरको सामान्य बनावटको नाम बताउन	▪ आफ्नो घरपरिवार, छिमेक र विद्यालयमा भएका चित्रकला, मूर्तिकला, काष्ठकला र घरको सामान्य बनावट (माटाको घर, काठको घर, सेन्टरबेरा घर, टिनको घर, पक्की घर आदि)	▪ स्थानीय रूपबाट पाइने विभिन्न कलात्मक वस्तुहरूको फोटो/भिडियो देखाउँदै चिनाउने ▪ स्थानीयस्तरमा भएका विभिन्न चित्रकला, मूर्तिकला, काष्ठकला र वास्तुकलाको फोटो देखाइ केबाट बनिएको हो भन्न लगाउने ▪ विद्यालय नजिकका क्षेत्रमा अवलोकन भ्रमण गराई स्थानीय विभिन्न कलाहरू चिनाउने	▪ आफ्नो घर वरपर तथा विद्यालयमा भएका विभिन्न चित्र, फोटो, तस्विर, मूर्तिको नाम सोध्ने ▪ तिनीहरू केकेबाट बनिएका हुन्, सोध्ने ▪ त्यस्ता कलात्मक वस्तुहरूको फोटो र नाम राखी जोडा मिलाउन लगाउने ▪ विद्यालय क्षेत्र घुम्दा देखिएका चित्र, फोटा, नक्सा, मूर्ति, भवनका बारेमा सोध्ने	
४	स्थानीय सामाजिक समस्या, चुनौती र समाधानका उपायहरू	▪ आफ्नो घर, टोल वरपर छरछिमेकमा देखिने सामाजिक समस्याहरूको नाम भन्न	▪ आफ्नो घर, टोल वरपर छरछिमेकमा देखिने सामाजिक समस्याहरू (पारिवारिक झगडा, कुटपिट, मद्यपान, लागु पदार्थ दुर्व्यसन आदि)	▪ शिक्षकले स्थानीयस्तरमा हुनसक्ने घरायसी झगडा, कुटपिट, मद्यपान सेवन, दुर्व्यसन जस्ता सामाजिक समस्याहरूको फोटो प्रदर्शन गरी समस्याहरूको छोटो विवरण बताउने ▪ विद्यार्थीलाई आफूले घर वरपर देखेका, भोगेका सामाजिक समस्याहरू बताउन लगाई टिपोट गर्ने ▪ घर, टोल वरपर हुने सामाजिक समस्याहरू अभिभावकलाई सोधेर कक्षामा आई भन्न लगाउने	▪ फोटो देखाएर वरपरका सामाजिक समस्याबारे सोध्ने ▪ आफूले भोगेका घर वरपरका समस्याहरू सोध्ने ▪ फोटो र सामाजिक समस्याको नामबीच जोडा मिलाउन दिने ▪ विकल्प दिएर खाली ठाउँ भर्ने प्रश्न सोध्ने	१०
		▪ घर परिवार, छरछिमेक, टोल वरपर भएका सामाजिक समस्याले आफूलाई पारेका मुख्य मुख्य असर बताउन	▪ घर परिवार, छरछिमेक, टोल वरपर भएका सामाजिक समस्याले आफूलाई पारेका मुख्य मुख्य असरहरू	▪ शिक्षकले सामाजिक समस्या र त्यसले पारेको असर झल्किने चित्र/पोस्टर प्रदर्शन गरी सम्भावित असरहरूबारे बताउने ▪ विद्यार्थीलाई घर परिवार, छरछिमेक, टोल वरपर देखिने समस्याहरूले आफूलाई पारेको असर बताउन लगाउने र बोर्डमा टिपोट गरी भन्न लगाउने ▪ वरपरका सामाजिक समस्याहरू र त्यसको	▪ घर वरपरका सामाजिक समस्याले आफूलाई पारेको असर सोध्ने ▪ घर वरपरका सामाजिक समस्याले घर परिवारमा पारेको असर सोध्ने ▪ सामाजिक समस्याको नाम र फोटोबीच जोडा मिलाउन दिने ▪ विकल्प दिएर खाली ठाउँ भर्ने प्रश्न सोध्ने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				असरबारे अभिभावकलाई सोधेर पालैपालो गरी कक्षामा भन्न लगाउने		
५	स्थानीय पेसा, व्यवसाय, सिप र प्रविधि	▪ आफ्नो घर, छिमेक तथा टोल वरपरका मानिसहरूले गर्ने पेसा तथा व्यवसायको नाम बताउन	▪ आफ्नो घर, छिमेक तथा टोलका मानसिहरूले गर्ने पेसा तथा व्यवसाय (खेतीपाती, पशुपक्षीपालन, व्यापार, नोकरी, मजदुरी, ठेकेदारी आदि)	▪ विभिन्न व्यक्तिहरूले गर्ने काम, पेसाहरूको फोटो तथा भिडियो देखाएर चिनाउने ▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो घर, छिमेक, टोल वरपरका मानिसहरूले गर्ने कामहरू सोधी बोर्डमा टिपोट गर्ने ▪ आफूले देखेका पेसा व्यवसायबारे विद्यार्थीहरूबीच एकआपसमा कुराकानी गराउने	▪ घर परिवार तथा छिमेकीले गर्ने काम सोध्ने ▪ काम गरेको फोटो र कामको नामबीच धर्को तानेर जोडा मिलाउन दिने ▪ विकल्प दिएर सही उत्तर छानी खाली ठाउँ भर्ने प्रश्न सोध्ने	१८
		▪ आफ्नो घर, छिमेक र टोल वरपरका परम्परागत सिपहरूको नाम बताउन	▪ आफ्नो घर, छिमेक र टोल वरपरका परम्परागत सिपहरूको नाम (दुनाटपरी गाँस्ने, नाङ्लो- डालो-डोको आदि बुन्ने, गुन्द्री बुन्ने, बाती कात्ने, डोरी बाट्ने आदि)	▪ शिक्षकले स्थानीय परम्परागत सिप प्रयोग गरी निर्माण भएका विभिन्न सामग्रीहरूको फोटो तथा भिडियो देखाइ परम्परागत सिपबारे बताउने ▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो घर तथा छिमेकमा निर्माण हुने परम्परागत घरायसी सामग्रीको नाम भन्न लगाई टिपोट गर्ने ▪ त्यस्ता सामग्रीहरू केके काममा प्रयोग गरिएको छ, भन्न लगाउने	▪ आफ्नो घर तथा छिमेकमा निर्माण हुने घरायसी सामग्रीहरूको नाम सोध्ने ▪ त्यस्ता सामग्रीहरू केके काममा प्रयोग गरेका छन्, सोध्ने ▪ घरायसी रूपमा निर्माण भएका सामग्रीहरूको फोटोमा गोलो घेरा हाल्न लगाउने वा धर्को तानी जोडा मिलाउन लगाउने	
		▪ आफ्नो घर, छिमेक र टोल वरपरका परम्परागत प्रविधिहरूको नाम बताउन	▪ आफ्नो घर, छिमेक र टोल वरपरका परम्परागत प्रविधिहरू (ठेकीमा मोही पार्ने, ढिकीमा धान कुट्ने, जाँतो पिस्ने, कोलमा तेल पेल्ने, पानी घट्ट आदि)	▪ शिक्षकले कुट्ने, पिस्ने, खन्ने आदि स्थानीय परम्परागत प्रविधि प्रयोग भएको फोटो देखाइ चिनाउने ▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो घर, छिमेकमा प्रयोग हुने त्यस्ता प्रविधिहरूको नाम भन्न लगाउने र जसले बढी सङ्ख्यामा भन्छ, उसलाई तारिफ गर्ने ▪ विद्यालय नजिकैका परम्परागत प्रविधि प्रयोग भएको क्षेत्रमा अवलोकन भ्रमण गराउने	▪ आफ्नो घर वरपर तथा छिमेकमा भएका परम्परागत रूपमा कुट्ने, पिस्ने, खन्ने, जोत्ने प्रविधिहरूको नाम सोध्ने ▪ फोटो देखाएर त्यस्ता प्रविधिहरू चिन्न लगाउने ▪ त्यस्ता परम्परागत प्रविधिहरूको नाम र फोटोबीच जोडा मिलाउन दिने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
६	स्थानीय आर्थिक क्रियाकलाप	▪ आफ्नो घर, छिमेक वरपर लगाइने खाद्यान्न बाली, नगदे बाली, पशुपालन, मत्स्यपालन, फलफूल खेती र कृषि औजारको नाम भन्न	▪ आफ्नो घर, छिमेक वरपर लगाइने खाद्यान्न, नगदेबाली, फलफूल बाली, मत्स्यपालन, पशुपालन, कुखुरा पालन, माहुरीपालन आदि र कृषि औजारको नाम	▪ शिक्षकले कृषिबाली र त्यहाँ प्रयोग हुने औजारहरूको चित्र/फोटो/भिडियो देखाइ चिनाउने ▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो घर, छिमेक वरपर कृषिबाली उत्पादनमा प्रयोग हुने औजारहरू र उत्पादन हुने बालीहरू भन्न लगाउने, तिनको टिपोट गर्ने र बढी सङ्ख्यामा भन्नेलाई उत्प्रेरित गर्ने ▪ आफ्नो वरपर भएका पशुपक्षीपालन, मत्स्यपालन, माहुरीपालन आदिको नाम भन्न लगाई र आवश्यक फोटो तथा भिडियो देखाउने र चिन्न लगाउने ▪ स्थानीय समुदायमा उत्पादन हुने फलफूलहरूको नाम भन्न लगाउने	▪ आफ्नो घर वरपर कृषिबालीमा प्रयोग हुने औजारहरूको नाम सोध्ने ▪ विभिन्न स्थानीय रूपमा उत्पादन हुने बाली, फलफूल लगायत पशुपालन, माहुरीपालन, कुखुरापालनको फोटो देखाइ नाम सोध्ने ▪ फोटो चिनेर त्यसमा गोलो घेरा लगाउन लगाउने ▪ फोटो र नामको आधारमा धर्को तानी जोडा मिलाउन लगाउने	२०
		▪ आफ्नो घर छिमेक वरपर घरेलु उद्योग, मिल, कारखाना आदिको नामको सूची तयार गर्न	▪ आफ्नो घर, छिमेक वरपरका घरेलु उद्योग, मिल, कलकारखानाहरू	▪ शिक्षकले विभिन्न स्थानीय मिल, कलकारखानाको फोटो देखाई चिनाउने ▪ विद्यार्थीलाई विभिन्न स्थानीय उद्योग, मिल, कारखानाको नाम सोधी बोर्डमा सूची बनाउने र नाम भन्न लगाउने ▪ विद्यालय नजिकका मिल, कलकारखानाको स्थलगत अवलोकन गराउने	▪ घर वरपरका मिल, कलकारखाना, उद्योगहरूको नाम सोध्ने ▪ मिल, कलकारखाना तथा घरेलु उद्योगहरूको फोटो देखाइ चिन्न लगाउने ▪ फोटो र नामको जोडा मिलाउन लगाउने	
		▪ आफ्नो घर छिमेक वरपरका पसलहरूमा किनबेच हुने वस्तुहरूको नाम बताउन	▪ आफ्नो घर छिमेक वरिपरिका पसलहरूमा किनबेच हुने वस्तुहरूको नाम	▪ शिक्षकले घरायसी प्रयोगका लागि पसलबाट किनेर ल्याउने विभिन्न सामानहरूको फोटो देखाइ चिनाउने ▪ विद्यार्थीलाई आफू र आफ्नो परिवारले पसलबाट खरिद गर्ने वस्तुहरूको नाम भन्न लगाउने ▪ नजिकैको पसलमा पाइने सामानहरूको विवरण	▪ स्थानीय पसलमा पाइने सामानहरूको नाम सोध्ने ▪ फोटो राखी पसलबाट किनेर ल्याइने र घरमै हुने सामानहरू छुट्याउन दिने ▪ सामानको फोटो र नामबीच धर्को तानी जोडा मिलाउन दिने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				पसल गई सोधेर पालैपालो अगाडि आई भन्न लगाउने र विद्यार्थीले भनेका आधारमा ती सामानहरूको सूची प्रस्तुत गर्ने		
		▪ आफ्नो टोल, छिमेक वरपरका पर्यटकीय स्थलमा भएका मनोरञ्जनात्मक वस्तुहरूको नाम बताउन	▪ आफ्नो टोल, छिमेक वरिपरिका पर्यटकीय स्थलमा भएका मनोरञ्जात्मक वस्तुहरू	▪ शिक्षकले स्थानीय क्षेत्रका पर्यटकीय स्थलहरूको फोटो खिची त्यहाँ भएका मनोरन्जनात्मक वस्तुहरूको फोटो प्रदर्शन गर्ने र नाम चिनाउने ▪ विद्यार्थीलाई आफूले देखेका, जानेका पर्यटकीय स्थल र त्यहाँ देखेका मनोरञ्जनात्मक वस्तुहरूको नाम बताउन लगाउने ▪ विद्यार्थीलाई विद्यालय वरपर भएका मनोरम दृश्य भएका स्थान वा पर्यटकीय स्थलमा भ्रमण गराई त्यहाँ देखेका मनोरञ्जनात्मक वस्तुहरूको नाम भन्न लगाउने	▪ स्थानीय पर्यटकीय स्थलहरूको नाम सोध्ने ▪ स्थानीय पर्यटकीय स्थलमा पाइने मनोरञ्जनात्मक वस्तुहरूको नाम सोध्ने ▪ पर्यटकीय स्थलमा देखेका कुराहरू सोध्ने ▪ पर्यटकीय वस्तुहरूको नाम र फोटोमा गोलो घेरा लगाउने र धर्का तानेर जोडा मिलाउन दिने	
७	स्वास्थ्य, सरसफाई, वातावरण संरक्षण र खेलकुद	▪ शरीरका अङ्गहरूको सरसफाईको फाइदा बताउन	▪ शरीरका अङ्गहरूको सरसफाईको फाइदा	▪ नियमित सरसफाई गर्नैपर्ने शरीरका मुख्य अङ्गहरूको चित्र प्रस्तुत गर्दै तिनको सरसफाईमा प्रयोग गरिने सामग्रीहरूको नाम भन्न लगाउने ▪ सरसफाईको महत्त्व/फाइदाको छोटो व्याख्या गर्ने ▪ विद्यार्थीलाई सरसफाईबाट हुने फाइदा बताउन लगाउने र बोर्डमा टिपोट गर्ने ▪ सरसफाईमा सहभागी गराउने	▪ सरसफाई गर्नैपर्ने मुख्य मुख्य अङ्गहरूको नाम सोध्ने ▪ सरसफाईबाट हुने फाइदाहरूबारे सोध्ने ▪ सरसफाईका सामग्रीहरूको नाम र सो अनुसारको फोटोबीच धर्का तानी वा गोलो घेरा लगाई जोडा मिलाउन दिने ▪ विकल्प दिएर सरसफाईको फाइदा सम्बन्धमा खाली ठाउँ भर्ने प्रश्न सोध्ने	२५
		▪ स्वच्छ पानी पिउन, नियमित हातखुट्टा धुन र शौचालय गए पश्चात स्वास्थ्य सामग्री प्रयोग गरेर सफा हुने कार्यमा	▪ स्वच्छ पिउने पानी, नियमित हातखुट्टा धुने, शरीरको सरसफाई तथा स्वास्थ्य सामग्रीको प्रयोग	▪ शिक्षकले आफैँ हातमुख र खुट्टा धुने नमुना तरिका प्रस्तुत गर्ने ▪ शिक्षकले गरेका आधारमा नक्कल गर्दै हातमुख र खुट्टा धुने कार्यमा सहभागी गराई त्यसको अवलोकन गर्ने	▪ हातमुख र खुट्टा सफा गर्ने तरिका सोध्ने ▪ हातमुख, खुट्टा धुने कार्य गर्न लगाउने र निरीक्षण गर्ने ▪ स्वच्छ पिउने पानी किन पिउनुपर्छ भनेर	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		सहभागी हुन		▪ स्वच्छ पिउने पानीको प्रयोगको अवधारणा दिने ▪ शौचालयको प्रयोग र सरसफाईको चित्र/फोटो प्रदर्शन गरी छोटो अवधारणा दिलाउने	सोध्ने ▪ शौचालयको सरसफाई कसरी गर्ने भन्ने र प्रयोग गर्ने सामग्री केके हुन्, सोध्ने ▪ स्वास्थ्य सामग्री र तिनको नामबीच जोडा मिलाउन दिने	
		▪ आफ्नो घर, कोठा, कक्षाकोठा वरपरको सरसफाईमा सहभागी हुन	▪ आफ्नो घर, कोठा, कक्षाकोठा वरपरको सरसफाईमा सहभागिता	▪ शिक्षकले घर, कोठा, कक्षाकोठा सरसफाईको फोटो, पोस्टर प्रदर्शन गरी सरसफाईको अवधारणा दिने ▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो घर, कोठा सरसफाई गर्ने तरिका बताउन लगाई बोर्डमा शिक्षकले टिपोट गर्ने र विद्यार्थीलाई भन्न लगाउने ▪ आफ्नो कक्षाकोठाको सरसफाईमा सहभागी गराउने (डस्टविनको प्रयोग आदि) र अवलोकन गर्ने	▪ आफ्नो घर, कोठा सरसफाईको तरिका सोध्ने ▪ कक्षाकोठा सफाईमा प्रयोग हुने सामग्रीहरूको नाम सोध्ने ▪ सरसफाई सामग्रीको फोटो र नामबीच जोडा मिलाउन दिने ▪ विकल्प सहित खाली ठाउँ भर्ने प्रश्न सोध्ने	
		▪ आफू र आफ्नो घर वरपर उपलब्ध खाद्य र अखाद्य (मिसावटयुक्त) वस्तुहरूको नाम बताउन	▪ आफू र आफ्नो घर वरपर उपलब्ध खाद्य र अखाद्य (मिसावट युक्त) वस्तुहरू	▪ शिक्षकले स्थानीयस्तरमा खाइने विभिन्न खानेकुराहरूको फोटो प्रदर्शन गरी चिनाउने ▪ विद्यार्थीलाई घरमा खाने र खाजाका रूपमा बजारबाट किनेर खाने चिजहरूको नाम भन्न लगाउने ▪ स्थानीय बजारमा पाइने खाद्य र अखाद्य (मिसावटयुक्त) वस्तु तथा चिजहरू छुट्याउन लगाउने ▪ खाद्य र अखाद्य वस्तुहरूका बारेमा छोटो अवधारणा दिने	▪ घर तथा बजारमा खाने गरेका खानेकुराहरूको नाम सोध्ने ▪ बजारमा पाइने मिसावटयुक्त जङ्क फुडहरूको नाम सोध्ने ▪ खानेकुराको नाम र फोटोबीच जोडा मिलाउन दिने ▪ विकल्प सहित खाली ठाउँ भर्ने प्रश्न सोध्ने	
		▪ आफ्नो घर,छिमेक र विद्यालयमा खेलिने	▪ आफ्नो घर, छिमेक र विद्यालयमा खेलिने स्थानीय	▪ शिक्षकले स्थानीयस्तरमा खेलिने केही खेलहरूको भिडियो प्रदर्शन गरी स्थानीय	▪ स्थानीय बालखेलहरूको नाम र खेल सामग्रीहरूको नाम सोध्ने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		स्थानीय खेल रखेल सामग्रीहरूको नाम भनी खेलमा सहभागी हुन	खेल र खेल सामग्रीहरू (चुङ्गी, भित्र बाहिर, आसपास, झुम्रे गोल आदि)	खेलहरूबारे अवधारणा दिने ▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो घर, छरछिमेक र विद्यालयमा खेलिने खेल र खेल सामग्रीको नाम बताउन लगाई बोर्डमा टिपोट गर्ने र नाम भन्न लगाउने ▪ स्थानीय बालबालिकाहरूले खेल्ने खेलमा सहभागी गराउने र त्यसको अवलोकन गर्ने	▪ खेलको नाम र खेल सामग्रीहरूको फोटोबीच जोडा मिलाउन दिने ▪ शिक्षक र विद्यार्थीको सहभागितामा खेल खेलाउने र खेलेको निरीक्षण गर्ने	
८	भयरहित शान्तिपूर्ण वातावरण र हरित विद्यालय	▪ आफ्नो घर, छिमेक र विद्यालय आसपासका डरलाग्ने र नलाग्ने वस्तु तथा घटनाहरू बताउन	▪ आफ्नो घर वरपर, छिमेक र विद्यालय आसपासका डर लाग्ने र डर नलाग्ने वस्तु तथा घटनाहरू	▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो घर, छिमेक र विद्यालय आसपासमा आफूलाई डर लाग्ने वस्तु र घटनाहरू स्मरण गराउँदै पालैपालो बताउन लगाउने र सो कुरा बोर्डमा टिपोट गर्ने ▪ बोर्डमा गरिएको टिपोट विद्यार्थीलाई भन्न लगाउने ▪ शिक्षकले स्थानीयस्तरमा हुनसक्ने सम्भावित डरलाग्दा घटनाहरूबारे बताउने	▪ आफ्नो घर, छिमेक र विद्यालयमा आफूलाई डर लाग्ने वस्तुहरूको नाम सोध्ने ▪ आफ्नो घर, छिमेक र विद्यालयमा आफूलाई डर नलाग्ने वस्तुहरूको नाम सोध्ने ▪ विभिन्न डर लाग्ने वस्तुहरूको फोटो देखाएर चिन्न लगाउने	१०
		▪ आफ्नो घर र विद्यालयमा झगडा तथा असावधानीका कारण हुनसक्नेसम्भावित चोटपटक र क्षति बताउन	▪ झगडा तथा असावधानीका कारण हुने सम्भावित चोटपटक र क्षति(हातखुट्टा मर्किने, काट्ने, घोच्ने, पोल्ने, करेन्ट लाग्ने, लड्ने, टाउको फुट्ने, कपडा च्यातिने आदि)	▪ शिक्षकले झैगडा/असावधानीबाट भएको क्षति झल्किने चित्र, भिडियो प्रदर्शन गर्ने ▪ विद्यार्थीलाई घर, विद्यालय वरपर साथीहरूबीच भएका झगडा तथा असावधानीका कारणले लागेका चोटपटक तथा शारीरिक क्षतिका बारेमा पालैपालो गरी भन्न लगाउने र टिपोट गर्ने ▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो घर, विद्यालय वरपर असावधानी तथा साथीहरूबीच झगडा हुँदा हुनसक्ने सम्भावित क्षतिहरू सोधी बोर्डमा टिपोट गर्ने र भन्न लगाउने	▪ आफ्नो घर, विद्यालय वरपर साथीहरूबीच भएका झगडाका कारणहरू सोध्ने ▪ आफ्नो घर, विद्यालय वरपर साथीहरूबीच भएका झगडा र असावधानीका कारण भएका चोटपटकको सूचीमा घेरा लगाउन दिने ▪ झगडा र असावधानीको फोटो र हुनसक्ने सम्भावित क्षतिको नामबीच जोडा मिलाउन दिने	
		▪ आफ्नो घर, छिमेक,	▪ आफ्नो घर, छिमेक, टोल र	▪ शिक्षकले नमुना हरित विद्यालयको फोटो/पोस्टर	▪ घर र छिमेकको बगैंचामा भएका	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		टोल रविद्यालय हरित बनाउन रोपिने विभिन्नखालका बोटविरुवा र फूलहरूको पहिचान गर्न	विद्यालय हरित बनाउन रोपिने विभिन्न खालका बोटविरुवा र फूलहरू (अशोक, धुपी, सिरिस, दुबो, विभिन्न फूलहरू)	प्रदर्शन गरी हरित वातावरणको अवधारणा दिने ▪ विभिन्न फूल, बगैँचा आदिको फोटो तथा भिडियो प्रदर्शन गर्ने ▪ विद्यार्थीलाई विद्यालय, घर र छिमेकमा रोपिने बोटविरुवा र फूलहरूको नाम पालैपालो गरी सोधेर टिपोट गर्ने र भन्न लगाउने ▪ विद्यालय वरपरका बोटविरुवा र फूलहरू भएको बगैँचा अवलोकन गराउने र तिनीहरूको नाम भन्न लगाउने	▪ बोटविरुवा र फूलहरूको नाम सोध्ने ▪ स्थानीय विभिन्न बोटविरुवा तथा फूलहरूको फोटा देखाएर चिन्न लगाउने ▪ घर तथा विद्यालय हरित बनाउन रोपिने बोटविरुवाको नाम र फोटोबीच जोडा मिलाउन दिने ▪ विद्यालय वरपरको बगैँचा अवलोकनमा देखेका कुराहरू सोध्ने	
९	प्राकृतिक प्रकोप, विपत तथा जोखिम व्यवस्थापन र सुरक्षा	▪ आफू, परिवार, छिमेक, टोलमाभएका प्राकृतिकप्रकोपहरूको नाम भन्न	▪ आफू, परिवार, छिमेक, टोलमा भएका प्रकोपहरू (बाढी, डुवान, कटान, आगलागी, भूकम्प, हावाहुन्डरी, असिना, चट्याङ आदि)	▪ शिक्षकले स्थानीयस्तरमा हुनसक्ने विभिन्न प्राकृतिक प्रकोप र विपतको चित्र/फोटो/भिडियो मोबाइल मार्फत प्रदर्शन गरी प्राकृतिक प्रकोपको अवधारणा दिने ▪ विद्यार्थीलाई आफूले भोगेका, सुनेका प्राकृतिक प्रकोप र विपतहरू स्मरण गरी एकआपसमा कुराकानी गराउने ▪ विद्यार्थीलाई घर वरपर आइपर्ने विपतहरू बुबाआमालाई सोधेर कक्षामा भन्न लगाउने र त्यसको टिपोट गरी अन्त्यमा सो टिपोट भन्न लगाउने	▪ स्थानीयस्तरमा आइपर्ने प्राकृतिक प्रकोप र विपतको फोटो देखाएर नाम सोध्ने ▪ घर परिवार, छरछिमेकमा भएका विपतबारे सोध्ने ▪ प्राकृतिक प्रकोप तथा विपतहरूको नाम र फोटोबीच जोडा मिलाउन दिने ▪ विकल्प सहित खाली ठाउँ भर्ने प्रश्न सोध्ने	१०
		▪ आफ्नो घर, परिवार वरपर कुद्दा, खेल्दा हुनसक्ने सम्भावित शारीरिक जोखिमहरूको नाम भन्न	▪ आफ्नो घर, परिवार र वरपर कुद्दा, खेल्दा हुनसक्ने सम्भावित शारीरिक जोखिमहरू	▪ शिक्षकले खेल्दा, कुद्दा हुनसक्ने शारीरिक जोखिमहरूको फोटो वा भिडियो प्रदर्शन गर्ने ▪ विद्यार्थीलाई आफूले भोगेका, सुनेका शारीरिक जोखिमहरू स्मरण गरी एकआपसमा कुराकानी गराउने ▪ विद्यार्थीलाई आफूले खेल्दा, कुद्दा हुने गरेका जोखिमहरूको नाम बताउन लगाएर टिपोट गर्ने	▪ खेल्दा, कुद्दा हुनसक्ने शारीरिक जोखिमहरूबारे सोध्ने ▪ आफूले भोगेका विभिन्न शारीरिक जोखिमहरूको नाम र फोटोबीच जोडा मिलाउन लगाउने ▪ विकल्प दिएर खाली ठाउँ भर्ने प्रश्न सोध्ने	

कक्षा ३

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
१	हामी र हाम्रो पथरी शनिश्चरे नगरपालिका	▪ नगरपालिकाको नाम, आफू बसेको वडाको नम्बरर वरपरका टोलहरूको सूची तयार गर्न	▪ नगरपालिकाको नाम, आफू बसेको वडाको नम्बरर वरपरका टोलहरू	▪ शिक्षकले आफ्नो नगरपालिकाको नामसहितको नक्सा देखाएर आफ्नो वडाको नम्बर तथा स्थान चिनाउने ▪ शिक्षकले विद्यालय भएको वडाको नक्सा देखाइ विद्यालय वरपरका विभिन्न टोलहरू चिनाउने र नाम बताउने ▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो वडा नम्बर र वरपरका टोलको नाम सोधेर बोर्डमा टिपोट लेख्ने र भन्न लगाउने	▪ आफ्नो नगरको नाम सोध्ने र लेख्न दिने ▪ आफ्नो वडा नम्बर र टोल सोध्ने र लेख्न दिने ▪ आफ्नो घर र विद्यालय वरपरका विभिन्न टोलहरूको नाम लेख्न दिने ▪ वडा नम्बर र टोलसँग सम्बन्धित विवरणको खाली ठाउँ भर्न दिने	२०
		▪ आफ्नो टोल र विद्यालय वरपरका शैक्षिक संस्था, धार्मिक स्थल, पार्क आदिको नाम र स्थान बताउन	▪ आफ्नो टोल र विद्यालय वरपरका शैक्षिक संस्था, धार्मिक स्थल, पार्क आदिको नाम र स्थान	▪ शिक्षकले विद्यालय वरपरका टोल र वरपरका शैक्षिक संस्था, धार्मिक स्थल, पार्क आदिको फोटो देखाएर चिनाउँदै छोटो विवरण बताउने ▪ विद्यालय भएको वडा र आसपासमा भएका त्यस्ता स्थलहरू अङ्कित नगरको नक्सा देखाई तिनको स्थान चिनाउने ▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो टोल र वरपरका शैक्षिक संस्था, धार्मिक स्थल, पार्क आदिको नाम र स्थान सोधेर टिपोट गर्ने र भन्न तथा लेख्न लगाउने	▪ आफ्नो टोल वरपरका शैक्षिक संस्था, धार्मिक स्थल, पार्क आदिको नाम सोध्ने ▪ टोल वरपरका शैक्षिक संस्था, धार्मिक स्थल, पार्क आदिको नाम र स्थान लेख्न लगाउने ▪ नाम र स्थानको जोडा मिलाउन लगाउने ▪ ठिक बेठिक छुट्याउने प्रश्न सोध्ने	
		▪ आफ्नो टोल, विद्यालय वरपरका हाट बजार, मुख्य सडक, चौकहरू र खेलमैदानको नाम तथा स्थान बताउन	▪ आफ्नो घर, टोल, विद्यालय वरपरका हाट बजार, मुख्य सडक, चौकहरू र खेलमैदानको नाम तथा स्थान	▪ शिक्षकले विद्यालय वरपरका टोल, हाटबजार, मुख्य सडक र चौकहरू, खेलमैदान अङ्कित नगरको नक्सा प्रदर्शन गर्ने ▪ शिक्षकले विद्यालय र वरपरका हाटबजार, मुख्य सडक, चौक, पार्क र खेलमैदानको फोटो प्रदर्शन गरी तिनीहरूको नाम र स्थान बताउने ▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो घर, विद्यालय, टोल वरपरका हाटबजार, मुख्य सडक, चौक, पार्क र खेलमैदानको	▪ विद्यालय वरपरका हाटबजार, मुख्य सडक, चौक, पार्क र खेलमैदानको फोटो चिनेर नाम र स्थान सोध्ने ▪ आफ्नो टोल वरपरका हाटबजार, मुख्य सडक, चौक, पार्क र खेलमैदानको नाम र स्थानको सूची बनाउन दिने ▪ नाम र स्थानको जोडा मिलाउने प्रश्न दिने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				नाम र स्थानको टिपोट गर्न लगाउने	▪ ठिक बेठिक छुट्याउने र खाली ठाउँ भर्ने प्रश्न सोध्ने	
		▪ लैङ्गिक आधारमा आफ्नो परिवार, छिमेकी र कक्षाको जनसङ्ख्याको विवरण बताउन	▪ लैङ्गिक आधारमा आफ्नो परिवार, छिमेकी र कक्षाको जनसङ्ख्याको विवरण	▪ शिक्षकले कक्षाका एक छात्र र एक छात्रालाई अगाडि उभ्याएर लैङ्गिक अवधारणा दिने ▪ आफ्नो परिवार, छिमेकी (कुनै दुई) र कक्षाको जम्मा जनसङ्ख्या (लैङ्गिक आधारमा) सोधेर, गनेर भन्न लगाउने र बोर्डमा टिपोट गर्ने ▪ आफ्नो परिवार, छिमेकी (कुनै दुई) र कक्षाको लैङ्गिक आधारमा जनसङ्ख्याको सूची तयार गर्न लगाउने	▪ आफ्नो परिवार, छिमेकी (कुनै दुई) र कक्षाको जनसङ्ख्या सोध्ने ▪ आफ्नो परिवार, छिमेकी र कक्षाको जनसङ्ख्या (लैङ्गिक आधारमा) सूची तयार गर्न दिने ▪ ठिक बेठिक छुट्याउने र खाली ठाउँ भर्ने प्रश्न सोध्ने	
२	स्थानीय प्राकृतिक स्रोत र विविधता	▪ आफ्नो घर, टोल वरपर र विद्यालय आसपासमा भएका जलस्रोतहरू चिनेर त्यसको नाम लेख्न	▪ आफ्नो घर, टोल वरपर र विद्यालय आसपासका जलस्रोतहरू	▪ शिक्षकले विद्यालय वरपर भएका जलस्रोतहरूको फोटो, भिडियो प्रदर्शन गरी जलस्रोतको अवधारणा दिने ▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो टोल, विद्यालय आसपासमा भएका जलस्रोतहरूको पहिचान गरी नाम भन्न लगाउने र टिपोट गर्ने ▪ स्थानीय जलस्रोतको सूची प्रदर्शन गर्ने ▪ नजिकैमा भएका जलस्रोतहरूमा अवलोकन भ्रमण गराउने ▪ अवलोकन भ्रमणबाट प्राप्त जलस्रोतहरूको विवरण तयार गर्न लगाउने	▪ स्थानीय जलस्रोतहरूको नाम र स्थान सोध्ने ▪ अवलोकनको विवरण तयार गर्न लगाउने ▪ ठिक बेठिक छुट्याउने र खाली ठाउँ भर्ने प्रश्न सोध्ने	२२
		▪ आफ्नो घर, टोल वरपर र विद्यालय आसपासमा भएका जीवजन्तुहरू चिनेर नाम लेख्न	▪ आफ्नो घर, टोल वरपर र विद्यालय आसपासका जीवजन्तुहरू	▪ शिक्षकले स्थानीयस्तरमा पाइने जीवजन्तुहरूको फोटो प्रदर्शन गरी चिनाउने ▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो वरपर, टोल र विद्यालय वरपर पाइने घरपालुवा जीवजन्तु र पशुपक्षीहरूको नाम भन्न लगाउने र त्यसको टिपोट तयार गर्ने	▪ स्थानीयस्तरमा भएका जीवजन्तु तथा पशुपक्षीहरूको नाम सोध्ने ▪ स्थानीयस्तरमा भएका जीवजन्तु तथा पशुपक्षीहरूको नाम लेख्न लगाउने ▪ खाली ठाउँ भर्ने र ठिक बेठिक प्रश्नहरू	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				▪ स्थानीयस्तरमा पाइने जीवजन्तु तथा पशुपक्षीहरूको नाम लेख्न लगाउने	सोध्ने	
		▪ आफ्नो घर, टोल वरपर र विद्यालय आसपासमा भएको धरातलीय भिन्नता र माटोको विविधता चिनेर त्यसको नाम लेख्न	▪ आफ्नो घर, टोल वरपर र विद्यालय आसपासको धरातलीय भिन्नता र माटोको विविधता	▪ आफ्नो टोल र विद्यालय वरपरको भौगोलिक धरातलको अवलोकन भ्रमण गराउने ▪ अवलोकन भ्रमणबाट देखिएका धरातलीय भौगोलिक बनोट र माटोका बारेमा मौखिक बयान गर्न लगाउने र सो कार्यमा शिक्षकले पृष्ठपोषण दिने ▪ अवलोकनबाट देखिएका स्थानीय धरातलीय विविधता र माटोको विविधताबारेमा लेख्न लगाउने	▪ आफ्नो टोल र विद्यालयको वरपरको भौगोलिक बनोट तथा माटोको विविधताबारेमा प्रश्न सोध्ने ▪ अवलोकन भ्रमणबाट देखिएका विभिन्न धरातलीय स्वरूप र माटोको विविधताका बारेमा टिपोट, विवरण तयार गर्न लगाउने ▪ ठिक बेठिक छुट्याउने र खाली ठाउँ भर्ने प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ आफ्नो घर, टोल वरपर र विद्यालय आसपासमा पाइने फरक फरक रूख, बोटविरुवा, फलफूल, झारपात आदिको नाम चिनेर लेख्न	▪ आफ्नो घर, टोल वरपर र विद्यालय आसपासका रूख, बोटविरुवा, फलफूल, झारपातहरूको विविधता	▪ शिक्षकले स्थानीयस्तरमा पाइने विभिन्न बोटविरुवा, झारपात, फलफूलहरूको चित्र प्रदर्शन गरी बोटविरुवाको विविधता चिनाउने ▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो घर वरपर देखेका रूख, बोटविरुवा र झारपातको नाम बताउन लगाउने र बोर्डमा टिपोट गर्ने ▪ विद्यालय वरपरका रूख, बोटविरुवा र झारपातको छोटो अवलोकन भ्रमण गराउने ▪ आफूले देखेका र अवलोकन भ्रमणमा पाइएका रूख, बोटविरुवा र झारपातको नाम सूची तयार गर्न लगाउने र सो कार्यमा शिक्षकले सहजीकरण गर्ने	▪ पालैपालो गरी आफ्नो घर वरपरका रूख, बोटविरुवा र झारपातको नाम सोध्ने ▪ अवलोकन भ्रमणमा देखका रूख, बोटविरुवा र झारपातको नामको सूचीकरण गर्न लगाउने ▪ जोडा मिलाउने, ठिक बेठिक छुट्याउने र खाली ठाउँ भर्ने प्रश्न गर्ने	
		▪ आफ्नो वरवरको टोल, गाउँबस्ती, विद्यालयमा पाइने मौसम तथा	▪ आफ्नो वरवरको टोल, गाउँबस्ती, विद्यालयको मौसम तथा हावापानीको	▪ शिक्षकले स्थानीय विभिन्न मौसमहरू झल्किने फोटो प्रदर्शन गरी मौसम तथा हावापानीको अवधारणा दिने	▪ आफू बसोबास गरेको क्षेत्रको विविध मौसमी अवस्थाको विवरण सोध्ने ▪ आफ्नो बसोबास क्षेत्रका विविध	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		हावापानीका प्रकारहरू पहिचान गरी लेख्न	विविधता (जाडो, गर्मी, शीतलहर, वर्षात आदि)	▪ विद्यार्थीलाई आफू बसोबास गरेको क्षेत्रको विभिन्न मौसमी हावापानी बताई कापीमा त्यसको टिपोट गर्न लगाउने ▪ विभिन्न मौसम तथा हावापानी अनुसार आफूले गर्ने क्रियाकलापहरूबारे कुराकानी गराउने	▪ मौसमी अवस्थाको नाम लेख्न लगाउने ▪ ठिक बेठिक छुट्याउने, जोडा मिलाउने र खाली ठाउँ भर्ने प्रश्नहरू सोध्ने	
३	हाम्रो मौलिक संस्कारकला र साँस्कृतिक विविधता	▪ आफ्नो घरपरिवार, छिमेकी, टोल र कक्षाका साथीहरूको जातिगत भाषा र धर्मको सूची तयार गर्न	▪ आफ्नो घरपरिवार, छिमेकी, टोल र कक्षाका साथीहरूको जातिगत भाषा र धर्म	▪ शिक्षकले स्थानीय जातजाति, भाषा र धर्मसँग सम्बन्धित श्रव्यदृश्य सामग्री देखाई जाति, भाषा र धर्मबारे बताउने ▪ विद्यार्थीलाई कक्षाकोठामा भएका साथीहरूको जातजाति, भाषा र धर्मको नाम भन्न लगाउने र टिपोट गर्न लगाउने ▪ आफ्नो घर, छिमेक र कक्षाकोठामा भएका साथीहरूको जातजाति, भाषा र धर्मको नाम सूचीकरण गर्न लगाई पालैपालो प्रस्तुत गर्न लगाउने	▪ आफ्नो परिवार, छिमेक र कक्षाकोठाका मानिसहरूको जातजाति, भाषा र धर्म सोध्ने ▪ आफ्नो घर परिवार, छिमेक र कक्षाकोठाका मानिसहरूको जात, धर्म र भाषाको नाम लेख्न लगाउने ▪ ठिक बेठिक छुट्याउने, खाली ठाउँ भर्ने र जोडा मिलाउने प्रश्न सोध्ने	२५
		▪ आफ्नो घरपरिवार र टोल वरिपरिका जातिहरूको जन्म, विवाह र मृत्युका मौलिक संस्कारको नाम लेख्न	▪ आफ्नो घरपरिवार र टोल वरिपरिका जातिहरूको जन्म, विवाह र मृत्यु सम्बन्धी मौलिक संस्कार (न्वारन, पास्नी, घेवा, चारकलम, वेदाङ्गी, किरिया, व्रतवन्ध आदि)	▪ शिक्षकले स्थानीय समुदायका जातिहरूको जन्म, विवाह र मृत्यु संस्कारका चार्ट तथा फोटो/भिडियो देखाइ तिनीहरूबारे सामान्य जानकारी गराउने ▪ विद्यार्थीलाई उक्त जातिगत मौलिक संस्कारमा प्रयोग गरिने पहिरन, खानपान, भोजभतेरका कुराहरूबारे कुराकानी एकआपसमा कुराकानी गराउने ▪ विद्यार्थीलाई उक्त जातिगत संस्कारहरूको नाम लेख्न लगाई पालैपालो भन्न लगाउने	▪ जातिगत संस्कारहरूको नाम, पहिरन र खानपानको नाम सोध्ने ▪ स्थानीय जातजातिका संस्कारहरू र तिनमा प्रयोग हुने पहिरन, खानपानको विवरण लेख्न लगाउने ▪ ठिक बेठिक छुट्याउने, खाली ठाउँ भर्ने र जोडा मिलाउने प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ आफ्नो घरपरिवार, छिमेक, टोलमा मान्ने	▪ आफ्नो घरपरिवार, छिमेक, टोलमा मान्ने चाडपर्व तथा	▪ शिक्षकले स्थानीयस्तरमा मनाइने चाडपर्व, मेलासँग सम्बन्धित चार्ट तथा श्रव्यदृश्य सामग्रीहरू प्रयोग	▪ स्थानीय मेला, चाडपर्वका नाम सोध्ने ▪ स्थानीय चाडपर्व, मेलाको नाम सूची	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		चाडपर्व तथा मेलाको नामको सूची तयार गर्न	स्थानीय मेलाको विवरण (दसैँ, तिहार, छठ, क्रिसमस, माघी, फागु, सिरुवा पावनी, उँधौली, उँभौली, ल्होसार, तीज, चण्डी पूर्णिमा, सिरिजात, जितीया, ढङढङे मेला, यले मेला, बालाचतुर्दशी/शिवरात्रि मेला, रामनवमी मेला, भोटेघुम्ती मेला,)	गर्दै त्यसका बारेमा सामान्य जानकारी गराउने ▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो टोल, छिमेक र वरपरका जातजातिले मनाउने चाडपर्व तथा मेलाहरूका बारेमा एकआपसमा कुराकानी/संवाद गराउने ▪ स्थानीय तहका जातजातिले मनाउने चाडपर्व र मेलाको नाम, समय र स्थान समेटी सूची तयार गर्न लगाउने ▪ उक्त टिपोट/सूचीलाई कक्षामा पालैपालो प्रस्तुत गर्न लगाउने	तयार गर्न लगाउने ▪ ठिक बेठिक छुट्याउने, खाली ठाउँ भर्ने र जोडा मिलाउने प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ आफ्नो घरपरिवार, छिमेक र टोलका वासिन्दाहरूको वेशभूषा र खानपानका चिजहरूको छोटो टिपोट तयार गर्न	आफ्नो घरपरिवार, छिमेक र टोलका वासिन्दाहरूको वेशभूषा र खानपान (खानपान : दाल-भात-तरकारी, रोटी, भक्का, तोर्मा, चोखा, मर्चा आदि वेशभूषा : दौरा-सुरुवाल, पेन्ट, सुट, कोट, पाइजामा, सारी-चोलो, पेटानी, घलेक आदि)	▪ शिक्षकले स्थानीय समुदायमा प्रचलित वेषभूषा, खानपान आदि जीवनशैली झल्कने भिडियो देखाएर तिनीहरूका बारेमा बताउने ▪ विद्यार्थीलाई स्थानीय वेषभूषा र जीवनशैली (खानपान, हिँडडुल आदि)बारे कुराकानी/संवाद गराउने ▪ घरमा अभिभावकलाई सोधेर आफ्नो घरपरिवार, छिमेक र टोलका वासिन्दाहरूको वेशभूषा र खानपानका चिजहरू टिपोट तयार गर्न र तिनलाई कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने	▪ स्थानीय वेषभूषा र जीवनशैलीका बारेमा प्रश्नहरू सोध्ने ▪ स्थानीय वेषभूषा र जीवनशैली (खानपान, जीवनशैली आदि)का बारेमा टिपोट लेख्न लगाउने ▪ ठिक बेठिक, खाली ठाउँ भर्ने र जोडा मिलाउने प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ आफ्नो घरपरिवार, छिमेक र टोलका वासिन्दाहरूले बजाउने बाजा, गीत र नृत्यहरूको नाम प्रस्तुत गर्न	▪ आफ्नो घरपरिवार, छिमेक र टोलमा बजाउने बाजा, गीत, नृत्यहरू (पञ्चे बाजा, च्याब्रुङ, डम्फू, ढोलक, मादल, डमरु, मुरली,	▪ शिक्षकले स्थानीयस्तरमा प्रचलित बाजा, गीत र नृत्यहरूसँग सम्बन्धित श्रव्यदृश्य सामग्री र चार्ट प्रदर्शन गर्दै सामान्य विवरण बताउने ▪ कक्षामा साथीसाथीबीच स्थानीयस्तरमा प्रचलित बाजा, गीत र नृत्यका बारेमा कुराकानी गराउने	▪ वरपर बजाउने बाजा, गीत र नृत्यको नाम सोध्ने ▪ स्थानीय बाजा, गीत र नृत्यको लेख्न दिने ▪ ठिक बेठिक, जोडा मिलाउने र खाली	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
			झ्याम्टा, खैँजडी, ऊर्नी, टुङ्ना, मुर्चुङ्गा, बिनायो, सारङ्गी, पालम, सेलो, भजन, सँगिनी, धिमाल नृत्य, चण्डी नाच, धाननाच, हुर्रा नाच, बालन, सँगिनी नाच, सतार नाच आदि)	▪ अभिभावकलाई सोधेर आफ्नो घरपरिवार, छिमेक र टोलमा प्रचलित बाजा, गीत र नृत्यको नाम र सन्दर्भ टिपोट गरी कक्षामा त्यसलाई प्रस्तुत गर्न लगाउने ▪ विद्यार्थीलाई कुनै एउटा स्थानीय बाजा बजाउने, गीत गाउने र नाच्ने कार्यमा सहभागी गराउने	ठाउँ भर्ने प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ आफ्नो घरपरिवार, छिमेक, टोल, विद्यालयमा भएका चित्रकला, मूर्तिकला, काष्ठकला र घर-विद्यालय निर्माणको स्वरूप (ढाँचा)को सूची तयार गर्न	▪ आफ्नो घरपरिवार, छिमेक, टोल र विद्यालयमा भएका चित्रकला, मूर्तिकला, काष्ठकला र घर तथा विद्यालय निर्माण ढाँचा	▪ शिक्षकले स्थानीयस्तरमा भएका विभिन्न चित्रकला, मूर्तिकला, काष्ठकला तथा घर-विद्यालयका फोटा तथा चार्ट देखाइ स्थानीय कलाका बारेमा सामान्य जानकारी गराउने ▪ विद्यार्थीलाई घर, छरछिमेक, टोल र विद्यालयमा देखेका चित्रकला, मूर्तिकला, काष्ठकला र घर निर्माणका कलाहरूको नाम भन्न र लेख्न लगाउने ▪ विद्यालय नजिक कलात्मक वस्तुहरू भएका क्षेत्रमा अवलोकन भ्रमण गराउने र त्यसको सामान्य जानकारी तथा अवधारणा बताउने ▪ घरको बनोटका बारेमा कक्षामा आपसी कुराकानी, संवाद गराउने	▪ स्थानीय वरपर भएका कलात्मक वस्तुहरूको नाम सोध्ने ▪ स्थानीय रूपमा भएका कलात्मक वस्तुहरूको अवलोकन भ्रमणमा देखेका कुराहरू सोध्ने ▪ स्थानीय रूपमा भएका कलात्मक वस्तुहरू र घरका विभिन्न बनोटको सूची तयार गर्न लगाउने ▪ ठिक बेठिक छुट्याउने, जोडा मिलाउने र खाली ठाउँ भर्ने प्रश्नहरू सोध्ने	
४	स्थानीय सामाजिक समस्या, चुनौती र समाधानका उपायहरू	▪ आफ्नो घर, टोल छरछिमेक वरपरका सामाजिक समस्या सम्बन्धी क्रियाकलापहरू बताउन	▪ आफ्नो घर, टोल छरछिमेक वरपरका सामाजिक समस्या सम्बन्धी क्रियाकलापहरू	▪ शिक्षकले स्थानीय सामाजिक समस्या सम्बन्धी फोटा, चित्र, पोस्टरहरू देखाउँदै ती समस्याहरूको अवधारणा दिने ▪ विद्यार्थीलाई विभिन्न सामाजिक समस्याबाट हुने विभिन्न असामाजिक क्रियाकलापबारे एकआपसमा आदान प्रदान गरी लेख्न लगाउने र पालैपालो भन्न लगाउने	▪ आफ्नो गाउँ, छरछिमेक वरपर देखिने सामाजिक समस्याहरूको नाम सोध्ने ▪ आफूले देखेका सुनेका सामाजिक समस्याबाट उत्पन्न असामाजिक अभद्र क्रियाकलापहरू लेख्न लगाउने ▪ ठिक बेठीक छुट्याउने, जोडा मिलाउने र खाली ठाउँ भर्ने प्रश्नहरू सोध्ने	१०

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		▪ आफ्नो घर, टोल, छरछिमेक वरपरका सामाजिक समस्याका असरहरूको सूची तयार गर्न	आफ्नो घर, टोल, छरछिमेक वरपरका सामाजिक समस्याका असरहरू	▪ सामाजिक समस्याले पारेका असरहरू झल्किने फोटो, पोस्टर, चार्ट प्रदर्शन गर्दै सम्भावित असरहरूबारे छोटो व्याख्या गर्ने ▪ आफ्नो घर, टोल, छिमेक, चौकमा देखिएका सामाजिक समस्याहरूबाट आफूलाई परेको असर पालैपालो अगाडि आएर भन्न लगाउने, बोर्डमा टिपोट गर्ने ▪ सामाजिक समस्याबाट पर्ने असरहरू एक आपसमा आदान प्रदान गरी सोको सूची तयार गरी कक्षामा भन्न लगाउने	▪ सामाजिक समस्या र असर सम्बन्धी आफूले अनुभव गरेको असर सोध्ने ▪ असरहरूको सूची तयार गर्न दिने ▪ ठिक बेठिक छुट्याउने, जोडा मिलाउने र खाली ठाउँ भर्ने प्रश्नहरू सोध्ने	
५	स्थानीय पेसा, व्यवसाय, सिप र प्रविधि	▪ घर, छिमेक, टोल वरपरका मानिसहरूको परम्परागत पेसा र व्यवसायको नाम लेख्न	▪ घर, छिमेक, टोल वरपरका मानिसहरूको परम्परागत पेसा र व्यवसाय रैथाने पेसा : जाल बुन्ने, माछा मार्ने, बाजा बजाउने, पुरेत्याइँ, औजारहरू बनाउने आदि)	▪ शिक्षकले स्थानीय वासिन्दाहरूको परम्परागत तथा रैथाने पेसासम्बन्धी चार्ट र श्रव्यदृश्य सामग्री देखाउँदै छोटो विवरण बताउने ▪ विद्यार्थीलाई आफू वरपरका मानिसहरूले गर्ने परम्परागत पेसाको नाम भन्न र सूची तयार गर्न लगाउने ▪ विद्यार्थीलाई विद्यालय नजिकै प्रचलित रैथाने पेसा गर्दै गरेको ठाउँमा लगी स्थलगत अवलोकन गराउने	▪ स्थानीय पेसा, व्यवसाय र सिपको नाम सोध्ने, लेख्न दिने ▪ स्थानीय पेसा, व्यवसाय, सिप र प्रविधिको छुट्टाछुट्टै सूचीकरण गर्न दिने ▪ खाली ठाउँ भर्ने, जोडा मिलाउने र ठिक बेठिक प्रश्नहरू सोध्ने	१८
		▪ घर, छिमेक, टोल वरपरका परम्परागत सिप पहिचान गरी विवरण प्रस्तुत गर्न	▪ आफ्नो घर, छिमेक, टोल वरपरका परम्परागत सिपहरू	▪ शिक्षकले स्थानीय क्षेत्रमा प्रचलित परम्परागत सिप झल्किने श्रव्यदृश्य सामग्री र चार्ट प्रदर्शन गर्दै छोटो अवधारणा दिने ▪ आफ्ना अभिभावक, छरछिमेकसँग सोधेर स्थानीय परम्परागत सिपहरूको नाम कक्षामा भन्न लगाई बोर्डमा टिपोट गर्ने ▪ उक्त टिपोट गरेका कुराहरू कापीमा लेख्न लगाउने र पालैपालो भन्न लगाउने	▪ आफ्नो घर, छरछिमेक र टोल वरपरका स्थानीय परम्परागत सिपहरूको नाम सोध्ने ▪ स्थानीय परम्परागत सिपहरूको सूची तयार गर्न लगाउने ▪ ठिक बेठिक छुट्याउने, खाली ठाउँ भर्ने र जोडा मिलाउने प्रश्नहरू सोध्ने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		▪ घर, छिमेक र टोल वरपरका परम्परागत प्रविधि पहिचान गरी छोटो विवरण प्रस्तुत गर्न	▪ घर, छिमेक र टोल वरपरका परम्परागत प्रविधिहरू	▪ शिक्षकले चार्ट तथा विविध श्रव्यदृश्य सामग्रीको मदतले स्थानीय परम्परागत प्रविधि (ढिकी, जाँतो, कोदालो, सिलौटो आदि)को फोटो, भिडियो, चित्र प्रदर्शन गरी नाम बताउने र भन्न लगाउने ▪ उल्लिखित परम्परागत प्रविधिहरूको नाम लेख्न लगाउने ▪ स्थानीय परम्परागत प्रविधिका नामका बारेमा अभिभावकसँग सोधी कक्षामा प्रस्तुत गराउने	▪ वरपरका स्थानीय परम्परागत प्रविधिको नाम सोध्ने ▪ उक्त प्रविधिहरूको नाम लेख्न लगाउने ▪ खाली ठाउँ भर्ने, जोडा मिलाउने र ठिक बेठिक छुट्याउने प्रश्नहरू सोध्ने र गर्न लगाउने	
६	स्थानीय आर्थिक क्रियाकलाप	▪ आफ्नो घर र टोल वरपरका लगाइने खाद्यान्न बाली, नगदे बाली, फलफूल खेती, कृषि औजार, मत्स्यपालन, पशुपक्षीपालनको नामको सूची तयार गर्न	▪ आफ्नो घर र टोल वरपर लगाइने खाद्यान्न, नगदे र फलफूल खेती, मत्स्यपालन, पशुपक्षीपालन र कृषि औजार, मत्स्यपालनको विवरण	▪ शिक्षकले कृषिबाली, उत्पादित वस्तु, पशुपक्षीपालन आदिको फोटो, भिडियो, चित्र प्रदर्शन गरी सोको सामान्य जानकारी गराउने ▪ विद्यार्थीलाई फोटो, भिडियो, चित्र हेर्दै खाद्यान्न बाली, नगदे बाली, पशुपालन आदिको नाम भन्न र लेख्न लगाउने, सूची तयार गर्न लगाउने ▪ स्थानीय कृषि फर्म, माहुरीपालन, पशुपालन व्यवसायको अवलोकन भ्रमण गराई त्यहाँका बारेमा टिपोट तयार गर्न लगाउने	▪ स्थानीय खाद्यान्न बाली, नगदे बाली, फलफूल खेती, पशुपालन आदिको नाम सोध्ने ▪ आफ्नो टोल वरपर भएका खाद्यान्न बाली, नगदे बाली, फलफूल खेती, पशुपालन, कृषि औजार, मत्स्यपालन आदिको नामको सूची तयार गर्न लगाउने ▪ खाली ठाउँ भर्ने, ठिक बेठिक छुट्याउने र जोडा मिलाउने प्रश्नहरू सोध्ने	२०
		▪ आफ्नो घर र टोल आसपासका घरेलु उद्योग र त्यहाँ उत्पादन हुने वस्तुहरूको सूची तयार गर्न	▪ आफ्नो घर र टोल वरपरका घरेलु उद्योग र त्यहाँ उत्पादन हुने वस्तुहरू	▪ शिक्षकले स्थानीयस्तरमा सञ्चालनमा रहेका घरेलु उद्योग र तिनका उत्पादनको फोटो/भिडियो प्रदर्शन गरी घरेलु उद्योगको सामान्य जानकारी गराउने ▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो घर वरपरका स्थानीय उद्योग र तिनबाट उत्पादन हुने वस्तुहरू (पाउरोटी, थुक्पा, बिस्कुट, मसला, चप्पल, साबुन आदि)को नाम सोधी सूची तयार गर्न लगाउने ▪ विद्यालय नजिकका घरेलु उद्योगको अवलोकन	▪ स्थानीयस्तरमा भएका घरेलु उद्योग र तिनमा उत्पादित वस्तुहरूको नाम सोध्ने ▪ त्यस्ता उद्योग र तिनका उत्पादित वस्तुहरूको नाम सूची बनाउन लगाउने ▪ ठिक बेठिक छुट्याउने, खाली ठाउँ भर्ने र जोडा मिलाउने प्रश्नहरू सोध्ने ▪ अवलोकनमा देखेका कुराहरू सोध्ने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				गराई त्यहाँ देखेका कुराहरू कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने		
		▪ आफ्नो टोल र वरवर भएका पसलहरू र ती पसलमा खरिद बिक्री हुने मुख्य मुख्य वस्तुहरूको सूची तयार गर्न	▪ आफ्नो टोलभित्र भएका पसलहरू र त्यहाँ खरिद बिक्री हुने वस्तुहरू	▪ शिक्षकले विद्यालय आसपासका पसलमा बिक्री हुने मुख्य मुख्य सामग्रीहरूको फोटो प्रदर्शन गरी स्थानीयस्तरमा बिक्री वितरण हुने मुख्य मुख्य सामग्रीहरूबारे जानकारी दिने ▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो टोल वरपरका पसलहरू र त्यहाँ खरिद बिक्री हुने मुख्य मुख्य वस्तुहरूको नाम सोध्ने र टिपोट गरी लेख्न लगाउने ▪ साथी साथीबीच सोधासोध गरी पसलको नाम र तिनमा खरिद बिक्री हुने वस्तुहरूको सूची तयार गर्न लगाउने	▪ स्थानीय पसलहरूको नाम र त्यहाँ खरिद बिक्री हुने वस्तुहरूको नाम सोध्ने ▪ स्थानीय पसल र खरिद बिक्री हुने वस्तुहरूको सूची तयार गर्न लगाउने ▪ ठिक बेठिक छुट्याउने, खाली ठाउँ भर्ने र जोडा मिलाउने प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ आफ्नो टोल र वरपरका क्षेत्रमा भएका पर्यटकीय स्थलर मनोरञ्जनात्मक वस्तुहरूको सूची तयार गर्न	▪ आफ्नो टोल र वरपरका क्षेत्रमा भएका पर्यटकीय स्थलर मनोरञ्जनात्मक वस्तुहरू	▪ शिक्षकले विद्यालय नजिकका पर्यटकीय स्थल तथा मनोरञ्जनात्मक वस्तुहरूको चार्ट, चित्र, फोटो, भिडियो प्रदर्शन गरी स्थानको नाम भन्न र लेख्न लगाउने ▪ स्थानीय पर्यटकीय स्थल र त्यहाँका मनोरञ्जनात्मक वस्तुहरूको अवलोकन भ्रमण गराउने ▪ अवलोकनबाट देखेका मनोरञ्जनात्मक वस्तुहरूको सूची तयार गराउने	▪ आफू वरपर भएका पर्यटकीय स्थल र मनोरञ्जनात्मक वस्तुहरूको नाम सोध्ने ▪ आफू वरपर भएका पर्यटकीय स्थल र मनोरञ्जनात्मक वस्तुहरूको नाम लेख्न दिने ▪ अवलोकन भ्रमणबाट देखेका कुराहरूको टिपोट लेख्न दिने ▪ ठिक बेठिक छुट्याउने, जोडा मिलाउने, खाली ठाउँ भर्ने प्रश्नहरू सोध्ने	
७	स्वास्थ्य, सरसफाई, वातावरण संरक्षण र	▪ शरीरलाई आवश्यक पर्ने मुख्य पौष्टिक तत्त्वहरूको नाम र स्रोत बताउन	▪ शरीरका लागि आवश्यक पौष्टिक तत्त्वहरूको नाम र स्रोत	▪ शिक्षकले शरीरका लागि आवश्यक पौष्टिक तत्त्वहरू तथा तिनको स्रोतसहितको चार्ट बनाइ प्रस्तुत गर्ने र त्यसको टिपोट गर्न लगाउने ▪ उल्लिखित टिपोटहरूलाई पालैपालो कक्षामा भन्न	▪ शरीरलाई चाहिने आवश्यक पौष्टिक तत्त्वहरूको नाम सोध्ने ▪ आवश्यक पौष्टिक तत्त्वहरू पाइने स्थानीय स्रोतहरूको विवरण लेख्न दिने	२५

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
	खेलकुद			लगाउने ▪ अभिभावकको सहायताले स्थानीय रूपमा उपलब्ध खानेकुराहरू र ती खानेकुराबाट प्राप्त हुने पौष्टिक तत्त्व सोधेर लेख्न लगाउने र कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने	▪ ठिक बेठिक छुट्याउने, जोडा मिलाउने र खाली ठाउँ भर्ने प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ स्वच्छ पानी खाने, नियमित हात धुने, शौचालयको प्रयोग गर्ने कार्यमा सहभागी भई स्थानीय सरसफाई सामग्रीको नाम बताउन	▪ स्वच्छ खानेपानी, नियमित हात धुने र शौचालय प्रयोगसँगै स्थानीय सरसफाई सामग्रीको नाम	▪ शिक्षकले शौचालय तथा स्वास्थ्य र सरसफाइमा प्रयोग हुने स्थानीय सामग्रीहरूको फोटो, पम्प्लेट, चित्र देखाइ त्यसको नाम भन्न र लेख्न लगाउने ▪ पानी स्वच्छ पार्ने सामग्री (फिल्टर, घरायसी तरिका) साथै हातमुख, खुट्टा धुने तरिकाका फोटो, चित्र, पम्प्लेट प्रदर्शन गर्ने र सोही अनुसार गर्न लगाउने र शिक्षकले त्यसको अवलोकन गर्दै आवश्यकता अनुसार निर्देशन दिने ▪ साथी साथीबीच आपसी सोधासोध गरी पानी स्वच्छ पार्ने तरिका, हात मुख खुट्टा धुने तरिका, शौचालयको प्रयोग र सरसफाइमा प्रयोग हुने सामग्रीको नाम टिपोट गर्न लगाई पालैपालो कक्षामा भन्न लगाउने	▪ स्वास्थ्य सरसफाइ (शौचालयको प्रयोग, हात मुख धुने, पानी स्वच्छ पार्ने) सामग्रीहरूको नाम सोध्ने ▪ हातमुख धुने, शौचालयको सरसफाइका अभ्यास गराउने र शिक्षकले निरीक्षण गर्ने ▪ ठिक बेठिक छुट्याउने, जोडा मिलाउने, सही उत्तर छान्ने र खाली ठाउँ भर्ने प्रकारका प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ आफ्नो घर, छिमेक, चोक, नाला र विद्यालयको सरसफाई र फोहोरमैला व्यवस्थापनमा सहभागी हुन	▪ आफ्नो घर, छिमेक, चोक, नाला र विद्यालयको सरसफाई तथा फोहोरमैला व्यवस्थापनमा सहभागिता	▪ शिक्षकले चोक, नाला, घर र विद्यालय सरसफाई सम्बन्धी चित्र, पम्प्लेट, भिडियो, फोटो प्रदर्शन गरी त्यसबारे सामान्य जानकारी गराउने ▪ कक्षाकोठाको सफाई, त्यहाँको फोहोर व्यवस्थापन (कुचोको प्रयोग, कागज टिप्ने, डस्टबिनको प्रयोग आदि)का लागि विद्यार्थीको समूह बनाई पालैपालो सहभागी गराउने ▪ घर, छिमेक, चौक, नाला नियमित सफाइ गर्ने	▪ सरसफाई र फोहोरमैला व्यवस्थापनका जिम्मेवारी दिएर त्यसको अवलोकन र मूल्याङ्कन गर्ने ▪ घर, चौक, कक्षाकोठा सरसफाई गर्ने तरिका र सामग्री सम्बन्धी प्रश्नहरू सोध्ने ▪ ठिक बेठिक छुट्याउने, जोडा मिलाउने, खाली ठाउँ भर्ने प्रश्नहरू सोध्ने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				कार्यमा सहभागी हुन प्रेरित गर्दै निर्देशन दिने	▪ आफ्नो घर, चौक, नाला सरसफाई गर्दाको विवरण बेला बेलामा सोध्ने	
		▪ आफ्नो घर र स्थानीय बजारमा पाइने खाद्य अखाद्य वस्तुहरू पहिचान गरी तिनको नामको सूची बनाउन	▪ आफ्नो घर, स्थानीय बजारमा पाइने खाद्य-अखाद्य वस्तुहरू (शुद्ध र मिसावटयुक्त वस्तुहरू)	▪ शिक्षकले स्थानीयस्तरमा उपलब्ध विभिन्न खाद्य सामग्रीको फोटो प्रदर्शन गरी खाद्य र अखाद्य (मिसावटयुक्त/तयारी) वस्तुको सामान्य अवधारणा दिने ▪ शिक्षकको सहजीकरणमा आफ्नो स्थानीय टोल वरपर पाइने विभिन्न खाद्य पदार्थहरू नाम सङ्कलन गरी शुद्ध र मिसावटयुक्त खाद्यवस्तुहरू छुट्याउन लगाउने ▪ स्थानीय बजारमा बिक्री हुने खाद्य (मिसावट नभएका) र अखाद्य (मिसावटयुक्त) वस्तुहरूको नाम भन्न र लेख्न लगाउने ▪ ती खाद्य र अखाद्य वस्तुहरूको सूची बनाउन लगाउने	▪ स्थानीय खाद्य वस्तुहरूको नाम सोध्ने ▪ स्थानीय अखाद्य (मिसावटयुक्त) वस्तुहरूको नाम सोध्ने ▪ उल्लिखित स्थानीय खाद्य र अखाद्य वस्तुहरूको सूची तयार गर्न लगाउने ▪ खाद्य र अखाद्य वस्तु सम्बन्धी ठिक बेठिक, जोडा मिलाउने र खाली ठाउँ भर्ने प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ विभिन्न खेलका माध्यमबाट हातखुट्टा तथा शरीरका चालहरू प्रस्तुत गर्न	▪ विभिन्न खेलका माध्यमबाट हातखुट्टा, शरीरका चालहरू	▪ शिक्षकले हात खुट्टा तथा शरीरका चालहरूसँग सम्बन्धित विभिन्न खेल तथा व्यायामहरू गर्ने कार्यक्रमको आयोजना गराई विद्यार्थीहरूलाई अभ्यास गराउने ▪ हातखुट्टा र शरीरका चालहरूसँग सम्बन्धित स्थानीय खेलहरू पहिचान गरी नाम लेख्न लगाउने	▪ खेलमा सक्रियताको अवलोकन निरीक्षण गर्ने ▪ हातखुट्टा, शरीरको चाल सम्बन्धी प्रश्नहरू सोध्ने ▪ स्थानीय खेलहरूको नाम लेख्न लगाउने	
८	द्वन्द्व तथा भयरहित, शान्तिपूर्ण वातावरण र हरित	▪ घरपरिवार र विद्यालयको कारणले उत्पन्न हुने भयबारेमा बताउन	▪ घरपरिवार र विद्यालयको कारणले उत्पन्न हुने भय	▪ आफ्नो घर वरपर हिँड्दा, डुल्दा, खेल्दा र विद्यालयमा पढ्दा, खेल्दा आफूलाई डर लाग्ने वस्तु तथा घटनाहरूको नाम भन्दै लेख्न लगाउने ▪ आफूलाई डरलाग्दा मनमा लागेका कुराहरू भन्न र लेख्न लगाउने	▪ डर लाग्ने वस्तु तथा घटनाका बारे प्रश्न सोध्ने ▪ डर लाग्दा मनमा लागेका कुराहरूबारे प्रश्न गर्ने ▪ डर लाग्ने वस्तु तथा घटनाहरू र डर	१०

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
	विद्यालय			▪ घर विद्यालयमा विभिन्न वस्तु तथा घटनामा डर लाग्दा मनमा लागेका कुराहरू साथीसाथीबीच आदान प्रदान गर्न लगाउने	लाग्दा मनमा लाग्ने कुराहरूको टिपोट लेख्न दिने ▪ खाली ठाउँ भर्ने प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ घर वरपर र विद्यालयमा झैगडा र असावधानीका कारणले हुनसक्ने द्वन्द्वलाई ख्याल गरी खेलको माध्यमद्वारा शान्तिपूर्ण नियम र व्यवहार प्रदर्शन गर्न	▪ झैगडा र असावधानीका कारण हुनसक्ने द्वन्द्व तथा खेलको माध्यमद्वारा शान्तिपूर्ण नियम र व्यवहार प्रदर्शन	▪ शिक्षकले झैझगडा तथा असावधानीबाट हुनसक्ने द्वन्द्व सम्बन्धी श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन गरी सामान्य जानकारी गराउने ▪ विद्यार्थीहरूलाई साथी-साथी, समूह-समूहबीच हुनसक्ने सम्भावित द्वन्द्वका कारणहरू बताउन लगाई टिपोट गर्ने ▪ विद्यार्थीलाई विभिन्न मैत्रीपूर्ण खेलमा सहभागी गराउने ▪ द्वन्द्व तथा झैझगडा व्यवस्थापन गर्नेखालका मैत्रीपूर्ण खेलहरूमा सहभागी विद्यार्थीका क्रियाकलाप अवलोकन गर्ने	▪ झैझगडा हुनुका कारण र त्यसबाट हुनसक्ने सम्भावित द्वन्द्वबारे सोध्ने ▪ खेलमा सहभागिता र नियम व्यवहारमा पालन गरेको वा नगरेको हेर्ने ▪ ठिक बेठिक छुट्याउने र खाली ठाउँ भर्ने प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ आफ्नो घर वरपर, छिमेक, टोल, विद्यालय आदि आकर्षक र मनोरम बनाउने विभिन्न बोटविरुवा र फूलहरूको पहिचान गरी तिनको सूची तयार गर्न	▪ आफ्नो घर, वरपर, छिमेक तथा विद्यालय आकर्षक बनाउने बोटविरुवा र फूलहरूको पहिचान	▪ आफ्नो घर, वरपर, छिमेक तथा विद्यालयमा भएका आफूलाई आकर्षक लाग्ने बोटविरुवा र फूलहरूको नाम बताउन लगाउने, सोको टिपोट गर्ने र छलफल गराउने ▪ आकर्षक घर, विद्यालय (बोटविरुवा, फूल, बगैँचा भएको), पार्कको तस्विर, चार्ट प्रदर्शन गरी आपसी कुराकानी गराउने ▪ घर, वरपर, विद्यालयमा आफूले देखेका बोटविरुवा तथा फूलहरूको नाम लेख्न लगाउने र पालैपालो कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने	▪ घर, वरपर, विद्यालय आदिमा आकर्षक र मनोरम बनाउने बोटविरुवा र फूलहरूको नाम सोध्ने ▪ घर वरपर, विद्यालयमा आकर्षक बनाउने बोट विरुवा, फूल आदिको नाम सहित सूची लेख्न दिने ▪ छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
९	प्राकृतिक प्रकोप, विपत तथा जोखिम व्यवस्थापन र सुरक्षा	▪ आफ्नो घर, टोल वरपर हुने प्राकृतिक प्रकोप/ विपतहरूको नाम सूचीकरण गर्न	▪ प्राकृतिक प्रकोपर विपतहरू	▪ विभिन्न प्राकृतिक प्रकोपहरू (बाढी, हुरी, बतास, आगजनी, पहिरो, भूकम्प आदि)सँग सम्बन्धित पोस्टर, फोटो, भिडियो, चित्र देखाएर छोटो अवधारणा दिने र विद्यार्थीहरूलाई प्रकोपहरूको नाम लेख्न लगाउने ▪ विभिन्न समयमा भएका प्राकृतिक विपत्तिहरूको नाम अभिभावकलाई सोधी लेखेर ल्याई कक्षामा पालैपालो भन्न लगाउने ▪ साथी-साथीबीच भोगेका प्राकृतिक विपत्तिहरू आदान प्रदान गरी नाम टिपोट गर्न लगाई अगाडि आई भन्न लगाउने	▪ आफूले देखेका, भोगेका, सुनेका विभिन्न प्राकृतिक प्रकोपहरू सोध्ने ▪ चित्र, पोस्टर, साथी-साथीबीचको आदान प्रदान र आफूले भोगेका आधारमा विभिन्न प्राकृतिक प्रकोपहरूको नाम लेख्न दिने ▪ ठिक बेठिक, जोडा मिलाउने र खाली ठाउँ भर्ने जस्ता प्रश्नहरू सोध्ने	१०
		▪ जोखिमको अवधारणा बताउँदै आफ्नो घर वरपर, विद्यालयमा हुने सम्भावित जोखिमको सूची तयार गर्न	▪ जोखिमको अवधारणा र सम्भावित जोखिम (करेन्ट लाग्नु, आगोले पोल्नु, भऱ्याङबाट लड्नु, डेस्कबाट लड्नु, कुकुरले टोक्नु, सर्पले डस्नु आदि)	▪ असावधानीले हुनसक्ने शारीरिक जोखिमहरूको फोटो, चित्र, पोस्टर आदि देखाई जोखिमको अवधारणा दिने ▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो वरपर हुने सम्भावित जोखिमहरूको नाम लेख्न लगाई पालैपालो भन्न लगाउने ▪ असावधानीका कारण आफूले भोगेका जोखिमहरूबाट भएका शारीरिक असरहरू लेख्न र भन्न लगाउने ▪ आफूले भोगेका शारीरिक जोखिम र असरहरूबारे साथी साथीबीच आदान प्रदान गराउने र टिपोट गराई कक्षामा सुनाउन लगाउने	▪ असावधानीबाट हुन सक्ने शारीरिक जोखिमहरूको नामबारे सोध्ने ▪ असावधानीका कारण आफूले भोगेका जोखिम र असरहरूको सूची तयार गर्न लगाउने ▪ विभिन्न ठिक बेठिक छुट्याउने, जोडा मिलाउने र खाली ठाउँ भर्ने जस्ता प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ आफ्नो घर, विद्यालय, टोल आसपासका सम्भावित जोखिमबाट	▪ सम्भावित जोखिमबाट बच्ने उपायहरू	▪ सम्भावित विभिन्न जोखिमहरूबाट बच्ने उपायहरूका चार्ट, पोस्टर, फोटो, भिडियो आदि देखाएर बच्ने उपायहरूबारे छोटो अवधारणा दिने	▪ सम्भावित जोखिमहरूबाट बच्ने उपायहरू सोध्ने ▪ सम्भावित जोखिमबाट बच्ने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		▪ बच्ने उपायहरू बताउन	▪	▪ विद्यार्थीलाई विभिन्न सम्भावित जोखिमहरूबाट बच्ने उपायहरू सम्बन्धी भूमिका अभिनय गर्न/गराउने ▪ जोखिमबाट बच्ने उपायहरूका सम्मबन्धमा एकअर्काबीच कुराकानी गराउने	उपायहरूको सूची तयार गर्न लगाउने ▪ ठिक बेठिक, जोडा मिलाउने र खाली ठाउँ भर्ने जस्ता प्रश्नहरू सोध्ने	

कक्षा ४

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
१	हामी र हाम्रो पथरी शनिश्चरे नगरपालिका	▪ आफ्नो वडाभित्रका टोल/ चोकहरूको नाम र स्थान बताउन	▪ आफ्नो वडाभित्रका टोल/चोकको नाम र स्थान (रत्नचौक, शिखर चौक, यलम्बर चौक, बुद्धचौक, महन्द्र चौक, कुशल चौक, पीपल चौक, विष्णुचौक, सुवेदी चौक, बोक्रेचौक, जय नेपाल चौक, मिश्रीलाल चौक, पुलचौक, किराँतचौक, मुक्तिचौक, अरबे चौक, सम्झना चौक, पौडेल चौक, भेटघाट चौक, मिलन चौक, मायालु चौक, देउराली चौक, सिरिजङ्गा चौक, भोटेघुम्ती चौक आदि)	▪ शिक्षकले विद्यालय रहेको वडाको विभिन्न टोल/चौकहरू अङ्कित नक्सा देखाउँदै वडामा रहेका विभिन्न टोल र चोकहरूको चिनारी गराउने ▪ विद्यालय रहेको वडाभित्रका विभिन्न चौक र टोलको फोटो देखाउँदै चिन्न लगाउने र त्यसको छोटो विवरण बताउने ▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो वडाका विभिन्न टोल र चौकहरूको नाम लेखी तिनको छोटो विवरण लेख्न लगाउने ▪ विद्यालय रहेको वडाभित्रका विभिन्न टोल र चौकको अवलोकन भ्रमण गराउने र सोका आधारमा टिपोट लेख्न लगाई कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने	▪ आफ्नो वडाभित्रका विभिन्न टोल र चौकहरूको नाम र स्थान सोध्ने र लेख्न दिने ▪ आफ्नो वडाभित्रका विभिन्न टोल र चौकका बारेमा छोटो विवरण लेख्न दिने ▪ अवलोकन भ्रमणबाट देखेका कुराहरूको सूचीकरण गर्न लगाउने ▪ छोटो उत्तर लेख्ने प्रश्नहरू सोध्ने ▪ ठिक बेठिक छुट्याउने, जोडा मिलाउने, खाली ठाउँ भर्ने जस्ता प्रश्नहरू सोध्ने	१५
		▪ आफ्नो वडाको जनसङ्ख्या, साँध	▪ आफ्नो वडाको जनसङ्ख्या (लैङ्गिक आधारमा), साँध	▪ शिक्षकले विद्यालय रहेको वडाको लैङ्गिक आधारमा जनसङ्ख्याको तालिका प्रस्तुत गरी	▪ वडाको साँध सिमाना सोध्ने ▪ वडा कार्यालयको अवस्थिति सोध्ने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		सिमाना र वडा कार्यालयको ठेगाना बताउन	सिमाना र वडा कार्यालयको ठेगाना	वडाको लैङ्गिक आधारमा जनसङ्ख्याको बनोटबारे बताउने ▪ शिक्षकले नगरको नक्सा देखाइ विद्यालय रहेको वडाको साँध सिमाना र वडा कार्यालयको अवस्थिति बताउने ▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो वडा र वडा कार्यालयको साँध सिमाना र अवस्थितिको छोटो विवरण लेख्न लगाउने ▪ विद्यार्थीलाई वडा विभाजित नगरको नक्सामा आफू बसोबास गरेको वडा पहिचान गर्न लगाउने ▪ वडा कार्यालयको अवलोकन भ्रमण गराउने	▪ वडाको नक्सा देखाइ साँध सिमाना सोधेर लेख्न दिने ▪ अवलोकन भ्रमणको विवरण, टिपोट लेख्न दिने ▪ छोटा प्रश्नहरू, ठिक बेठिक, जोडा मिलाउने, खाली ठाउँ भर्ने जस्ता प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ आफ्नो वडाका शैक्षिक संस्था, अस्पताल, सरकारी तथा सामुदायिक कार्यालयहरू र मुख्य सडकहरूको नाम र स्थान बताउन	▪ आफ्नो वडाका शैक्षिक संस्था, अस्पताल, सरकारी तथा सामुदायिक कार्यालयहरू र मुख्य सडकहरू ▪ (विद्यालयहरू, क्याम्पस, स्वास्थ्य चौकी, खोपकेन्द्रहरू, प्रहरी चौकी आदि)	▪ विद्यालय रहेको वडामा रहेका शैक्षिक संस्था, अस्पताल, सरकारी तथा सामुदायिक कार्यालयहरू र मुख्य सडकहरूको नाम र स्थान सहितको नक्सा देखाइ चिनारी गराउने ▪ विद्यार्थीलाई आफू बसोबास गरेको वडामा रहेका शैक्षिक संस्था, अस्पताल, सरकारी तथा सामुदायिक कार्यालयहरू र मुख्य सडकहरूको नाम र स्थान बताउन लगाउने ▪ वडाभित्रका सार्वजनिक कार्यालय र स्थानको अवलोकन भ्रमण गराई देखिएका महत्त्वपूर्ण कुराहरू टिपोट गर्न लगाई कक्षामा प्रस्तुत गराउने	▪ वडाभित्रका विभिन्न शैक्षिक संस्था, सार्वजनिक स्थल र कार्यालय, अस्पतालको नाम सोध्ने ▪ वडाभित्रका विभिन्न शैक्षिक संस्था, सार्वजनिक स्थल र कार्यालयको नाम सूची तयार गर्न दिने ▪ अवलोकन भ्रमणमा देखिएका कुराहरूको टिपोट प्रस्तुत गर्न दिने ▪ छोटा प्रश्न र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ आफ्नो वडाभित्रका हाटबजार, पार्क, सार्वजनिक स्थल र खेलमैदानको नाम र स्थान बताउन	▪ आफ्नो वडाभित्रका हाटबजार, पार्क, सार्वजनिक स्थल र खेलमैदान (दीपेन्द्र स्मृति खेलमैदान, रत्नपार्क,	▪ शिक्षकले विद्यालय रहेको वडाको नक्सामा हाटबजार, पार्क, सार्वजनिक स्थल र खेलमैदानको स्थान देखाइ छोटो चिनारी बताउने ▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो वडाभित्रका हाटबजार, पार्क, सार्वजनिक स्थल र खेलमैदानहरूको नाम सहितको	▪ वडाभित्रका हाडबजार र खेलमैदानको नाम सोध्ने ▪ वडाभित्रका हाटबजार र खेलमैदानको छोटो विवरण लेख्न दिने ▪ नक्सामा वडाभित्रका हाटबजार र	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
			विशाल घाट, डाँस मोरङ्गी घाट, दही डाँस घाट, सीता डाँस घाट, कुशल बजार, शनिश्चरे बजार, हसन्दह बजार, कीर्तिपुर बजार, शुक्रवारे बजार, भातेगौँडा बजार, पथरी बजार, मङ्गलवारे बजार, सुगा बजार, सोमवारे बजार, सुन्दरीचौक बजार आदि)	छोटो विवरण लेख्न लगाउने ▪ विद्यार्थीलाई वडाको नक्सामा त्यसभित्र भएका हाटबजार, पार्क, सार्वजनिक स्थल र खेलमैदान भएको स्थान पालैपालो गरी देखाउन लगाउने ▪ नजिकका हाटबजार, पार्क, सार्वजनिक स्थल र खेलमैदानहरूको स्थलगत अवलोकन भ्रमण गराउने र छोटो टिप्पणी लेखाइ कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने	खेलमैदानको नाम र स्थान चिन्न लगाउने ▪ छोटा प्रश्नहरू र वस्तुगत प्रश्नहरूको उत्तर लेख्न दिने	
२	स्थानीय प्राकृतिक स्रोत र विविधता	▪ जलस्रोतको अवधारणा बताउँदै आफ्नो वडाको जलस्रोत विविधता बताउन	▪ जलस्रोतको अवधारणा र विविधता (खोला खोल्सा, कुवा, पोखरी, पैनी, इनार, कल, मूल, होली, सिमसार आदि)	▪ आफ्नो वडाभित्रका विभिन्न जलस्रोतहरू (नदीनाला, कुवा, पोखरी, मूल आदि)को फोटो, चित्र, भिडियो देखाई सामान्य चिनारी गराउने ▪ आफ्नो वडाभित्र भएका स्थानीय जलस्रोतहरूको नाम सम्बन्धी सामान्य विवरण लेख्न लगाई कक्षामा भन्न लगाउने ▪ नजिकैका जलस्रोतहरूको अवलोकन भ्रमण गराउने र देखेका कुराहरूको छोटो टिपोट लेख्न लगाई कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने	▪ स्थानीय जलस्रोतहरूको नाम सोध्ने ▪ स्थानीय जलस्रोतहरूको नाम तथा चिनारी लेख्न लगाउने ▪ अवलोकनमा देखेका कुराहरूको टिपोट लेख्न दिने ▪ छोटा प्रश्न र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने	१५
		▪ आफ्नो वडाभित्रको जैविक विविधता अन्तर्गत स्थानीय पशुपक्षी, जीवजन्तुको छोटो परिचय दिन	▪ स्थानीय जैविक विविधताको चिनारी	▪ शिक्षकले स्थानीयस्तरमा पाइने जीवजन्तु, पशुपक्षीहरूको फोटो प्रदर्शन गरी जीवजन्तुको विविधताको अवधारणा दिने ▪ विद्यार्थीलाई आफूले देखेका विभिन्न घरेलु/जङ्गली पशुपक्षी, जीवजन्तु आदिको नाम सोधी बोर्डमा टिपोट गर्ने र लेख्न लगाउने ▪ जैविक विविधताको जानकारीका लागि आफ्नो	▪ आफ्नो वडा क्षेत्रमा पाइने घरपालुवा तथा जङ्गली पशुपक्षी, जीवजन्तु आदिको नाम सोध्ने ▪ उक्त पशुपक्षी, जीवजन्तुहरूको नाम लेख्न लगाउने ▪ अवलोकन भ्रमणमा देखेका जीवजन्तु, पशुपक्षीहरूको नाम सूचीकरण गर्न	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				वडाभित्र पाइने पशुपक्षी, जीवजन्तुको अवलोकन भ्रमण गराई छोटो विवरण लेख्न लगाउने ▪ उक्त लेखेको विवरण कक्षामा पालैपालो अगाडि आई भन्न लगाउने	लगाउने ▪ अति सङ्क्षिप्त उत्तर आउने, ठिक बेठिक छुट्याउने, खाली ठाउँ भर्ने र जोडा मिलाउने खालका प्रश्न सोध्ने	
		▪ आफ्नो वडा क्षेत्र वरपरको धरातलीय स्वरूप र माटोको प्रकृति बताउन	▪ धरातलीय स्वरूप र माटोको प्रकृति (माटो : बलौटे, चिम्ट्याइलो रातो, सिमसारे, कालो माटो आदि धरातलयी विविधता : अग्लो, होचो, भिरालो, समतल, उकालो, ओरालो आदि)	▪ आफू हिँडडुल गर्ने गाउँघर, वडाक्षेत्रभित्रको धरातलीय स्वरूपको श्रव्यदृश्य सामग्री देखाई त्यसको छोटो विवरण बताउने ▪ उक्त धरातलीय स्वरूपको छोटो विवरण लेख्न लगाउने ▪ नजिकैको अग्लो, होचो, भिरालो भौगोलिक क्षेत्रमा स्वतन्त्र अवलोकन भ्रमण गराई त्यहाँको विवरण टिपोट गर्न लगाई कक्षामा अगाडि आएर पालैपालो प्रस्तुत गर्न लगाउने ▪ स्थानीय टोल तथा वडा क्षेत्रको माटो (पाँगो, बलौटे, रातो, सिमसारी, तलैया आदि)को सङ्कलन गर्न लगाई त्यसको प्रकारको चिनारी गराउँदै त्यसको नाम र माटो पाइने क्षेत्रबारे बताउने ▪ उक्त माटोको प्रकारका आधारमा छोटो विवरण लेख्न लगाउने	▪ आफू बसेको वडा क्षेत्र वरपरको धरातलीय स्वरूपको प्रश्न सोध्ने ▪ उक्त धरातलीय स्वरूपको छोटो विवरण लेख्न लगाउने ▪ आफ्नो क्षेत्रमा पाइने माटोको प्रकार सोध्ने ▪ आफ्नो क्षेत्रमा पाइने माटोको नाम र पाइने क्षेत्रको नाम लेख्न लगाउने ▪ छोटा तथा वस्तुगत प्रकारका प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ वनस्पतको विविधताको अवधारणा बताउँदै आफ्नो वडा क्षेत्रको वानस्पतिक विविधता बताउन	▪ स्थानीय वनस्पति विविधताको अवधारणा (आँप, कटहर, सिसौ, साल, कदम, बकाइनो, पिठारी, टिक आदि)	▪ विद्यालय रहेको वडा क्षेत्रमा पाइने रूख, बोटविरुवा, झारपातहरूको फोटो प्रदर्शन गरी वनस्पतिको विविधताको अवधारणा दिने ▪ विद्यार्थीलाई स्थानीय क्षेत्रमा पाइने रूख, बोटविरुवा, झारपातहरू सङ्कलन गर्न लगाई चिनाउँदै त्यसको नाम भन्न तथा लेख्न लगाउने ▪ उक्त सङ्कलन गरिएका वनस्पतिहरूलाई रूख,	▪ आफ्नो वडा क्षेत्र तथा विद्यालय वरपर पाइने रूख, बोटविरुवा र झारपातहरूको नाम सोध्ने ▪ उक्त क्षेत्रमा पाइने विविध वनस्पतिहरूको सूची तयार गर्न लगाउने ▪ छोटा तथा वस्तुगत प्रकारका प्रश्नहरू सोध्ने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				▪ बोटविरुवा तथा झारपातको आधारमा छुट्याउन लगाउने ▪ वरपर क्षेत्रका विभिन्न प्रकारका वनस्पतिहरूको नामको सूची बनाउन लगाउने		
		▪ हावापानीको छोटो अवधारणा दिंदै आफ्नो वडा क्षेत्र वरपरको मौसम तथा हावापानीको विविधता बताउन	▪ हावापानीको अवधारणा र वडा क्षेत्र वरपरको हावापानी (जाडो, गर्मी, वर्षात, हावाहुन्डरी, शीतलहर आदि)	▪ शिक्षकले नगरको प्राकृतिक नक्सा देखाउँदै हावापानीको छोटो अवधारणा दिने ▪ वडा क्षेत्र वरपर पाइने विविध प्रकारका हावापानीका प्रकार (खोला तटीय, जङ्गल आसपास, स्थानीय आदि) र पाइने क्षेत्रको नाम र त्यसको छोटो भौगोलिक विवरण बताउने तथा लेख्न लगाउने ▪ स्थानीय हावापानीमा विविधता हुनुका भौगोलिक कारणहरूबारे छोटो व्याख्या गर्ने ▪ स्थानीय रूपमा मौसम परिवर्तन अनुसार देखा पर्ने जाडो, गर्मी, वर्षात, हावाहुन्डरी आदिको महिना/समय बताउन लगाउने	▪ आफ्नो वडा क्षेत्र वरपर पाइने हावापानीका प्रकारहरूको नाम सोध्ने ▪ उक्त हावापानीहरूको भौगोलिक कारण लेख्न लगाउने ▪ वस्तुगत तथा छोटो प्रकारका प्रश्नहरू सोध्ने	
३	हाम्रो मौलिक संस्कार र सांस्कृतिक विविधता	▪ आफ्नो वडा क्षेत्रका स्थानीय जातजाति, भाषा र धर्मको सामान्य विवरण बताउन	▪ आफ्नो वडा क्षेत्रका स्थानीय जातजाति, भाषा र धर्म (जाति : राई, लिम्बू, तामाङ, मगर, गुरुङ, धिमाल, महतो, साह, उराव, सतार, चन्द्रवंशी, तेली, राजवंशी, ऋषिदेव, शर्मा, पासवान आदि । भाषा : राई, लिम्बू, तामाङ, मगर, गुरुङ, धिमाल आदि ।	▪ शिक्षकले विद्यालय रहेको वडा क्षेत्रका स्थानीय जातजाति, भाषा र धर्मसँग सम्बन्धित चार्ट तथा श्रव्यदृश्य सामग्री देखाउँदै त्यसको छोटो विवरण बताउने ▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो वडामा बसोबास गर्ने जातिहरू, उनीहरूले बोल्ने भाषार धर्मको नाम लेख्न लगाउने ▪ कक्षामा भएका साथीहरूबीचको जातिगत, भाषागत तथा मान्ने धर्मको सूचीकरण गर्न लगाई एकआपसमा कुराकानी गर्न लगाउने	▪ आफ्नो वडा क्षेत्रमा बसोबास गर्ने जातिहरूको नाम, धर्म र भाषाको नाम सोध्ने ▪ उक्त स्थानीय क्षेत्रमा बसोबास गर्ने जातिहरूले मान्ने धर्म र बोल्ने भाषाको सूचीकरण गर्न लगाउने ▪ छोटो तथा वस्तुगत प्रकारका प्रश्नहरू सोध्ने	२०

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
			धर्म : हिन्दु, बौद्ध, इसाई, किरात, सत्यहाङमा, जैन, इस्लाम, प्राकृत आदि)			
		▪ आफ्नो वडा र वरपर प्रचलित जन्मदेखि मृत्युसम्मका जातीय संरस्कारहरू पहिचान गरी सङ्क्षिप्त विवरण बताउन	▪ आफ्नो घर, टोल, वडा र वरपर प्रचलित जातिगत संस्कारहरू (न्वारन, छेवर, पास्नी, बेलविवाह, घेवा, चारकलम, निम्दामणि, छटीयार, बोधीधक, घरदेख, कुम्रोन, आदि)	▪ शिक्षकले विद्यालय रहेको वडा क्षेत्रमा बसोबास गर्ने मानिसहरूको मुख्य मुख्य जातीय संस्कार (जन्म, मृत्यु, विवाह आदि)को श्रव्यदृश्य सामग्री र नाम चार्टका माध्यमबाट प्रस्तुत गरी सार्न लगाउने ▪ उक्त जातीय मुख्य संस्कारहरूमा गरिने मुख्य मुख्य क्रियाकलापहरू बताउँदै विद्यार्थीहरूलाई एक आपसमा कुराकानी, संवाद गराउने ▪ विद्यार्थीलाई आआफ्नो वडा क्षेत्रका जातीय संस्कारहरू र त्यहाँ गरिने मुख्य मुख्य क्रियाकलापहरूको छोटो सूची बनाउन लगाउने	▪ आफ्नो घर, टोल, छिमेक तथा वडामा बसोबास गर्ने मानिसहरूको जातीय मुख्य मुख्य संस्कारहरूको नाम सोध्ने ▪ उक्त जातीय संस्कारहरूमा गरिने मुख्य मुख्य क्रियाकलापहरू सोध्ने तथा छोटो सूची तयार गर्न दिने ▪ छोटा तथा वस्तुगत प्रकारका प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ आफ्नो वडा र वरपरका क्षेत्रका स्थानीय मेला, चाडपर्वहरूको पहिचान गरी छोटो चिनारी गराउन	▪ आफ्नो वडा र वरपरका क्षेत्रका मेला र चाडपर्वहरू (दसैँ, तिहार, माघी, ल्होसार, उँधौली-उँभौली, क्रिसमस, जितीया, सिरुवा पावनी, माघी, होली, छठ, चण्डी पूर्णिमा, पार्वा, सिरिजात, जात्री, अखडा पूजा, तीज, चैते दसैँ, जनै पूर्णिमा, गाईजात्रा, हिले जात्रा आदि)	▪ शिक्षकले विद्यालय रहेको वडा क्षेत्रमा बसोबास गर्ने जातिहरूका मुख्य मेला तथा चाडपर्वहरूको श्रव्यदृश्य सामग्री देखाउँदै त्यसको छोटो चिनारी गराउने ▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो वडा क्षेत्र वरपरका मेलापर्वहरूको पहिचान गरी छोटो विवरण लेख्न लगाउने ▪ विभिन्न समय/अवसरमा हुने जातिगत मेला/चाडपर्वहरूमा सहभागी गराई त्यसको विवरण टिपोट गर्न लगाउने र कक्षाकोठामा अगाडि आई भन्न लगाउने ▪ विभिन्न जातिगत मेला/चाडपर्वहरूमा सहभागी भएको, सुनेको, देखेको आधारमा विद्यार्थीहरूलाई एकआपसमा कुराकानीमा गराउने	▪ आफ्नो वडा क्षेत्रमा बसोबास गर्ने जातिहरूले मनाउने मेला तथा चाडपर्वहरूको नाम सोध्ने तथा लेख्न दिने ▪ उक्त मेला तथा चाडपर्वमा मनाइने तथा गरिने क्रियाकलापहरूको विवरण भन्न तथा लेख्न दिने ▪ छोटा तथा वस्तुगत प्रकारका प्रश्नहरू सोध्ने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		▪ आफ्नो वडा क्षेत्र वरपरका वासिन्दाहरूको वेशभूषा, रहनसहन र जीवनशैलीको पहिचान गरी सङ्क्षिप्त विवरण बताउन	▪ आफ्नो वडा क्षेत्र वरपरका वासिन्दाहरूको वेशभूषा, रहनसहन र जीवनशैली (खानपान : दाल-भात-तरकारी, रोटी, मासु, तोर्मा, क्वाँटी, निम्दामणि, तरुवा, बरी, पकौडा, मिठाइ, बगिया, बडी, कुराउनी, खिर, ढकने, चोखा आदि वेशभूषा : दौरा-सुरुवाल, पेन्ट, सुट, कोट, पाइजामा, सारी-चोलो, बोना, चोका, पेटानी, घलेक, धारी तेपाना, धोतीपन्ची, लुङ्गीपन्ची, लेहेङ्गा चोली, पगरी, कछाड आदि)	▪ शिक्षकले विद्यालय रहेको वडा क्षेत्रका स्थानीयवासीहरूको वेशभूषा, रहनसहन र जीवनशैलीसँग सम्बन्धित श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन गरी सामान्य चिनारी गराउने ▪ कक्षाका विद्यार्थीहरूबीच एक आपसमा जातिगत वेशभूषा, रहनसहन, जीवनशैलीका बारेमा कुराकानी/संवाद गराएर सामान्य टिपोट गर्न लगाउने र कक्षामा भन्न लगाउने ▪ विद्यार्थीलाई आआफ्नो वडा र वरपरका वासिन्दाका मुख्य मुख्य वेशभूषा, रहनसहन र जीवनशैलीका बारेमा छोटो विवरण लेख्न लगाउने	▪ वडा र वरपरका प्रमुख जातिहरूका वेशभूषा, रहनसहन र जीवनशैलीका बारेमा प्रश्नहरू सोध्ने ▪ आफ्नो वडा परपरका प्रमुख जातिका भेषभूषा, रहनसहनको छोटो सूची बनाउन दिने ▪ छोटा र वस्तुगत प्रकारका प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ आफ्नो वडा क्षेत्रका प्रचलित लोक सङ्गीतको पहिचान गरी सोको छोटो परिचय दिन	▪ आफ्नो वडा क्षेत्रको लोक सङ्गीत (लोकनृत्य, गायन र वादन) (लोकबाजा : पञ्चेबाजा, ढोल, च्याब्रुङ, ऊर्नी, झ्याम्टा, गुमना, गुन्जाइ, हार्मोनियम, मादल, डिगा, खैँजडी, डम्फू, मुरली, आदि)	▪ शिक्षकले विद्यालय रहेको वडा क्षेत्रमा प्रचलित परम्परागत स्थानीय लोकबाजा, गीत-सङ्गीत र नृत्यहरूको श्रव्यदृश्य सामग्री देखाउँदै त्यसको छोटो परिचय दिने ▪ विद्यार्थीलाई आआफ्नो वडा क्षेत्रमा बजाइने लोकबाजा तथा गीत-सङ्गीतको नाम र छोटो विवरण भन्न तथा लेख्न लगाउने ▪ विद्यार्थीलाई लोक नृत्य, गायन र वादनमामा सहभागी गराउने	▪ आफ्नो वडा क्षेत्रमा प्रचलित परम्परागत स्थानीय लोकबाजा, गीत-सङ्गीतहरूको नाम सोध्ने तथा लेख्न दिने ▪ स्थानीय क्षेत्रमा प्रचलित बाजागाजा र गीत-सङ्गीतको छोटो विवरण सोध्ने ▪ छोटा तथा वस्तुगत प्रकारका प्रश्नहरू सोध्ने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
			लोकगीत : भजन, पालम, जटाजटिम, धुमरा, आदि लोकनृत्य: धाननाच, लाठीनाच, देवीनाच, चण्डीनाच, मारुनी नाच आदि)			
		▪ आफ्नो वडा र वरपरका मुख्य मुख्य कलाहरूको पहिचान गरी त्यसको छोटो विवरण प्रस्तुत गर्न	▪ आफ्नो वडा र वरपरका मुख्य मुख्य कलाहरू (चित्रकला, मूर्तिकला, काष्ठकला र घरको स्वरूप तथा बनोट आदि) (हस्तकला : हातले बनाएका घरायसी सामानहरू चित्रकला : स्थानीय रूपमा बनाइने चित्रहरू मूर्तिकला : विभिन्न ढुङ्गा, माटो, सिमेन्टका मूर्तिहरू काष्ठकला : काठमा निर्मित ढोका, ठेकी, बाकस, हर्पे, पलङ आदि)	▪ शिक्षकले विद्यालय रहेको वडा क्षेत्र र वरपर देखिने चित्रकला, मूर्तिकला, काष्ठकला र घरको स्वरूप तथा बनोट आदिको चार्ट र श्रव्यदृश्य सामग्री देखाइ सामान्य चिनारी गराउने ▪ विद्यार्थीलाई आआफ्नो वडा क्षेत्र र वरपर भएका चित्रकला, मूर्तिकला, काष्ठकला र घरको स्वरूप तथा बनोट आदिको नाम सहितको छोटो विवरण लेख्न लगाउने ▪ वडा क्षेत्रमा भएका विभिन्न कलाहरूको अवलोकन भ्रमण गराउने ▪ अवलोकन गरिएका कलाहरूका बारेमा आपसी कुराकानी, संवाद गराउने र टिपोट लेख्न लगाउने	▪ स्थानीय वडा र वरपरका क्षेत्रमा भएका काष्ठकला, मूर्तिकला, चित्रकला आदिका नाम सोध्ने, लेख्न दिने ▪ वडा क्षेत्रका घरहरू र तिनको बनोटका बारेमा प्रश्न सोध्ने ▪ आआफ्नो वडा क्षेत्रभित्रका कलाहरूको सामान्य विवरण लेख्न दिने ▪ छोटा प्रश्नहरू, वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने	
४	स्थानीय सामाजिक समस्या, चुनौती र समाधानका	▪ आफ्नो घर, टोल, वडा क्षेत्रमा देखिने मुख्य मुख्य सामाजिक समस्याहरू पहिचान गरी त्यसको छोटो	▪ आफ्नो घर, टोल, वडा क्षेत्रमा देखिने मुख्य मुख्य सामाजिक समस्याहरू (मद्यपान, लागुपदार्थ दुर्व्यसन, झैझगडा,	▪ शिक्षकले स्थानीय समुदायमा देखिने सामाजिक समस्याहरूसँग सम्बन्धित फोटो, चित्र तथा भिडियो सामग्री प्रदर्शन गराई त्यसको छोटो विवरण बताउने ▪ विद्यार्थीलाई उक्त क्षेत्रमा देखिएका मुख्य सामाजिक समस्याहरूको सूचीकरण गराई छोटो विवरण लेख्न	▪ आफ्नो घर, छिमेक, टोल तथा वडा क्षेत्रमा देखिएका सामाजिक समस्याहरूबारे सोध्ने ▪ उक्त क्षेत्रमा देखिएका समस्याहरूको छोटो विवरण लेख्न लगाउने	८

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
	उपायहरू	विवरण बताउन	हल्लाखल्ला, छुवाछुत, अन्धविश्वास, लैङ्गिक विभेद, बेरोजगारी, कुरीति, कुसंस्कार, अशिक्षा, गरिबी आदि)	लगाउने ▪ आफ्नो क्षेत्रमा देखिएका सामाजिक समस्याहरूबारे एकअर्कामा संवाद गराउने र त्यसको टिपोट गर्न लगाउने	▪ छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ आफ्नो घर, टोल, वडा क्षेत्रमा देखिने सामाजिक समस्याले पारेको असरबारे छोटो टिपोट तयार गर्न	▪ आफ्नो घर, टोल, वडा क्षेत्रमा देखिने सामाजिक समस्याले पारेको असर (पढाइमा, खेलाइमा, हिँडडुल गराइमा, सुताइमा, खाना खाँदा)	▪ स्थानीय समुदायमा देखिएका सामाजिक समस्याहरूले पारेका असरहरूको चार्ट प्रस्तुत गर्ने र त्यसको टिपोट गर्न लगाउने ▪ चार्टका आधारमा स्थानीय सामाजिक समस्याहरूको सूचीकरण गरी त्यसले पारेको असर लेख्न लगाउने ▪ साथीसाथीबीच आफूले भोगेका समस्याहरू र त्यसले आफूलाई पारेको असरबारे एकआपसमा कुराकानी गराउने	▪ आफ्नो घर, टोल, वडामा देखिएका सामाजिक समस्याहरूले पारेको असर सोध्ने ▪ त्यस्ता सामाजिक समस्याहरूले पारेका असरहरू सूचीकरण गर्न लगाउने ▪ छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने	
५	स्थानीय सिप, पेसा तथा व्यवसाय र प्रविधि	▪ पेसा तथा व्यवसासयको स्थानीय उदाहरण सहित परिभाषा बताउन	▪ पेसा तथा व्यवसायको अवधारणा (खेती, पशुपालन, व्यापार, नोकरी आदि)	▪ शिक्षकले स्थानीय पेसा व्यवसायसँग सम्बन्धित फोटो, पोस्टर, चार्ट आदि प्रस्तुत गरी पेसा तथा व्यवसायको सामान्य अवधारणा दिने ▪ पेसा तथा व्यवसायका स्थानीय उदाहरण सहितको परिभाषा लेखेको चार्ट प्रदर्शन गर्ने र सामान्य व्याख्या गर्ने ▪ पेसा तथा व्यवसायको परिभाषा लेख्न लगाउने र स्थानीय पेसा तथा व्यवसायको उदाहरण लेख्न लगाउने ▪ स्थानीय पेसा व्यवसायको सूची तयार गर्न लगाउने	▪ पेसा तथा व्यवसायको उदाहरण सहित परिभाषा सोध्ने ▪ पेसा तथा व्यवसायको परिभाषा लेख्न लगाउने र स्थानीय पेसा तथा व्यवसायको उदाहरण लेख्न दिने ▪ स्थानीय पेसा तथा व्यवसायको सूची तयार गर्न दिने ▪ छोटा र वस्तुगत (ठिक बेठिक, जोडा मिलाउने, खाली ठाउँ भर्ने) जस्ता प्रश्नहरू सोध्ने	१०
		▪ स्थानीय उदाहरण सहित परम्परागत सिपको छोटो	▪ परम्परागत सिपको अवधारणा र स्थानीय परम्परागत सिपहरू	▪ परम्परागत सिपको स्थानीय उदाहरणहरू विद्यार्थीसँग सोधेर टिपोट गर्ने र त्यससँग सम्बन्धित फोटो, चित्र, भिडियो प्रदर्शन गरी परम्परागत सिपको अवधारणा	▪ परम्परागत स्थानीय सिपहरूको नाम सोध्ने ▪ स्थानीय उदाहरणसहित परम्परागत	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		अवधारणा बताउन	(परम्परागत सिप : डोको बुन्ने, गुन्द्री बुन्ने, पिरा बुन्ने, नाम्लो बुन्ने, टपरी बुन्ने, पेटानी बनाउने, बाँसका सामानहरू बनाउने, फलामको काम, गहना बनाउने, जनै बाट्ने, धागो कात्ने, कपडा-टोपी- स्वेटर बुन्ने, जाल बुन्ने आदि रैथाने पेसा : माछा मार्ने, बाजा बजाउने, पुरेत्याइँ, औजारहरू बनाउने, गरगहना बनाउने, भाँडाकुँडा बनाउने, सूचीकारी, फेरी लगाउने, कुचीकारी, आदि)	बताउने ▪ स्थानीय उदाहरणसहित परम्परागत सिपको परिभाषा तयार गर्न लगाउने ▪ विद्यार्थीलाई आआफ्नो वडा र वरपरका परम्परागत सिपहरू पहिचान गरी विवरण सङ्कलन गर्न लगाई कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाएर आपसी संवाद र कुराकानी गराउने ▪ छलफल र कुराकानीबाट प्राप्त विवरणका आधारमा स्थानीय परम्परागत सिपको सूची तयार गर्न लगाउने	सिपको परिभाषा लेख्न दिने ▪ आआफ्नो वडा वरपरका परम्परागत सिपको विवरण सङ्कलन गरी लगाई सूची बनाउन दिने ▪ छोटा प्रश्न, विभिन्न वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ स्थानीय उदाहरण सहित प्रविधिको अवधारणा बताउन	▪ प्रविधिको अवधारणा र स्थानीय प्रविधिहरू (परम्परागत र आधुनिक)	▪ शिक्षकले ढिकी कुटेको, जाँतो पिँधेको, बत्ती कातेको, ओखलमा कुटानी पिसानी गरेको आदि जस्ता परम्परागत प्रविधिको फोटो, चित्र, भिडियो प्रदर्शन गरी परम्परागत प्रविधिको चिनारी र अवधारणा दिने ▪ ट्याक्टरले खेत जोतेको, मिलमा धान कुटेको, ग्रेडरमा मसला पिसेको आदि जस्ता आधुनिक प्रविधिको फोटो, भिडियो, चित्र आदि देखाउँदै आधुनिक प्रविधिको चिनारी र अवधारणा दिने ▪ स्थानीय परम्परागत प्रविधि र आधुनिक प्रविधिका बारेमा विद्यार्थी सँग सोधेर, कुराकानी गरेर बोर्डमा	▪ परम्परागत र आधुनिक प्रविधिको चिनारी सम्बन्धी प्रश्न सोध्ने ▪ परम्परागत र आधुनिक प्रविधिका नामहरूको सूची तयार गर्न दिने ▪ छोटा प्रश्न र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				टिपोट गरी स्थानीय प्रविधिको परिचय गराउने ▪ परम्परागत र आधुनिक प्रविधिका स्थानीय उदाहरणहरूको सूची तयार गर्न लगाई कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने	▪	
६	स्थानीय आर्थिक क्रियाकलाप	▪ आफ्नो वडा क्षेत्र वरपरका बालीनाली, पाल्तु पशुपक्षी, कृषि औजार आदिको छोटो विवरण प्रस्तुत गर्न	▪ आफ्नो वडा क्षेत्र वरपरका बालीनाली, पाल्तु पशुपक्षी, कृषि औजारहरू (धान, गहुँ, मकै, कोदो, फापर, आलु आदि)	▪ शिक्षकले विद्यालय रहेको वडा क्षेत्र वरपरका विभिन्न बालीनाली, पाल्तु पशुपक्षी, कृषि औजार आदिको फोटो, चित्र, चार्ट प्रस्तुत गरी छोटो चिनारी गराउने ▪ विद्यार्थीहरूलाई आआफ्नो वडा क्षेत्रमा लगाउने बाली, पशुपक्षीपालन, कृषि औजार आदिको नाम भन्न लगाउने र बोर्डमा टिपोट गरी छलफल गराउने ▪ वडा क्षेत्र र वरपरका बालीनाली, पशुपक्षीपालन, कृषि औजारको विवरण लेख्न लगाई कक्षामा पालैपालो भन्न लगाउने ▪ विद्यालय नजिकका कृषि फर्महरूको अवलोकन भ्रमण गराई टिपोट लेख्न लगाउने	▪ आफ्नो वडा क्षेत्रमा पाइने बालीनाली, पशुपालन, कृषि औजार आदिको नाम सोध्ने ▪ उक्त बालीनाली, कृषि औजार र पशुपक्षी पालन आदिको छोटो विवरण लेख्न दिने ▪ छोटा र वस्तुगत प्रकारका प्रश्नहरू सोध्ने	२०
		▪ आफ्नो वडा क्षेत्र र वरपरका घरेलु उद्योग, मिल, कलकारखाना आदिको सामान्य विवरण बताउन	▪ आफ्नो वडा क्षेत्र र वरपरका घरेलु उद्योग, मिल, कलकारखानाहरू (घरेलु उद्योग : धान कुट्ने, तेल पेल्ने, काठ काट्ने, ग्रिल उद्योग, पाउरोटी उद्योग, ईटा उद्योग, प्लाइउड उद्योग, साबुन कारखाना, झोला कारखाना, भाँडावर्तन कारखाना, ब्लक उद्योग,	▪ विद्यालय रहेको वडा क्षेत्र र वरपरका मुख्य मुख्य घरेलु उद्योग, मिल, कलकारखाना आदिको फोटो, भिडियो, चित्र, चार्ट देखाउने र उद्योगको सामान्य अवधारणा दिने ▪ स्थानीय क्षेत्रका घरेलु उद्योग, मिल, कलकारखानामा अवलोकन भ्रमण गराई देखेका कुराहरूको सामान्य टिपोट गर्न लगाउने र कक्षामा प्रस्तुत गराउने ▪ आआफ्नो वडा क्षेत्रमा भएका उद्योग, कलकारखाना, मिल आदिको विवरण गृहकार्यका रूपमा लेखेर ल्याउन लगाउने	▪ आफ्नो वडाभित्र भएका साना तथा घरेलु उद्योगहरूको नाम र स्थानबारे प्रश्न गर्ने ▪ वडा क्षेत्र र वरपर भएका घरेलु तथा साना उद्योग, कलकारखाना, मिल आदिको विवरण लेख्न दिने ▪ छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
			रिङ उद्योग, टपरी उद्योग, दाना उद्योग, आदि)			
		▪ आफ्नो वडा क्षेत्रभित्रका मुख्य मुख्य पसलहरू र तिनमा खरिद बिक्री हुने वस्तुहरूको विवरण लेखेर प्रस्तुत गर्न	▪ वडा क्षेत्रभित्रका मुख्य मुख्य पसलहरू र तिनमा खरिद बिक्री हुने वस्तुहरू (किराना पसल, फलफूल पसल, तरकारी पसल, कपडा पसल, जुत्ता चप्पल पसल, भाँडाकुँडा पसल, पूजा सामग्री पसल, चिया-खाजा पसल, हार्डवेयर, बिउविजन र मलखाद पसल, पुस्तक पसल, सुनचाँदी पसल, मोबाइल तथा इलेक्ट्रोनिक्स पसल, बिजुली पसल, औषधी पसल, मिठाइ पसल आदि)	▪ विद्यालय रहेको वडा क्षेत्र र वरपरका मुख्य मुख्य पसल र तिनमा खरिद बिक्री हुने मुख्य मुख्य वस्तुहरूको फोटो, चित्र, भिडियो, चार्ट प्रस्तुत गरी व्यापारको अवधारणा दिने ▪ विद्यार्थीलाई आआफ्नो वडा क्षेत्र र वरपर भएका मुख्य मुख्य व्यापारिक केन्द्र, मुख्य मुख्य पसल र तिनमा खरिद बिक्री हुने वस्तुहरूको विवरण लेख्न लगाई कक्षामा पालैपालो प्रस्तुत गर्न लगाउने ▪ आआफ्नो वडा र वरपरका मुख्य मुख्य व्यापारिक केन्द्र तथा पसलहरूको नाम सहित खरिद बिक्री गरिने वस्तुको खोजी, सोधपुछ गरी सूची तयार गर्न गृहकार्य दिने र भोलिपल्ट कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने	▪ आआफ्नो टोल तथा वडा क्षेत्रका मुख्य मुख्य पसल र खरिद बिक्री हुने वस्तुको नाम सोध्ने ▪ उक्त पसलहरूको नाम र खरिद बिक्रीहुने वस्तुहरूको विवरण सूची लेख्न दिने ▪ छोटा प्रश्न र विभिन्न खालका वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ आफ्नो वडा क्षेत्र र वरपरका बैङ्क तथा वित्तीय संस्था र सहकारी संस्थाहरूको विवरण प्रस्तुत गर्न	▪ वडा क्षेत्र र वरपरका बैङ्क तथा वित्तीय संस्था र सहकारी संस्थाहरूको विवरण	▪ विद्यालय रहेको वडा क्षेत्रभित्रका विभिन्न बैङ्क, वित्तीय संस्था र सहकारी संस्थाको फोटो र तिनले गर्ने मुख्य मुख्य कामहरूको चार्ट प्रस्तुत गरी तिनीहरूको चिनारी गराउने ▪ विद्यार्थीलाई आआफ्नो वडा क्षेत्रभित्रका विभिन्न बैङ्क, वित्तीय संस्था र सहकारी संस्थाहरूको नामको विवरण लेख्न लगाई तिनका सेवाहरूको सूची तयार गर्न लगाउने र कक्षामा पालैपालो भन्न लगाउने	▪ आफ्नो वडा क्षेत्रभित्र रहेका बैङ्क तथा वित्तीय संस्था र सहकारी संस्थाहरूको नाम र तिनले दिने सेवाहरू सोध्ने ▪ वडा क्षेत्रभित्र रहेका बैङ्क तथा वित्तीय संस्था र सहकारी संस्थाहरूको विवरण लेखी तिनले दिने मुख्य मुख्य सेवाहरूको सूची तयार गर्न दिने ▪ छोटा र वस्तुगत किसिमका विभिन्न प्रश्नहरू सोध्ने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				▪ विद्यालय नजिकै रहेका बैङ्क तथा सहकारी संस्थाहरूको अवलोकन भ्रमणमा लैजाने र देखेका कुराहरूको टिपोट गर्न लगाई कक्षामा प्रस्तुत गर्न दिने		
		▪ रोजगारीको अवधारणा बताउँदै आफ्नो वडा क्षेत्रका वासिन्दाहरूको रोजगारको सामान्य विवरण बताउन	▪ रोजगारीको अवधारणा र वडा क्षेत्रका वासिन्दाहरूको रोजगारको सामान्य विवरण	▪ शिक्षकले विद्यालय रहेको वडाका वासिन्दाहरूको रोजगारको तथ्याङ्क प्राप्त गरी चार्ट बनाएर कक्षामा प्रस्तुत गरी रोजगारको अवधारणा दिने ▪ रोजगारको अवधारणा/परिभाषा लेख्न लगाउने ▪ विद्यार्थीहरूलाई आफूले जानेका, सुनेका स्वदेश तथा विदेशमा रोजगारमा गएका व्यक्तिहरूको विवरण तयार गर्न लगाउने ▪ चार्ट तथा विवरणको अध्ययन गरी स्वदेश र वैदेशिक रोजगारका क्षेत्र तथा देशहरूको विवरण तयार गर्न लगाउने	▪ स्वदेश र विदेशमा रोजगारमा गएका आफू वरपरका व्यक्ति तथा देशको नाम सोध्ने ▪ रोजगारीको अवधारणा लेख्न दिने ▪ स्वदेश तथा विदेशमा रोजगारका लागि गएका व्यक्ति तथा देश/ठाउँको विवरण लेख्न दिने ▪ छोटा र वस्तुगत प्रकारका प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ आफ्नो वडा क्षेत्र र वरपरका पर्यटकीय स्थलहरूको छोटो चिनारी प्रस्तुत गर्न	▪ वडा क्षेत्र र वरपरका पर्यटकीय क्षेत्रहरू (पार्क, खोला किनार, पोखरी, सिमसार, सेल्फी रोड, भुल्के सिमसार, आदि)	▪ शिक्षकले विद्यालय रहेको वडा क्षेत्र र वरपर रहेका पर्यटकीय स्थल र त्यहाँका मनोरञ्जनात्मक वस्तुहरूको वृत्तचित्र, भिडियो, फोटो प्रस्तुत गरी सामान्य चिनारी गराउने ▪ विद्यार्थीलाई आआफ्नो वडा क्षेत्रमा भएका पर्यटकीय स्थल र त्यहाँ भएका मनोरञ्जनात्मक वस्तुहरूको छोटो विवरण लेख्न लगाइ कक्षामा पालैपालो भन्न लगाउने ▪ नजिकैको कुनै पर्यटकीय स्थलमा अवलोकन भ्रमणमा लैजाने र त्यहाँ हुने मुख्य मुख्य आर्थिक क्रियाकलापहरूबारे टिपोट लेख्न लगाई कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने	▪ वडा क्षेत्रका पर्यटकीय स्थलको नाम, स्थान र त्यहाँका मनोरञ्जनात्मक वस्तुहरूको नाम सोध्ने ▪ पर्यटकीय क्षेत्रमा हुने आर्थिक क्रियाकलाप सम्बन्धी प्रश्न सोध्ने ▪ आफ्नो वडा क्षेत्रका पर्यटकीय स्थल र त्यहाँका मनोरञ्जनात्मक वस्तुहरूको विवरण लेख्न दिने ▪ छोटा र विभिन्न किसिमका वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
७	स्वास्थ्य, सरसफाई, वातावरण संरक्षण र खेलकुद	▪ खानपिन र आहार विहारबाट स्वास्थ्यमा पर्ने प्रभाव बताउन	▪ खानपिन र आहार विहारबाट स्वास्थ्यमा पर्ने प्रभाव	▪ शिक्षकले स्थानीय पौष्टिक खानपानको स्रोतको चित्र र स्वस्थ/पौष्टिक खानपानबाट स्वास्थ्यमा पर्ने सकारात्मक प्रभावको चार्ट देखाउँदै सामान्य व्याख्या गर्ने ▪ बासी, सडेगलेको खाना खाँदा, नियमित व्यायाम वा शारीरिक परिश्रम नगर्दा स्वास्थ्यमा पर्ने नकारात्मक प्रभावको चार्ट देखाउँदै त्यसबारेमा छलफल गराउने ▪ खानपान र आहार विहारमा ध्यान दिंदा र नदिंदा स्वास्थ्यमा पर्ने सकारात्मक र नकारात्मक प्रभावको बुँदागत चार्ट बनाउन लगाई कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने ▪ स्वस्थ खानपान र आहार विहारका बारेमा कक्षामा कुराकानी तथा संवाद गराउने	▪ स्वस्थ, पौष्टिक खानपान र नियमित व्यायाम/ शारीरिक परिश्रमबाट स्वास्थ्यमा पर्ने सकारात्मक प्रभावहरू सोध्ने ▪ अस्वस्थ, अपौष्टिक खानपान तथा व्यायाम र शारीरिक परिश्रम नगर्दा स्वास्थ्यमा पर्ने नकारात्मक प्रभावहरू सोध्ने ▪ खानपान र आहार विहारमा ध्यान दिंदा र नदिंदा स्वास्थ्यमा पर्ने सकारात्मक र नकारात्मक प्रभावको बुँदागत सूची तयार गर्न दिने ▪ छोटा र विभिन्न वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने	२०
		▪ घर र विद्यालयमा नियमित हात धुने, शौचालयको प्रयोग र सरसफाईको तरिका बुझेर सहभागी हुन	▪ नियमित हात धुने, शौचालयको प्रयोग र सरसफाईको तरिका	▪ शिक्षकले हात धुने, शौचालयको प्रयोग गर्ने तथा सरसफाइ गर्ने तरिकासँग सम्बन्धित भिडियो, चार्ट, फोटो आदि प्रदर्शन गरी त्यसको छोटो विवरण बताउने ▪ विद्यार्थीलाई नियमित हातमुख, खुट्टा धुने, शौचालयको प्रयोग र सरसफाइका तरिकाहरू बुँदागत रूपमा लेख्न लगाउने ▪ हातमुख, खुट्टा नियमित धुने र शौचालयको प्रयोग र सरसफाइ गर्ने तरिकाबारे एक आपसमा संवाद गराउँदै अभ्यासमा सहभागी गराउने	▪ नियमित हातमुख धुने, शौचालयको प्रयोग र सरसफाइको तरिका सम्बन्धी प्रश्न सोध्ने ▪ अभ्यास (सहभागिता)को आवलोकन र निरीक्षण गर्ने ▪ छोटो र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ घर तथा विद्यालयमा स्वच्छ पिउने पानीको व्यवस्थापन र प्रयोग	▪ स्वच्छ पिउने पानीको व्यवस्थापन र प्रयोग	▪ विद्यार्थीलाई आआफ्नो घरमा पिउने पानीको व्यवस्थापन तथा प्रयोग गर्ने गरेका तरिकाबारे सोध्ने ▪ पिउने पानी स्वच्छ बनाउन प्रयोग गरिने विभिन्न	▪ पिउने पानी व्यवस्थापन तथा प्रयोगका तरिकाहरू सोध्ने ▪ पिउने पानी स्वच्छ बनाउने घरायसी	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		गर्ने तरिका बुझेर सहभागी हुन		घरेलु तरिकाहरूबारे छलफल गराउने ▪ विद्यालयमा आवश्यक सामग्री व्यवस्था गरी स्वच्छ पिउने पानी बनाउने तरिकामा सहभागी गराउने	तरिकाबारे लेख्न लगाउने ▪ छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ सरसफाई र फोहोरमैला व्यवस्थापनको आवश्यकता र महत्त्व बताउन	▪ सरसफाई र फोहोरमैला व्यवस्थापनको आवश्यकता र महत्त्व	▪ शिक्षकले सरसफाइ र फोहोरमैला व्यवस्थापनको फोटो, भिडियो आदि प्रस्तुत गर्दै त्यसको आवश्यकता सम्बन्धी चार्ट देखाउने र त्यसको छोटो विवरण प्रस्तुत गर्ने ▪ उक्त फोहोरमैला व्यवस्थापनको आवश्यकता र महत्त्व सम्बन्धी विवरण कापीमा टिपोट गर्ने ▪ विद्यालयको फोहोरमैला व्यवस्थापनमा सहभागी गराउने	▪ सरसफाई र फोहोरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी प्रश्न सोध्ने ▪ सरसफाई र फोहोरमैला व्यवस्थापनको आवश्यकता र महत्त्व बुँदागत रूपमा लेख्न दिने ▪ विद्यालयको फोहोरमैला व्यवस्थापनमा सहभागिताको अवलोकन र निरीक्षण गर्ने ▪ सरसफाई र फोहोरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ अखाद्य (मिसावट) तत्त्वहरूले मानव शरीरमा पार्ने असरहरू बताउन	▪ अखाद्य (मिसावटयुक्त) वस्तुहरूले मानव शरीरमा पार्ने असरहरू	▪ शिक्षकले अखाद्य (मिसावटयुक्त) तत्त्वहरूले मानव शरीरमा पार्ने असरहरूको चार्ट, फोटो आदि देखाई त्यसको सङ्क्षिप्त व्याख्या गर्ने ▪ शुद्ध र मिसावटयुक्त खाद्य वस्तुहरू सम्बन्धमा कक्षामा कुराकानी, संवाद गराउने ▪ अखाद्य (मिसावटयुक्त) तत्त्वहरूले मानव शरीरमा पार्ने असरहरूको बुँदागत रूपमा सूची तयार गर्न लगाई कक्षामा पालैपालो प्रस्तुत गर्न लगाउने	▪ अखाद्य (मिसावटयुक्त) तत्त्वहरूले मानव शरीरमा पार्ने असरहरू सम्बन्धी प्रश्न सोध्ने ▪ अखाद्य (मिसावटयुक्त) तत्त्वहरूले मानव शरीरमा पार्ने असरहरू लेख्न दिने ▪ छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ स्थानीय विभिन्न खेलहरू र शारीरिक व्यायामका तरिका बुझी खेल र व्यायाममा सहभागी हुन	▪ स्थानीय खेलहरू र शारीरिक व्यायाम	▪ विद्यार्थीहरूबाट स्थानीय खेलहरूको नाम सङ्कलन गर्ने ▪ ती खेलहरू खेल्ने तरिका बताउँदै विद्याथीहरूलाई खेलमा सहभागी गराउने/प्रतियोगिता गराउने ▪ शारीरिक व्यायामका विभिन्न तरिकाहरू उदाहरण	▪ खेल र व्यायाममा सहभागिताको अवलोकन र निरीक्षण गर्ने ▪ शारीरिक व्यायामका तरिकाहरू सोध्ने ▪ स्थानीय खेलहरूको सूची लेख्न दिने ▪ छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				सहित बताउने ▪ विद्यार्थीलाई शारीरिक व्यायाममा सहभागी गराउने		
८	द्वन्द्व तथा भयरहित शान्तिपूर्ण वातावरण तथा हरित विद्यालय	▪ विभिन्न कार्यहरू समयमा नगर्दा मनमा उत्पन्न हुने भयको विवरण बताउन	▪ समय काम नगर्दा मनमा उत्पन्न हुने भय	▪ घर विद्यालयमा आफूले गल्ती गर्दा या समयमा काम सम्पन्न नगर्दा, भनेको नमान्दा आफूलाई हुने भय/डर सम्बन्धी विवरण पालैपालो अगाडि आई भन्न लगाउने र सोको टिपोट गर्ने ▪ विभिन्न कारणले भय उत्पन्न हुँदाका अनुभव एकआपसमा संवाद गराउने र त्यसको सहजीकरण गर्ने ▪ विभिन्न कारणले मनमा लागेका भयहरू टिपोट गर्न लगाउने	▪ विभिन्न कारणले उत्पन्न हुने भयहरू सम्बन्धी प्रश्न सोध्ने ▪ विभिन्न भयहरू लेख्न दिने ▪ छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने	१०
		▪ घर, परिवार रविद्यालयमा द्वन्द्वरहित र शान्तिपूर्ण वातावरणको सामान्य अवधारणाबताउन	▪ घर, परिवार र विद्यालयमा द्वन्द्वरहित र शान्तिपूर्ण वातावरण	▪ कक्षामा नमुना पोस्टर प्रदर्शन गर्दै घरपरिवार, विद्यालय (कक्षाकोठा) द्वन्द्वरहित र शान्तिपूर्ण वातावरण सम्बन्धी अवधारणा दिने ▪ घर, परिवार, विद्यालय शान्तिपूर्ण तथा द्वन्द्वरहित हुनका लागि आवश्यक कुराहरूबारे कुराकानी/संवाद गराउने ▪ भयरहित शान्तिपूर्ण घर, परिवार र विद्यालयका लागि आवश्यक कुराहरूबारे सङ्क्षिप्त टिपोट लेख्न लाउने	▪ घर, परिवार, विद्यालय भयरहित र शान्तिपूर्ण बनाउन केके हुनुपर्छ जस्ता प्रश्नहरू सोध्ने ▪ घर, परिवार, विद्यालय शान्तिपूर्ण बनाउन आवश्यक कुराहरू लेख्न दिने ▪ छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ आफ्नो घर, छिमेक, टोल, विद्यालय हरित बनाउनस्थानीयस्तरमा पाइने विभिन्न प्रकारका बोटविरुवा तथा फूलहरूको सूची तयार पार्न	▪ आफ्नो घर, छिमेक, टोल, विद्यालय हरित बनाउनस्थानीयस्तरमा पाइने विभिन्न प्रकारका बोटविरुवा तथा फूलहरू	▪ हरित विद्यालयको नमुना पोस्टर/फोटो/भिडियो देखाइ त्यहाँ प्रयोग भएका फूल, बोटविरुवाको नाम लेख्न लगाउने ▪ विद्यार्थीलाई घर, छिमेक, टोल र विद्यालय हरित बनाउन आवश्यक पर्ने स्थानीय बोटविरुवा र फूलहरूको नाम भन्न र टिपोट गर्न लगाउने	▪ घर तथा विद्यालय हरित बनाउन रोपिने बोटविरुवा, फूलहरूको नाम सोध्ने, लेख्न दिने ▪ नमुना पोस्टर र अवलोकन भ्रमणमा देखिएका हरियाली बनाउन सक्ने बोटविरुवा, फूलहरूको नाम सूची तयार गर्न दिने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				▪ विद्यालय तथा नजिकैको चौकमा हरियाली बनाउन लगाइएका बोटविरुवा र फूलहरूको अवलोकनका लागि छोटो भ्रमण गराउने ▪ कक्षाको टिपोट र अवलोकन भ्रमणबाट प्राप्त घर, छिमेक, टोल र विद्यालय हरित बनाउन आवश्यक बोटविरुवा र फूलहरूको सूची तयार गर्न लगाउने	▪ छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने	
९	प्राकृतिक प्रकोप, विपत तथा जोखिम व्यवस्थापन र सुरक्षा	▪ आफ्नो समुदायमा आइपर्ने विभिन्न खालका प्राकृतिक विपत्तिहरूको सङ्क्षिप्त विवरण तयार पार्न	▪ आफ्नो समुदायमा आइपर्ने विभिन्न खालका प्राकृतिक विपत्तिहरूको सङ्क्षिप्त विवरण (वर्षात, बाढी, डुवान, नदी कटान, भूकम्प, हावाहुरी, आगलागी, शीतलहर आदि)	▪ शिक्षकले विभिन्न प्राकृतिक प्रकोपहरू (भूकम्प, बाढी-पहिरो, हुरी-बतास आदि)को फोटो तथा भिडियोहरू देखाएर प्राकृतिक प्रकोपको सामान्य अवधारणा बताउने ▪ विद्यार्थीलाई आफूले सुनेका, देखेका, वरपर भएका प्राकृतिक प्रकोप र विपत्तिहरूको बारेमा कक्षामा एक आपसमा कुराकानी, संवाद गराएर सोको टिपोट बोर्डमा लेख्ने ▪ आफूले सुनेका जानेका विभिन्न प्राकृतिक विपत्तिहरूको नामको सूची तयार गर्न लगाउने	▪ प्राकृतिक प्रकोपहरू र विपत्तिहरूको नाम सम्बन्धी प्रश्न सोध्ने ▪ आफू वरपर आफूले देखेका, सुनेका प्राकृतिक प्रकोप र विपत्तिहरूको नाम लेख्न दिने ▪ छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने	१०
		▪ विभिन्न कार्यमा सहभागी हुँदा हुन सक्ने विभिन्न जोखिमहरूको विवरण तयार गर्न	▪ विभिन्न कार्यमा सहभागी हुँदा हुन सक्ने विभिन्न जोखिमहरूको विवरण (खेल्दा, काम गर्दा, हिँड्दा, पढ्दा, वरपर डुल्दा आदि)	▪ शिक्षकले विभिन्न काम गर्दा, खेल्दा, हिँडडुल गर्दा, झगडा पर्दा आदि अवस्थामा हुनसक्ने जोखिमहरूसँग सम्बन्धित चित्र, फोटो, भिडियो, पोस्टर आदि प्रदर्शन गरी शारीरिक जोखिमका बारेमा छोटो व्याख्या गर्ने ▪ विद्यार्थीलाई आफूले भोगेका, देखेका, सुनेका विभिन्न शारीरिक जोखिमहरूका विषयमा कक्षामा एक आपसमा संवाद, कुराकानी गराई छोटो विवरण लेख्न लगाउने ▪ दैनिक कामकाजमा, दौडँदा, खेल्दा, हिँडडुल गर्दा	▪ वरपर हिँडडुल गर्दा, खेल्दा आदिमा हुनसक्ने सम्भावित जोखिमहरूको नाम सोध्ने ▪ आफूले भोगेका, सुनेका, देखेका विभिन्न शारीरिक जोखिमहरूको सूची लेख्न दिने ▪ छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				आइपर्ने सम्भावित जोखिमहरूको नामको सूची लेख्न लगाउने र कक्षामा पालैपालो भन्न लगाउने		
		▪ विभिन्न प्राकृतिक विपत्ति तथा जोखिमहरूबाट जोगिने तरिकाहरू बताउन	▪ प्राकृतिक विपत्ति र जोखिमहरूबाट जोगिने तरिकाहरू	▪ शिक्षकले विभिन्न प्राकृतिक प्रकोप र शारीरिक जोखिमहरूबाट जोगिने उपायहरूसँग सम्बन्धित पोस्टर, भिडियो, चित्र आदि प्रदर्शन गरी जोगिने उपायका बारे छोटो व्याख्या गर्ने ▪ विभिन्न उपायहरू (बाढी, भूकम्प, हुरीबतास, लड्ने, गाडीले किच्ने, करेन्ट लाग्ने आदि) भएको सूची सङ्कलन गरी कक्षामा चार्ट प्रस्तुत गर्ने र छलफल, कुराकानी गराउने ▪ प्राकृतिक विपत्ति र शारीरिक जोखिमहरूबाट बच्ने मुख्य मुख्य उपायहरूको बुँदागत सूची लेख्न लगाउने	▪ प्राकृतिक विपत्ति र शारीरिक जोखिमसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोध्ने ▪ जोगिने उपायहरू सोध्ने ▪ प्राकृतिक विपत्ति र शारीरिक जोखिमहरूबाट बच्ने उपायहरूको बुँदागत सूची लेख्न दिने ▪ छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने	

कक्षा ५

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
१	हामी र हाम्रो पथरी शनिश्चरे नगरपालिका	▪ आफ्नो र छिमेकी वडाका टोल/चोक हरूको नाम भन्न र लेख्न	▪ आफ्ना र छिमेकी वडाहरूका टोल/चोकहरूको नाम	▪ शिक्षकले विद्यालय रहेको र छिमेकी कुनै दुई वडाका टोल, चोक आदि सहितको नक्सा र फोटो देखाएर ती क्षेत्रहरूको चिनारी गराउने ▪ विद्यार्थीलाई आफ्ना छिमेकी वडाभित्रका विभिन्न टोल र चौकको नाम भन्न लगाउने र सोको छोटो विवरण लेख्न लगाउने ▪ छिमेकी वडाहरूका विभिन्न टोल र चौकको अवलोकन भ्रमण गराउने र देखेका कुराहरूको टिपोट लेख्न लगाउने	▪ छिमेकी वडाका विभिन्न टोल र चौकको नाम भन्न लगाउने ▪ छिमेकी वडाका टोल र चोकहरूको नाम लेख्न लगाउने ▪ अवलोकन भ्रमणबाट आएका कुराहरूको टिपोट प्रस्तुत गर्न लगाउने ▪ छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने	१५
		▪ आफ्नो र छिमेकी वडाको जनसङ्ख्या, साँध सिमाना र वडा	आफ्नो र छिमेकी वडाको जनसङ्ख्या (लैङ्गिक आधारमा),	▪ शिक्षकले विद्यालय रहेको र छिमेकका वडाको नक्सा (वडा कार्यालयको सिमाना र स्थान सहितको) र छिमेकी दुई वडाहरूको जनसङ्ख्याको लैङ्गिक बनोट तालिका	▪ आफ्नो र छिमेकी वडा कार्यालयको ठेगाना, साँध सिमाना सम्बन्धी प्रश्नहरू सोध्ने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		कार्यालयको ठेगाना बताउन	साँध सिमाना र वडा कार्यालयको ठेगाना बताउन	देखाएर दुवैको चिनारी गराउने ▪ आफ्नो र छिमेकी वडाको साँध सिमाना र वडा कार्यालयको ठेगाना लेख्न लगाउने र जनसङ्ख्याको लैङ्गिक बनोटको तालिका बनाउन लगाउने ▪ आफ्नो र छिमेकी वडा कार्यालयहरूको स्थलगत भ्रमण गराई टिपोट लेख्न लगाउने	▪ आफ्नो र छिमेकी वडा कार्यालयहरूको ठेगाना र साँध सिमाना लेख्न दिने ▪ आफ्नो र छिमेकी वडाको जनसङ्ख्याको लैङ्गिक बनोटको तालिका बनाउन दिने ▪ स्थलगत भ्रमणमा देखिएका कुराहरूको टिपोट कक्षामा प्रस्तुत गर्न दिने ▪ छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ आफ्नो र छिमेकी वडाहरूको स्वास्थ्य केन्द्र, शैक्षिक केन्द्र, सुरक्षा केन्द्र, सार्वजनिक कार्यालय र केन्द्रहरूको नाम बताउन	आफ्नो र छिमेकी वडाहरूको स्वास्थ्य केन्द्र, शैक्षिक केन्द्र, सुरक्षा केन्द्र, सार्वजनिक कार्यालय र केन्द्रहरू	▪ शिक्षकले विद्यालय रहेको र छिमेकी वडा क्षेत्रभित्र रहेका स्वास्थ्य केन्द्र, शैक्षिक केन्द्र, सुरक्षा केन्द्र, सार्जनिक कार्यालय र मुख्य केन्द्रहरू अङ्कित नक्सा देखाउँदै ती स्थलहरूको सामान्य चिनारी गराउने ▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो र छिमेकी वडाभित्र रहेका स्वास्थ्य केन्द्र, शैक्षिक केन्द्र, सुरक्षा केन्द्र, सार्वजनिक कार्यालय, र मुख्य केन्द्रहरूको नाम लेख्न लगाउने ▪ आफ्नो तथा छिमेकी वडाभित्र अवस्थित स्वास्थ्य केन्द्र, शैक्षिक केन्द्र, सुरक्षा केन्द्र, सार्वजनिक कार्यालय, र मुख्य केन्द्रहरूको स्थलगत भ्रमण गराई सामान्य टिपोट गर्न लगाउने	▪ आफ्नो र छिमेकी वडा क्षेत्रभित्रका स्वास्थ्य केन्द्र, शैक्षिक केन्द्र, सुरक्षा केन्द्र, सार्वजनिक कार्यालय, र मुख्य केन्द्रहरूको आदिको नाम भन्न लगाउने ▪ आफ्नो र छिमेकी वडा क्षेत्रमा अवस्थित उपर्युक्त स्थानहरूको नाम लेख्न दिने ▪ आफ्नो र वडा क्षेत्रभित्रका उल्लिखित स्थल र स्थानहरूको सङ्क्षिप्त विवरणको टिपोट कक्षामा प्रस्तुत गर्न दिने ▪ छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ आफ्नो वडा वरपर र छिमेकी वडाभित्रका हाटबजार र खेलमैदान जस्ता सार्वजनिक स्थलको नाम र स्थान बताउन	▪ आफ्नो वडा वरपर र छिमेकी वडाभित्रका सार्वजनिक स्थानहरू	▪ शिक्षकले विद्यालय रहेको र छिमेकका वडाका हाटबजार, खेलमैदान जस्ता सार्वजनिक स्थलहरू अङ्कित नक्सा देखाउँदै तिनीहरूको नाम र अवस्थितिको चिनारी गराउने ▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो र छिमेकी वडाको हाटबजार, खेलमैदान जस्ता सार्वजनिक स्थलको नाम र स्थान लेख्न लगाउने ▪ आफ्नो र छिमेकी वडाका उक्त सार्वजनिक स्थलको	▪ आफ्नो र छिमेकी वडाका हाटबजार र खेलमैदान जस्ता सार्वजनिक स्थलको नाम र स्थान सोध्ने ▪ उक्त वडाहरूका सार्वजनिक स्थलहरूको नाम र स्थानको नाम लेख्न दिने ▪ छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				स्थलगत भ्रमण गराई देखेका महत्त्वपूर्ण कुराहरू टिपोट गर्न लगाउँदै कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने		
		▪ वडा कार्यालयले दिने सेवाहरूको सूची बनाउन	▪ वडा कार्यालयले दिने सेवाहरू	▪ शिक्षकले विद्यालय रहेको र कम्तीमा अरू दुई वटा वडाका वडाध्यक्ष र वडा सदस्यहरूको अलग अलग नाम सूची, चार्ट प्रदर्शन गरी सामान्य चिनारी गराउने ▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो र कम्तीमा अरू दुई छिमेकी वडाहरूका वडाध्यक्ष र वडा सदस्यहरूको नामको अलग अलव सूची लेख्न लगाउने ▪ वडा कार्यालयले दिने सेवाको वडापत्र प्रस्तुत गर्ने ▪ आफ्नो र छिमेकी वडा कार्यालयको भ्रमण गराउने र देखेका मुख्य तथा महत्त्वपूर्ण कुराहरूको टिपोट लेख्न दिने र कक्षामा सुनाउन लगाउने ▪ वडाले दिने मुख्य मुख्य कार्यको सूची लेख्न लगाउने	▪ आफ्नो र छिमेकी वडाका वडाध्यक्ष र सदस्यहरूको नाम सोध्ने ▪ आफ्नो र छिमेकी कम्तीमा दुई वटा वडाका वडाध्यक्ष र सदस्यहरूको अलग अलग नामको तालिका, सूची लेख्न दिने ▪ वडाले दिने सेवाको सूचीकरण गर्न दिने ▪ वडाध्यक्ष र सदस्यको नामसँग सम्बन्धित छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ ट्रेस पेपर प्रयोग गरेर आफ्नो वडाको नक्सा बनाउन।	▪ ट्रेस पेपर प्रयोग गरेर आफ्नो वडाको नक्सा कोर्ने काम।	▪ नगरको सिङ्गो नक्सामा आफ्नो र वरपरका वडाको नम्बरसहितको नक्सा देखाउने र आफ्नो वडा चिनाउने ▪ आफ्नो वडाको मात्र छुट्टै नक्सा देखाएर आफ्नो वडा चिनाउने ▪ नक्सामा आफ्नो विद्यालय देखाउने ▪ ट्रेस पेपर प्रयोग गरेर आफ्नो वडाको नक्सा कोर्ने अभ्यास गराउने ▪ आफ्नो वडाको नक्सामा वडा कार्यालय र आफ्नो विद्यालय, मुख्य स्थानहरू, कार्यालयहरू अङ्कित गर्न लगाउने ▪ ट्रेस पेपर प्रयोग गरेर आफ्नो वडाको वडा कार्यालय र आफ्नो विद्यालय अङ्कित भएको वडाको नक्सा बनाउन गृहकार्य दिने	▪ आफ्नो वडाको आकार र वरपरका वडाको नम्बर सोध्ने ▪ आफ्नो वडाको नक्सा बनाउन दिने र सो नक्सामा वडा कार्यालय र आफ्नो विद्यालयको स्थान देखाउन लगाउने ▪ नक्सा चिन्ने, वडा कार्यालय, आफ्नो विद्यालय नक्सामा भर्ने जस्ता कामहरू गर्न दिने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
२	स्थानीय प्राकृतिक स्रोत र विविधता	▪ वडा क्षेत्र र वरपर जलस्रोतको विविधताबारे वर्गीकरण सहित विवरण बताउन	▪ स्थानीय वडा क्षेत्र र वरपरका जलस्रोतको विविधता (नदीनाला, कुवा, इनार, पोखरी, ट्युववेल, सिमसार, पैनी, कुलो आदि)	▪ शिक्षकले स्थानीयस्तरका विभिन्न जलस्रोतहरूको चार्ट र फोटो प्रदर्शन गरी स्थानीय जलस्रोतको परिचय गराउने ▪ स्रोतको प्रकृतिका आधारमा जलस्रोतको वर्गीकरण गरिएको चार्ट प्रस्तुत गर्दै जलस्रोतको वर्गीकरण तथा व्याख्या गर्ने ▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो वडा र वरपरका जलस्रोतको नाम लेखी तिनको वर्गीकरण (स्रोतको प्रकृतिका आधारमा)को तालिका, सूची तयार गरी कक्षामा पालैपालो भन्न लगाउने ▪ नजिकैका खोला, पोखरी तथा सिमसार क्षेत्रको अवलोकन भ्रमण गराई छोटो टिपोट लेख्न लगाउने ▪ स्थानीय जलस्रोतका बारेमा कक्षा छलफल गराउने	▪ आफू र वरपरको जलस्रोतहरूको पहिचान गरी भन्न लगाउने ▪ स्थानीय जलस्रोतको नाम र वर्गीकरण गरेको चार्ट, तालिका बनाउन दिने ▪ स्थानीय जलस्रोतका बारेमा छोटो विवरण लेख्न दिने ▪ छोटा र बहुवैकल्पिक प्रश्नहरू सोध्ने	१५
		▪ जैविक विविधताको अवधारणा बताउँदै स्थानीय जैविक विविधताबारे बताउन	▪ जैविक विविधताको अवधारणा र स्थानीय जैविक विविधता	▪ शिक्षकले स्थानीय रूपमा पाइने घरपालुवा तथा जङ्गल वरपरका विभिन्न जीवजन्तुको फोटो, चार्ट आदि प्रदर्शन गरी ती जीवजन्तुबारे छोटो चिनारी गराउँदै जैविक विविधताको अवधारणा बताउने ▪ जैविक विवधताको अवधारणा/परिभाषा लेख्न लगाउने ▪ विद्यार्थीलाई स्थानीय जीवजन्तु, पशुपक्षीहरूको बासस्थान, खानेकुरा तथा तिनका क्रियाकलापहरूबारे कक्षामा छलफल गराई टिपोट लेख्न लगाउने, शिक्षकले पृष्ठपोषण दिने ▪ विद्यालय र वरपर (नजिकैको वन क्षेत्र, पार्क, बगैँचा आदि)मा पाइने विभिन्न जीवजन्तु (घरेलु वा जङ्गली)को अवलोकन गर्नका लागि स्थलगत भ्रमण गराई त्यहाँ देखिएका मुख्य मुख्य जीवजन्तुहरूको नाम लेख्न लगाउने तथा महत्त्वपूर्ण कुराहरूको टिपोट लेख्न लगाई कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने	▪ स्थानीय घरेलु र जङ्गली जीवजन्तु, पशुपक्षीहरूको नाम सोध्ने ▪ आफ्नो वरपर पाइने जङ्गली जीवजन्तु तथा पशुपक्षीहरूको नामको सूची तयार गर्न दिने ▪ जैविक विविधताको अवधारणा/ परिभाषा लेख्न दिने ▪ छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		▪ स्थानीय भौगोलिक धारतलीय स्वरूप र माटोको विविधताको परिचय दिन	▪ स्थानीय भौगोलिक धरातलीय स्वरूप र माटोको विविधता	▪ शिक्षकले स्थानीय भौगोलिक (धरातलीय स्वरूप) विविधता (समथर, अग्लो, डाँडो, डोल परेको, खाल्डाखुल्डी भएको आदि) झल्कने विभिन्न फोटो, चित्र, नक्सा आदि देखाइ आफ्नो क्षेत्रको भौगोलिक भिन्नताको चिनारी गराउने ▪ आफ्नो वडा र वरपरको भौगोलिक धरातल र माटोको प्रकृतिको अवलोकन भ्रमण गराई त्यहाँ देखिएका मुख्य मुख्य कुराहरूको विवरण तयार गर्न लगाई कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने ▪ आफ्नो वडा र वरपरको माटोको (फरक फरक माटो)का बारेमा कक्षामा छलफल गराई छोटो टिपोट लेख्न लगाउने ▪ आफूले देखेको, जानेको, अवलोकन भ्रमणमा अवलोकन गरेको आधारमा कक्षामा भौगोलिक धरातल र माटोको विविधताका बारेमा छलफल गराउने र टिपोट लेख्न लगाउने	▪ स्थानीय भौगोलिक धरातल तथा आफ्नो क्षेत्रको धरातलीय स्वरूप र माटोका बारेमा प्रश्नहरू सोध्ने ▪ आफ्नो वरपरको भौगोलिक धरातलीय स्वरूप र माटोको किसिम पहिचान गरी छोटो विवरण लेख्न दिने ▪ छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ माटोमा भएको भिन्नताका आधारमा वर्गीकरण गर्न	▪ स्थानीय माटोमा भएको पृथकताको वर्गीकरण	▪ स्थानीयस्तरमा भएको फरक फरक किसिमको (रङका आधारमा, बनोटका आधारमा, उत्पादनका आधारमा) माटो सङ्कलन गरेर, गर्न लगाएर फरक फरक माटोको चिनारी गराउने (कालो पाँगो माटो, बलौटे पत्थरिलो माटो, रातो, चिम्ट्याइलो माटो, तलैया चिल्लो माटो आदि) ▪ आफ्नो वरपर पाइने विभिन्न किसिमका माटोको नाम लेखी तिनका बारेमा छोटो टिप्पणी लेख्न लगाउने ▪ आफ्नो वरपर पाइने विभिन्न किसिमको माटोको वर्गीकरण गरी तिनको छोटो चिनारी लेख्न लगाउने	▪ वरपर पाइने विभिन्न किसिमको माटोका बारेमा प्रश्नहरू सोध्ने ▪ माटोको प्रकृतिका आधारमा आफ्नो वरपर पाइने माटोको वर्गीकरण गरी तिनको छोटो चिनारी लेख्न लगाउने ▪ माटोको प्रकृति र वर्गीकरण सम्बन्धी छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ स्थानीय मौसम तथा हावापानीको	▪ स्थानीय मौसम तथा हावापानीको विविधता	▪ स्थानीय क्षेत्रमा हुने विविध मौसम तथा हावापानी झल्कने चित्र, पोस्टर, फोटो आदि श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन गरी	▪ आफ्नो वरपरको विभिन्न किसिमका मौसम तथा हावापानीको बारेमा छोटा	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		विविधताको छोटो व्याख्या गर्न		मौसम तथा हावापानीको चिनारी गराउने ▪ आफूले जानेका, अनुभव गरेका आधारमा पृथक पृथक हावापानीका बारेमा कक्षामा समूहगत छलफल गराउँदै शिक्षकले पृष्ठपोषण दिने र छोटो टिपोट लेख्न लगाउने ▪ आफ्नो वरपरको भौगोलिक क्षेत्रमा भएको मौसम तथा हावापानीको भिन्नताका आधारमा वर्गीकरण गरी लेख्न लगाउने, शिक्षकले पृष्ठपोषण गरिदिने	प्रश्नहरू सोध्ने ▪ आफ्नो क्षेत्रमा भएका विभिन्न मौसम र हावापानीको वर्गीकरण सहितको चार्ट लेख्न दिने ▪ छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न लगाउने	
		▪ स्थानीय वनस्पतिको विविधताको परिचय दिन	▪ स्थानीय वनस्पतिको विविधता	▪ शिक्षकले स्थानीयस्तरमा पाइने विभिन्न वनस्पतिहरूको चित्र, फोटो, भिडियो, चार्ट प्रस्तुत गरी वनस्पतिको विविधताको सामान्य चिनारी गराउने ▪ विद्यार्थीलाई स्थानीय रूपमा पाइने रूख, बोटविरुवा, झारपातहरूको अवलोकन भ्रमण गराउने ▪ अवलोकनमा देखिएका र आफूले जानेका विविध रूख, बोटविरुवा र झारपातहरूको नामको सूची तयार गर्न लगाई तिनलाई रूख, बोटविरुवा र झारपातको वर्गीकरण गर्न लगाउने ▪ आफ्नो वडा क्षेत्र वरपर पाइने मुख्य मुख्य वनस्पतिहरूको नाम लेख्न लगाई कक्षामा पालैपालो अगाडि आई भन्न लगाउने	▪ आफ्नो वरपर पाइने विभिन्न वनस्पतिबारे प्रश्न सोध्ने ▪ आफ्नो वरपर पाइने विभिन्न वनस्पतिहरूको नाम लेखी तिनलाई रूख, बोटविरुवा र झारपातमा वर्गीकरण गर्न दिने ▪ आफ्नो वरपर भएका मुख्य मुख्य वनस्पतिहरूको नाम सूची तयार गर्न दिने ▪ छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने	
३	हाम्रो मौलिक संस्कार र सांस्कृतिक विविधता	▪ आफ्नो वडा र वरपरको क्षेत्रका स्थानीय जातजाति, भाषा, धर्मको विवरणबारे सामान्य टिपोट लेख्न	▪ आफ्नो वडा र वरपरको क्षेत्रका स्थानीय जातजाति, भाषा, धर्मको विवरण	▪ आफ्नो वडा क्षेत्रका विभिन्न जातजातिहरूले बोल्ने भाषा र मान्ने धर्मको विवरण चार्टमा प्रस्तुत गरी स्थानीय जातजाति, भाषा र धर्मको सामान्य चिनारी गराउने ▪ शिक्षकले स्थानीय जातजाति, धर्म, भाषाहरूको विवरणका आधारमा मान्ने धर्म र भाषाको जातिगत रूपमा वर्गीकरण गरेको सूची प्रस्तुत गर्दै छोटो व्याख्या गर्ने ▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो घर वरपरका विभिन्न जातजाति,	▪ आफ्नो वडा क्षेत्रका जातजाति, भाषा, धर्मको नाम सोध्ने ▪ आफ्नो वरपर र वडा क्षेत्रमा बसोबास गर्ने विभिन्न जातजाति, भाषा र धर्मको सूची तयार गर्न दिने ▪ आफ्नो भाषा र भर्मका बारेमा छोटो विवरण लेख्न दिने	२०

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				भाषा, धर्मको सामान्य विवरण सङ्कलन गरी कक्षामा पालैपालो प्रस्तुत गर्न लगाउने ▪ आफ्नो वडा क्षेत्रमा रहेका विभिन्न जातजाति, तिनले बोल्ने भाषा र मान्ने धर्मको विवरण, सूची तयार गर्न लगाउने र तिनका बारेमा छोटो व्याख्या गर्न लगाउने र विभिन्न जातिका आआफ्ना भाषामा बोल्न लगाउने	▪ छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न लगाउने	
		▪ आफ्नो वडा र वरपरको क्षेत्रका जन्मदेखि मृत्युसम्मका विभिन्न जातीय संरस्कारहरूको सामान्य परिचय बताउन	▪ आफ्नो वडा र वरपरको क्षेत्रका जातिगत संस्कारहरू	▪ शिक्षकले विद्यालय रहेको वडा र वरपरको क्षेत्रभित्रका विभिन्न जातिहरूको जन्म, मृत्यु संस्कारसँग सम्बन्धित भिडियो, फोटो आदि श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन गरी जातीय संस्कारहरूको सामान्य चिनारी, परिचय, विवरण बताउने ▪ विद्यार्थीलाई आफ्नो वडा र वरपरको क्षेत्रभित्रका विभिन्न जातिहरूको जन्मदेखि मृत्यु संस्कारको सूची तयार गरी कक्षामा प्रदर्शन गरी फलक फरक संस्कारको परिचय दिने ▪ विभिन्न जातजातिका जन्म, मृत्यु, विवाह, व्रतवन्ध जस्ता संस्कारहरूमा आफूले देखेको र सहभागी भएको कुराहरू बारे कक्षामा एक आपसमा छलफल गराएर टिपोट लेख्न लगाउने ▪ आफ्नो वडा र वरपरका क्षेत्रभित्रका विभिन्न जातिहरूका विविध संस्कारहरूको विवरण (जातिगत) तयार गर्न लगाउने	▪ फरक फरक जातिका विविध संस्कारहरूका बारेमा प्रश्नहरू सोध्ने ▪ जन्मका, मृत्युका, विवाहका विभिन्न जातिगत संस्कारहरूको सूची तयार गर्न दिने ▪ विभिन्न जातिहरूका संस्कारलाई जन्म, मृत्यु, विवाह आदिलाई मान्ने फरक फरक तरिकाहरूबारे टिपोट लेख्न दिने ▪ छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	
		▪ आफ्नो वडा र वरपरको क्षेत्रका स्थानीय मेला, चाडपर्वहरूको परिचय सहित विशेषता बताउन	▪ आफ्नो वडा र वरपरका क्षेत्रका मेला, चाडपर्वहरू र तिनका विशेषताहरू	▪ स्थानीय स्तरका विभिन्न चाडपर्व, मेला (दसैँ, तिहार, माघी, उँधौली-उँभौली, ल्होसार, चण्डी पूर्णिमा आदि)का श्रव्यदृश्य सामग्रीको मदतले प्रदर्शन गरी तिनका बारेमा सामान्य परिचय र विशेषता बताउने ▪ विद्यार्थीलाई आआफ्ना विभिन्न चाडपर्व, मेलामा गरेका र देखेका कुराहरूका बारेमा कक्षामा संवाद, कुराकानी गराएर	▪ आफूले मान्ने र वरपरका मानिसहरूले मान्ने चाडपर्व, मेलाहरूबारे प्रश्नहरू सोध्ने ▪ आफूले मान्ने र वरपरका मानिसहरूले मनाउने चाडपर्व र मेलाको विवरण, सूची लेख्न दिने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				शिक्षकले सहजीकरण गर्दै सामान्य टिपोट लेख्न लगाउने ▪ आफ्नो परिवार र वरपर मनाउने चाडपर्व, मेलाको नाम र हुने समयको सूची, विवरण लेख्न लगाउने ▪ विभिन्न चाडपर्व, मेलामा गरिने गतिविधि, क्रियाकलापहरूका बारे एक आपसमा छलफल, कुराकानी संवाद गराएर छोटो टिपोट लेख्न लगाउने	▪ आफूले मनाउने चाडपर्व, मेलामा गरिने मुख्य मुख्य गतिविधि तथा क्रियाकलापका बारेमा लेख्न दिने ▪ विभिन्न छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	
		▪ आफ्नो वडा र वरपरको क्षेत्रका मानिसहरूको वेशभूषा, रहनसहन र जीवनशैलीको परिचय र विशेषता बताउन	▪ आफ्नो वडा र वरपरको क्षेत्रका वेशभूषा, रहनसहन र जीवनशैली	▪ शिक्षकले विद्यालय रहेको वडा र वरपरको क्षेत्रका विभिन्न वेशभूषा, रहनसहन र जीवनशैली झल्कने भिडियो, चित्र, फोटो आदि जस्ता श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन गरी तिनको सामान्य चिनारी र विशेषता बताउने ▪ विद्यार्थीलाई आआफ्नो परिवार र वरपरको भेषभूषा, रहनसहन र जीवनशैलीका बारेमा कक्षामा संवाद, कुराकानी, छलफल गराउँदै शिक्षकको सहजीकरणबाट सामान्य टिपोट लेख्न लगाउने ▪ आफ्नो वडा क्षेत्रका फरक फरक जातजातिका मौलिक भेषभूषा, रहनसहन तथा जीवनशैलीका बारेमा शिक्षकले छोटो व्याख्या मार्फत परिचय गराउने र तिनका विशेषताहरूबारे बताउने ▪ विभिन्न चाडपर्व र मेलामा अवलोकन भ्रमण गराएर भेषभूषा, रहनसहन, खानपान तथा जीवनशैलीका बारेमा परिचय गराउने	▪ आफ्नो वरपर (वडा क्षेत्र)का मानिसहरूको भेषभूषा, रहनसहन र जीवनशैलीका बारेमा प्रश्नहरू सोध्ने ▪ फरक फरक जातजातिका मौलिक भेषभूषा, जीवनशैली र रहनसहनका बारेमा छोटो टिपोट लेख्न दिने ▪ अवलोकन भ्रमणमा देखेका बुझेका कुराहरूको छोटो टिपोट लेख्न दिने र कक्षामा सुनाउन लगाउने ▪ छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ आफ्नो घर, छिमेक, टोल र वडा क्षेत्रका प्रचलित लोक सङ्गीत (बाजा, नृत्य, गीत)	▪ आफ्नो घर, टोल, वडा क्षेत्रको लोक सङ्गीत (लोकबाजा, नृत्य)	▪ आफ्नो वडा क्षेत्रमा प्रचलित लोकसङ्गीत र बाजाको रेकर्ड सुनाउने र नृत्यको भिडियो प्रदर्शन गर्दै सामान्य चिनारी गराउने ▪ आफूले देखेका, सुनेका र गरेका विविध जातजातिका लोकबाजा, गीत तथा नृत्यका बारेमा शिक्षकको सहयोगमा	▪ वडा क्षेत्रमा प्रचलित लोकबाजा, गीत र नृत्यका बारेमा प्रश्नहरू सोध्ने ▪ आफ्नो समुदाय, वडा क्षेत्रका प्रचलित लोकबाजा, गीत र नृत्यहरूको नाम लेख्न लगाउने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		आदिको सामान्य विशेषता सहित चिनारी गराउन	▪	कक्षामा संवाद, कुराकानी र छलफल गराउने र टिपोट लेख्ने र लेख्न लगाउने ▪ विभिन्न चाडपर्व, विवाह आदिमा अवलोकन गराएर त्यसको चिनारी गराउने (धान नाच, बालन नाच, सँगिनी, चण्डी नाच आदि) ▪ आफ्नो वरपर प्रचलित लोकबाजा, नृत्य, गीत आदि बजाउने, गाउने कार्यमा सहभागी गराउने ▪ आफ्नो क्षेत्रमा प्रचलित लोकसङ्गीतहरू (बाजा, नृत्य, गाना)का विशेषताको टिपोट लेख्न लगाउने	▪ छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न लगाउने	
		▪ आफ्नो घर, छिमेक, टोल र वडा क्षेत्रका कला (चित्रकला, मूर्तिकला, काष्ठकला आदि)को परिचय दिन र कला र साहित्यिक व्यक्तित्व पहिचान गरी छोटो विवरण प्रस्तुत गर्न।	▪ आफ्नो घर, टोल, वडा क्षेत्रको कला (चित्रकला, मूर्तिकला, वास्तुकला आदि) को सामान्य चिनारी र साहित्यिक व्यक्तित्वहरू	▪ आफ्नो वरपर वडा क्षेत्रमा भएका मुख्य मुख्य कलाहरू (चित्रकला, मूर्तिकला, काष्ठकला आदि)को फोटो, भिडियो, चित्र आदि देखाएर ती कलाहरूको छोटो चिनारी गराउने ▪ आफ्नो वरपर रहेका कला र साहित्यसँग सम्बन्धित व्यक्तित्वहरूको नाम र फोटो देखाएर चिनारी गराउने, तिनको कला र साहित्यका बारेमा समेत चिनारी गराउने ▪ विभिन्न स्थानीय कला (मूर्तिकला, चित्रकला, काष्ठकला) झल्कने मन्दिर, चैत्य, गुम्बा, पाटी, भवनहरूको अवलोकन भ्रमण गराउने र छोटो टिपोट लेख्न लगाई कक्षामा प्रस्तुत गर्न दिने ▪ स्थानीय कला (काष्ठकला, मूर्तिकला, चित्रकला आदि)को छोटो चिनारी गर्ने टिपोट लेख्न लगाउने	▪ आफ्नो वडा क्षेत्रमा भएका स्थानीय कलाहरू (काष्ठकला, मूर्तिकला, चित्रकला)बारे प्रश्नहरू सोध्ने ▪ स्थानीय कलाहरूको छोटो चिनारी सहितको टिपोट लेख्न दिने ▪ स्थानीय कला र साहित्यिक व्यक्तित्वहरूको नाम र तिनका कृतिहरूको नाम लेख्न दिने ▪ छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने	
४	स्थानीय सामाजिक समस्या, चुनौती र	▪ आफ्नो वडा क्षेत्र र वरपर देखिएका सामाजिक समस्याहरूको	▪ आफ्नो वडा क्षेत्र र वरपर देखिएका सामाजिक समस्याहरू	▪ आफ्नो वडा क्षेत्र र वरपरमा देखिएका सामाजिक समस्याहरूको फोटो, चित्र, पोस्टर, फ्लिप कार्ड, भिडियो आदि प्रदर्शन गर्दै त्यसका बारेमा छोटो विवरण प्रस्तुत गर्ने ▪ आफ्नो वडा र वरपर देखिएका सामाजिक समस्याहरूको	▪ आफ्नो वडा क्षेत्र र वरपरमा देखिएका मुख्य सामाजिक समस्याहरूको नाम सोध्ने ▪ आफ्नो वडा क्षेत्र र वरपरमा देखिएका	८

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
	समाधानका उपायहरू	सूचीकरण गरी छोटो व्याख्या गर्न	▪	सूचीकरण गरी चार्ट मार्फत व्याख्या गर्ने ▪ आफ्नो वडा क्षेत्र र वरपरमा देखिएका सामाजिक समस्याहरूको पहिचान गरी त्यसको छोटो विवरण लेख्न लगाउने	मुख्य सामाजिक समस्याहरूको छोटो विवरण लेख्न दिने ▪ छोटा तथा वस्तुगत प्रकारका प्रश्नहरू सोध्ने तथा लेख्न लगाउने	
		▪ आफ्नो वडा क्षेत्र र वरपर देखिएका सामाजिक समस्याहरूको असर पहिचान गरी सूचीबद्ध गर्न	▪ आफ्नो वडा क्षेत्र र वरपर देखिएका सामाजिक समस्या र असरहरू	▪ आफ्नो वडा क्षेत्र र वरपरमा देखिएका मुख्य सामाजिक समस्याहरूले पारेको असरहरू चार्टबोर्ड मार्फत प्रस्तुत गर्दै त्यसको छोटो विवरण प्रस्तुत गर्ने ▪ आफ्नो वडा क्षेत्र र वरपरमा देखिएका सामाजिक समस्याले पारेको असरहरू एकअर्काबीच कुराकानी तथा संवाद गराउने ▪ उक्त कुराकानीमा उठेका कुराहरूको टिपोट गर्न लगाउने	▪ आफ्नो वडा क्षेत्र र वरपर देखिएका सामाजिक समस्याहरूले पारेका असरहरू सोध्ने ▪ त्यस्ता सामाजिक समस्याले पारेका असरहरूको छोटो विवरण लेख्न लगाउने ▪ छोटा तथा वस्तुगत प्रकारका प्रश्नहरू सोध्ने तथा लेख्न लगाउने	
५	स्थानीय सिप, पेसा, व्यवसाय र प्रविधि	▪ स्थानीय सिप, पेसा र व्यवसायको चिनारी गराउन	▪ स्थानीय पेसा तथा व्यवसायको चिनारी (खाद्यान्न खेती, फलफूल खेती, तरकारी खेती, पशुपक्षी पालन, व्यापार, नोकरी, उद्यम आदि)	▪ आफ्नो वडा क्षेत्र वरपरका मानिसहरूले गर्ने विविध पेसाहरूसँग सम्बन्धित विविध श्रव्यदृश्य सामग्रीहरू प्रदर्शन गरी यहाँको विविध पेसाबारे चिनारी गराउने ▪ व्यापार, घरेलु उद्योग आदि जस्ता स्थानीय व्यवसाय वा व्यवसायसँग सम्बन्धित श्रव्यदृश्य सामग्रीहरू प्रदर्शन गरी चिनारी गराउने ▪ आफ्नो वडा क्षेत्रका घरेलु तथा साना उद्योग, मुख्य मुख्य व्यवसायहरू भएका क्षेत्रमा अवलोकन भ्रमण गराएर त्यहाँ देखेका, बुझेका कुराहरूको टिपोट लेख्न लगाउने ▪ आफ्नो वरपर आफूले देखेका, भ्रमणबाट देखेका, श्रव्यदृश्य सामग्रीबाट चिनेका विविध पेसा, व्यवसायका बारेमा संवाद, कुराकानी, छलफल गराई मुख्य मुख्य पेसा र व्यवसायको नाम टिपोट गराउने	▪ आफ्नो वडा क्षेत्र वरपरका मानिसहरू संलग्न रहेका विविध पेसाहरूका बारेमा प्रश्नहरू सोध्ने ▪ आफ्नो वडा क्षेत्र वरपरका मानिसहरूले सञ्चालन गरेका व्यवसायका बारेमा प्रश्नहरू सोध्ने ▪ आफ्नो वडा क्षेत्रभित्र रहेका विभिन्न पेसा र व्यवासयहरूको नाम सूची तथा छोटो विवरण लेख्न दिने ▪ स्थानीय पेसा र व्यवसायसँग सम्बन्धित छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने	१०

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		▪ वडा क्षेत्र र वरपरका परम्परागत सिपहरूको नाम र चिनारी गराउन	▪ वडा क्षेत्र र वरपरका परम्परागत सिपहरूको चिनारी	▪ विद्यालय रहेको वडा क्षेत्र र वरपर भएका परम्परागत सिपहरू (टपरी गाँस्ने, बत्ती कात्ने, डोको-नाम्लो बुन्ने, चामल केलाउने, सिलाइ बुनाइ, माटाका भाँडा बनाउने, आरन, गहना बनाउने आदि)को फोटो, भिडियो जस्ता श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन गरी परम्पसागत सिपको छोटो चिनारी गराउने ▪ आफ्नो वरपर आफूले देखेका, सुनेका र बुझेका विभिन्न परम्परागत सिपहरूका बारेमा कक्षामा संवाद, कुराकानी, छलफल गराएर त्यहाँबाट आएका कुराहरूको टिपोट लेख्न लगाई पालैपालो प्रस्तुत गर्न लगाउने ▪ आफ्नो वडा क्षेत्र वरपर मानिसहरूले विविध काम गर्दाका परम्परागत सिपहरूको नाम सूची लेखेर भन्न लगाउने ▪ स्थानीय परम्परागत सिपको प्रयोग भएका ठाउँमा छोटो स्थलगत भ्रमण गराई त्यहाँ देखेका कुराको टिपोट लेख्न लगाई कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने	▪ आफूले देखेका, सुनेका, गरेका परम्परागत सिपहरूका बारेमा छोटा प्रश्नहरू सोध्ने ▪ आफ्नो वडा क्षेत्रभित्र रहेका परम्परागत सिपहरूको नाम सूची लेख्न दिने ▪ छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	
		▪ वडा क्षेत्र र वरपरका परम्परागत प्रविधिहरूको नामको सूचीकरण गर्न	▪ वडा क्षेत्र र वरपरका परम्परागत प्रविधिहरू	▪ विद्यालय रहेको वडा क्षेत्र र वरपर देखेका, पाइएका परम्परागत प्रविधिहरू (हलो, ढिकीजाँतो, चर्खा, कोदालो, चाक्ला आदि)को फोटो, भिडियो जस्ता श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन गरी आफ्नो क्षेत्रका परम्परागत प्रविधिका बारेमा चिनारी गराउने ▪ परम्परागत प्रविधिको प्रयोग भएका क्षेत्रको अवलोकन भ्रमण गराएर त्यहाँ देखेका कुराको टिपोट लेख्न लगाउने ▪ आफूले देखेका, सुनेका, भोगेका, प्रयोग गरेका विभिन्न परम्परागत प्रविधिहरूबारे कक्षामा छलफल, संवाद, कुराकानी गराएर त्यसको टिपोट गर्न लगाउने ▪ आफ्नो क्षेत्रमा भएका परम्परागत प्रविधिको नाम तथा त्यसको प्रयोगका बारेमा छोटो विवरण लेख्न लगाउने	▪ परम्परागत प्रविधिहरूसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोध्ने ▪ आफ्नो क्षेत्रमा प्रयोग भएका विभिन्न परम्परागत प्रविधिहरूको नाम सूची लेख्न दिने ▪ परम्परागत प्रविधि र त्यसको नामको सूची बनाउन दिने ▪ परम्परागत प्रविधिसँग सम्बन्धित छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
६	स्थानीय आर्थिक क्रियाकलाप	▪ आफ्नो वडा र वरपरका क्षेत्रका बालीनाली, पशुपक्षी पालन, कृषि औजार आदिको परिचय सहित विवरण बताउन	▪ आफ्नो वडा र वरपरका क्षेत्रका बालीनाली, पशुपक्षी पालन, कृषि औजारहरू	▪ विद्यालय रहेको वडा र वरपरका क्षेत्रमा भएका बालीनाली, पशुपक्षीपालन, कृषि सामग्री औजार आदिको फोटो, भिडियो जस्ता श्रव्यदृश्य सामग्रीहरू प्रदर्शन गरी तिनको उत्पादनका बारेमा व्याख्या समेत गर्दै चिनारी गराउने ▪ स्थानीय कृषि फर्म, पशुपक्षीपालन व्यवसाय आदिको अवलोकन, स्थलगत भ्रमण गराई त्यहाँ देखिएका कुराहरूको टिपोट लेख्न लगाई कक्षामा भन्न लगाउने ▪ आफ्नो वडा क्षेत्र र वरपर भएका बालीनाली, पशुपक्षीपालन, कृषि सामग्री तथा औजार र तिनका उत्पादनहरूको विवरण/सूची लेख्न लगाई कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने ▪ कक्षा छलफल तथा संवाद गराउने	▪ स्थानीय बालीनाली, पशुपक्षीपालन, कृषि सामग्री तथा औजारहरूका बारेमा प्रश्नहरू सोध्ने ▪ स्थानीय रूपमा भएका बालीनाली र पशुपक्षी पालन ताथ कृषि सामग्री र औजार तथा तिनका उत्पादनका विवरण लेख्न दिने ▪ अवलोकन भ्रमणमा देखेका कुराहरूको टिपोट सुनाउन लगाउने ▪ वस्तुगत र छोटा प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	२०
		▪ आफ्नो वडा क्षेत्र र वरपरका मुख्य मुख्य पसलहरूमा खरिद बिक्री हुने वस्तुहरूको वर्गीकरण गरी टिपोट प्रस्तुत गर्न	▪ आफ्नो वडा क्षेत्र र वरपरका मुख्य मुख्य पसलहरूमा खरिद बिक्री हुने वस्तुहरू (खाद्यान्न, पहिरन, शृङ्गार, निर्माण आदि)	▪ विद्यालय रहेको वडा क्षेत्र र वरपरका मुख्य मुख्य पसलहरूको नाम र त्यहाँ खरिद बिक्री हुने मुख्य मुख्य वस्तुहरूको चार्ट, सूची प्रदर्शन गरी चिनारी गराउने ▪ स्थानीय पसलमा खरिद बिक्री हुने विभिन्न वस्तुहरूको सूची तयार गरी तिनीहरूलाई सस्ता वस्तु, सामान्य वस्तु र महँगा वस्तु गरी वर्गीकरण गरिएको चार्ट प्रस्तुत गर्दै वस्तुहरूको वर्गीकरण बताउने ▪ आफ्नो वरिपरि खरिद बिक्री हुने विभिन्न वस्तुहरूको नाम सङ्कलन गर्न लगाई कक्षामा छलफल र संवादबाट वर्गीकरण गर्न लगाउने ▪ आफ्नो स्थानीय बजारमा पाइने विभिन्न वस्तुहरूको सूची तयार गर्न लगाई विद्यार्थी आफैँलाई वर्गीकरण गर्न लगाउने	▪ स्थानीय बजारमा खरिद बिक्री हुने विभिन्न वर्गका वस्तुहरूका बारेमा प्रश्न सोध्ने ▪ स्थानीय बजारमा पाइने विभिन्न वस्तुहरूको सूची तयार गरी तिनलाई वर्गीकरण गर्न दिने ▪ छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने र लेख्न दिने	
		▪ आफ्नो वडा क्षेत्र भित्रका बैङ्क,	▪ आफ्नो वडा क्षेत्र भित्रका बैङ्क, सहकारी र	▪ विद्यालय रहेको वडा क्षेत्रभित्रका विभिन्न बैङ्क, सहकारी संस्था तथा अन्य वित्तीय संस्थाहरूको विवरण सङ्कलन	▪ बैङ्क, सहकारी र वित्तीय संस्थाहरूको नाम र कामका बारेमा सामान्य प्रश्नहरू	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		सहकारी र वित्तीय संस्थाहरूको कार्यका आधारमा वर्गीकरण गरी सामान्य विवरण प्रस्तुत गर्न	वित्तीय संस्थाहरू	गरी तिनको सूची, तालिका र तिनका फोटा तथा भिडियो प्रदर्शन गरी बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाहरूको सामान्य परिचय गराउने ▪ आफ्नो वडा क्षेत्रभित्रका बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाहरूको विवरणका आधारमा बैङ्क, सहकारी र अन्य वित्तीय संस्थाहरू (कार्य प्रकृतिका आधारमा)को वर्गीकरण गरिएको चार्ट प्रदर्शन गरी तिनीहरूको कार्यको पृथकताबारे सामान्य जानकारी गराउने ▪ आफ्नो वडा क्षेत्रभित्रका बैङ्क, सहकारी र वित्तीय संस्थाहरूको अवलोकन भ्रमण गराउने र देखेका कुराहरूको टिपोट गर्न लगाउने ▪ आफ्नो वडा क्षेत्रभित्रका बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाहरूको नामको सूची र वर्गीकरणको चार्ट बनाउन लगाउने	सोध्ने ▪ बैङ्क, सहकारी र अन्य वित्तीय संस्थाको विवरण सङ्कलन गर्न र तिनलाई (कामको प्रकृतिका आधारमा) वर्गीकरणको सूची तयार गर्न दिने ▪ आफ्नो नजिकको बैङ्क, सहकारी संस्थाबारे छोटो विवरण लेखेर ल्याउने काम दिने ▪ छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने र लेख्न लगाउने	
		▪ आफ्नो वडा क्षेत्रभित्रका स्वदेशी तथा वैदेशिक रोजगारीको विवरणका आधारमा त्यसको सामान्य वर्गीकरण गर्न	▪ आफ्नो वडा क्षेत्रभित्रका स्वदेशी तथा वैदेशिक रोजगार	▪ आफ्नो वडा क्षेत्रका बासिन्दाहरूले गर्ने गरेका रोजगारीका विवरण सङ्कलन गरी सोको स्वदेशी र वैदेशिक रोजगारमा वर्गीकरण गरिएको तालिका, चार्ट प्रदर्शन गरी रोजगारीका विषयमा सामान्य व्याख्या गर्ने ▪ स्थानीय रोजगारीको विवरण सङ्कलन गर्न लगाई आय आर्जन भएको विषयमा छलफल, संवाद, कुराकानी गराउने ▪ आफ्नो वरपर वैदेशिक रोजगारमा गएकाहरूको विवरण सङ्कलन गरी त्यसबाट प्राप्त आयका विषयमा सोबारेमा संवाद तथा छलफल गराउने ▪ वैदेशिक र स्वदेशी रोजगारीबाट आय आर्जन भई सहयोग पुगेको विषयमा व्याख्या गर्दै छलफल समेत गराउने ▪ स्वदेशी र विदेशी रोजगारी र आय आर्जनका विषयमा छोटो टिपोट लेख्न लगाउने	▪ रोजगारी (स्वदेशी र वैदेशिक) र आयआर्जन सम्बन्धी प्रश्नहरू सोध्ने ▪ आफ्नो परिवार वरपरबाट रोजगारमा गएका व्यक्तिहरूको र तिनको आयका विषयमा छोटो विवरण लेख्न दिने ▪ स्वदेशी र वैदेशिक रोजगारी र आय आर्जनसँग सम्बन्धित छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने र लेख्न दिने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		▪ आफ्नो वडा र वरपरको क्षेत्रभित्रका पर्यटकीय स्थलहरू र त्यहाँ भएका मनोरञ्जनात्मक वस्तुहरूको नामकरण सहित सूची तयार गर्न	▪ आफ्नो वडा र वरपरको क्षेत्रभित्रका पर्यटकीय स्थलहरू र त्यहाँका मनोरञ्जनात्मक वस्तुहरू	▪ विद्यालय रहेको वडा र वरपरको क्षेत्रभित्रका पर्यटकीय स्थल र त्यहाँ भएका मनोरञ्जनात्मक वस्तुहरूको फोटो, भिडियो देखाउँदै पर्यटक, पर्यटकीय स्थल, पर्यटन व्यवसाय र आयआर्जन सम्बन्धी अवधारणा बताउने ▪ स्थानीय पर्यटकीय/रमणीय स्थलको अवलोकन भ्रमण गराउने र त्यहाँ भएका मनोरञ्जनात्मक वस्तु र स्थलका बारेमा छोटो विवरण लेख्न लगाई कक्षामा भन्न लगाउने ▪ आफू वरपर वडा क्षेत्र र आफूले देखेका पर्यटकीय स्थलको अवलोकनबाट आफूले देखेका वस्तु, अनुभव गरेका कुराहरूका बारेमा कक्षामा संवाद, कुराकानी र छलफल गराउने र सोको टिपोट गर्ने ▪ आफ्नो वडा वरपरका पर्यटकीय स्थल र त्यहाँका मनोरञ्जनात्मक वस्तुहरूको छोटो विवरण लेख्न लगाई कक्षामा भन्न लगाउने	▪ आफ्नो वडा क्षेत्र वरपरका पर्यटकीय स्थल र मनोरञ्जनात्मक वस्तुहरूका बारेमा प्रश्नहरू सोध्ने ▪ आफ्नो वडा र वरपरका पर्यटकीय स्थल र त्यहाँ भएका मनोरञ्जात्मक वस्तुहरूको सूची तयार गर्न दिने ▪ पर्यटकीय स्थल घुम्न जाँदा आफूलाई लागेका कुराहरूका बारेमा छोटो टिपोट लेख्न दिने ▪ पर्यटकीय स्थल र मनोरञ्जनात्मक वस्तुहरूका बारेमा छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने र लेख्न दिने	
७	स्वास्थ्य, सरसफाई, वातावरण संरक्षण र खेलकुद	▪ अस्वस्थ खानेकुरा र अव्यवस्थित आहार विहारबाट स्वास्थ्यमा पर्ने नकारात्मक प्रभावबाट बच्ने उपायहरू बताउन	▪ अस्वस्थ खानेकुरा र अव्यवस्थित आहार विहारबाट स्वास्थ्यमा पर्ने नकारात्मक प्रभावबाट बच्ने उपायहरू	▪ अस्वस्थ मिसावटयुक्त खानेकुराबाट स्वास्थ्यमा परेको असरहरूको विभिन्न फोटो, चित्र तथा भिडियो देखाउने र त्यसको छोटो विवरण बताउने ▪ चार्टको माध्यमबाट अस्वस्थ खानेकुरा, अव्यवस्थित आहार विहारले स्वास्थ्यमा पारेको असर र त्यसबाट बच्ने उपायहरू प्रस्तुत गर्ने र त्यसलाई कापीमा सार्न लगाउने ▪ अस्वस्थ मिसावटयुक्त जङ्क फुडहरूले आफूलाई पारेको असरबारे एकअर्काबीच छलफल तथा कुराकानी गराई त्यसको टिपोट गर्न लगाउने	▪ अस्वस्थ, मिसावटयुक्त, जङ्क फुड, पोचा खानेकुराले स्वास्थ्यमा पारेको नकारात्मक असरहरू सोध्ने ▪ यस्ता खानेकुरा र अव्यवस्थित आहार विहारबाट बच्ने उपायहरू लेख्न लगाउने ▪ आफ्नो घर वरपर पसल र बजारमा पाइने जङ्क, पोचा खानेकुराहरूको सूचीकरण गर्न लगाउने ▪ छोटा तथा वस्तुगत प्रकारका प्रश्नहरू सोध्ने तथा लेख्न लगाउने	२०
		▪ अखाद्य वस्तुहरू (मिसावटयुक्त)	▪ अखाद्य (मिसावटयुक्त) वस्तुहरूको सेवनले	▪ अस्वस्थ तथा अखाद्यमिसावटयुक्त वस्तुहरूको सेवनले लाग्न सक्ने सम्भावित रोगहरूको सूची चार्टका माध्यमबाट	▪ अस्वस्थ, अखाद्य मिसावटयुक्त खानेकुराहरू केके हुन सक्छन्, सोध्ने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		सेवनले लाग्न सक्ने सम्भावित रोगहरूको सूची तयार पार्न	लाग्न सक्ने सम्भावित रोगहरू	प्रस्तुत गर्ने साथै त्यसको छोटो विवरण बताउने ▪ त्यस्ता मिसावटयुक्त अखाद्य वस्तुहरूले आफूलाई पारेको अर तथा लागेका रोगहरू एकअर्काबीच कुराकानी गराई टिपोट गर्न लगाउने ▪ आफूले टिपोट गरेका कुराहरू पालैपालो अगाडि आई भन्न लगाउने	▪ त्यस्ता अखाद्य, मिसावटयुक्त खानेकुराहरूले हाम्रो शरीरमा लाग्न सक्ने सम्भावित रोगहरू केके हुन सक्छन्, सूचीकरण गर्न लगाई सोध्ने ▪ छोटा तथा वस्तुगत प्रकारका प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ सरसफाई र फोहोरमैला व्यवस्थापनका घरायसी तरिकाहरू बताउन	▪ सरसफाई र फोहोरमैला व्यवस्थापनका लागि घरायसी तरिकाहरू	▪ घर वरपर तथा विद्यालयमा देखिने फोहोरमैला (कुहिने, नकुहिने)को चार्टको माध्यमबाट छुट्याएर प्रस्तुत गर्ने ▪ उक्त विवरण सार्न लगाई आफ्नो घर वरपर, भान्साकोठाबाट निस्कने फोहोर (कुहिने र नकुहिने) वर्गीकरण गर्न लगाउने ▪ उक्त फोहोरमैला व्यवस्थापनका घरायसी तरिकाहरू चार्टको माध्यमबाट प्रस्तुत गरी पालैपालो उठेर भन्न लगाउने ▪ आफ्नो घर तथा विद्यालयमा निस्कने उक्त फोहोरमैलाको व्यवस्थापन के कसरी गरिरहेका छन्, आपसी कुराकानी गराउने	▪ फोहोरमैला (कुहिने र नकुहिने)को सूचीकरण गर्न लगाई पालैपालो सोध्ने ▪ उक्त फोहोरमैला व्यवस्थापनका घरायसी तरिकाहरू लेख्न लगाउने ▪ आफ्नो घरको भान्साकोठा तथा घर वरपरका फोहोरहरूको सूची बनाउन लगाई त्यसको व्यवस्थापनका घरायसी तरिकाहरू गृहकार्यका रूपमा गर्न दिने र भोलिपल्ट कक्षामा पालैपालो अगाडि आई भन्न लगाउने ▪ छोटा तथा वस्तुगत प्रकारका प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ नियमित हात धुने, शौचालय प्रयोग र सरसफाईको आवश्यकता तथा महत्त्व बताउन	▪ नियमित हात धुने, शौचालय प्रयोग र सरसफाईको आवश्यकता र महत्त्व	▪ हात धुँदा र शौचालयको प्रयोग र सरसफाई नगर्दा हुने असर झल्किने विभिन्न चित्र, पोस्टर, भिडियो देखाएर त्यसको महत्त्वका बारेमा बताउने ▪ हात धुने र शौचालयको प्रयोग र त्यसको सरसफाइको महत्त्वको सूची प्रदर्शन गरी त्यसबारे कुराकानी, छलफल, संवाद गराउने र टिपोट लेख्न लगाउने ▪ हात धुने र शौचालयको प्रयोगको आवश्यकता तथा महत्त्वको बुँदागत सूची लेख्न लगाउने	▪ नियमित हात धुने, शौचालयको प्रयोग र सरसफाई नगर्दाका असर तथा हात धुने र शौचालयको प्रयोगको महत्त्व सम्बन्धी प्रश्नहरू सोध्ने ▪ सूची तयार गर्न दिने ▪ छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		▪ स्वच्छ पिउने पानीको व्यवस्थापन र प्रयोग नगर्दाका असरहरू बताउन	▪ स्वच्छ पिउने पानीको व्यवस्थापन र प्रयोग नगर्दाका असरहरू	▪ पानी फोहोर हुँदा हुने स्वास्थ्य सम्बन्धी असरहरू झल्किने पोस्टर, भिडियो, फोटो आदि जस्ता श्रव्यदृश्य सामग्री देखाउँदै त्यसको महत्त्वबारे व्याख्या गर्ने ▪ स्वच्छ पिउने पानीको व्यवस्थापन र प्रयोग नगर्दाका असरहरूबारे कक्षामा संवाद, छलफल, कुराकानी गराउँदै टिपोट लेख्न लगाउने र अन्त्यमा त्यसको सूची प्रदर्शन गर्ने ▪ स्वच्छ पिउने पानीको व्यवस्थापन र प्रयोग नगर्दाका असरहरूको सूची तयार गर्न लगाउने	▪ पानी फोहोर हुँदा हुने स्वास्थ्य सम्बन्धी असरहरूबारे प्रश्न सोध्ने ▪ सूची बनाउन लगाउने ▪ छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ विभिन्न स्थानीय खेल र व्यायाममा सहभागी हुँदै तिनको स्वास्थ्य सम्बन्धीफाइदा तथा महत्त्व बताउन	▪ स्थानीय खेल र व्यायाममा सहभागिता र तिनको स्वास्थ्यमा पुग्ने फाइदा तथा महत्त्व	▪ चार्टका माध्यमबाट विभिन्न स्थानीय खेलहरूको सूचीकरण गरेर विद्यार्थीले खेल्न सक्ने खेल तथा व्यायामका तरिकाहरू बताउने ▪ उक्त स्थानीय खेल तथा व्यायामले आफ्नो स्वास्थ्यमा हुने फाइदाहरू चार्टको माध्यमबाट प्रस्तुत गर्ने र सार्न लगाउने ▪ विद्यार्थीहरूलाई स्थानीय खेल र व्यायामको महत्त्व बताउँदै खेल तथा व्यायाममा सहभागी गराउने	▪ स्थानीय खेलहरू केके छन्, सोध्ने ▪ स्थानीय खेल तथा व्यायाममा सहभागी हुँदा आफ्नो स्वास्थ्यमा हुने फाइदाहरू लेख्न लगाउने ▪ खेल तथा व्यायाममा सहभागिताको अवलोकन गरी मूल्याङ्कन गर्ने ▪ छोटा तथा वस्तुगत प्रकारका प्रश्नहरू सोध्ने	
८	भयरहित शान्तिपूर्ण वातावरण र हरित विद्यालय	▪ भयबाट विभिन्न संवेगका कारण उत्पन्न हुने व्यवहार पहिचान गर्न	▪ भयबाट विभिन्न संवेगका कारण उत्पन्न हुने व्यावहारिक परिवर्तन	▪ भयबाट विभिन्न संवेगका कारण उत्पन्न हुने शारीरिक व्यवहारका विभिन् फोटो तथा भिडियोको माध्यमबाट प्रस्तुत गर्ने ▪ त्यस्ता शारीरिक व्यवहारहरूको सूचीकरण चार्ट प्रस्तुत गर्दै सार्न लगाउने ▪ भयबाट विद्यार्थीहरू स्वयमले देखाउने भोगेका व्यवहारहरू (भाग्ने, लुक्ने, नबोल्ने आदि)बारे एकआपसमा कुराकानी गराउने र त्यसको टिपोट गर्न लगाउने	▪ भयबाट हुने विभिन्न संवेगका कारण उत्पन्न हुने शारीरिक व्यवहारहरू केकेस्ता हुन सक्छन्, सोध्ने ▪ त्यस्ता भयबाट उत्पन्न हुने व्यावहारिक प्रस्तुति लेख्न लगाउने ▪ छोटा तथा वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने	१०
		▪ द्वन्द्वरहित शान्तिपूर्ण वातावरणबारे मुख्य	▪ द्वन्द्वरहित शान्तिपूर्ण वातावरणका सूचकहरू	▪ शिक्षकले द्वन्द्वरहित शान्तिपूर्ण वातावरण सृजना सम्बन्धी श्रव्यदृश्य सामग्रीहरू प्रदर्शन गर्ने र त्यसको छोटो	▪ द्वन्द्वरहित शान्तिपूर्ण वातावरणको अवधारणा सम्बन्धी प्रश्न सोध्ने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		मुख्य सूचकहरू बताउन		अवधारणा बताउने ▪ विद्यार्थीलाई घर, कक्षाकोठा तथा विद्यालयमा द्वन्द्वरहित शान्तिपूर्ण वातावरणबाट हुने सामान्य फाइदाहरू लेख्न लगाउने ▪ विद्यालय तथा कक्षाकोठामा द्वन्द्वरहित शान्तिपूर्ण वातावरण सृजना गर्न विद्यार्थीले गर्ने भूमिकाबारे एकआपसमा कुराकानी गराउने	▪ घर, कक्षाकोठा, विद्यालयमा द्वन्द्वरहित शान्तिपूर्ण वातावरण निर्माण गर्दा हुने फाइदाहरू लेख्न लगाउने ▪ छोटा तथा वस्तुगत प्रकारका प्रश्नहरू सोध्ने तथा लेख्न लगाउने	
		▪ आफ्नो घर, परिवार, विद्यालय हरित र मनोरम बनाउन रोपिने बोटविरुवा तथा फूलहरूको सूची तयार गर्न	▪ घर, परिवार, विद्यालय हरित र मनोरम बनाउन रोपिने बोटविरुवा तथा फूलहरू	▪ शिक्षकले चार्ट प्रस्तुत गर्दै आफ्नो घर तथा विद्यालयलाई हरित र रमणीय बनाउन उपलब्ध हुनसक्ने बोटविरुवा तथा फूलहरूको नाम सूचीकरण गरी त्यसको छोटो विवरण बताउने ▪ विद्यार्थीलाई हरित विद्यालयको नमुना फोटो, पोस्टर, भिडियो प्रस्तुत गर्दै त्यसको छोटो जानकारी गराउने ▪ विद्यालय वरपर रोपिएका बोटविरुवा तथा फूलहरूको बगैंचा क्षेत्रमा छोटो अवलोकन भ्रमण गराई त्यहाँका बारेमा छोटो विवरण टिपोट गरी कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने	▪ आफ्नो घर वरपर र विद्यालयलाई हरित बनाउन राख्न सकिने बोटविरुवा र फूलहरूको नाम सोध्ने ▪ त्यस्ता बोटविरुवा र फूलहरूको नामको सूचीकरण गर्न लगाउने ▪ अवलोकन भ्रमणबाट फर्केपछि उनीहरूले देखेका बुझेका बोटविरुवा तथा फूलहरूको नाम लेख्न दिने ▪ छोटा तथा वस्तुगत प्रकारका प्रश्न सोध्ने तथा लेख्न लगाउने	
९	प्राकृतिक प्रकोप, विपत तथा जोखिम व्यवस्थापन र सुरक्षा	▪ विभिन्न खालका प्राकृतिक प्रकोप र विपत्तिहरूबाट हुने नोक्सानीहरूको पहिचान गर्न	▪ विभिन्न खालका प्राकृतिक प्रकोप र विपत्तिहरूबाट हुने नोक्सानीहरू	▪ विभिन्न प्रकारका प्राकृतिक प्रकोप र विपत्ति (बाढी, पहिरो, हावाहुरी, भूकम्प आदि)हरूको फोटो, चित्र, पोस्टर, भिडियो आदि जस्ता श्रव्यदृश्य सामग्री देखाई सोका बारेमा छोटो अवधारणा बताउने ▪ विभिन्न प्रकारका प्राकृतिक प्रकोप र विपत्तिबाट हुन सक्ने सम्भावित नोक्सानिहरूको सूची देखाउँदै टिपोट गर्न लगाउने ▪ प्राकृतिक प्रकोप र विपत्तिका बारेमा आफ्नो घर, छिमेकमा सोधपुछ गरी टिपोट लेख्न लगाउने	▪ विभिन्न सम्भावित प्राकृतिक प्रकोप र विपत्तिहरूका बारेमा प्रश्न सोध्ने ▪ सम्भावित प्राकृतिक प्रकोप र विपत्तिहरूबारे लेख्न लगाउने ▪ प्राकृतिक प्रकोप र विपत्तिहरूका बारेमा आफ्नो घर, छिमेकमा सोधपुछ गरेका कुराहरूको टिपोट लेख्न लगाउने ▪ छोटा तथा वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने र लेख्न दिने	१०

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		▪ विभिन्न कार्यमा सहभागी हुँदा हुनसक्ने सम्भावित शारीरिक जोखिमबाट बच्ने तरिका बताउन	▪ विभिन्न कार्य तथा खेलमा सहभागी हुँदा हुने सम्भावित जोखिमबाट बच्ने तरिका (अनुशासन, सावधानी आदि)	▪ विभिन्न कार्यमा सहभागी हुँदा सम्भावित शारीरिक जोखिमहरूसँग सम्बन्धित फोटो, चार्ट, पोस्टर, भिडियो जस्ता श्रव्यदृश्य सामग्री प्रस्तुत गरी त्यसको छोटो विवरण बताउने ▪ त्यस्ता सम्भावित शारीरिक जोखिमहरूबाट बच्ने तरिका चार्टको माध्यमबाट प्रस्तुत गर्ने ▪ सम्भावित शारीरक जोखिम/घटना र त्यसबाट बच्ने तरिकाहरूका बारेमा एकआपसमा संवाद, कुराकानी, छलफल गराउने र त्यसको छोटो टिपोट गर्न लगाउने	▪ विभिन्न कार्यमा सहभागी हुँदा तथा खेल्दा हुनसक्ने सम्भावित शारीरिक जोखिम तथा घटनाका बारेमा प्रश्न सोध्ने ▪ उक्त कार्यमा सहभागी हुँदा हुनसक्ने सम्भावित शारीरिक जोखिम र बच्ने तरिकाको सूची बनाउन दिने ▪ जोखिम र त्यसबाट ब्चन छोटा तथा वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ विभिन्न कार्यहरूमा सहभागी हुँदाहुन सक्ने शारीरिक जोखिमको नोक्सानी पहिचान गर्न	▪ विभिन्न कार्यहरूमा सहभागी हुँदा हुनसक्ने शारीरिक जोखिम र नोक्सानी	▪ विभिन्न कार्यमा सहभागी हुँदा खेल्दा हुने शारीरिक जोखिम सम्बन्धी फोटो, पोस्टर, चित्र र भिडियो सामग्री प्रदर्शन गर्दै त्यसको छोटो विवरण बताउने ▪ विभिन्न कार्यमा सहभागी हुँदा तथा खेल्दा हुने शारीरिक जोखिम र नोक्सानीका बारेमा एकआपसमा कुराकानी, संवाद, छलफल गराई त्यसको टिपोट गर्न लगाउने ▪ विभिन्न प्रकारका शारीरिक जोखिम र त्यसबाट हुने नोक्सानीहरूको छोटो विवरण लेख्न लगाउने	▪ विभिन्न कार्यमा सहभागी हुँदा तथा खेल्दा हुने शारीरिक जोखिमका बारेमा प्रश्न सोध्ने ▪ त्यस्ता क्रियाकलापमा सहभागी हुँदा हुने सम्भावित शारीरिक नोक्सानीको विवरण लेख्न दिने ▪ छोटो तथा वस्तुगत प्रकारका प्रश्नहरू सोध्ने तथा लेख्न लगाउने	

कक्षा ६

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
१	हामी र हाम्रो पथरी शनिश्चरे नगरपालिका	▪ आफ्नो नगरको भौगोलिक अवस्थिति तथा साँध सिमाना बताउन	▪ आफ्नो नगरको भौगोलिक अवस्थिति र साँध सिमाना	▪ आफ्नो नगरको भौगोलिक अवस्थिति चिनाउन गुगल म्याप र आफ्नो जिल्ला अङ्कित नक्साबाट आफ्नो नगरको साँध सिमाना, अवस्थिति देखाउँदै त्यसको विवरण प्रस्तुत गर्ने (अक्षांश र देशान्तर सहित) ▪ उक्त नक्साको माध्यमबाट त्यहाँको साँध सिमाना लेख्न लगाउने	▪ आफ्नो नगरको भौगोलिक अवस्थिति, साँध सिमाना सम्बन्धी प्रश्न सोध्ने ▪ आफ्नो नगरको साँध सिमाना र अवस्थिति सम्बन्धी विवरण लेख्न दिने ▪ आफ्नो नगरभित्रका सम्पूर्ण वडाहरूको साँध सिमानाबारे सोध्ने	२०

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				▪ आफ्नो नगरको नक्सामा वडा विभाजन सहित त्यहाँको साँध सिमानाबारे सामान्य छलफल गराउने	▪ अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रकारका प्रश्न सोध्ने र लेख्न लगाउने	
		▪ आफ्नो नगरभित्रको जम्मा जनसङ्ख्या (लैङ्गिक आधारमा) को विवरण बताउन।	▪ आफ्नो नगरको लैङ्गिक आधारमा जम्मा जनसङ्ख्या विवरण	▪ आफ्नो नगरको जनसङ्ख्याको चार्ट देखाउँदै लैङ्गिक आधारमा जनसङ्ख्याको विवरणको तुलनात्मक व्याख्या गर्ने ▪ सोही जनसङ्ख्याको लैङ्गिक आधारमा चार्ट, सूची बनाउन लगाउने ▪ नगरको जनसङ्ख्यालाई लैङ्गिक आधारमा वृत्तचित्र, स्तम्भचित्र बनाउन लगाउने	▪ नगर क्षेत्रको जनसङ्ख्याको चार्टका आधारमा लैङ्गिक विवरण सोध्ने ▪ नगर क्षेत्रको जनसङ्ख्याको विवरण (लैङ्गिक आधारमा) चार्ट, वृत्तचित्र बनाउन दिने ▪ अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रकारका प्रश्न सोध्ने र लेख्न लगाउने	
		▪ नगरभित्रका शैक्षिक संस्थाहरूको नाम र स्थानको सूची बनाउन	▪ नगरभित्रका शैक्षिक संस्थाहरू (क्याम्पस तथा सामुदायिक, संस्थागत, धार्मिक विद्यालय र भाषा पाठशालाहरू)	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रमा भएका शैक्षिक संस्थाहरूको चार्ट देखाउँदै तिनको छोटो विवरण बताउने ▪ आफ्नो नगर क्षेत्रका मुख्य मुख्य शैक्षिक संस्थाहरूको नाम र ठेगाना सहित सूची बनाउन लगाउने ▪ आफ्नो नगर क्षेत्रका मुख्य शैक्षिक संस्थाहरूको नाम र स्थान नगरको खाली नक्सामा अङ्कित गर्न लगाउने ▪ नजिकैका अन्य शैक्षिक संस्थाहरूको स्थलगत भ्रमण गराई त्यहाँ देखेका कुराहरू टिपोट गर्न लगाउने	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रका शैक्षिक संस्थाहरूको नाम र स्थान सोध्ने ▪ त्यस्ता संस्थाहरूको छोटो विवरण लेख्न लगाउने ▪ अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रकारका प्रश्न सोध्ने र लेख्न लगाउने	
		▪ नगरभित्रका सामाजिक सङ्घसंस्थाको नाम र स्थानको छोटो विवरण बताउन	▪ नगरभित्रका सामाजिक सङ्घसंस्थाहरू (सामुदायिक अध्ययन केन्द्र, जेसीज, लायन्स क्लब, रेडक्रस, स्काउट, जातीय तथा धार्मिक संस्थाहरू, वन उपभोक्ता समूहहरू आदि)	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रमा भएका सामाजिक सङ्घसंस्थाहरूको चार्ट देखाउँदै तिनको छोटो विवरण बताउने ▪ आफ्नो नगर क्षेत्रका मुख्य मुख्य सामाजिक सङ्घसंस्थाहरूको नाम र ठेगाना सहित सूची बनाउन लगाउने ▪ आफ्नो नगर क्षेत्रका मुख्य सामाजिक संस्थाहरूको नाम र स्थान नगरको खाली नक्सामा अङ्कित गर्न लगाउने ▪ आफ्नो नगर क्षेत्रभित्रका नजिकै रहेका सामाजिक संस्थाहरूको स्थलगत भ्रमण गराई त्यहाँ देखेका कुराहरू	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रका सामाजिक सङ्घसंस्थाहरूको नाम र स्थान सोध्ने ▪ त्यस्ता सङ्घसंस्थाहरूको छोटो विवरण लेख्न लगाउने ▪ अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रकारका प्रश्न सोध्ने र लेख्न लगाउने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				टिपोट गर्न लगाउने		
		▪ आफ्नो नगर क्षेत्रभित्रका सार्वजनिक स्थलहरूको नाम र स्थानहरूको सूची बनाउन	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रभित्रका सार्वजनिक स्थलहरू (पार्क, सडक, खेल मैदान, मठमन्दिर, पाटीपौवा, देवालय, गुम्बा आदि)	▪ नगरको नक्साबाट आफ्नो नगर क्षेत्रभित्रका सार्वजनिक स्थलहरू (पार्क, सडक, खेलमैदान आदि)को नाम र स्थानहरू देखाउँदै छोटो विवरण बताउने ▪ आफ्नो नगर क्षेत्रभित्रका सार्वजनिक स्थलहरूको नाम र स्थानहरूको सूचीकरण गर्न लगाउने ▪ आफ्नो नगर क्षेत्रभित्रका सार्वजनिक स्थलहरूको नाम र स्थान नक्सामा देखाउन लगाउने ▪ नजिकै रहेका सार्वजनिक स्थलहरूमा स्थलगत भ्रमण गराई त्यहाँका महत्त्वपूर्ण कुराहरू टिपोट गर्न लगाउने	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रभित्रका सार्वजनिक स्थलहरूको नाम सोध्ने ▪ आफ्नो नगर क्षेत्रभित्रका सार्वजनिक स्थलहरूको नाम र सूची लेख्न दिने ▪ नगरको नक्सामा आफ्नो नगरको सार्वजनिक स्थलहरूको नाम अङ्कित गर्न लगाउने ▪ अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रकारका प्रश्न सोध्ने र लेख्न लगाउने	
		▪ वडा समितिको गठन प्रक्रिया र तिनले दिने मुख्य मुख्य सेवाहरू बताउन	▪ वडा समितिको गठन प्रक्रिया र मुख्य मुख्य सेवाहरू	▪ आफू बसेको वडा क्षेत्रका वडा समितिको नामको सूचीकरण गरिएको चार्ट प्रस्तुत गर्दै वडा समितिको गठन प्रक्रियाबारे छोटो विवरण प्रस्तुत गर्ने ▪ वडा समितिको गठन प्रक्रिया र आफू बसेको वडा समितिको नामावली लेख्न लगाउने ▪ वडा समितिका मुख्य मुख्य कार्य तथा सेवाहरूको सूची प्रदर्शन गरी छलफल गराउने ▪ वडाको वडापत्रको फोटो देखाइ वडाले दिने सेवाबारे व्याख्या गर्ने ▪ आफ्नो वडा समितिका अध्यक्ष वा सदस्य कुनै एक जनासँग भेटघाट कार्यक्रम गराई वडा समितिबाट सम्पादन हुने कार्य तथा सेवाहरूबारे अन्तरक्रिया गराउने	▪ वडा समितिको गठन प्रक्रियाबारे सोध्ने ▪ आफ्नो वडा समितिको नामावली लेख्न दिने ▪ वडा समितिले दिने मुख्य मुख्य सेवाहरूको सूची बनाउन दिने ▪ वडा समितिका सदस्यहरूसँग भेटघाट गर्दा बुझेका कुराहरू सोध्ने ▪ छोटो उत्तरात्मक, सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक र वस्तुगत प्रकारका प्रश्न सोध्ने र लेख्न लगाउने	
		▪ स्थानीय शासन अन्तर्गत कार्यपालिका, व्यवस्थापिका र	▪ स्थानीय शासनअन्तर्गत व्यवस्थापिका, कार्यपालिका र न्यायपालिकाको	▪ स्थानीय शासन अन्तर्गत स्थानीय नगरसभा, नगर कार्यपालिका र न्यायिक समितिको चार्ट प्रस्तुत गर्दै त्यसको सामान्य विवरण प्रस्तुत गर्ने ▪ उक्त स्थानीय शासन अन्तर्गत नगरसभा, नगर	▪ स्थानीय शासन अन्तर्गत नगरसभा, नगर कार्यपालिका र न्यायिक समितिका बारेमा अति छोटो प्रकारका प्रश्नहरू सोध्ने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		न्यायपालिकाबारे सामान्य जानकारी हासिल गर्न	सामान्य जानकारी (स्थानीय नगरसभा, नगर कार्यपालिका र न्यायिक समिति)	कार्यपालिका र न्यायिक समितिका बारेमा छोटो विवरण लेख्न लगाउने ▪ उक्त विवरण पालैपालो अगाडि आई भन्न लगाउने ▪ नगरपालिकाका पदाधिकारीहरूको नामको सूची प्रदर्शन गर्ने	▪ नगर क्षेत्रभित्रको नगरसभा, नगर कार्यपालिका र न्यायिक समितिका बारेमा छोटो विवरण लेख्न दिने ▪ अति छोटो, छोटो तथा वस्तुगत प्रकारका प्रश्नहरू सोध्ने तथा लेख्न लगाउने ▪ नामको सूची बनाउन दिने	
		▪ ट्रेस पेपर प्रयोग गरी आफ्नो नगरको नक्सा बताउन	▪ ट्रेस पेपर प्रयोग गरी आफ्नो नगरको नक्सा कार्य	▪ आफ्नो नगरको नक्सा देखाउँदै सोही अनुसारको नगरको नक्सा बनाउने तरिका बोर्डमा सिकाउने ▪ ट्रेसिङ पेपर प्रयोग गरी नगरको नक्सा बनाउने अभ्यासमा सहभागी गराउने ▪ बनाएको नक्सा अगाडि ल्याई टाँस्न लगाउने ▪ उनीहरूले गरेको नक्सा कार्य नियालेर पृष्ठपोषण दिने	▪ ट्रेसिङ पेपर प्रयोग गरी नगरको नक्सा बनाउन दिने ▪ नक्सा बनाउन चाहिने औजार तथा सामग्रीहरूको नाम सोध्ने	
२	स्थानीय प्राकृतिक स्रोत र विविधता	▪ स्थानीय प्राकृतिक स्रोतहरूको वर्गीकरण गरी छोटो व्याख्या गर्न	▪ स्थानीय प्राकृतिक स्रोतहरू (जैविक र भौतिक, नवीकरणीय र अनवीकरणीय आदि)	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रभित्रका प्राकृतिक स्रोतहरूका बारेमा वर्गीकरण चार्ट प्रस्तुत गर्दै तिनीहरूको छोटो व्याख्या गर्ने ▪ स्थानीय नगर क्षेत्रभित्रका प्राकृतिक स्रोतहरूको पहिचान गराई त्यसको वर्गीकरण चार्ट बनाउन लगाउने र पालैपालो प्रस्तुत गर्न लगाउने ▪ कक्षाका साथीहरूबीच आफ्नो क्षेत्रका प्राकृतिक स्रोतहरूका बारेमा सामान्य छलफल गराउने	▪ आफ्नो स्थानीय नगर क्षेत्रभित्रका प्राकृतिक स्रोतहरूको नाम सोध्ने ▪ आफ्नो स्थानीय नगर क्षेत्रभित्रका प्राकृतिक स्रोतहरूको सूचीकरण गर्न दिने ▪ अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रकारका प्रश्न सोध्ने र लेख्न दिने	१८
		▪ स्थानीय नगर क्षेत्रका जलस्रोतहरूको पहिचान गरी छोटो विवरण प्रस्तुत गर्न	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रका जलस्रोत सम्बन्धी विवरण (नदी, खोलाखोल्सी, पोखरी, सिमसार, दह, होली)	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रका मुख्य मुख्य जलस्रोतहरूका फोटो, भिडियो आदि प्रदर्शन गरी तिनका बारेमा छोटो व्याख्या गर्ने ▪ आफ्नो नगर क्षेत्रभित्रका जलस्रोतहरूको नाम र स्थान भएको चार्ट प्रस्तुत गरी तिनका बारेमा छोटो विवरण	▪ नगर क्षेत्रभित्रका जलस्रोतहरूको नाम र स्थानका बारेमा प्रश्नहरू सोध्ने ▪ नगर क्षेत्रभित्र भएका जलस्रोतहरूको नाम र स्थानको चार्ट/सूची तयार गर्न दिने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				बताउने ▪ आफ्नो नगर क्षेत्रभित्रका आफूले देखेका, सुनेका जलस्रोतका बारेमा कक्षामा छलफल, संवाद, कुराकानी गराई टिपोट लेख्न लगाउने ▪ नगर क्षेत्रभित्र रहेका जलस्रोतहरूको नाम र स्थानको सूची तयार गर्न लगाउने ▪ नजिकैको मुख्य जलस्रोत क्षेत्रमा अवलोकन भ्रमण गराउने र त्यहाँका महत्त्वपूर्ण कुराहरूको टिपोट लेख्न लगाउने	▪ नगर क्षेत्रभित्रका जलस्रोतहरू मध्ये मुख्य मुख्य जलस्रोतका बारेमा टिपोट लेख्न दिने ▪ अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रकारका प्रश्न सोध्ने र लेख्न दिने	
		▪ स्थानीय जैविक विविधताको पहिचान गरी छोटो व्याख्या गर्न	▪ स्थानीय जैविक विविधता	▪ नगर क्षेत्रभित्र पाइने घरेलु तथा जङ्गली जीवजन्तु, पशुपक्षीहरूको फोटो, भिडियो, चार्ट, पोस्टर देखाई विभिन्न जीवजन्तुका बारेमा छोटो व्याख्या गर्ने (वासस्थान सहित) ▪ आफ्नो वरपर नगर क्षेत्रभित्र पाइने विभिन्न जीवजन्तु, पशुपक्षीहरूका बारेमा (आफूले देखेका, सुनेका आधारमा) कक्षामा संवाद, छलफल, कुराकानी गराउने र टिपोट गर्न लगाउने (वासस्थान सहित) ▪ आफ्नो नगर क्षेत्रमा पाइने विभिन्न जीवजन्तु, पशुपक्षीको नामको वर्गीकरण सहितको सूची तथा तालिका तयार गर्न लगाउने (वासस्थान समेत किरा फट्याङ्ग्रा, जनावर, चराचुरुङ्गी)	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रमा पाइने विभिन्न पशुपक्षी, जीवजन्तुको नाम र वासस्थानका बारेमा प्रश्नहरू सोध्ने ▪ आफूले देखेका, सुनेका, बुझेका नगर क्षेत्रमा पाइने विभिन्न जीवजन्तु, पशुपक्षी आदिको विवरण, सूची बनाउन दिने ▪ नगर क्षेत्रभित्र पाइने विभिन्न जीवजन्तु, जनावर र पशुपक्षीको नाम वासस्थान सहितको वर्गीकृत सूची तयार गर्न दिने ▪ छोटा, अति छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	
		▪ आफ्नो नगरको धरातलीय बनोट र माटोको विविधता बताउन	▪ आफ्नो नगरको धरातलीय बनोट र माटोको विविधता	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रको अग्लो, होचो, उबडखाबड, डोल, डाँडो, गहिरो, खाल्डो भएका विभिन्न धरातलीय स्वरूपको फोटो, चित्र, भिडियो प्रदर्शन गरी त्यहाँको भौगोलिक धरातलीय विविधताका बारेमा व्याख्या, वर्णन गर्ने ▪ नगरका विभिन्न क्षेत्रमा पाइने माटो (रातो माटो, कालो	▪ नगर क्षेत्रभित्रको भौगोलिक विविधताका बारेमा प्रश्नहरू सोध्ने ▪ नगर क्षेत्रको धरातलीय माटोको विविधताबारे प्रश्नहरू सोध्ने ▪ आफ्नो नगर क्षेत्रको विविध धरातलीय स्वरूपको नाम स्थान लेख्न दिने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				माटो, बलौटे पत्थरिलो माटो आदि)को फोटो देखाइ माटोको विविधताबारे छोटो व्याख्या गर्ने ▪ आफ्नो नगर क्षेत्रको भौगोलिक विविधता, माटोको विविधताका बारेमा छलफल, संवाद, कुराकानी गराई छोटो टिप्पणी लेख्न लगाउने ▪ नगर क्षेत्रको भौगोलिक धरातल र माटोको विविधताका बारेमा जानकारीका लागि अवलोकन भ्रमण गराई त्यहाँ भएका, देखेका कुराको छोटो विवरण लेख्न लगाउने	▪ नगर क्षेत्रमा पाइने विभिन्न धरातलीय माटोको नाम तथा स्थान लेख्न दिने ▪ छोटा, अति छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ आफ्नो नगरको वानस्पतिक विविधताको विवरण बताउन	▪ आफ्नो नगरको वनस्पतिको विविधता (रूख, बोटविरुवा, झारपात आदि)	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रभित्रको विविध वानस्पतिक विविधता अन्तर्गत (रूख, बोटविरुवा र झारपात)हरूका फोटा तथा श्रव्यदृश्य सामग्री प्रस्तुत गर्दै उक्त कुराहरूको बारेमा छोटो व्याख्या गर्ने ▪ आफ्नो नगर क्षेत्रभित्र पाइने रूख, बोटविरुवाहरूको सूचीकरण गर्न लगाउने साथै भन्न लगाउने ▪ आफ्नो वरपर तथा नगर क्षेत्रभित्रका आफूले देखेका रूख, बोटविरुवाको नाम एक आपसमा कुराकारनी, संवाद गर्न लगाई सबैलाई टिपोट गर्न लगाउने ▪ नजिकैको वन क्षेत्रका बोटविरुवा, झारपात पाइने क्षेत्रको अवलोकन भ्रमण गराई त्यहाँ देखिएका महत्त्वपूर्ण कुराहरूको टिपोट गर्न लगाउने	▪ आफ्नो घर वरपर तथा नगर क्षेत्रभित्र पाइने विभिन्न वनस्पति (रूख, बोटविरुवा र झारपात) हरूको नाम सोध्ने ▪ त्यस्ता बोटविरुवा र रूखहरूको नाम सूचीकरण गर्न लगाउने ▪ अति छोटा, छोटा तथा वस्तुगत प्रकारका प्रश्नहरू सोध्ने तथा लेख्न लगाउने	
		▪ स्थानीय जडीबुटीको पहिचान गरी पाइने क्षेत्र बताउन	▪ स्थानीय जडीबुटीको पहिचान र पाइने क्षेत्र (निमपत्ता, गुर्जो, पाँच औँले, हाडजोडा, आयोडिन झार, घोडताप्रे, तुलसी आदि)	▪ स्थानीय वासिन्दाले औषधिका रूपमा प्रयोग गरेका जडीबुटीहरू सङ्कलन गरी देखाउँदै तिनको प्रयोग र पाइने सम्भावित स्थानहरूका बारेमा कक्षामा छलफल गराउने ▪ विद्यार्थीहरूलाई आफ्ना अभिभावक र वरपरका मानिसहरूसँग सोधेर गाउँघरमा औषधी, शृङ्गार र पौष्टिक चिजका रूपमा प्रयोग भएका जडीबुटीहरूको नाम	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रभित्र पाइने विभिन्न जडीबुटीहरुको नाम र पाइने सम्भावित स्थानका बारेमा प्रश्नहरू सोध्ने ▪ नगर क्षेत्रमा पाइने मुख्य मुख्य जडीबुटीहरूको नामको सूची तयार गर्न दिने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				सङ्कलन गर्न लगाई सोका बारेमा कक्षा छलफल, संवाद र कुराकानी गर्ने गराउने र तिनको सूची बनाउन लगाउने ▪ जडीबुटीहरूको उपयोगिताका बारेमा शिक्षकले पृष्ठपोषण दिँदै बुँदागत टिपोट लेख्न लगाउने	▪ जडीबुटीको उपयोगिता सम्बन्धी प्रश्नहरू सोध्ने ▪ नगर क्षेत्रभित्र पाइने जडीबुटीहरूको नाम, पाइने स्थान र उपयोगितासँग सम्बन्धित छोटा, अति छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	
		▪ स्थानीय मौसम तथा हावापानीको विविधताको सामान्य परिचय दिन	▪ स्थानीय मौसम तथा हावापानी	▪ गर्मी, जाडो, वर्षात, खडेरी आदि देखिने फोटो, भिडियो, पोस्टर देखाएर मौसम सम्बन्धी सामान्य व्याख्या गर्ने ▪ आफ्नो क्षेत्रमा वरपर नगर क्षेत्रमा हुने विभिन्न मौसम, हावापानीका बारेमा आफूले भोगेका, जानेका, देखेका र सुनेका कुराहरूका बारेमा कक्षामा संवाद, छलफल, कुराकानी गराउने र सो सम्बन्धी टिपोट गर्न लगाउने ▪ नगर क्षेत्रमा पाइने विविध हावापानी, फरक फरक मौसम र सो समयको हावापानीका विषयमा शिक्षकले पृष्ठपोषण दिँदै विद्यार्थीहरूलाई सोका बारेमा लेख्न लगाउने ▪ ठाउँ र समय अनुसारको फरक फरक हावापानी का विषयमा शिक्षकले चार्ट देखाउँदै सूची तयार गर्न लगाउने	▪ ठाउँ ठाउँमा भएको फरक फरक हावापानीका विषयमा प्रश्नहरू सोध्ने ▪ फरक फरक समयको फरक फरक मौसम र हावापानी सम्बन्धी प्रश्नहरू सोध्ने ▪ नगर क्षेत्रमा पाइने विविध मौसम र हावापानीको चार्ट, तालिका, सूची बनाउन दिने ▪ हावापानीको विविधताको भौगोलिक कारण र विविधता सम्बन्धी टिपोट लेख्न लगाउने ▪ अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	
३	हाम्रा मौलिक संस्कार र सांस्कृतिक विविधता	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रका जातजाति, भाषार धर्मको पहिचान गरी त्यसको छोटो विवरण बताउन	स्थानीय नगर क्षेत्रका जातजाति, भाषा, धर्म र संस्कृति (जाति : राई, लिम्बू, तामाङ, मगर, गुरुङ, धिमाल, महतो, साह, उराव, सतार, चन्द्रवंशी, तेली, राजवंशी, ऋषिदेव,	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रमा रहेका मुख्य मुख्य जातजाति, भाषा, धर्म उल्लेख भएको चार्ट, सूची, विवरण प्रस्तुत गर्दै नगरमा भएका विविध जातजाति, भाषा र धर्मको सामान्य परिचय गराउने ▪ केही जातिका मौलिक संस्कृति झल्कने चित्र, फोटा, भिडियो प्रदर्शन गरी विविध संस्कृतिका बारेमा छोटो व्याख्या गर्ने ▪ आफ्ना अभिभावक र वरपरका छरछिमेकीसँग सोधेर,	▪ नगर क्षेत्रका विभिन्न जातजाति, भाषा र धर्मका बारेमा प्रश्नहरू सोध्ने ▪ नगर क्षेत्रमा बसोबास गर्ने जातजाति, भाषा र धर्मको सूचीकरण गर्न दिने ▪ नगर क्षेत्रका मुख्य मुख्य मौलिक संस्कृतिहरूको सूची बनाउन दिने ▪ छोटा, अति छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने	१७

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
			शर्मा, पासवान आदि। भाषा : राई, लिम्बू, तामाङ, मगर, गुरुङ, धिमाल आदि। धर्म : हिन्दु, बौद्ध, इसाई, किरात, सत्यहाङमा, जैन, इस्लाम, प्राकृत आदि)	आफूले जाने बुझेका आधारमा र आपसमा छलफल र संवाद गरेर नगर क्षेत्रभित्र भएका विविध जातजाति, भाषा र धर्मको सूची बनाई कक्षामा सुनाउन लगाउने ▪ आफ्ना वरपर आफूले जानेका, सुनेका र देखेका मौलिक संस्कृतिहरूका विषयमा कक्षामा छलफल, कुराकानी, संवाद गराई टिपोट लेख्न लगाउने		
		▪ आफ्नो नगर क्षेत्रका परम्परागत मौलिक संस्कारहरूको पहिचान गरी छोटो व्याख्या गर्न	▪ नगर क्षेत्रका परम्परागत मौलिक संस्कारहरू (जन्म, मृत्यु, विवाह, पास्नी, चूडाकर्म, बेल विवाह, न्वारन, छेवर, पास्नी, बेलविवाह, घेवा, चारकलम, निम्दामणि, छटीयार, बोधीधक, घरदेख, कुम्रोन, आदि)	▪ नगर क्षेत्रका केही मुख्य मुख्य जातिहरूको जन्म, मृत्यु र विवाह जस्ता संस्कारहरू झल्कने भिडियो, फोटो, पोस्टर, चित्र आदि देखाउँदै त्यस्ता विविध संस्कारहरूको छोटो परिचय दिने ▪ परम्परागत मौलिक संस्कारहरूका बारेमा गाउँघरका बुढापाकाहरूसँग सोधपुछ गरी टिपोट गरेर कक्षामा ल्याउन लगाउने र छलफल, संवाद तथा कुराकानी गराउँदै टिपोट लेख्न लगाउने ▪ विद्यालय वरपरका मौलिक संस्कारसँग सम्बन्धित कार्यक्रममा लगेर देखाइ, अवलोकन गराइ सोका बारेमा लेख्न लगाउने ▪ आफ्नो नगर क्षेत्रका मानिसहरूका मुख्य मुख्य संस्कारहरूको नामको सूची लेख्न लगाउने, तिनको सामान्य परिचय समेत लेख्न लगाउने	▪ नगर क्षेत्रका परम्परागत मौलिक संस्कारहरूसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोध्ने ▪ आफ्नो नगर क्षेत्रभित्रका विभिन्न जातजातिका प्रचलित मौलिक संस्कारहरूको सूची लेख्न दिने ▪ प्रचलित मौलिक संस्कारहरूको सामान्य परिचय लेख्न दिने ▪ अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रकारका प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ आफ्नो नगर क्षेत्रका प्रचलित मौलिक मेला तथा चाडपर्वहरू र	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रका प्रचलित मौलिक मेला तथा चाडपर्वहरू र धार्मिक कार्यहरूको	▪ नगर क्षेत्रका मौलिक मेला तथा चाडपर्व, धार्मिक कार्य आदिको फोटो, भिडियो जस्ता श्रव्यदृश्य सामग्रीको प्रदर्शन गरी प्रचलित मेला, चाडपर्व र धार्मिक कार्यको बारेमा छोटो परिचय दिने	▪ नगर क्षेत्रभित्र प्रचलित मेला, चाडपर्व र धार्मिक कार्यक्रहरूको नाम र त्यहाँ गरिने मुख्य मुख्य क्रियाकलापहरूको बारेमा मौखिक प्रश्नहरू सोध्ने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		धार्मिक कार्यहरूको पहिचान गरी विवरण प्रस्तुत गर्न	पहिचान (दहीधाप मेला, चण्डी पर्व मेला, उँधौली, उँभौली, दसैँ, तिहार, चैते दसैँ , दसैँ, तिहार, माघी, ल्होसार, उँधौली-उँभौली, क्रिसमस, जितीया, सिरुवा पावनी, माघी, होली, छठ, चण्डी पूर्णिमा, पार्वा, सिरिजात, जात्री, अखडा पूजा, तीज, चैते दसैँ, जनै पूर्णिमा, गाईजात्रा, हिले जात्रा आदि)	▪ आफ्नो वरपर हुने मेला, चाडपर्व र धार्मिक कार्यमा सहभागी गराइ त्यहाँ भएका मुख्य मुख्य गतिविधिको टिपोट लेख्न लगाउने ▪ नगर क्षेत्रभित्र प्रचलित मेला, चाडपर्व तथा धार्मिक कार्यको नाम र सामान्य विवरण लेख्न लगाउने ▪ चाडपर्व वा धार्मिक कार्यसम्बन्धी अभिनय गराउँदै छोटो संवाद वा नाटक गराउने	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रका प्रचलित मेला, चाडपर्व र धार्मिक कार्यहरूको सूची र त्यहाँ गरिने मुख्य मुख्य क्रियाकलापको चार्ट, तालिका, सूची तयार गर्न दिने ▪ अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रकारका प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	
		▪ आफ्नो नगर क्षेत्रका जनजीवनको वेशभूषा, रहनसहन र जीवनशैलीको पहिचान गरी सामान्य विवरण बताउन	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रका जनजीवनको वेशभूषा, रहनसहन र जीवनशैली (दौरा-सुरुवाल, पेन्ट, सुट, कोट, पाइजामा, सारी-चोलो, बोना, चोका, पेटानी, घलेक, धारी तेपाना, धोती पन्ची, लुङ्गीपन्ची, लेहेङ्गा चोली, पगरी, कछाड आदि)	▪ नगर क्षेत्रका मुख्य मुख्य जातजातिहरूको वेषभूषा र रहनसहन झल्कने भिडियो, फोटो, पोस्टर प्रदर्शन गर्दै तिनका बारेमा सामान्य विवरण बताउने ▪ स्थानीय नगर क्षेत्रको जनजीवन, वेषभूषा, रहनसहन र जीवनशैलीका बारेमा पृष्ठपोषण, जानकारी, व्याख्या गर्दै आपसमा छलफल, कुराकानी, संवाद गराउने ▪ नगर क्षेत्रको वेषभूषा, रहनसहन र जीवनशैली झल्कने विभिन्न मेला, चाडपर्व, धार्मिक कार्यमा अवलोकन गर्न लगाएर टिपोट लेख्न लगाउने ▪ नगर क्षेत्रका मौलिक वेषभूषा, रहनसहन र जीवनशैलीका बारेमा छोटो विवरण लेख्न लगाउने	▪ नगर क्षेत्रका विभिन्न वेषभूषा, रहनसहन र जीवनशैलीसँग सम्बन्धित मौखिक प्रश्नहरू सोध्ने ▪ नगर क्षेत्रका विविध जातिका वेशभूषा, रहनसहन र जीवनशैलीका बारेमा छोटो विवरण लेख्न दिने ▪ आफूले देखेका मेला, पर्व र चाडबाड तथा धार्मिक कार्यमा वेशभूषा, शैलीका बारेमा लेख्न दिने ▪ स्थानीय वेशभूषा, रहनसहन र जीवनशैलीसँग सम्बन्धित अति छोटा,	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				▪ शिक्षकको सहयोगमा विद्यार्थीलाई आआफ्ना जातीय वेशभूषा/ पहिरनमा सांस्कृतिक कार्यक्रम गर्न लगाउने	छोटा र वस्तुगत प्रकारका प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	
		▪ आफ्नो नगर क्षेत्रका प्रचलित मौलिक लोकसङ्गीतहरूको टिपोट तयार गर्न	स्थानीय नगर क्षेत्रमा प्रचलित मौलिक लोकसङ्गीतहरू (लोकबाजा : पञ्चेबाजा, ढोल, च्याब्रुङ, ऊर्नी, झ्याम्टा, गुमना, गुन्जाइ, हार्मोनियम, मादल, डिगा, खैँजडी, डम्फू, मुरली, आदि) लोकगीत : भजन, पालम, जटाजटिम, धुमरा, आदि लोकनृत्य: धाननाच, लाठीनाच, देवीनाच, चण्डीनाच, मारुनी नाच आदि)	▪ नगर क्षेत्रमा प्रचलित मौलिक लोकसङ्गीत, बाजागाजा, नृत्य झल्कने श्रव्यदृश्य सामग्रीहरू प्रदर्शन गरी मौलिक लोकसङ्गीत (नृत्य, गाना, बाजा)का बारेमा परिचित गराउने ▪ नजिकै कुनै कार्यक्रमहरू भएका ठाउँमा बजाइने बाजा, गाना तथा नृत्यको अवलोकन भ्रमण गराई त्यहाँ देखेका कुराहरूको टिपोट लेख्न लगाउने, सहभागी समेत गराउने ▪ आफ्नो नगर क्षेत्रभित्र प्रचलित लोकसङ्गीत (बाजा, नृत्य, गाना)को सूची तयार गर्न लगाई कक्षामा पालैपालो भन्न लगाउने (प्रयोग गर्ने समय र स्थान समेत) ▪ विद्यार्थीहरूबीच स्थानीय लोकसङ्गीत सम्बन्धी प्रतियोगिता गराउने	▪ लोकसङ्गीतसँग सम्बन्धित मौखिक प्रश्नहरू सोध्ने ▪ स्थानीय प्रचलित मौलिक लोकसङ्गीतका नामको सूची तयार गर्न दिने ▪ प्रचलित लोकसङ्गीतको प्रयोग गर्ने स्थान र समयको सूची बनाउन दिने ▪ अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रकारका प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ आफ्नो नगर क्षेत्रका प्रचलित कलाहरूको पहिचान गरी छोटो विवरण बताउन।	स्थानीय नगर क्षेत्रको प्रचलित कला (हस्तकला : हातले बनाएका घरायसी सामानहरू चित्रकला : स्थानीय रूपमा बनाइने चित्रहरू	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रभित्रका प्रचलित हस्तकला, मूर्तिकला, चित्रकला, काष्ठकला झल्कने भिडियो, फोटो, चित्र प्रदर्शन गरी स्थानीय प्रचलित कलाका बारेमा छोटो व्याख्या गर्ने। स्थानीय कलाको विवरण समेत प्रस्तुत गर्ने ▪ स्थानीय कला झल्कने मन्दिर, देवस्थल, सामुदायिक भवन, सार्वजनिक भवन आदिको अवलोकन भ्रमण गराई सोका बारेमा छोटो विवरण लेख्न लगाई कक्षामा भन्न	▪ स्थानीय कलासँग सम्बन्धित मौखिक प्रश्नहरू सोध्ने ▪ नगर क्षेत्रमा प्रचलित विभिन्न कलाहरूको विवरण, सूची लेख्न दिने ▪ अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रकारका प्रश्नहरू सोध्ने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
			मूर्तिकला : विभिन्न ढुङ्गा, माटो, सिमेन्टका मूर्तिहरू काष्ठकला : काठमा निर्मित ढोका, ठेकी, बाकस, हर्पे, पलङ आदि)	लगाउने ▪ आफ्नो नगर क्षेत्रमा भएका स्थानीय कलाहरूको सूची तयार गर्न लगाई कक्षामा भन्न लगाउने		
४	स्थानीय सामाजिक समस्या, चुनौती र समाधानका उपायहरू	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रभित्र देखिएका मुख्य मुख्य सामाजिक समस्याहरूको पहिचान गरी त्यसको छोटो विवरण प्रस्तुत गर्न	▪ नगर क्षेत्रभित्रका मुख्य मुख्य सामाजिक समस्याहरू (मद्यपान, लागुपदार्थ दुर्व्यसन, झैझगडा, हल्लाखल्ला, छुवाछुत, अन्धविश्वास, लैङ्गिक विभेद, बेरोजगारी, कुरीति, कुसंस्कार, अशिक्षा, गरिबी, सुकुमवासी तथा अव्यवस्थित बसोबास, भुटानी शरणार्थी, लागुपदार्थ दुर्व्यसन, मद्यपान, वन फँडानी तथा अतिक्रमण आदि)	▪ नगरका सामाजिक समस्या देखिने खालका चित्र, पोस्टर, फोटो, भिडियो आदि देखाउँदै सामाजिक समस्याहरूसँग पहिचान गराउने ▪ नगरका मुख्य मुख्य सामाजिक समस्याहरूबारे कक्षामा छलफल, कुराकानी, संवाद गराई उक्त सामाजिक समस्याका टिपोट गर्न लगाउने ▪ आफ्नो नगर क्षेत्रमा देखिएका मुख्य मुख्य समस्याहरू सङ्कलन गरेर बनाइएको सूची प्रदर्शन गरी उक्त समस्याहरूको छोटो व्याख्या गर्ने ▪ आफ्नो नगरमा देखिएका सामाजिक समस्याहरूको सूची तयार गरी कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने	▪ नगरका विभिन्न सामाजिक समस्याहरूका बारेमा मौखिक प्रश्नहरू सोध्ने ▪ आफूले देखे, भोगेका विविध सामाजिक समस्याहरूको बारेमा सङ्क्षिप्त टिपोट लेख्न दिने ▪ नगरका प्रमुख सामाजिक समस्याहरूका बारेमा सूची तयार पार्न लगाउने ▪ नगरका सामाजिक समस्याहरूका बारेमा अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रकारका प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	८
		▪ नगर क्षेत्रमा देखिएका सामाजिक समस्याले समाजमा	▪ नगर क्षेत्रमा देखिएका सामाजिक समस्याले समाजमा पारेका	▪ नगर क्षेत्रमा देखिएका प्रम्ख सामाजिक समस्याले समाजमा पारेको असरका बारेमा विद्यार्थीहरूबीच सामुहिक छलफल गराउँदै शिक्षकद्वारा पृष्ठपोषण, सहजीकरण प्रदान	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रभित्र देखिउका मुख्य मुख्य सामाजिक समस्याहरूले समाजमा पारेका असरहरूका बारेमा प्रश्न सोध्ने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		पारेका असरहरू बताउन	असरहरू (आर्थिक, सामाजिक, शैक्षिक, वातावरणीइ आदि क्षेत्र)	गर्ने र मुख्य मुख्य कुराहरूको बोर्डमा टिपोट गर्ने ▪ सामाजिक समस्याले समाजमा पारेका विविध असरहरूको बुँदागत सूची तयार गरी कक्षामा प्रस्तुत गर्ने र छोटो व्याख्या गर्ने ▪ आफ्नो नगर क्षेत्रमा देखिएका मुख्य मुख्य सामाजिक समस्याहरूले समाजमा पारेको असरको सूची लेख्न लगाउने	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रभित्र देखिएका सामाजिक समस्याहरूको सूची बनाउन दिने ▪ उपर्युक्त शीर्षकमा अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	
५	स्थानीय पेसा, व्यवसाय र प्रविधि	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रका मानिसहरूका परम्परागत (रैथाने) पेसा तथा व्यवसायहरूको पहिचान गरी छोटो विवरण बताउन	नगर क्षेत्रका मानिसहरूको परम्परागत (रैथाने) पेसा तथा व्यवसाय (डोको बुन्ने, गुन्द्री बुन्ने, पिरा बुन्ने, नाम्लो बुन्ने, टपरी बुन्ने, पेटानी बनाउने, बाँसका सामानहरू बनाउने, फलामको काम, गहना बनाउने, जनै बाट्ने, धागो कात्ने, कपडा-टोपी- स्वेटर बुन्ने, जाल बुन्ने आदि)	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रका मानिसहरूले गर्ने परम्परागत पेसा तथा व्यवसायहरूको फोटो तथा श्रव्यदृश्य सामग्रीहरू प्रस्तुत गर्दै त्यसको छोटो विवरण बताउने ▪ स्थानीय नगर क्षेत्रका मानिसहरूले गर्ने विभिन्न परम्परागत पेसा तथा व्यवसायहरूको सूचीकरण गर्न लगाउने र कक्षाकोठामा अगाडि आई भन्न लगाउने ▪ स्थानीय नगर क्षेत्रका मानिसहरूको रैथाने पेसाहरूको सूचीकरण गर्न लगाउने र भन्न लगाउने ▪ आफ्नो विद्यालय वरपरका विभिन्न परम्पसागत पेसा तथा व्यवसायमा संलग्न व्यक्तिहरूले गरेका कार्यहरू देखाउन स्थलगत भ्रमण गराई परियोजना कार्यका रूपमा टिपोट लेख्न लगाई कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रमा गरिने परम्परागत पेसा तथा व्यवसाय र रैथाने पेसाको नाम सोध्ने ▪ त्यस्ता परम्परागत पेसा र रैथाने पेसाहरूको वर्गीकरण गरी सूची तयार गर्न दिने ▪ परियोजना कार्यबाट टिपोट भएका महत्त्वपूर्ण कुराहरू सोध्ने ▪ अति छोटा, छोटा तथा वस्तुगत प्रकारका प्रश्नहरू सोध्ने र लेख्न दिने	१४
		▪ स्थानीय नगर क्षेत्रभित्रका परम्परागत सिपको पहिचान गरी त्यसको छोटो विवरण	▪ नगर क्षेत्रभित्रका परम्परागत सिपको विवरण (माछा मार्ने, बाजा बजाउने, पुरेत्याइँ, औजारहरू	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रभित्रका परम्परागत सिप र त्यसबाट उत्पादन भएका वस्तुहरूको फोटो तथा श्रव्यदृश्य सामग्री प्रस्तुत गर्दै त्यसका बारेमा छोटो व्याख्या गर्ने ▪ स्थानीय नगर क्षेत्रभित्रका परम्परागत सिप र त्यसबाट उत्पादन भएका वस्तुहरूको सूचीकरण गरी चार्ट मार्फत प्रस्तुत गर्ने	▪ आफ्नो घर तथा नगर क्षेत्रमा प्रयोग हुँदै आएका परम्परागत सिप र त्यसबाट उत्पादान भएका वस्तुहरूका बारेमा सोध्ने ▪ त्यस्ता परम्परागत सिप र त्यसबाट	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		बताउन	बनाउने, गरगहना बनाउने, भाँडाकुँडा बनाउने, सूचीकारी, फेरी लगाउने, कुचीकारी, आदि)	▪ आफ्नो घर तथा नगर क्षेत्रमा परम्परागत सिपको प्रयोग गरी उत्पादन गरिएका वस्तुहरूका बारेमा आपसी छलफल, संवाद गराई कापीमा टिपोट गर्न लगाउने ▪ नजिकै कुनै जातीय सङ्ग्रहालय भए उक्त परम्परागत सिप र उत्पादित वस्तुहरूका बारेमा जानकारी गराउन अवलोकन भ्रमण गराउने	उत्पादन भएका वस्तुहरूको सूचीकरण गर्न दिने ▪ अवलोकन भ्रमणमा देखेका कुराहरू सोध्ने ▪ अति छोटा, छोटा तथा वस्तुगत प्रकारका प्रश्नहरू सोध्ने र लेख्न दिने	
		▪ स्थानीय परम्परागत सिपको आधुनिक रूपान्तरणको सामान्य अवस्था बताउन	▪ स्थानीय परम्परागत सिपको आधुनिक रूपान्तरण	▪ स्थानीय परम्परागत सिपबाट रूपान्तरित आधुनिक सिप तथा प्रविधि झल्काउने विभिन्न श्रव्यदृश्य सामग्रीहरू तथा नमुना र वास्तविक वस्तु ल्याई रूपान्तरित सिप र प्रविधिको अवधारणा दिलाउने ▪ त्यस्ता परम्परागत सिपबाट रूपान्तरित भएका आधुनिक सिप र प्रविधिहरू एक आपसमा कुराकानी र छलफल गराई टिपोट गर्न लगाउने ▪ उक्त टिपोट गरेका कुराहरू सूचीकरण गरी पालैपालो अगाडि आई भन्न लगाउने	▪ स्थानीय परम्परागत सिपबाट रूपान्तरित आधुनिक सिप तथा प्रविधिबारे सोध्ने ▪ त्यस्ता सिप र प्रविधिहरूबारे टिप्पणी लेख्न दिने ▪ अति छोटा, छोटा तथा वस्तुगत प्रकारका प्रश्नहरू सोध्ने र लेख्न दिने	
		▪ स्थानीय नगर क्षेत्रभित्रका परम्परागत प्रविधिको पहिचान गरी छोटो चित्रण गर्न	▪ नगर क्षेत्रभित्रका परम्परागत प्रविधि (ढिकी, जाँतो, हलो, कोदालो, ठेकी, हँसिया, सिलौटो, खुन्ती (कपडा बुन्ने तान), खल, ओखली, चर्खा आदि)	▪ स्थानीय परम्परागत प्रविधिहरू सम्बन्धी फोटो तथा श्रव्यदृश्य सामग्रीहरू प्रदर्शन गर्दै त्यसका बारेमा छोटो चर्चा गर्ने ▪ त्यस्ता स्थानीय परम्परागत प्रविधिहरूको सूची चार्ट मार्फत देखाउने ▪ आफ्नो घर तथा नगर क्षेत्रमा देखेका परम्परागत प्रविधिहरूको नाम सूचीकरण गर्न लगाउने र त्यसका बारेमा छोटो विवरण भन्न लगाउने ▪ कुनै जातीय सङ्ग्रहालय भएमा स्थलगत भ्रमणमा लगी अवलोकन गराई त्यहाँ भएका कुराहरूको विवरण टिपोट गर्न लगाउने	▪ स्थानीय परम्परागत प्रविधिहरूको नाम सोध्ने ▪ त्यस्ता स्थानीय परम्परागत प्रविधिहरूको सूचीकरण गर्न लगाउने ▪ स्थलगत भ्रमणमा देखेका कुराहरू सोध्ने ▪ अति छोटा, छोटा तथा वस्तुगत प्रकारका प्रश्नहरू सोध्ने र लेख्न लगाउने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		▪ नगर क्षेत्रका परम्परागत प्रविधिको रूपान्तरणसँग आधुनिक प्रविधिको प्रयोगको अवस्था बताउन	▪ नगर क्षेत्रमा परम्परागत प्रविधिको रूपान्तरणसँग आधुनिक प्रविधिको प्रयोग	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रभित्रका परम्परागत प्रविधिक रुपान्तरित भएका आधुनिक प्रविधिहरूको फोटो, भिडियो, चित्र, पोस्टर, नमुना आदि प्रदर्शन गर्दै परम्परागत प्रविधि र रुपान्तरित प्रविधिबीचको सामान्य सम्बन्धका बारेमा छोटो व्याख्या गर्ने ▪ आफूले देखेका, सुनेका, भोगेका परम्परागत प्रविधिहरू आधुनिक प्रविधिमा रूपान्तरित भएका प्रविधिहरूका बारेमा कक्षामा संवाद, छलफल, कुराकानी गरी तिनको टिपोट लेख्न लगाउने ▪ आफ्नो नगर क्षेत्रभित्र रूपान्तरित आधुनिक प्रविधिहरूको खोजी गरी तिनको सामान्य विवरण लेख्न लगाउने ▪ त्यस्ता रूपान्तरित प्रविधि र परम्परागत प्रविधिबीच तुलना गर्न लगाउने	▪ नगर क्षेत्रभित्रका परम्परागत प्रविधिहरू आधुनिक प्रविधिमा रूपान्तरण भएर प्रयोग भएको अवस्थासँग सम्बन्धित मौखिक प्रश्नहरू सोध्ने ▪ नगर क्षेत्रभित्र रूपान्तरित आधुनिक प्रविधिहरूको प्रयोगको सूची तयार गर्न दिने ▪ नगर क्षेत्र भित्रका रुपान्तरित आधुनिक प्रविधिहरूको प्रयोगका सम्बन्धमा अति छोटा, छोटा तथा वस्तुगत प्रकारका प्रश्नहरू सोध्ने र लेख्न दिने	
		▪ स्थानीय नगर क्षेत्रमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको माध्यम/साधनको विवरण बताउन	▪ नगर क्षेत्रमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिका माध्यम/साधनहरू (रेडियो, टेलिभिजन, पत्रपत्रिका, मोबाइल, टेलिफोन, इन्टरनेट आदि)	▪ मोबाइल, फोन, पत्रिका, रेडियो, टेलिभिजन जस्ता सूचना प्रविधिका साधनहरू/माध्यमहरूको प्रदर्शन र प्रयोग समेत गर्दै नगर क्षेत्रको सूचना र सञ्चार प्रविधिको माध्यम/साधनका बारेमा सामान्य व्याख्या गर्ने ▪ आफ्नो नगर क्षेत्रमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिका माध्यम वा साधनहरूको सूची तयार गरी कक्षामा प्रदर्शन गर्दै तिनको प्रयोगका बारेमा छलफल, कुराकानी, संवाद गराउने र लेख्न लगाउने ▪ नगर क्षेत्रमा उपलब्ध सूचना तथा सञ्चार माध्यम/साधनहरूको प्रयोग भएका क्षेत्र/कार्यहरूका बारेमा पृष्ठपोषण दिंदै ती साधनहरू र तिनको प्रयोगका क्षेत्र/कार्यहरूको सूची बनाउन लगाउने (उदाहरण समेत प्रस्तुत गर्ने)	▪ नगर क्षेत्रमा सूचना तथा सञ्चार माध्यम (फेसबुक, ट्वीटर, वेभसाइट, पोस्टर, पम्प्लेट आदि) र त्यस्ता साधनहरूसँग सम्बन्धित मौखिक प्रश्नहरू सोध्ने ▪ नगर क्षेत्रका सञ्चार माध्यमहरू, सञ्चारका साधनहरू र प्रयोगका क्षेत्रहरू उल्लेख भएको तालिका, चार्ट बनाउन दिने ▪ अति छोटा, छोटा तथा वस्तुगत प्रकारका प्रश्नहरू सोध्ने र लेख्न दिने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				▪ सूचना तथा सञ्चारका माध्यम/साधनको प्रयोगको सामान्य अभ्यास समेत गराउने		
६	स्थानीय आर्थिक क्रियाकलाप	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रमा लगाइने विभिन्न कृषिबाली र औजारहरूको छोटो विवरण प्रस्तुत गर्न	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रमा लगाइने विभिन्न बाली र औजारहरू (खाद्यान्न बाली, नगदे बाली, फलफूल खेती, तरकारी खेती आदि)	▪ नगर क्षेत्रमा लगाइने खाद्यान्न, नगदे, फलफूल र कृषि औजारको प्रयोगसँग सम्बन्धित भिडियो, फोटो, चित्र, पोस्टर आदि प्रदर्शन गरी स्थानीय कृषि उत्पादनका विवषयमा छोटो व्याख्या गर्ने ▪ आफ्नो नगर क्षेत्रमा उत्पादन भई बजारमा बिक्री वितरण हुने विभिन्न उत्पादन (कृषिसँग सम्बन्धित)का बारेमा कक्षामा छलफल, संवाद, कुराकानी गराउँदै उत्पादन र आयआजर्जनको बारेमा छोटो टिपोट गर्न लगाउने ▪ पायक पर्ने कुनै व्यावसायिक कृषि फर्म, फलफूल खेतीको भ्रमण गराई त्यहाँ देखिएका महत्त्वपूर्ण कुराहरूको टिपोट लेख्न लगाउने ▪ नगर क्षेत्रमा उत्पादन हुने विभिन्न कृषि बालीको सूची तयार गरी प्रदर्शन गर्ने र विद्यार्थीलाई पनि लेख्न लगाउने	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रमा लगाइने प्रमुख खाद्यान्न बाली, नगदे बाली, फलफूल खेती र विविध कृषि औजार सम्बन्धी मौखिक प्रश्नहरू सोध्ने ▪ स्थानीय उत्पादन र आयआर्जन सम्बन्धी छोटो टिपोट लेख्न दिने ▪ आफ्नो नगर क्षेत्रमा उत्पादन हुने खाद्यान्न बाली, नगदे बाली, फलफूल र तरकारी खेतीको सामान्य विवरण सहित सूची तयार गर्न दिने ▪ नगर क्षेत्रमा प्रयोग हुने मुख्य मुख्य कृषि औजारको नाम सूची बनाउन दिने ▪ अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	२०
		▪ स्थानीय नगर क्षेत्रमा पशुपक्षी पालन, माहुरी पालन, मत्स्यपालन आदिको छोटो विवरण प्रस्तुत गर्न	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रमा पशुपक्षी पालन, माहुरी पालन, मत्स्यपालन आदिको विवरण	▪ नगर क्षेत्रमा व्यावसायिक रूपमा गरिएका पशुपालन, बङ्गुर पालन, मौरीपालन, मत्स्यपालनको फोटो, भिडियो, विज्ञापन सामग्री आदि प्रदर्शन गरी ती उत्पादन र तिनको आम्दानीका विषयमा छोटो व्याख्या गर्ने ▪ आफ्नो नगर क्षेत्रमा गरिएका व्यावसायिक गाई, बाख्रा, बङ्गुर, मौरी, मत्स्यपालनको विवरण, चार्ट प्रस्तुत गरी तिनले गरेको उत्पादन र आम्दानीका बारेमा छलफल, कुराकानी तथा संवाद गराउने ▪ आफ्नो पायक पर्ने त्यस्ता व्यवसायीसँग उक्त व्यवसायको	▪ नगर क्षेत्रका मुख्य मुख्य पशुपक्षी, माहुरी तथा मत्स्यपालन केन्द्रहरू र तिनको उत्पादन तथा आयआर्जनसँग सम्बन्धित मौखिक प्रश्नहरू सोध्ने ▪ नगरका मुख्य मुख्य व्यावसायिक पशुपक्षी, मत्स्य तथा मौरीपालन फर्म/केन्द्रहरूको नाम सूची तयार गर्न दिने ▪ मुख्य व्यावसायिक केन्द्रहरूको उत्पादन	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				आम्दानीका विषयमा कुराकानी गराएर त्यहाँ देखेका, बुझेका, सुनेका मुख्य मुख्य कुराहरूको टिपोट लेख्न लगाउने ▪ नगर क्षेत्रका मुख्य मुख्य व्यावसायिक पशुपक्षीपालनको नाम र स्थानको सूची तयार गर्न लगाउने	तथा आम्दानीसँग सम्बन्धित छोटो विवरण लेख्न दिने ▪ अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	
		▪ घरेलु उद्योगको अवधारणा सहित नगर क्षेत्रभित्रका विभिन्न घरेलु उद्योगहरूको विवरण प्रस्तुत गर्न	▪ घरेलु उद्योगको अवधारणा र नगर क्षेत्रभित्रका विभिन्न घरेलु उद्योगहरू (धान कुट्ने, तेल पेल्ने, काठ काट्ने, ग्रिल उद्योग, पाउरोटी उद्योग, ईटा उद्योग, प्लाइउड उद्योग, साबुन कारखाना, झोला कारखाना, भाँडावर्तन कारखाना, ब्लक उद्योग, रिङ उद्योग, टपरी उद्योग, दाना उद्योग, आदि)	▪ स्थानीय विभिन्न घरेलु उद्योगहरूको फोटो, भिडियो प्रस्तुत गरी घरेलु उद्योगको सामान्य अवधारणा सम्बन्धी व्याख्या गर्ने ▪ स्थानीय नगर क्षेत्रका साना ठूला घरेलु उद्योगहरूको नाम सूचीको विवरण प्रस्तुत गरी ती उद्योगहरूले उत्पादन गर्ने वस्तुहरूका बारेमा सामान्य जानकारी गराउने ▪ स्थानीय पायक पर्ने सफल घरेलु उद्योगमा अवलोकन भ्रमण गराई उद्यमीसँग कुराकानी, संवाद समेत गराउने र त्यहाँ भएका महत्त्वपूर्ण कुराहरूको टिपोट लेख्न लगाई कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने ▪ नगर क्षेत्रभित्रका मुख्य मुख्य घरेलु उद्योग र तिनले उत्पादन गर्ने वस्तुको सूची तयार गर्न लगाउने	▪ घरेलु उद्योगको अवधारणा र त्यसका उदाहरण सम्बन्धी प्रश्नहरू सोध्ने ▪ नगर क्षेत्रका मुख्य मुख्य घरेलु उद्योगहरूको नाम र तिनका उत्पादनको विवरण, सूची तयार गर्न दिने ▪ अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	
		▪ नगर क्षेत्रका घरेलु उद्योगबाट उत्पादित वस्तु, तिनको बजार र मुख्य मुख्य सफल उद्यमीहरूको विवरण बताउन	▪ नगर क्षेत्रका घरेलु उद्योगबाट उत्पादित वस्तु, तिनको बजार र मुख्य मुख्य सफल उद्यमीहरू	▪ स्थानीय घरेलु उद्योगबाट उत्पादित वस्तु र तिनको बजारमा बिक्री वितरण साथै केही सफल उद्यमीहरूको फोटो, भिडियो, तस्विर, चार्ट प्रस्तुत गर्दै नगरका घरेलु उद्योगबाट उत्पादित वस्तुको बजार तथा सफल उद्यमीको सामान्य परिचय गराउने ▪ स्थानीय घरेलु उद्योगले उत्पादन गरेका वस्तुहरू बजारमा	▪ स्थानीय घरेलु उद्योगबाट उत्पादित वस्तुको बजार तथा बिक्री वितरण सम्बन्धी मौखिक प्रश्नहरू सोध्ने ▪ नगर क्षेत्रका सफल उद्यमी र तिनले उत्पादन गरेका वस्तुको बजार सम्बन्धी छोटो टिपोट लेख्न दिने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				▪ बिक्री वितरण, किनबेच भएको फोटो प्रदर्शन गर्दै त्यसका विषयमा संवाद, कुराकानी गराउने र टिपोट लेख्न लगाउने ▪ केही सफल उद्यमीहरूसँग साक्षात्कार, भेटघाट गराएर सफल उद्यमी हुनाका कारणहरूबारे कुराकानी गराउने ▪ स्थानीय घरेलु उत्पादनको बजार र सफल उद्यमीहरूको नाम सम्बन्धी विवरण लेख्न लगाउने	▪ स्थानीय उद्योगबाट उत्पादन भई बिक्री वितरण हुने वस्तुहरूको विवरण/सूची बनाउन दिने ▪ अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	
		▪ व्यापारको अवधारणा सहित नगरका मुख्य मुख्य व्यापारिक केन्द्र र प्रमुख व्यापारिक वस्तु तथा सेवाहरूको विवरण बताउन	▪ व्यापारको अवधारणा सहित नगरका मुख्य मुख्य व्यापारिक केन्द्र प्रमुख व्यापारिक वस्तु तथा सेवाहरू (किराना पसल, फलफूल पसल, तरकारी पसल, कपडा पसल, जुत्ता चप्पल पसल, भाँडाकुँडा पसल, पूजा सामग्री पसल, चिया-खाजा पसल, हार्डवेयर, बिउविजन र मलखाद पसल, पुस्तक पसल, सुनचाँदी पसल, मोबाइल तथा इलेक्ट्रोनिक्स पसल, बिजुली पसल, औषधी पसल, मिठाइ पसल आदि)	▪ नगर क्षेत्रका मुख्य मुख्य व्यापारिक केन्द्रहरूको फोटो, भिडियो, त्यहाँ बिक्री वितरण हुने वस्तु तथा सेवा झल्किने फोटो, भिडियो देखाएर व्यापार, व्यापारिक केन्द्र र त्यहाँ व्यापार हुने वस्तु तथा सेवाहरूको सामान्य परिचय दिने ▪ नगरका प्रमुख व्यापारिक केन्द्र, त्यहाँ व्यापार हुने वस्तु तथा सेवाका बारेमा कक्षामा शिक्षकको पृष्ठपोषणका साथ संवाद, कुराकानी, छलफल गराउने र सामान्य टिपोट लेख्न लगाई भन्न लगाउने ▪ कुनै मुख्य व्यापारिक केन्द्रको र त्यहाँ हुने व्यापारिक वस्तु तथा सेवाको अवलोकन भ्रमण गराएर त्यहाँ देखेका महत्त्वपूर्ण कुराहरूको टिपोट लेख्न लगाउने ▪ नगर क्षेत्रका प्रमुख व्यापारिक केन्द्रको नाम र त्यहाँ व्यापार हुने मुख्य मुख्य वस्तुहरूको तालिका, सूची लेख्न लगाउने	▪ नगर क्षेत्रका प्रमुख व्यापारिक केन्द्र र त्यहाँ व्यापार हुने वस्तु तथा सेवाहरूसँग सम्बन्धित मौखिक प्रश्नहरू सोध्ने ▪ नगर क्षेत्रका प्रमुख व्यापारिक केन्द्र र मुख्य मुख्य मुख्य व्यापारिक वस्तु तथा सेवाको तालिका, सूची लेख्न दिने ▪ कुनै एक मुख्य व्यापारिक केन्द्र र व्यापारिक वस्तुका बारेमा छोटो टिपोट लेख्न दिने ▪ अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		▪ बैङ्क, सहकारी र वित्तीय संस्थाहरूको अवधारणा सहित नगर क्षेत्रभित्रका बैङ्क, सहकारी र वित्तीय संस्थाहरूको विवरण बताउन	▪ बैङ्क, सहकारी र वित्तीय संस्थाहरूको अवधारणा तथा नगर क्षेत्रभित्रका बैङ्क, सहकारी र वित्तीय संस्थाहरू	▪ नगर क्षेत्रका मुख्य बैङ्क र सहकारी संस्था, वित्तीय संस्थाको फोटो, भिडियो, पोस्टर प्रदर्शन गर्दै बैङ्क, सहकारी संस्था, वित्तीय संस्थाको सामान्य अवधारणा दिने ▪ नगर भित्रका विभिन्न वाणिज्य बैङ्कहरू, विकास बैङ्कहरू, बचत तथा ऋण सहकारी संस्थाहरू, बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्थाहरू र अन्य कृषि, दुग्ध उत्पादक जस्ता विषयगत सहकारी संस्थाहरूको नाम विवरण सूची प्रस्तुत गरी तिनीहरूका मुख्य मुख्य कार्यहरू बताउँदै छोटो चिनारी गराउने ▪ नजिकैका बैङ्क, सहकारी, वित्तीय संस्थाको अवलोकन भ्रमण गराएर त्यहाँ देखेका मुख्य मुख्य कुराहरूको टिपोट गर्न लगाउने ▪ नगर क्षेत्रका बैङ्क, सहकारी संस्था र वित्तीय संस्थाहरूको विवरण, सूची तयार गर्न लगाई कक्षामा भन्न लगाउने	▪ नगर क्षेत्रका बैङ्क, सहकारी संस्था र वित्तीय संस्थाको नाम र मुख्य कार्यका बारेमा मौखिक प्रश्नहरू सोध्ने ▪ अवलोकन भ्रमणबाट देखेका कुराहरूको छोटो टिपोट, विवरण लेख्न दिने ▪ आफ्नो नगर क्षेत्रका विभिन्न बैङ्क, सहकारी, वित्तीय संस्थाहरूको नाम र मुख्य कार्यको तालिका तथा सूची तयार गर्न दिने ▪ अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	
		▪ वैदेशिक रोजगारको अवधारणा सहित नगर क्षेत्रका मानिसहरू वैदेशिक रोजगारमा जानुपर्ने मुख्य मुख्य कारणहरू बताउन	▪ वैदेशिक रोजगारको परिभाषा र नगर क्षेत्रका मानिसहरू वैदेशिक रोजगारमा जानुपर्ने मुख्य कारणहरू	▪ रोजगारी, वैदेशिक रोजगारीसँग सम्बन्धित फोटो, पोस्टर, भिडियो प्रदर्शन गर्दै वैदेशिक रोजगारको सामान्य अवधारणा बताउने ▪ आफू वरपरका मानिसहरू वैदेशिक रोजगारीमा गएका कुरा, तिनले जानुका कारण, रेमिटान्स जस्ता कुराहरूका बारेमा आफूले सुनेका, जानेका, देखेका कुराहरूको विषयमा छलफल, कुराकानी, संवाद गराउँदै वैदेशिक रोजगारीबाट आर्थिक अवस्थामा सुधार आउने कुराको बारेमा सामान्य व्याख्या गर्ने ▪ वैदेशिक रोजगारमा जानुका मुख्य मुख्य कारणहरूको चार्ट, सूची देखाउँदै तिनका बारेमा छलफल गराउने र वैदेशिक रोजगारीमा जानुका कारणहरूको सूची लेख्न लगाउने	▪ नगर क्षेत्रका मानिसहरू वैदेशिक रोजगारीमा जानुपर्ने कारणसँग सम्बन्धित विभिन्न मौखिक प्रश्नहरू सोध्ने ▪ नगर क्षेत्रका मानिसहरू वैदेशिक रोजगारीमा जानुपर्ने मुख्य मुख्य कारणहरूको सूची, विवरण लेख्न दिने ▪ अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		▪ पर्यटनको सामान्य अवधारणा सहित स्थानीय पर्यटकीय स्थलर वस्तुहरूको सङ्क्षिप्त विवरण प्रस्तुत गर्न	▪ पर्यटनको अवधारणा, स्थानीय पर्यटकीय स्थल र पर्यटकीय वस्तुहरू (पार्क, खोला किनार, पोखरी, सिमसार, सेल्फी रोड, भुल्के सिमसार, आदि)	▪ नगर क्षेत्रका मुख्य मुख्य पर्यटकीय र मनोरञ्जनात्मक वस्तुहरूको फोटो, भिडियो, पम्प्लेट जस्ता श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन गर्दै पर्यटक, पर्यटन र पर्यटन व्यवसायको सामान्य अवधारणा बताउने ▪ स्थानीय पर्यटन व्यवसाय, त्यहाँका मनोरञ्जनात्मक वस्तु र त्यहाँबाट हुनसक्ने आम्दानीका विषयमा कक्षामा छलफल, कुराकानी, संवाद गराएर मुख्य मुख्य कुराहरूको टिपोट लेख्न लगाउने ▪ आफ्नो पायक पर्ने विभिन्न पर्यटकीय स्थलको भ्रमण गराएर त्यहाँ देखेका मुख्य मुख्य मनोरञ्जनात्मक वस्तुको नाम र पर्यटकीय स्थलका बारेमा छोटो टिप्पणी लेख्न दिने ▪ नगर क्षेत्रका पर्यटकीय स्थलहरूको नाम र स्थान तथा त्यहाँका मुख्य मुख्य मनोरञ्जनात्मक वस्तुहरूको सूची प्रस्तुत गर्ने, व्याख्या गर्ने र विद्यार्थीलाई लेख्न लगाउने	▪ नगर क्षेत्रका प्रमुख पर्यटकीय स्थलहरू र त्यहाँ भएका मनोरञ्जात्मक वस्तुहरूको बारेमा छोटो मौखिक प्रश्नहरू सोध्ने ▪ नगर क्षेत्रभित्रका पर्यटकीय क्षेत्रहरू र त्यहाँका मनोरञ्जनात्मक वस्तुहरूको सूची तयार गर्न दिने ▪ अवलोकन भ्रमणमा देखेका कुराहरूको आधारमा छोटो टिपोट लेख्न दिने ▪ अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	
७	स्वास्थ्य, सरसफाई, वातावरण संरक्षण र खेलकुद	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रमा उपलब्ध रोग प्रतिरोधात्मक सेवा केन्द्रको नाम र सेवाको विवरण बताउन	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रमा रोग प्रतिरोधात्मक सेवा केन्द्रहरूको नाम र सेवा	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रमा उपलब्ध रोग प्रतिरोधात्मक स्वास्थ्य सेवा केन्द्रहरूको फोटो देखाई त्यहाँ उपलब्ध हुने स्वास्थ्य सेवा विवरणको छोटो परिचय दिने ▪ उक्त केन्द्रबाट प्रदान गरिने रोग प्रतिरोधात्मक स्वास्थ सेवाहरू (DPT, BCG, पोलियो, दादुरा विरुद्धको खोप आदि) चार्टको माध्यमद्वारा प्रस्तुत गर्ने ▪ खोप सम्बन्धी पम्प्लेट, चार्ट देखाउने, एक अर्का विद्यार्थीबीच आफूले लगाएको खोपहरूबारे एकआपसमा कुराकानी र वार्तालाप गराई त्यसको टिपोट गर्न लगाउने ▪ खोप दिने नजिकैको खोप केन्द्रको भ्रमण गराई त्यहाँ उपलब्ध हुने रोग प्रतिरोधात्मक स्वास्थ सेवा सम्बन्धी विवरण टिपोट गरी कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रमा उपलब्ध रोग प्रतिरोधात्मक स्वास्थ्य सेवा केन्द्रहरूको नाम सोध्ने ▪ त्यहाँ उपलब्ध रोग प्रतिरोधात्मक स्वास्थ्य सेवाहरूको विवरण सूचीकरण लेख्न दिने ▪ स्थलगत भ्रमणमा देखका कुराहरू अगाडि आई भन्न दिने ▪ अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	१५

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		▪ स्थानीय नगर क्षेत्रमा रोग उपचारात्मक स्वास्थ्य सेवार स्वास्थ्य केन्द्रको विवरण बताउन	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रमा रोग उपचारात्मक स्वास्थ्य सेवा र स्वास्थ्य केन्द्रहरूको विवरण	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रभित्र उपलब्ध रोग उपचारात्मक स्वास्थ्य सेवा केन्द्रहरूको फोटो तथा श्रव्यदृश्य सामग्रीहरू प्रस्तुत गर्दै तिनीहरूको छोटो परिचय दिने ▪ उक्त नगर क्षेत्रभित्रका स्वास्थ्य उपचार सेवा केन्द्रहरूको स्वास्थ्य सेवा विवरण चार्टका माध्यमबाट प्रस्तुत गर्ने ▪ एकआपपसमा आफू बिरामी हुँदा नजिकैको स्वास्थ्य सेवा केन्द्र, अस्पतालमा गई गरेको उपचार सम्बन्धी एकआपसमा कुराकानी गराउने र महत्त्वपूर्ण कुराहरू टिपोट गर्न लगाउने ▪ नजिकैको स्वास्थ्य उपचार केन्द्रमा स्थलगत भ्रमण गराई त्यहाँ हुने उपचार सेवाबारे अवगत गराउने	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रभित्र उपलब्ध हुने रोग उपचारात्मक स्वास्थ्य सेवा केन्द्रहरूको नाम सोध्ने ▪ उक्त रोग उपचारात्मक स्वास्थ्य सेवा केन्द्रहरूद्वारा उपलब्ध सेवाको विवरणबारे लेख्न दिने ▪ स्थलगत भ्रमणमा देखेका, बुझेका कुराहरू अगाडि आई भन्न लगाउने ▪ अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	
		▪ घर, टोल र विद्यालय वरपरबाट निस्किएका अस्वस्थ तथा वातावरण प्रदूषण गर्ने फोहोरमैलाको वर्गीकरण गर्न	▪ घर, टोल र विद्यालय वरपरबाट निस्किएका स्वास्थ्य तथा वातावरण प्रदूषण गर्ने फोहोरमैलाको वर्गीकरण (कुहिने र नकुहिने, फाल्ने र पुनः प्रयोग गर्ने आदि)	▪ आफ्नो घर वरपर तथा नगर क्षेत्रमा निस्किएका अस्वस्थ तथा वातावरण प्रदूषण पार्ने फोहोर (कुहिने र नकुहिने) वस्तुहरूको चार्टद्वारा चिनाउने र छोटो व्याख्या गर्ने ▪ घरको भान्साकोठाबाट निस्कने र बाहिर नगर आसपासमा देखिने फोहोर (कुहिने र नकुहिने) फोहोरहरूको तुलना गर्न लगाउने ▪ विद्यालय वरपरबाट विभिन्न प्रकृतिका फोहोरमैला सङ्कलन गर्न लगाई कुहिने र नकुहिने फोहोर अलग अलग भाँडो (रातो र हरियो) मा हाल्न लगाउने ▪ कुहिने र नकुहिने प्रकृतिका फोहोरजन्य वस्तुहरूको सूचीकरण गर्न लगाउने	▪ अस्वस्थ तथा वातावरण प्रदूषणमा प्रभाव पार्ने फोहोर (कुहिने र नकुहिने) को नाम सोध्ने ▪ घर तथा भान्साकोठबाटा निस्कने फोहोर र बाहिर नगर क्षेत्रमा देखिने फोहोरमा के फरक छ, लेख्न लगाउने ▪ आफूले फोहोर सङ्कलन गर्दा कुहिने र नकुहिने प्रकृतिको फोहोर केके हुन सक्छन्, आफ्नो अनुभव सोध्ने ▪ अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	
		▪ खाद्यान्न मिसावट र उपभोक्ता सचेतता सम्बन्धी अवधारणा बताउन	▪ खाद्यान्न मिसावट र उपभोक्ता सचेतनाको अवधारणा	▪ खाद्य वस्तुहरूमा विभिन्न अखाद्य वस्तुहरू मिसावट हुने सम्भावना सम्बन्धी चार्ट विवरण प्रस्तुत गर्दै खाद्यान्न मिसावट र उपभोक्ता सचेतनाको अवधारणा बताउने ▪ विद्यार्थीहरूले स्थानीय बजारमा पाइने र आफूले खाने	▪ खाद्यान्न मिसावटबारे प्रश्न सोध्ने ▪ खाद्यान्न मिसावटका प्रकृतिबारे लेख्न लगाउने ▪ खाद्यान्न मिसावट उपभोक्ता सचेतना	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				खानेकुराहरू केके मिसावट भएका छन् त्यस सम्बन्धी कुराहरू सोधी टिपोट गर्ने ▪ त्यस्ता खानेकुराहरूले आफ्नो स्वास्थ्यमा पार्ने सम्भावित असरहरू बताउने, सोही अनुसार लेख्न लगाउने ▪ स्थानीय बजारमा पाइने मिसावटयुक्त खानेकुराहरूको सूचीकरण गर्न लगाउने ▪ आफू पनि उपभोक्ता भएको, त्यसबाट आफूलाई असर पर्ने हुँदा स्वास्थ्य सम्बन्धी सचेत हुने विभिन्न उपायहरू व्याख्या गर्ने	सम्बन्धी टिप्पणी लेख्न दिने ▪ अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	
		▪ नगर क्षेत्रभित्र खेलिने स्थानीय खेलहरूको नामर योगाभ्यासका सामान्य चरणहरू बताउन	▪ नगर क्षेत्रमा खेलिने स्थानीय खेलहरू र योगाभ्यासका सामान्य चरणहरू	▪ नगर क्षेत्रभित्र खेलिने स्थानीय खेलहरूको नाम चार्टद्वारा देखाउने ▪ स्थानीय खेल खेल्ने तरिकाहरू बताउने र खेल अभ्यासमा सहभागी गराउने ▪ योग अभ्यासको सामान्य अवधारणा दिन विभिन्न फोटो तथा भिडियो सामग्री प्रदर्शन गर्ने र त्यसको बारेमा छोटो परिचय दिने ▪ योग अभ्यासका चरणहरू चार्ट मार्फत प्रस्तुत गर्ने ▪ योग अभ्यासमा सहभागी गराउन बाहिर खुला चउरमा लाने र सामुहिक अभ्यास गराउने	▪ नगर क्षेत्रभित्र खेलिने स्थानीय खेलहरूको नाम सोध्ने ▪ त्यस्ता खेलहरूमध्ये आफूले खेल्न रुचाएको खेल र खेल्ने तरिका भन्न र लेख्न दिने ▪ योग अभ्यासको परिभाषा सोध्ने ▪ योग अभ्यासका चरणहरू लेख्न दिने ▪ योग अभ्यासमा सहभागी हुँदा आफूलाई लागेको अनुभव सोध्ने ▪ अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	
८	द्वन्द्व तथा भयरिहत शान्तिपूर्ण वातावरण र हरित विद्यालय	▪ आफ्नो छिमेक, टोल, विद्यालयमा हुने विभिन्न व्यवहारबाट उत्पन्न हुने भयका कारणहरू प्रस्तुत गर्न	▪ आफ्नो घर, टोल, छिमेक, विद्यालयमा हुने विभिन्न व्यवहारबाट उत्पन्न हुने भयका कारणहरू	▪ आफ्नो छिमेक, घर परिवार, टोल र विद्यालयका विभिन्न व्यक्तिहरूले गर्ने विभिन्न व्यवहारबाट आफूले डर, त्रास तथा भय अनुभव गरेका घटना, अवस्था तथा सन्दर्भको विषयमा शिक्षक र विद्यार्थीबीच छलफल, कुराकानी, संवाद गराउने र सो सम्बन्धी विविध कारणहरूको टिपोट तथा सूची तयार गर्न लगाई कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने	▪ आफूसँग सम्पर्क हुने विभिन्न व्यक्तिहरूका व्यवहारका कारणले उत्पन्न हुने भयका विविध कारणहरूबारे मौखिक प्रश्नहरू सोध्ने ▪ आफ्नो परिवार, छरछिमेक र विद्यालय वरपरका व्यक्तिका व्यवहारबाट उत्पन्न	८

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				▪ आफूले विभिन्न समयमा विभिन्न कारणले भय, त्रास तथा डर लागेका घटना तथा व्यवहारको टिपोट लेख्न लगाई पालैपालो गरी कक्षामा भन्न लगाउने ▪ घर परिवार, छरछिमेक तथा विद्यालयमा गरिने व्यवहारबाट उत्पन्न हुने भयका सम्भावित कारणहरूको सूची तयार गरी कक्षामा प्रस्तुत गर्ने र विद्यार्थीहरूलाई बुँदागत रूपमा लेख्न लगाउने	▪ भएका घटनाका आधारमा भय तथा अशान्ति हुने कारणहरूको बुँदागत सूची लेख्न दिने ▪ अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	
		▪ आफ्नो घर, छिमेक, टोल रविद्यालयमा द्वन्द्वरहित शान्तिपूर्ण वातावरणको आवश्यकता र महत्त्व बताउन	▪ आफ्नो घर, छिमेक, टोल र विद्यालयमा द्वन्द्वरहित शान्तिपूर्ण वातावरणको आवश्यकता र महत्त्व	▪ आफ्नो घर, टोल, छिमेक, विद्यालय र वरपर हुनसक्ने द्वन्द्व, द्वन्द्व रहित शान्तिपूर्ण वातावरण र त्यसका सकारात्मक वा नकारात्मक असरहरूका बारेमा शिक्षकको सहजीकरण मार्फत कक्षामा समूहगत संवाद, कुराकानी र छलफल गराएर मुख्य मुख्य कुराहरू बोर्डमा टिपोट गर्ने ▪ द्वन्द्वरहित शान्तिपूर्ण वातावरणका सूचकहरूबारे छलफल गर्दै व्याख्या गर्ने ▪ द्वन्द्वरहित शान्तिपूर्ण वातावरणको आवश्यकता तथा महत्त्व (घरमा, गाउँ-टोलमा, विद्यालयमा, वडामा, नगरमा)को सूची कक्षामा प्रस्तुत गर्दै सो विषयमा व्याख्या गर्ने ▪ द्वन्द्वरहित शान्तिपूर्ण वातावरणको आवश्यकता तथा महत्त्वहरूको सूची तयार गर्न लगाई कक्षामा भन्न लगाउने	▪ द्वन्द्वरहित शान्तिपूर्ण वातावरणका फाइदाहरू बारेमा मौखिक प्रश्नहरू सोध्ने ▪ द्वन्द्व र अशान्त वातावरणबाट आफूलाई असर पर्ने कुराहरूको बारेमा टिपोट लेख्न दिने ▪ घर, टोल, वडा, विद्यालयमा द्वन्द्वरहित र शान्तिपूर्ण वातावरणको आवश्यकता तथा महत्त्वको सूची लेख्न दिने ▪ अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रकारका प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	
		▪ नगर क्षेत्रका विद्यालयहरूलाई द्वन्द्व तथा भयरहित, शान्तिपूर्ण वातावरण, हरित विद्यालयका लागि बालक्लबको आवश्यकता बताउन	▪ नगर क्षेत्रका विद्यालयहरूलाई द्वन्द्व तथा भयरहित, शान्तिपूर्ण वातावरण, हरित विद्यालयका लागि बालक्लबको आवश्यकता	▪ नगर क्षेत्रका विद्यालय र वरपर गठित बाल क्लबहरूको नाम विवरण चार्ट, सूची प्रस्तुत गर्दै ती क्लबहरूले विद्यालय द्वन्द्व रहित, भयरहित, शान्तिपूर्ण र हरित विद्यालय बनाउन गरेका प्रयासहरूका बारेमा छोटकरी विवरण प्रस्तुत गर्ने ▪ आफ्नो विद्यालय र नगरका अन्य विद्यालय र वरपर गठित बाल क्लबहरूको भूमिकाका बारेमा कक्षामा छलफल	▪ आफ्नो विद्यालय र नगरका अन्य विद्यालयका बाल क्लब र तिनले विद्यालयमा द्वन्द्वरहित, भयरहित, शान्तिपूर्ण र हरित विद्यालय बनाउन गरेका कार्यहरूका बारेमा मौखिक प्रश्नहरू सोध्ने ▪ नगर क्षेत्रका विभिन्न विद्यालय र वरपर	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				तथा संवाद, कुराकानी गराएर तिनका मुख्य मुख्य गतिविधि, कामहरूको टिपोट लेख्न लगाउने ▪ विद्यालयलाई द्वन्द्व, भयरहित, शान्तिपूर्ण र हरित बनाउन बनाउन बालक्लबको आवश्यकता सम्बन्धी छलफल गराउने ▪ द्वन्द्वरहित, भयरहित, शान्तिपूर्ण, हरित विद्यालयका लागि नगर क्षेत्रका विद्यालयहरूमा गठन भएका बाल क्लबहरूको सूची, तालिका तयार गर्न लगाई कक्षामा भन्न लगाउने	गठित बाल क्लबहरूको नाम र स्थानको सूची लेख्न दिने ▪ अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रकारका प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	
		▪ आफू सहभागी भई विद्यालयमा रोपिएका बोटविरुवा तथा फूलहरूको हेरचाहको तरिका बताउन।	▪ आफू सहभागी भई विद्यालयमा रोपिएका बोट विरुवा तथा फूलहरूको हेरचाह गर्ने तरिका	▪ हरित विद्यालयको नमुना भएको फोटो, पोस्टर, भिडियो आदि प्रदर्शन गर्दै हरित विद्यालयको सामान्य अवधारणा बताउने ▪ आफ्नो विद्यालयलाई हरित बनाउनका लागि बोटविरुवा रोप्ने, बगैँचा निर्माण गर्ने कार्यको परियोजना कार्य गराउने र तिनको हेरचाह गर्ने तरिका सिकाउने र गर्न लगाउने ▪ आफ्नो क्षेत्रमा भएका कुनै उल्लेखनीय हरित/सुन्दर विद्यालयको अवलोकन भ्रमण गराई त्यहाँका विद्यार्थी र सरोकारवालासँग कुराकानी गराएर मुख्य मुख्य कुराहरूको टिपोट गर्न लगाउने ▪ विद्यालय र घरलाई रमणीय र हरित बनाउन लगाइने फूल, बोटविरुवाको रेखदेख, हेरचाह गर्ने तरिकाबारे छोटो टिपोट बुँदागत रूपमा लेख्न लगाउने	▪ विद्यालय र घरलाई हरित बनाउन लगाइने फूल, बगैँचा, बोटविरुवाहरूको हेरचाह र संरक्षण गर्ने तरिकाहरूसँग सम्बन्धित मौखिक प्रश्नहरू सोध्ने ▪ विद्यालय, घरका फूल, बगैँचा, रूख, बोटविरुवाको हेरचाह र संरक्षण गर्ने तरिकाबारे छोटो टिपोट लेख्न दिने ▪ विद्यालयको बगैँचा, वरपरका बोटविरुवाको हेरचाह, रेखदेखमा सहभागी गराई त्यसको मूल्याङ्कन गर्ने ▪ अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रकारका प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	
९	विपत तथा जोखिम व्यवस्थापन र सुरक्षा	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रमा प्राकृतिक प्रकोप तथा विपतहरूबाट भएका	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रमा प्राकृतिक प्रकोप तथा विपतहरूबाट भएका नोक्सानीहरूको	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रमा भएका प्राकृतिक प्रकोपहरूबाट भएका क्षति वा नोक्सानीहरू झल्किनेखालका फोटो, भिडियो, तस्बिर, पोस्टर तथा विवरण प्रदर्शन गरी प्राकृतिक प्रकोप र त्यसबाट हुने क्षति वा नोक्सानीको बारेमा छोटो अवधारणा	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रमा भएका प्राकृतिक प्रकोप, विपत र त्यसबाट भएका नोक्सानी सम्बन्धी मौखिक प्रश्नहरू सोध्ने	८

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		नोक्सानीहरूको पहिचान गरी त्यसको छोटो विवरण भन्न	पहिचान (वर्षात, बाढी, डुवान, नदी कटान, भूकम्प, हावाहुरी, आगलागी, शीतलहर आदि)	दिने ▪ विगत दुई/तीन वर्षभित्र भएका प्राकृतिक प्रकोप र त्यसबाट भएका नोक्सानीहरूको विवरण, चार्ट, तालिका सङ्कलन वा खोज गरी कक्षामा प्रस्तुत गर्ने र त्यस विषयमा कुराकानी, संवाद, छलफल गराउने ▪ तत्काल कुनै प्राकृतिक प्रकोप, विपतको घटना भएको भए सो ठाउँको नोक्सानीको अवलोकन गराउने र नोक्सानीको विवरण लेख्न लगाउने ▪ आफ्नो नगर क्षेत्रभित्र पछिल्लो एक दुई वर्षभित्र भएका प्राकृतिक प्रकोप र विपत तथा त्यसबाट भएका नोक्सानीको विवरण तयार गर्न लगाउने	▪ आफूले अवलोकन गरेको प्राकृतिक विपतबाट भएको नोक्सानीका बारेमा छोटो टिपोट लेख्न दिने ▪ आफ्नो नगर क्षेत्रभित्र पछिल्ला एक दुई वर्षभित्र भएका प्राकृतिक प्रकोप, विपत र त्यसबाट भएका नोक्सानीहरूको विवरण लेख्न दिने ▪ अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रकारका प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	
		▪ विभिन्न किसिमका सम्भावित शारीरिक तथा मानसिक जोखिमका विवरणहरू बताउन	▪ विभिन्न किसिमका सम्भावित शारीरिक तथा मानसिक जोखिमहरू	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रभित्रका विभिन्नखाले सम्भावित शारीरिक तथा मानसिक जोखिमहरू झल्किने पोस्टर, वृत्तचित्र, भिडियो, फोटो प्रदर्शन गर्दै सम्भावित जोखिमको बारेमा छोटो व्याख्या गर्ने ▪ आफूले भोगेका, सुनेका र देखेका विभिन्न सम्भावित जोखिमहरूका बारेमा कक्षामा संवाद, छलफल, कुराकानी गराउँदै छोटो टिपोट लेख्न लगाउने ▪ घर, विद्यालय, छरछिमेक र अन्य वरपर काम गर्दा, डुल्दा हुनसक्ने सम्भावित जोखिमहरूको सूची तयार गरी प्रस्तुत गर्ने र त्यस विषयमा छोटो व्याख्या गर्ने ▪ विभिन्न कार्यमा आइपर्ने सम्भावित शारीरिक तथा मानसिक जोखिमहरूको तालिका, सूची तयार गर्न लगाउने	▪ सम्भावित शारीरिक र मानसिक जोखिमहरूका बारेमा मौखिक प्रश्नहरू सोध्ने ▪ आफूले भोगेका, देखेका र सुनेका सम्भावित जोखिमहरूबारे छोटो टिपोट लेख्न दिने ▪ विभिन्न खाले सम्भावित शारीरिक तथा मानसिक जोखिमहरूको विवरण, सूची बनाउन दिने ▪ अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रकारका प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	
		▪ प्राकृतिक प्रकोप, विपत तथा जोखिम न्यूनीकरण तथा	▪ प्राकृतिक प्रकोप, विपत तथा जोखिम न्यूनीकरण तथा	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रमा प्राकृतिक प्रकोप, विपत, जोखिम न्यूनीकरण तथा त्यसको सुरक्षा गर्ने उद्देश्यले गर्ने क्रियाकलापहरूको फोटो, पोस्टर, भिडियो जस्ता	▪ आफ्नो नगर क्षेत्र भित्रका प्राकृतिक प्रकोप, विपत, जोखिम न्यूनीकरण तथा सुरक्षाका उपायहरूसँग सम्बन्धित	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		सुरक्षाका उपायहरू सूची तयार गर्न	सुरक्षाका उपायहरू	श्रव्यदृश्य सामग्री प्रस्तुत गर्दै न्यूनीकरण र सुरक्षा सम्बन्धी अवधारणा बताउने ▪ प्रकोप, विपत, जोखिम न्यूनीकरण र सुरक्षाका सम्भावित उपायहरू बारे कक्षामा संवाद, छलफल, कुराकानी गराउने र टिपोट गर्न लगाउने ▪ प्राकृतिक प्रकोप, विपत, जोखिम न्यूनीकरण र सुरक्षाका उपायहरू भएको सूची, तालिका प्रस्तुत गर्ने र छोटो व्याख्या गर्ने ▪ प्रकोप, विपत, जोखिम न्यूनीकरण र सुरक्षाका उपायहरूको सूची तयार गर्न लगाउने ▪ न्यूनीकरणका प्रयासहरू गरेको स्थानमा अवलोकन भ्रमण गराउने	मौखिक प्रश्नहरू सोध्ने ▪ प्राकृतिक प्रकोप, विपत, जोखिम न्यूनीकरण, सुरक्षाका उपायहरूको सूची बनाउन दिने ▪ अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रकारका प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	

कक्षा ७

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
१	हामी र हाम्रो पथरी शनिश्चरे नगरपालिका	▪ पथरी शनिश्चरे नगरपालिकाको ऐतिहासिक विकास क्रम बताउन	▪ पथरी शनिश्चरे नगरपालिकाको ऐतिहासिक विकास क्रम (स्थापना वा गठन, नामकरण, एकीकरण आदि)	▪ पथरी शनिश्चरे नगरपालिकाको ऐतिहासिक विकास क्रम झल्काउने खालका विभिन्न नक्सा/फोटो, चित्रहरू देखाउँदै त्यसको छोटो विवरण प्रस्तुत गर्ने ▪ ऐतिहासिक विकासक्रमका मुख्य मुख्य बुँदाको सूची (स्थापना, नामकरण, एकीकरण आदि)प्रदर्शन गर्ने ▪ स्थानीय पथरी शनिश्चरे नगरपालिकाको ऐतिहासिक विकास क्रमको छोटो विवरण लेख्न लगाउने ▪ स्थानीय पथरी शनिश्चरे नगरपालिका क्षेत्रको केही ऐतिहासिक स्थलहरूको भ्रमण गर्न लगाई सोको कक्षामा विवरण लेख्न लगाउने	▪ पथरी शनिश्चरे नगरपालिकाको ऐतिहासिक विकासक्रम सम्बन्धी प्रश्न सोध्ने ▪ ऐतिहासिक विकासक्रमका मुख्य मुख्य चरणहरूको सूची बनाउन दिने ▪ पथरी शनिश्चरे नगरपालिकाको ऐतिहासिक विकास क्रमबारे छोटो विवरण लेख्न लगाउने ▪ स्थलगत भ्रमणमा देखिएका कुरा सोध्ने ▪ अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	२०

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		▪ आफ्नो नगरभित्रका सबै वडाहरूको साँध सिमाना र वडा कार्यालय रहेका स्थान बताउन	▪ आफ्नो नगरका सबै वडाहरूको साँध, सिमाना र वडा कार्यालयहरूको स्थान	▪ पथरी शनिश्चरे नगरपालिकाको सबै वडा विभाजन सहितको नक्सा देखाउँदै उक्त वडाहरू रहेको स्थान/ठेगाना र साँध सिमाना अङ्कित गर्दै त्यसका बारेमा छोटो विवरण बताउने ▪ नक्सा देखाउँदै प्रत्येक वडा कार्यालयहरू रहेको स्थानबारे छोटो विवरण बताउने साथै टिपोट गर्ने ▪ नजिकैका वडा कार्यालयको स्थलगत भ्रमण गराउने र त्यसबारे छोटो टिपोट लेख्न लगाउने	▪ पथरी शनिश्चरे नगरपालिका भित्रका वडाहरूको साँध सिमाना र वडा कार्यालयहरूको स्थान/ठेगानाका बारेमा प्रश्न सोध्ने ▪ नक्सामा वडा कार्यालयहरूको स्थान सोध्ने तथा लेख्न दिने ▪ स्थलगत भ्रमणमा देखिएका कुराहरू सम्बन्धी प्रश्नहरू सोध्ने ▪ उक्त शीर्षक सम्बन्धी अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने र लेख्न दिने	
		▪ आफ्नो नगर क्षेत्रभित्रका वडा वडाको जनसङ्ख्या बनोट बताउन	▪ नगर क्षेत्रभित्रका वडा वडाको जनसङ्ख्या बनोट (लैङ्गिक, जातीय, पेसागत, धार्मिक, जनघनत्त्व, जनसङ्ख्या वृद्धिदर, अपाङ्गता, परिवार सङ्ख्या/घरधुरी आदिका आधारमा)	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रको नक्सा देखाउँदै लैङ्गिक, जातीय, पेसागत, धार्मिक, जनघनत्त्व, जनसङ्ख्या वृद्धिदर, अपाङ्गता, परिवार सङ्ख्या/घरधुरी आदिका आधारमा जनसङ्ख्याको बनोट चार्टका माध्यमबाट प्रस्तुत गर्ने ▪ उक्त नगर क्षेत्रको लैङ्गिक, जातीय, पेसागत, धार्मिक, जनघनत्त्व, जनसङ्ख्या वृद्धिदर, अपाङ्गता, परिवार सङ्ख्या/घरधुरी आदिका आधारको जनसङ्ख्याको बनोटबारे छोटो टिप्पणी लेख्न लगाउने ▪ उक्त क्षेत्रको जनसङ्ख्याको बनोट सम्बन्धी विवरणका विभिन्न तालिका बनाउन लगाउने	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रको जनसङ्ख्याको बनोट सम्बन्धी प्रश्न सोध्ने ▪ जनसङ्ख्याको बनोट सम्बन्धी प्रश्नहरू लेख्न दिने ▪ जनसङ्ख्याको बनोट सम्बन्धी तालिका तयार गर्न दिने ▪ उक्त शीर्षक सम्बन्धी अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने र लेख्न लगाउने	
		▪ नगरभित्रका शैक्षिक संस्थाहरूको शैक्षिक विवरण बताउन	▪ नगरभित्रका शैक्षिक संस्थाहरूको शैक्षिक विवरण (विद्यार्थी सङ्ख्या, शिक्षक कर्मचारी सङ्ख्या, सञ्चालित कक्षा,	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रमा भएका शैक्षिक संस्थाहरूको शैक्षिक विवरणको चार्ट देखाउँदै तिनको छोटो विवरण बताउने ▪ उक्त चार्टका आधारमा विद्यार्थी सङ्ख्या, शिक्षक कर्मचारी सङ्ख्या आदिबारे छलफल गराउने ▪ आफ्नो विद्यालयको शैक्षिक तथ्याङ्क समेटी परियोजना कार्य गराउने	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रका शैक्षिक संस्थाहरूको शैक्षिक विवरण/तथ्याङ्कबारे सोध्ने ▪ त्यस्ता संस्थाहरूको शैक्षिक विवरण सम्बन्धी चार्ट तयार गर्न दिने ▪ अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रकारका प्रश्न सोध्ने र लेख्न लगाउने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
			प्राविधिक कक्षा, नमुना विद्यालय आदि)	▪ नजिकैका अन्य शैक्षिक संस्थाहरूको स्थलगत भ्रमण गराई त्यहाँ देखेका कुराहरू टिपोट गर्न लगाउने		
		▪ नगरभित्रका मुख्य सामाजिक सङ्घसंस्थाका प्रमुख क्रियाकलापहरू बताउन	▪ नगरभित्रका सामाजिक सङ्घसंस्थाका क्रियाकलापहरू (सामुदायिक अध्ययन केन्द्र, जेसीज, लायन्स क्लब, रेडक्रस, स्काउट, जातीय तथा धार्मिक संस्थाहरू, वन उपभोक्ता समूहहरू आदि)	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रभित्रका मुख्य सामाजिक सङ्घसंस्थाहरूको फोटो देखाउँदै तिनका क्रियाकलाप सम्बन्धी छोटो विवरण प्रस्तुत गर्ने ▪ त्यस्ता सङ्घसंस्थाहरूले गरेका क्रियाकलापहरूका बारेमा कक्षामा छलफल गराउने ▪ नजिकैका सामाजिक सङ्घसंस्थाहरूको स्थलगत भ्रमण गराउँदै त्यहाँ देखिएका मुख्य कुराहरू टिपोट गर्न लगाउने	▪ नगर क्षेत्रभित्रका मुख्य सामाजिक सङ्घसंस्थाहरूको नाम सोध्ने ▪ स्थानीय नगर क्षेत्रभित्र भएका सामाजिक सङ्घसंस्थाहरूले गरेका मुख्य क्रियाकलापहरूबारे लेख्न दिने ▪ स्थलगत भ्रमणमा देखिएका मुख्य मुख्य कुरा सम्बन्धी प्रश्नहरू सोध्ने र लेख्न दिने ▪ अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने र लेख्न दिने	
		▪ नगरभित्रका प्रमुख सार्वजनिक स्थल (पार्क, सडक, खेलमैदान, धार्मिक स्थल) हरूको सामान्य परिचय दिन	▪ नगरभित्रका प्रमुख सार्वजनिक स्थल हरूको सामान्य परिचय (पार्क, सडक, खेलमैदान, धार्मिक स्थल)	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रभित्रका सार्वजनिक स्थलहरूको फोटो तथा भिडियो आदि देखाउँदै त्यसका बारेमा छोटो परिचय दिने ▪ उक्त सार्वजनिक स्थलहरूको सूचीकरण गर्न लगाई त्यसको छोटो विवरण लेख्न लगाउने ▪ नगर क्षेत्रभित्रका विद्यालय नजिकै रहेका महत्त्वपूर्ण सार्वजनिक स्थलहरूको स्थलगत भ्रमण गराई त्यहाँको महत्त्वपूर्ण कुराहरू टिपोट गर्न लगाउने	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रभित्रका सार्वजनिक स्थलहरूको बारेमा प्रश्नहरू सोध्ने ▪ उक्त महत्त्वपूर्ण सार्वजनिक स्थलहरूको सूचीकरण गर्न दिने ▪ स्थलगत भ्रमणमा देखिएका महत्त्वपूर्ण कुराहरू सोध्ने तथा लेख्न दिने ▪ उक्त शीर्षकसँग सम्बन्धित अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने र लेख्न दिने	
		▪ स्थानीय शासन अन्तर्गत कार्यपालिका, न्यायपालिका र व्यवस्थापिकाको गठन	▪ स्थानीय शासन अन्तर्गत कार्यपालिका, न्यायपालिका र	▪ स्थानीय शासन अन्तर्गत व्यवस्थापिका (नगरसभा), कार्यपालिका (नगर कार्यपालिका) र न्यायपालिका (न्यायिक समिति)को गठन प्रक्रिया अलग अलग चार्टमा प्रस्तुत गर्ने	▪ स्थानीय शासन अन्तर्गत व्यवस्थापिका, कार्यपालिका र न्यायपालिकाको गठन प्रक्रियाबारे प्रश्न सोध्ने ▪ नगरका पदाधिकारीहरूको नाम सोध्ने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		प्रक्रिया बताउन	व्यवस्थापिकाको गठन प्रक्रिया	▪ स्थानीय शासनअन्तर्गत व्यवस्थापिका, कार्यपालिका र न्यायपालिका सम्बन्धी कानुनी व्यवस्थाबारे छलफल गराउने ▪ नगरपालिकाको कार्यालयका विभिन्न विभाग तथा शाखाको चार्ट देखाउँदै सामान्य जानकारी गराउने ▪ स्थानीय शासन प्रक्रियाबारे लेख्न लगाउने साथै चार्ट पेपरमा प्रस्तुत गर्न लगाउने ▪ नगर प्रमुख, उपप्रमुख, कार्यपालिका सदस्यहरू लगायत विभिन्न पदाधिकारीहरूको नामावली प्रदर्शन गर्ने	▪ उक्त गठन प्रक्रियाबारे प्रश्नहरू सोध्ने ▪ माथिको शीर्षक अनुरूप अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने र लेख्न दिने	
		▪ वर्ग विधिबाट नगरको नक्सामा वडा विभाजन गर्न	▪ वर्ग विधिबाट नगरको वडा विभाजन कार्य	▪ पथरी शनिश्चरे नगरपालिकाको वडा विभाजित नक्सा देखाउँदै वर्ग विधिबाट नक्सा बनाउने विधि सिकाउने ▪ सोही अनुसार वर्ग विधिबाट नक्सा निर्माण कार्यमा सहभागी गराउने र पृष्ठपोषण दिने/केही मुख्य केन्द्रहरू भर्ने ▪ आफूले बनाएको नक्सा पालैपालो अगाडि गई देखाउन लगाउने र साथीहरूबाट समेत पृष्ठपोषण लिने	▪ आफ्नो नगरपालिकाको वडा विभाजित नक्सा निर्माण सम्बन्धी प्रश्न सोध्ने ▪ वर्ग विधिबाट नगरको वडा विभाजित नक्सा बनाउन दिने	
२	स्थानीय प्राकृतिक स्रोत र विविधता	▪ स्थानीय प्राकृतिक वस्तुहरूको महत्त्व र उपयोगिता बताउन	▪ स्थानीय प्राकृतिक वस्तुहरूको महत्त्व र उपयोगिता (वन उपभोक्ता समूहहरूले गरेको वन सम्पदाको उपयोग)	▪ स्थानीय क्षेत्रभित्रका प्राकृतिक वस्तुहरू नदी-नाला, बोटविरुवा, जीवजन्तु, ढुङ्गा-माटो आदिको फोटो, भिडियो आदि देखाउँदै तिनको महत्त्व र उपयोगिताबारेमा छोटो विवरण प्रस्तुत गर्ने ▪ त्यस्ता प्राकृतिक वस्तुहरूको महत्त्व र उपयोगिता चार्टका माध्यमबाट प्रस्तुत गर्ने ▪ आआफ्नो विचारमा स्थानीय क्षेत्रको प्राकृतिक वस्तुहरूको महत्त्व र उपयोगिता सम्बन्धी एक आपसमा कुराकानी, छलफल गराई टिपोट गर्न लगाउने ▪ समूह कार्य विधिबाट स्थानीय प्राकृतिक स्रोत तथा	▪ स्थानीय क्षेत्रभित्रका प्राकृतिक वस्तुहरूको नाम सोध्ने ▪ नगर क्षेत्रभित्रका स्थानीय प्राकृतिक वस्तुहरूको महत्त्व तथा उपयोगिता लेख्न दिने ▪ उक्त स्थानीय क्षेत्रका प्राकृतिक वस्तुहरूको वर्गीकृत चार्ट बनाउन दिने ▪ उक्त शीर्षकमा अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने र लेख्न दिने	१८

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				वस्तुहरूको वर्गीकरण चार्ट बनाउन लगाई सबै समक्ष तिनको महत्त्व तथा उपयोगिता प्रस्तुत गर्न लगाउने		
		▪ स्थानीय जलस्रोतको प्रयोगका महत्त्वसहित उपयोगिता बताउन	▪ स्थानीय जलस्रोतको महत्त्व र उपयोग (खोला खोल्सा, पोखरी, पैनी, इनार, कल, मूल, होली, सिमसार आदि)	▪ स्थानीय जलस्रोतहरूको फोटो देखाउँदै प्रत्येकको छोटो चिनारी वा परिचय गराउने ▪ त्यस्ता स्थानीय जलस्रोतहरूबाट हामीलाई भएको फाइदा तथा उपयोगिता उल्लिखित चार्ट प्रस्तुत गर्ने ▪ त्यस्ता स्थानीय जलस्रोतहरूको महत्त्व तथा उपयोगिताबारे एक आपसमा छलफल गराई सूचीकरण गर्न लगाउने ▪ नजिकैका स्थानीय जलस्रोत तथा जलाधार क्षेत्रमा स्थलगत भ्रमण गराई त्यहाँको जलस्रोतको उपयोगिता सम्बन्धी महत्त्वपूर्ण कुराहरू टिपोट गरी प्रस्तुत गर्न लगाउने	▪ स्थानीय जलस्रोतहरूको नाम सोध्ने ▪ स्थानीय जलस्रोतको महत्त्व/उपयोगिताबारे लेख्न दिने ▪ एकआपसमा गरिएका छलफलको निष्कर्ष टिपोट गर्न दिने ▪ स्थलगत भ्रमण गरिएको जलस्रोतका बारेमा देखिएका महत्त्वपूर्ण कुराहरू भन्न र लेख्न दिने ▪ स्थानीय जलस्रोतसँग सम्बन्धित अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने र लेख्न दिने	
		▪ जैविक विविधताको अवधारणा र स्थानीय जैविक विविधताको सामान्य चित्रण गर्न	▪ जैविक विविधताको अवधारणा र स्थानीय जैविक विविधताको सामान्य चित्रण (घरपालुवा तथा जङ्गली जीवजन्तु तथा पशुपक्षी)	▪ स्थानीय जैविक विविधता अन्तर्गत पशुपक्षी तथा जीवजन्तु आदिको फोटो तथा भिडियो प्रदर्शन गर्दै त्यसका बारेमा छोटो विवरण बताउने ▪ स्थानीय क्षेत्रभित्रका विभिन्न पशुपक्षी, जीवजन्तुहरूको अवस्था, बासस्थान आदिबारे व्याख्या गर्दै टिपोट गराउने ▪ स्थानीय नगर क्षेत्रभित्र आफूले देखेका पशुपक्षी, जीवजन्तु आदिको नाम, वासस्थान आदिबारे एकआपसमा कुराकानी, छलफल, संवाद गराई टिपोट तयार गर्न लगाउने ▪ स्थानीय क्षेत्रको नजिकको जङ्गल क्षेत्रको भ्रमण गराई पशुपक्षी, जीवजन्तु बस्ने अवस्था देखाई त्यहाँका महत्त्वपूर्ण कुराहरूको टिपोट गर्न लगाउने	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रमा पाइने पशुपक्षी तथा जीवजन्तु आदिको नाम सोध्ने ▪ स्थानीय जैविक विविधता अन्तर्गत पशुपक्षी तथा जीवजन्तु आदिको नाम लेख्न दिने ▪ नजिकैको स्थलगत भ्रमण गर्दा त्यहाँ देखिएका जैविक विविधता अन्तर्गतका कुराहरू टिपोट गर्न दिने ▪ उपर्युक्त शीर्षकमा अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने र लेख्न दिने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		▪ स्थानीय धरातलीय स्वरूप र माटोको विविधताको महत्त्व र उपयोग बताउन	स्थानीय धरातलीय स्वरूप र माटोको विविधताको महत्त्व र उपयोग माटो : बलौटे, चिम्ट्याइलो रातो, सिमसारे, कालो माटो आदि)	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रभित्रको धरातलीय स्वरूप (अग्लो, होचो, उबडखाबड, भिरालो आदि) अवस्थाको फोटो तथा भिडियो प्रस्तुत गर्दै उक्त विविधताको क्षेत्र बताउने ▪ स्थानीय नगर क्षेत्रभित्रको विविध भौगोलिक स्वरूप तथा माटोको विविधताबारे भौगोलिक कारण बताउने ▪ उक्त क्षेत्रभित्रको भौगोलिक धरातल र माटो सम्बन्धी आफूले देखेका विविधता र त्यसको महत्त्व तथा उपयोगका बारेमा एक आपसमा कुराकानी तथा छलफल गराउने र त्यसको टिपोट गर्न लगाउने ▪ स्थानीय धरातलीय विविधताको महत्त्व तथा उपयोगको सूची बनाउन लगाउने	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रभित्रको धरातलीय तथा माटोको विविधताका क्षेत्रहरू सोध्ने ▪ उक्त क्षेत्रको भौगोलिक र माटोको विविधता हुनुका भौगोलिक कारण लेख्न दिने ▪ स्थानीय धरातल र माटोको विविधताको महत्त्व र उपयोगको सूची बनाउन दिने ▪ अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने र लेख्न दिने	
		▪ स्थानीय वानस्पतिक विविधता र त्यसको उपयोगको छोटो व्याख्या गर्न	▪ स्थानीय वनस्पति विविधता र उपयोग (रूख, बोटविरुवा, झारपात आदि)	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रभित्र पाइने विविध प्रकारका रूख, बोटविरुवा, झारपातहरूको फोटो तथा भिडियो देखाउँदै त्यसको सामान्य विवरण प्रस्तुत गर्ने ▪ उक्त क्षेत्रभित्रका अलग अलग जातका बोटविरुवाहरू पाइने क्षेत्र तथा स्थान बताउने तथा विद्यार्थीहरूलाई सोधखोज गर्न लगाउने ▪ आफूले देखेका महत्त्वपूर्ण बोटविरुवाहरू देखेका ठाउँहरू एक आपसमा कुराकानी तथा छलफल गराउने ▪ स्थानीय वनस्पतिहरूको उपयोग तथा महत्त्व सम्बन्धी छलफल गराई टिपोट बनाउन लगाउने ▪ स्थानीय सामुदायिक वन क्षेत्र र तिनको कार्यालयको अवलोकन भ्रमण गराई छोटो प्रतिवेदन लेख्न लगाउने	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रमा पाइने विविध प्रकारका रूख, विरुवा, झारपात सम्बन्धी प्रश्न सोध्ने ▪ उक्त रूख, विरुवा, झारपात आदि पाइने क्षेत्र र स्थानबारे लेख्न दिने ▪ स्थानीय वनस्पतिको उपयोग तथा महत्त्वको सूची बनाउन दिने ▪ नजिकैको वन क्षेत्रको स्थलगत भ्रमणबाट देखिएका महत्त्वपूर्ण कुराहरूको टिपोट लेख्न दिने ▪ अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने र लेख्न दिने	
		▪ स्थानीय जडीबुटीको उपयोगिता तथा महत्त्व बताउन	▪ स्थानीय जडीबुटीको उपयोगिता तथा महत्त्व	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रभित्र देखिएका जडीबुटीहरूको नाम चार्टको माध्यमबाट देखाइ सोका बारेमा छोटो व्याख्या गर्ने	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रभित्र पाइने विविध जडीबुटीहरूको नाम सोध्ने ▪ स्थानीय जडीबुटीबाट मानव स्वास्थ्यमा	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				▪ स्थानीय क्षेत्रमा पाइने जडीबुटीहरूले स्वस्थ जनजीवनमा पुऱ्याउने फाइदा तथा उपयोगिता चार्टका माध्यमबाट प्रस्तुत गर्ने तथा सोही विषयवस्तुमा समूह कार्य गराउने ▪ आफ्नो वरपर वा स्थानीय क्षेत्रमा पाइने जडीबुटीहरूको नाम र त्यसको उपयोगिता समेटी सानो परियोजना कार्य गराउने	पुग्ने फाइदा लेख्न लगाउने ▪ तयार पारिएको समूह कार्य र परियोजना कार्यको अगाडि आई कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने ▪ उक्त शीर्षकमा अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने र लेख्न लगाउने	
		▪ मौसम तथा हावापानीको विविधता अन्तर्गत स्थानीय हावापानीको प्रकार र क्षेत्र बताउन	▪ स्थानीय मौसम तथा हावापानीको विविधताको प्रकार र क्षेत्र	▪ नगरको नक्सा देखाउँदै स्थानीय क्षेत्रको मौसम तथा हावापानी पाइने क्षेत्र र प्रकार बताउने ▪ उक्त नगर क्षेत्रको हावापानी तथा मौसमको विविधताको भौगोलिक कारण बताउने साथै टिपोट गर्न लगाउने ▪ आफू बसेको क्षेत्रको हावापानी र नगरको अन्य क्षेत्रको हावापानीबीच एक आपसमा छलफल गराई फरक छुट्याउन लगाई चार्टमा प्रस्तुत गर्न लगाउने	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रको मौसम र हावापानी पाइने प्रकार र क्षेत्रबारे सोध्ने ▪ उक्त नगर क्षेत्रभित्रको हावापानी तथा मौसमको विविधताको भौगोलिक कारण लेख्न लगाउने ▪ फरक फरक हावापानी भएको चार्ट पेपर हेरेर अगाडि आई भन्न र लेख्न लगाउने ▪ उक्त शीर्षकमा अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने र लेख्न लगाउने	
३	हाम्रो मौलिक संस्कार र सांस्कृतिक विविधता	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रका जातजाति, भाषा, धर्म र संस्कृतिको वर्गीकरण गरी सामान्य विश्लेषण गर्न	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रका जातजाति, भाषा, धर्म र संस्कृतिको वर्गीकरण र विश्लेषण	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रका मुख्य मुख्य जातजातिका मौलिक संस्कृति झल्किने भिडियो, तस्विर, पोस्टर प्रदर्शन गर्दै विविध संस्कृतिका सम्बन्धमा छोटो व्याख्या विश्लेषण गर्ने। भाषा बोलेको रेकर्ड सुनाउने ▪ नगर क्षेत्रका जातजातिहरूको भाषा, धर्म र मुख्य संस्कृति उल्लेख भएको चार्ट, तालिका, सूची प्रस्तुत गर्दै तिनका बारेमा कक्षामा छलफल, संवाद, कुराकानी गराएर तिनको वर्गीकरण र व्याख्या गर्न लगाउने ▪ नगर क्षेत्रको पहिलो धिमाल जाति तथा अन्य पुराना राजवंशी, मुसहर जस्ता जातिका संस्कार, संस्कृति, भाषा, धर्मका विषयमा जानकारी लिनका लागि तिनका	▪ नगर क्षेत्रमा बसोबास गर्ने जातजातिहरू, तिनले बोल्ने भाषा, धरम र संस्कार तथा संस्कृतिका सम्बन्धमा प्रश्नहरू सोध्ने ▪ नगरका पुराना आदिवासीहरू धिमाल, राजवंशी, सतार, मुसहर आदिको नाम, भाषा, धर्म र मुख्य मुख्य संस्कृति, संस्कारका बारेमा छोटो टिपोट बनाउन दिने ▪ नगरका विभिन्न जातजाति, तिनका भाषा, धर्म र संस्कार-संस्कृति उल्लिखित वर्गीकृत चार्ट/ स्तम्भचित्र बनाउन दिने	१७

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				टोलहरूमा अवलोकन भ्रमण गराई मुख्य मुख्य कुराहरू टिपोट गर्न लगाउने ▪ नगरका मुख्य मुख्य जातजातिहरूको नाम, भाषा, धर्म र संस्कृतिको विवरणका आधारमा वर्गीकरण चार्ट/स्तम्भचित्र बनाउन लगाउने	▪ अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने र लेख्न दिने	
		▪ आफ्नो नगर क्षेत्रका परम्परागत मौलिक संस्कारहरूको विवरणका आधारमा वर्गीकरण गर्न	▪ नगर क्षेत्रका परम्परागत मौलिक संस्कारहरूको वर्गीकरण	▪ नगर क्षेत्रका मुख्य मुख्य जातिका परम्परागत मौलिक संस्कार (जन्म, मृत्यु, विवाह आदि) झल्किने फोटो, भिडियो, तस्विर, पोस्टर देखाउँदै परम्परागत मौलिक संस्कारका विषयमा सामान्य परिचित गराउने ▪ विभिन्न जातजातिका परम्परागत मौलिक संस्कारहरू उल्लिखित चार्ट, तालिका प्रस्तुत गरी कक्षामा छलफल गराउँदै, पृष्ठपोषण दिँदै तिनको वर्गीकरण गर्ने, गर्न लगाउने ▪ स्थानीय पायक पर्ने ठाउँमा त्यहाँ भएका मौलिक संस्कार (मृत्यु, विवाह, न्वारन वा अन्य)का कार्यक्रममा अवलोकन भ्रमण गराएर त्यहाँ भएका महत्त्वपूर्ण कुराहरूको टिपोट लेख्न लगाउने ▪ स्थानीय विभिन्न जातजातिहरूका विभिन्न मौलिक संस्कारहरूको विवरणका आधारमा वर्गीकृत चार्ट बनाउन लगाउने	▪ स्थानीय जातजातिहरूका मौलिक संस्कारसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोध्ने ▪ नगर क्षेत्रका विभिन्न जातजातिका विविध संस्कारहरूको विवरणका आधारमा वर्गीकृत चार्ट बनाउन दिने ▪ अवलोकन भ्रमणमा देखेका कुराहरूको छोटो टिपोट लेख्न दिने ▪ अति छोटा, छोटा, वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने ▪ संस्कारको परिचयात्मक टिपोट आदि लेख्न दिने	
		▪ आफ्नो नगर क्षेत्रका प्रचलित मौलिक मेला तथा चाडपर्वहरूको नाम सहित चित्रण गर्न	▪ नगर क्षेत्रका प्रचलित मौलिक मेला तथा चाडपर्वहरू	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रभित्रका मौलिक मेला र चाडपर्व (ढङढङे, चण्डी पूर्णिमा, दसैँ, तिहार, उँधौली-उँभौली, माघी, होली आदि)सँग सम्बन्धित भिडियो, फोटो, चार्ट आदि श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन गर्दै तिनका बारेमा छोटो व्याख्या, विवरण चित्रण गर्ने ▪ आफू मेला, चाडपर्व आदिमा सहभागी हुँदा देखेका,	▪ स्थानीय मौलिक मेला, चाडपर्व आदिसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोध्ने ▪ स्थानीय मेला, चाडपर्वका विषयमा छोटो विवरण, चित्रण लेख्न दिने ▪ स्थानीय मेला, चाडपर्वको नामको, समयको र मुख्य विशेषताहरूको सूची	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				सुनेका, भोगेका कुराहरूका विषयमा कक्षामा संवाद, छलफल, कुराकानी गराउँदै शिक्षकले सहजीकरण गरेर स्थानीय मौलिक मेला, चाडपर्वको परिचय गराउने ▪ विद्यार्थीलाई कुनै एक मेला, चाडपर्वका बारेमा छोटो विवरण, चित्रण लेख्न लगाउने ▪ स्थानीय मेला, चाडपर्वमा अवलोकन भ्रमण गराउने र मुख्य मुख्य कुराहरूको टिपोट लेख्न लगाउने	तयार गर्न दिने ▪ छोटा, अति छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने र लेख्न दिने	
		▪ आफ्नो नगर क्षेत्रका जनजीवनको वेशभूषा, रहनसहन र जीवनशैलीको सामान्य तुलना गर्न	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रका जनजीवनको वेशभूषा, रहनसहन र जीवनशैलीको तुलनात्मक अध्ययन	▪ नगर क्षेत्रका विभिन्न जातजातिहरूका परम्परागत मौलिक वेशभूषा तथा जीवनशैली झल्किने चित्र, फोटो, भिडियो प्रदर्शन गर्दै विविध भेषभूषा, रहनसहन र जीवनशैलीका विषयमा छलफल, कुराकानी, संवाद गराएर तुलनात्मक अध्ययन गराउने ▪ मौलिक परम्परागत वेशभूषा र शैलीलाई नवीन शैली, वेशभूषाले विस्थापित गर्दै लगेका सन्दर्भमा समेत छलफल गराउने ▪ आफ्नो नगर क्षेत्रभित्र आफूले देखेका विभिन्न जातजातिहरूका फरक फरक वेशभूषा, रहनसहन र जीवनशैलीका विषयमा कक्षामा तुलनात्मक समूह छलफल गराई तुलनात्मक चार्ट बनाउन लगाउने ▪ मौलिक वेशभूषा र रहनसहन झल्किने गरी सामान्य एकाङ्की, नाटक, संवाद गराउने ▪ कुनै एक पुरानो जातिको मौलिक वेशभूषा, जीवनशैली, रहनसहनका विषयमा छोटो लेख लेख्न लगाउने	▪ नगर क्षेत्रका वासिन्दाहरूको वेशभूषा, रहनसहन र जीवनशैलीसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोध्ने ▪ स्थानीय जनजीवन, वेशभूषा, रहनसहन र जीवनशैलीका बारेमा तुलनात्मक चार्ट बनाउन दिने ▪ कुनै एक पुरानो जातिको परम्परागत वेशभूषा, रहनसहन र जीवनशैलीका बारेमा लेख लेख्न दिने ▪ छोटा, अति छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने र लेख्न दिने	
		▪ आफ्नो नगर क्षेत्रका प्रचलित मौलिक लोकसङ्गीतहरूको	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रमा प्रचलित लोक सङ्गीतहरूको चित्रण	▪ नगर क्षेत्रका प्रचलित लोकसङ्गीत (गाना, नृत्य, बाजा) झल्किने भिडियो, पोस्टर, फोटो देखाउँदै त्यसका बारेमा छोटो विवरण बताउने	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रभित्र प्रचलित लोकसङ्गीतसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोध्ने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		चित्रण गर्न		▪ प्रचलित लोकसङ्गीत (बाजा, नृत्य, गाना) झल्किने गरी कक्षामा कार्यक्रम गराउने, प्रतियोगिता गराउने ▪ प्रचलित लोकसङ्गीत (डम्फू नाच, धान नाच, चण्डी नाच, सँगिनी, पालम आदि) देखिने गाउँघरका कार्यक्रममा सहभागी गराई त्यसका बारेमा छोटो टिपोट लेख्न लगाउने ▪ एक विद्यार्थी एक प्रचलित लोकसङ्गीतका बारेमा छोटो लेख लेख्न लगाई कक्षामा भन्न लगाउने ▪ विद्यार्थीहरूबीच स्थानीय लोकसङ्गीत सम्बन्धी प्रतियोगिता गराउने	▪ नगर क्षेत्रका प्रचलित लोकबाजा, नृत्य, गानाको नामको सूची तयार गर्न दिने ▪ प्रचलित लोकसङ्गीतका बारेमा छोटो टिपोट लेख्न दिने ▪ छोटा, अति छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने र लेख्न दिने ▪ छोटो लेख लेख्न दिने	
		▪ आफ्नो नगर क्षेत्रका प्रचलित कलाको वर्गीकरण गरी स्थानीय कला र साहित्यिक व्यक्तित्वहरूको सामान्य परिचय दिन	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रको प्रचलित कलाको वर्गीकरण र साहित्यिक व्यक्तित्वहरू (हस्तकला, मूर्तिकला, काष्ठकला, चित्रकला आदि)	▪ नगर क्षेत्रभित्रका विभिन्न कलाहरू (हस्तकला, मूर्तिकला, चित्रकला, काष्ठकला आदि) झल्किने फोटो, भिडियो, चित्र आदि जस्ता श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन गर्दै तिनीहरूका बारेमा छोटो विवरण बताउने ▪ स्थानीय साहित्यिक व्यक्तित्वहरूको फोटो देखाई तिनका कृतिहरूका बारेमा छोटो विवरण बताउने, लेख्न लगाउने ▪ आफ्नो नगर क्षेत्रभित्र प्रचलित कलाहरूको विवरण चार्ट प्रस्तुत गर्दै तिनको वर्गीकरण गर्ने, गर्न लगाउने ▪ आफ्नो नगर क्षेत्रका विविध कलाहरूको विवरणका आधारमा तिनको वर्गीकरण गर्न लगाउने	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रभित्रका विभिन्न कलाहरू र साहित्यिक व्यक्तित्वसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोध्ने ▪ नगर क्षेत्रका विविध कलाहरूको विवरणका आधारमा तिनलाई वर्गीकृत तालिकामा देखाउन दिने ▪ स्थानीय साहित्यिक व्यक्तित्वहरूको नाम, ठेगाना र तिनका कृतिहरूको सूची तयार गर्न दिने ▪ छोटा, अति छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने र लेख्न दिने	
४	स्थानीय सामाजिक समस्या, चुनौती र समाधानका	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रभित्र देखिएका मुख्य मुख्य सामाजिक समस्याहरूको सूचीकरण गरी सामान्य	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रभित्र देखिएका मुख्य मुख्य सामाजिक समस्याहरू	▪ नगर क्षेत्रका सामाजिक समस्यासँग सम्बन्धित श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन गर्दै तिनका बारेमा छोटकरी विवरण बताउने ▪ नगरका मुख्य मुख्य सामाजिक समस्याहरूको विवरण प्रस्तुत गर्दै तिनका असरहरूबारे कक्षामा छलफल,	▪ नगर क्षेत्रका विभिन्न सामाजिक समस्याहरू र तिनका सामाजिक असरसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोध्ने ▪ आफूले जानेका, सुनेका, देखेका सामाजिक समस्याहरूको विवरण	८

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
	उपायहरू	विश्लेषण गर्न		संवाद, कुराकानी गराउने र मुख्य मुख्य कुराहरू टिपोट गर्न लगाई कक्षामा भन्न लगाउने ▪ नगर क्षेत्रका जल्दाबल्दा, मुख्य मुख्य सामाजिक समस्याहरूको सूची प्रस्तुत गर्दै तिनको सामान्य विश्लेषण एवम् व्याख्या गर्ने ▪ नगर क्षेत्रका सामाजिक समस्याहरूको सूची तयार गर्न लगाई तिनका बारेमा छोटो विश्लेषण गरी लेख्न लगाउने	सङ्कलन गर्न दिने ▪ नगर क्षेत्रका मुख्य मुख्य सामाजिक समस्याहरूको सूची र तिनको असर लेख्न दिने ▪ अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ नगर क्षेत्रमा देखिएका मुख्य मुख्य सामाजिक समस्याहरूबाट समाजमा परेको असर पहिचान गरी समाधानका उपायहरू बताउन	▪ नगर क्षेत्रमा देखिएका मुख्य मुख्य सामाजिक समस्याहरूबाट समाजमा परेको असर र समाधानका उपायहरू	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रका विभिन्न सामाजिक समस्याहरूले समाजमा पारेको असरसँग सम्बन्धित श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन गर्दै ती असरहरूबारे छोटो व्याख्या गर्ने ▪ सामाजिक समस्याहरूका असरहरू कम गर्ने उपायहरू केके हुन सक्छन् भन्ने विषयमा छलफल, प्रश्नोत्तर, खोज विधि प्रयोग गर्दै बोर्डमा टिपोट गर्ने ▪ मुख्य मुख्य सामाजिक समस्याका असरहरू कम गर्ने सम्भावित उपायहरूको बुँदागत सूची प्रस्तुत गर्दै त्यसबारे सामान्य व्याख्या गर्ने ▪ उल्लिखित समस्या समाधानका उपायहरू सम्बन्धमा कक्षागत छलफल चलाउने ▪ मुख्य मुख्य सामाजिक समस्याका असरहरू कम गर्ने उपायहरूको बुँदागत सूची तयार गर्न लगाई कक्षामा भन्न लगाउने	▪ नगर क्षेत्रमा देखिएका मुख्य मुख्य सामाजिक समस्याहरू, तिनका असरहरू र ती असर कम गर्ने उपायहरूसँग सम्बन्धित प्रश्नहरूसोध्ने ▪ आफ्नो समाजका मुख्य मुख्य सामाजिक समस्या र तिनका असरको टिपोट लेख्न दिने ▪ आफ्नो नगर क्षेत्रका विभिन्न सामाजिक समस्याहरूको सूची, तिनका असर र कम गर्ने उपायको बुँदागत तालिका बनाउन दिने ▪ उल्लिखित समस्याहरू समाधानका उपायहरूको सूची बनाउन दिने ▪ अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने	
५	स्थानीय पेसा, व्यवसाय र प्रविधि	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रका मानिसहरूका पेसा तथा व्यवसायहरूको वर्गीकरण गरी त्यसको	▪ नगर क्षेत्रका मानिसहरूको पेसा तथा व्यवसायको वर्गीकरण	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रभित्रका मानिसहरूको पेसा तथा व्यवसायहरूको फोटो तथा श्रव्यदृश्य सामग्री प्रस्तुत गर्दै त्यसको छोटो विश्लेषण गर्ने ▪ उक्त नगर क्षेत्रभित्रका पेसा तथा व्यवसायहरूको	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रभित्रको विभिन्न पेसा तथा व्यवसायको नाम सोध्ने ▪ उक्त नगर क्षेत्रभित्र भएका पेसा तथा व्यवसायको वर्गीकृत चार्टको सूची तयार	१४

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		छोटो विश्लेषण गर्न		वर्गीकरण चार्ट बनाई देखाउने र टिपोट गर्न लगाउने ▪ आफ्नो घर वरपर तथा नगर क्षेत्रभित्र आफूले देखेका विभिन्न पेसा तथा व्यवसायहरूको नामको सूची एकआपसमा छलफल गरी तयार गर्न लगाउने	पार्न दिने ▪ आफ्नो घर तथा वरपर, नगर क्षेत्रभित्र आफूले देखेका पृथक व्यवसायहरूको नाम लेख्न दिने ▪ छोटा, अति छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने र लेख्न दिने	
		▪ स्थानीय नगर क्षेत्रभित्रका परम्परागत सिपको वर्गीकरण गरी छोटो विश्लेषण गर्न	▪ नगर क्षेत्रका परम्परागत सिपको वर्गीकरण र विश्लेषण	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रभित्रका परम्परागत सिप र त्यसबाट उत्पादित वस्तुहरूको फोटो तथा श्रव्यदृश्य सामग्रीहरू देखाई त्यसको छोटो व्याख्या गर्ने ▪ स्थानीय परम्परागत सिपहरूसँगसँगै उत्पादित वस्तुहरूको विवरण उदाहरण सहित बताउने ▪ त्यस्ता स्थानीय परम्परागत सिपहरूको वर्गीकरणसहित विश्लेषण गर्न लगाउने ▪ आफ्नो क्षेत्रभित्र रहेका परम्परागत सिप र त्यसबाट उत्पादन हुने वस्तुहरूका बारेमा समूहगत रूपमा छलफल गर्न लगाउने ▪ स्थानीय क्षेत्रभित्र नजिकमा रहेका परम्परागत सिप र उत्पादनसँग सम्बन्धित विषयवस्तुको क्षेत्रमा स्थलगत भ्रमण गराउने र महत्त्वपूर्ण कुराहरूको टिपोट गराउने	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रभित्रका परम्परागत सिप र सोबाट उत्पादित वस्तुहरूको नाम भन्न लगाउने ▪ स्थानीय परम्परागत सिपहरूको वर्गीकरण बुँदागत रूपमा लेख्न दिने ▪ समूहगत रूपमा आएका मुख्य मुख्य कुराहरूलाई अगाडि आएर टिपोट गर्न लगाउने ▪ स्थलगत भ्रमणमा देखिएका प्रमुख कुराहरूलाई क्रमशः पालैपालो टिपोट गर्न दिने ▪ उपर्युक्त शीर्षकमा छोटा, अति छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने र लेख्न दिने	
		▪ स्थानीय नगर क्षेत्रभित्रका परम्परागत प्रविधिको वर्गीकरण गरी सामान्य टिपोट गर्न	▪ नगर क्षेत्रका परम्परागत प्रविधिको वर्गीकरण र टिपोट	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रका परम्परागत प्रविधिसँग सम्बन्धित फोटो, चित्र, भिडियो आदि प्रदर्शन गरी सोको सटिक व्याख्या गर्ने ▪ आफ्नो नगर क्षेत्रमा परम्परागत प्रविधिबाट उत्पादन हुने वस्तुका बारेमा कक्षामा समूहगत रूपमा छलफल गर्ने र सोको टिपोट, निष्कर्ष लेख्न लगाउने ▪ त्यस्ता परम्परागत प्रविधिहरूको वर्गीकरण सहित	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रका परम्परागत प्रविधिहरूको नाम सोध्ने ▪ आफ्नो नगर क्षेत्रको परम्परागत प्रविधिबाट उत्पादन हुने वस्तुहरूको नामको सूची बनाउन दिने ▪ स्थानीय परम्परागत प्रविधिको वर्गीकरण बुँदागत रूपमा लेख्न दिने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				विश्लेषण गर्न लगाउने ▪ स्थानीय नगर क्षेत्रमा, नजिकमा परम्परागत प्रविधिले सञ्चालन भएको ठाउँमा क्षेत्रगत भ्रमण गराउने र प्रमुख कुराहरूको टिपोट गर्न लगाउने	▪ समूहगत रूपमा आएका मुख्य मुख्य कुराहरूलाई टिपोट गर्न दिने ▪ स्थलगत भ्रमणमा आएका प्रमुख कुराहरूलाई टिपोट गर्न दिने ▪ उक्त क्षेत्र, शीर्षकमा छोटा, अति छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने र लेख्न दिने	
		▪ परम्परागत प्रविधि र सिपको रूपान्तरण सहित आधुनिक प्रविधिको प्रयोगको अवस्था विश्लेषण गर्न	▪ नगर क्षेत्रमा परम्परागत प्रविधि र सिपको रूपान्तरण र आधुनिक प्रविधिको प्रयोग	▪ हलो जोतेको-ट्याक्टरले जोतेको, ढिकी कुटेको-मिलमा धान कुटेको, जाँतो पिँधेको-मिल/ग्रेडरले पिसेको आदि जस्ता रूपान्तरित प्रविधिको फोटो, भिडियो जस्ता श्रव्यदृश्य सामग्री देखाउँदै प्रविधि रूपान्तरणका विषयमा अवधारणा दिने ▪ रूपान्तरित प्रविधिका विषयमा कक्षागत समूहगत छलफल गराउने र विभिन्न रूपान्तरित प्रविधिको विवरण कापीमा लेख्न लगाई सूची बनाउने, बनाउन लगाउने ▪ रूपान्तरित प्रविधिको प्रयोग भएका क्षेत्रमा स्थलगत भ्रमण गराई सोका बारेमा टिपोट लेख्न लगाउने ▪ आफ्नो नगर क्षेत्रमा रूपान्तरित प्रविधिको प्रयोगको अवस्थाका बारेमा चार्ट वा सूची बनाउन लगाउने र कक्षामा भन्न लगाउने	▪ नगर क्षेत्रका रूपान्तरित प्रविधिहरूका बारेमा प्रश्नहरू सोध्ने ▪ आफूले जानेका कम्तिमा ५/५ वटा रूपान्तरित प्रविधिको प्रयोग भएका अवस्थाका बारेमा लेखेर ल्याउन दिने ▪ आफ्नो नगर क्षेत्रभित्रका पुराना र रूपान्तरित प्रविधिहरूको प्रयोगको सूची, चार्ट बनाउन दिने ▪ छोटा, अति छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने र लेख्न दिने	
		▪ दैनिक व्यावहारिक जीवनमा प्रयोग हुने सूचना तथा प्रविधिहरूको प्रयोग र महत्त्व बताउन	▪ दैनिक जीवनमा प्रयोग हुने सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको महत्त्व र प्रयोग (मोबाइल, कम्प्युटर, इन्टरनेट, फेसबुक,	▪ विभिन्न सञ्चारका साधन र माध्यम तथा प्रविधिसँग सम्बन्धित मोबाइल, कम्प्युटर, रेडियो, टीभी, पत्रपत्रिका आदि देखाउने, तिनका फोटाहरू देखाउँदै र दैनिक जीवनमा प्रयोग र तिनको महत्त्वका बारेमा छोटो व्याख्या गर्ने ▪ सूचना तथा सञ्चारका नवीनतम प्रविधिको प्रयोग तथा	▪ दैनिक जीवनमा प्रयोग हुने सूचना तथा सञ्चार प्रविधि र तिनका माध्यम र साधनका विषयमा प्रश्नहरू सोध्ने ▪ दैनिक जीवनमा प्रयोग हुने सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको महत्त्व लेख्न दिने ▪ नगर क्षेत्रभित्र प्रयोग भएका सूचना तथा	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
			ट्वीटर, रेडियो, टीभी, पत्रपत्रिका, पोस्टर, माइकिङ आदि)	सदुपयोगबारे छलफल गराउने ▪ दैनिक जीवनमा प्रयोग हुने सूचना तथा सञ्चार प्रविधिका माध्यम, साधनको प्रयोग र महत्त्वका विषयमा कक्षामा छलफल, संवाद, कुराकानी आदि गराउने र टिपोट बनाउन लगाउने ▪ सूचना तथा सञ्चारका प्रविधिको महत्त्व तथा उपयोगिताको सूची कक्षामा देखाउँदै त्यसका विषयमा छलफल गराई लेख्न लगाउने ▪ हाम्रो दैनिक जीवनमा प्रयोग हुँदै गरेका सूचना तथा सञ्चार प्रविधि तथा तिनका माध्यम, साधनको नामको सूची तयार गर्न लगाउने	▪ सञ्चार प्रविधि र तिनका माध्यम र साधनको सूची बनाउन दिने ▪ नगर क्षेत्रमा प्रयोग हुने सूचना तथा सञ्चार प्रविधि र तिनका माध्यम, साधनसँग सम्बन्धित अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने	
६	स्थानीय आर्थिक क्रियाकलाप	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रमा लगाइने कृषिबालीहरू, कृषि औजारहरू आदिको वर्गीकरण गरी विभिन्न कृषि फर्महरूको सूची तयार गर्न	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रमा लगाइने कृषिबालीहरू, कृषि औजार र स्थानीय कृषि फर्महरू (खाद्यान्न बाली, नगदे बाली, तरकारी बाली, फलफूल खेती, कुटो कोदालो, हलो, ट्याक्टर आदि)	▪ नगर क्षेत्रमा उत्पादन हुने विभिन्न बाली र कृषि फर्महरूको फोटो, भिडियो आदि जस्ता श्रव्यदृश्य सामग्रीको प्रदर्शन गर्दै त्यहाँका विभिन्न बालीहरू र कृषि फर्महरूको सामान्य परिचय गराउने ▪ आफ्नो नगर क्षेत्रभित्र उत्पादन हुने खाद्यान्न, नगदे, फलफूल, तरकारी बाली र कृषि औजार आदिको विवरणको सूची प्रदर्शन गर्दै तिनको वर्गीकरण गर्ने, गर्न लगाउने र सामान्य तुलनात्मक विश्लेषण गर्ने ▪ स्थानीय कृषि फर्महरूमा अवलोकन भ्रमण गराउने र त्यहाँका उत्पादन र आम्दानीका बारेमा छलफल गराउने ▪ नगर क्षेत्रका प्रमुख बालीहरूको वर्गीकृत तालिका, सूची बनाउन लगाउने र स्थानीय कृषि फर्महरूको पनि नाम, स्थान र उत्पादनको सूची तयार गर्न लगाउने	▪ नगर क्षेत्रभित्रका प्रमुख बालीहरू र कृषि फर्महरूसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोध्ने ▪ नगर क्षेत्रका विविध बाली, फलफूल तथा तरकारी खेतीको वर्गीकृत तालिका वा सूची तयार गर्न दिने ▪ नगर क्षेत्रका प्रमुख कृषि फर्मको नाम र उत्पादनको सूची तयार गर्न दिने ▪ अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने र लेख्न दिने	२०
		▪ स्थानीय नगर क्षेत्रमा व्यावसायिक पशुपक्षी	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रमा पशुपक्षी पालन, मत्स्य	▪ स्थानीय पशुपक्षीपालन, माहुरीपालन तथा मत्स्यपालनका फर्महरूको फोटो, भिडियो जस्ता	▪ नगर क्षेत्रको मत्स्य, पशुपक्षी र माहुरीपालन व्यवसाय र त्यस सम्बन्धी	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		पालन, माहुरी पालन, मत्स्य पालनको विवरणको सूचीकरण गरी छोटो टिपोट प्रस्तुत गर्न	पालन र माहुरी पालन र त्यस सम्बन्धी फर्महरू	श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन गर्दै ती फर्महरूको उत्पादन र सामान्य परिचय गराउने ▪ आफ्नो नगर क्षेत्रका पशुपक्षीपालन, मत्स्य तथा माहुरीपालन व्यवसाय र त्यस सम्बन्धी फर्महरूको सूची देखाउँदै ती फर्महरूका बारेमा सामान्य विवरण दिने ▪ नगर क्षेत्रका सफल र उल्लेखनीय पशुपक्षी, मत्स्य, माहुरीपालन फर्मको अवलोकन भ्रमण गराई त्यहाँ देखिएका महत्त्वपूर्ण कुराहरूको टिपोट लेख्न लगाउने र कक्षामा प्रस्तुत गराउने ▪ नगरको पशुपक्षी, मत्स्य र माहुरीपालन र त्यस सम्बन्धी फर्महरूको सूची तयार गर्न लगाई छोटो विवरण लेख्न लगाउने	फर्महरूका बारेमा प्रश्नहरू सोध्ने ▪ नगर क्षेत्रको सफल पशुपक्षी, मत्स्य तथा माहुरीपालन फर्मको बारेमा छोटो परिचय लेख्न दिने ▪ नगर क्षेत्रका पशुपक्षी, मत्स्यपालन तथा माहुरी पालन व्यवसायको सूची तयार गर्न दिने ▪ अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने र लेख्न दिने	
		▪ उद्योगको अवधारणा बताउँदै स्थानीय नगर क्षेत्रका घरेलु उद्योगहरूको वर्गीकरण र उत्पादनको विवरण बताउन	▪ उद्योगको अवधारणा सहित स्थानीय नगर क्षेत्रका घरेलु उद्योगको वर्गीकरण र उत्पादन विवरण	▪ स्थानीय विभिन्न घरेलु उद्योगहरूको उत्पादन सहितको फोटो, भिडियो आदि जस्ता श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन गर्दै उद्योगको अवधारणा दिने ▪ नगरका विभिन्न घरेलु उद्योग र तिनका उत्पादनको विवरण, सूची देखाउँदै तिनका उत्पादनको बाजर क्षेत्रका बारेमा छलफल, कुराकानी, संवाद गराउने र मुख्य कुराहरूको टिपोट लेख्न लगाउने ▪ नगर क्षेत्रका केही सफल घरेलु उद्योगमा अवलोकन भ्रमण गराई त्यहाँ उद्यमीहरूसँग कुराकानी, संवाद गराउने र त्यहाँ देखेका, जानेका कुराहरूको टिपोट लेख्न लगाउने ▪ स्थानीय घरेलु उद्योगहरूको नाम सूची र उत्पादनहरूको सूची प्रदर्शन गर्दै तिनको वर्गीकरण गर्ने, गराउने र लेख्न लगाउने	▪ स्थानीय घरेलु उद्योगहरू र तिनका उत्पादनका साथै उत्पादित वस्तुहरूको बजार क्षेत्र सम्बन्धी प्रश्नहरू सोध्ने ▪ स्थानीय नगर क्षेत्रभित्रका विभिन्न घरेलु उद्योगहरूको विवरणका आधारमा तिनको वर्गीकरण गर्न दिने ▪ नगरका सफल घरेलु उद्योग तथा उद्यमीका बारेमा छोटो परिचय लेख्न दिने ▪ अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने र लेख्न दिने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		▪ व्यापारको अवधारणा र नगरको व्यापार प्रवर्द्धनमा देखिएका समस्या र चुनौती बताउन	▪ व्यापारको अवधारणा र स्थानीय व्यापार प्रवर्द्धनका समस्या र चुनौतीहरू	▪ बजार क्षेत्रको व्यापारिक गतिविधि र प्रमुख व्यापारिक केन्द्रहरूको फोटो, भिडियो जस्ता श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन गर्दै व्यापारको अवधारणा बताउने ▪ स्थानीय व्यापार प्रवर्द्धनका समस्या र चुनौतीहरूको बुँदागत सूची देखाउँदै त्यस सम्बन्धमा कक्षामा समूहगत छलफल गराउने र शिक्षकको पृष्ठपोषणमा बुँदाहरू लेख्न लगाउने ▪ व्यापारको अवधारणा र आफ्नो नगर क्षेत्रको व्यापारको विकासमा देखिएका समस्याहरूको सूची तयार गर्न लगाई कक्षामा भन्न लगाउने	▪ व्यापारको अवधारणा, स्थानीय व्यापार र व्यापार प्रवर्द्धनमा देखिएका समस्या तथा चुनौतीहरूसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोध्ने ▪ उदाहरण सहित व्यापारको अवधारणाका बारेमा छोटो टिपोट लेख्न दिने ▪ नगर क्षेत्रको व्यापार प्रवर्द्धनमा देखिएका समस्या र चुनौतीहरूको सूची तयार गर्न दिने ▪ अति छोटा, छोटा, वस्तुगत र बुँदागत टिपोट जस्ता प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	
		▪ बैङ्क, सहकारी तथा वित्तीय संस्थाहरूको अवधारणा बताउँदै विभिन्न वित्तीय संस्थाहरूको कार्यका आधारमा वर्गीकरण गर्न	▪ बैङ्क, सहकारी र वित्तीय संस्थाहरूको अवधारणा र स्थानीय विभिन्न वित्तीय सङ्घ संस्थाहरूको वर्गीकरण	▪ नगर क्षेत्रका मुख्य मुख्य बैङ्क, सहकारी र अन्य वित्तीय संस्थाहरूको फोटो, भिडियो प्रदर्शन गर्दै बैङ्क, सहकारी र वित्तीय संस्थाको अवधारणा दिने ▪ स्थानीय बैङ्क, विभिन्न सहकारी तथा वित्तीय संस्थाहरूको विवरण चार्ट देखाउँदै तिनका कार्यहरूबारे चर्चा, छलफल गर्ने, गराउने ▪ नगर क्षेत्रका सञ्चालित विभिन्न बैङ्क, सहकारी र वित्तीय संस्थाहरूको कार्य प्रकृतिका आधारमा वर्गीकरण गरेको चार्ट देखाउँदै बैङ्क र सहकारी संस्थाका पनि छुट्टाछुट्टै वर्गीकरण गर्ने, गराउने ▪ नगर क्षेत्रका बैङ्क र सहकारी संस्थाको वर्गीकरण तालिका लेख्न लगाउने ▪ बैङ्क, सहकारी संस्था, वित्तीयको अवधारणा लेख्न लगाउने	▪ बैङ्क, सहकारी संस्थाको अवधारणा र नगर क्षेत्रका बैङ्क, सहकारी संस्था र वित्तीय संस्थाहरूको छुट्टाछुट्टै वर्गीकरण सम्बन्धी प्रश्नहरू सोध्ने ▪ बैङ्क, सहकारी र वित्तीय संस्थाहरूको छुट्टाछुट्टै अवधारणा लेख्न दिने ▪ नगर क्षेत्रका बैङ्क र सहकारी संस्थाहरूको कार्यका आधारमा वर्गीकरण तालिका लेख्न दिने ▪ अति छोटा, छोटा, वस्तुगत र बुँदागत टिपोट जस्ता प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	
		▪ विप्रेषणको अवधारणार वैदेशिक	▪ विप्रेषण (रेमिटान्स) को अवधारणा र	▪ विप्रेषण र वैदेशिक रोजगारीका विषयमा कक्षामा संवाद, कुराकानी, छलफल गराउँदै शिक्षकले पृष्ठपोषण मार्फत	▪ विप्रेषण र वैदेशिक रोजगारको योगदानसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोध्ने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		रोजगारले स्थानीय नगर क्षेत्रको आर्थिक विकास र वृद्धिमा गरेको योगदान बताउन	वैदेशिक रोजगारले नगरको आर्थिक विकास र वृद्धिमा पुऱ्याएको योगदान	रेमिटान्स र वैदेशिक रोजगारीको अवधारणा बताउने ▪ वैदेशिक रोजगारमा गएका व्यक्तिहरूले पठाएको रकम र त्यसले परिवारमा र समाजमा पारेको सकारात्मक प्रभावका बारेमा समूहगत छलफल गराउँदै निष्कर्षका रूपमा त्यसको योगदान सम्बन्धी टिपोट लेख्न लगाउने ▪ विप्रेषणको अवधारणा सहित वैदेशिक रोजगारले नगरको आर्थिक वृद्धि, विकासमा पुऱ्याएको योगदानको बुँदागत सूची प्रदर्शन गर्ने र विद्यार्थीलाई लेख्न लगाउने	▪ विप्रेषण र वैदेशिक रोजगारको अवधारणा लेख्न दिने ▪ वैदेशिक रोजगारले नगर क्षेत्रको आर्थिक वृद्धि, विकासमा गरेको योगदानको बुँदागत सूची लेख्न दिने ▪ अति छोटा, छोटा, वस्तुगत र बुँदागत टिपोट जस्ता प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	
		▪ पर्यटन व्यवसायको अवधारणा सहित स्थानीय पर्यटकीय केन्द्र तथा पर्यटन व्यवसायको महत्त्व बताउन	▪ स्थानीय पर्यटकीय केन्द्र तथा पर्यटन व्यवसायको महत्त्व	▪ स्थानीय पर्यटकीय केन्द्र र त्यहाँ रोजगार प्राप्त व्यक्ति र आन्तरिक पर्यटकहरू सहितको फोटो, भिडियो, वृत्तचित्र, पोस्टर आदि श्रव्यदृश्य सामग्री प्रस्तुत गर्दै ती पर्यटकीय केन्द्र र पर्यटन व्यवसाय सम्बन्धमा छलफल, कुराकानी, संवाद गराउने र महत्त्वपूर्ण कुराहरू लेख्न लगाउने ▪ स्थानीय नगर क्षेत्रको व्यावसायिक रूपमा सञ्चालित पर्यटकीय केन्द्रको अवलोकन भ्रमण गराउने र त्यहाँ भएका आर्थिक क्रियाकलापहरू तथा त्यहाँ रोजगार प्राप्त व्यक्तिहरूसँग कुराकानी, संवाद गराउने र स्थानीय पर्यटन व्यवसाय, पर्यटन केन्द्रको आर्थिक तथा सामाजिक महत्त्वका बारेमा टिपोट लेख्न लगाउने ▪ स्थानीय पर्यटकीय केन्द्र, पर्यटन व्यवसाय, पर्यटन रोजगारको महत्त्वको सूची प्रस्तुत गर्दै त्यसको सामान्य व्याख्या गरी सोको सूची, तालिका लेख्न लगाउने	▪ स्थानीय पर्यटकीय केन्द्रहरू, पर्यटन व्यवसाय र त्यसबाट प्राप्त रोजगारीसँग सम्बन्धित मौखिक प्रश्नहरू सोध्ने ▪ स्थानीय पर्यटकीय केन्द्र, पर्यटन व्यवसाय र रोजगारका विषयमा टिपोट लेख्न दिने ▪ पर्यटकीय स्थल, व्यवसायको आर्थिक, सामाजिक महत्त्वका बुँदाहरू लेख्न दिने ▪ पर्यटकीय केन्द्र, व्यवसाय सम्बन्धित अति छोटा, छोटा, वस्तुगत र बुँदागत टिपोट जस्ता प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	
७	स्वास्थ्य, सरसफाई, वातावरण	▪ रोग प्रतिरोधात्मक सेवाहरू/खोपहरूको महत्त्व तथा प्रभाव	▪ रोग प्रतिरोधात्मक सेवाहरू/ खोपहरूको महत्त्व तथा प्रभाव	▪ नगरमा सञ्चालित रोग प्रतिरोधात्मक सेवाहरू, खोप केन्द्रहरूसँग सम्बन्धित खोपकेन्द्र, खोप लगाएका दृश्य, खोप कर्मचारी आदिको फोटो, पोस्टर, भिडियो प्रदर्शन	▪ रोग प्रतिरोधात्मक सेवाहरू र तिनको महत्त्व तथा असरका विषयमा मौखिक प्रश्नहरू सोध्ने	१५

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
	संरक्षण र खेलकुद	बताउन	(खोप केन्द्र, खोप सूची, तालिका, खोपका कार्यक्रमहरू, रोगबाट बच्ने र रोग सम्बन्धी जानकारी सम्बन्धी कार्यक्रमहरू)	गर्दै नगरमा सञ्चालित रोग प्रतिरोधात्मक सेवाहरूका बारेमा सामान्य विवरण बताउने ▪ खोप कार्यक्रम सञ्चालन भएका समयमा खोपकेन्द्रको अवलोकन भ्रमण गराई त्यहाँ देखेका र जानेका कुराहरूको टिपोट लेख्न लगाउने ▪ रोग प्रतिरोधात्मक सेवाहरू, खोपहरूको महत्त्व तथा प्रभाव सम्बन्धी तालिका, सूची प्रस्तुत गर्ने र सो सम्बन्धमा छलफल गराउँदै व्याख्या गर्ने ▪ रोग प्रतिरोधात्मक सेवाहरूको महत्त्व र प्रभावको बुँदागत सूची लेख्न लगाउने ▪ खोप कर्मचारीलाई आमन्त्रण गरी कक्षामा खोप सम्बन्धी जानकारी गराउन लगाउने	विभिन्न रोग प्रतिरोधात्मक सेवाहरूका विषयमा टिपोट लेख्न दिने ▪ रोग प्रतिरोधात्मक सेवाहरूको महत्त्व तथा प्रभावहरूको बुँदागत सूची लेख्न दिने ▪ अति छोटा, छोटा, वस्तुगत र बुँदागत टिपोट जस्ता प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	
		▪ समयमा स्वास्थ्य उपचार नगर्दा मानव स्वास्थ्यमा पर्ने असरहरू/परिणामहरू बताउन	▪ समयमा स्वास्थ्य उपचार नगर्दा मानव स्वास्थ्यमा पर्ने असर तथा परिणामहरू	▪ स्वास्थ्य केन्द्र, क्लिनिक तथा अन्य उपचार केन्द्रमा स्वास्थ्य उपचार गर्दै गरेको तस्विर, फोटो, भिडियो आदि प्रदर्शन गर्दै स्वास्थ्य उपचारका विषयमा छलफल, संवाद, कुराकानी गराउने ▪ समयमा स्वास्थ्य उपचार नगराउँदा भएका विभिन्न घटनाहरू (मृत्यु, आर्थिक क्षति, दुःख पाएका)का विषयमा देखेका, जानेका सुनेका कुराहरूका आधारमा कक्षामा छलफल गराउने, शिक्षकले सहजीकरण, पृष्ठपोषण गर्ने र सामान्य टिपोट लेख्न लगाउने ▪ समयमा स्वास्थ्य उपचार नगर्दा मानव स्वास्थ्यमा पर्ने असर तथा परिणामहरूको सूची (बुँदागत) प्रस्तुत गर्दै यसबारेमा कक्षामा छलफल र व्याख्या गराउने ▪ समयमा स्वास्थ्य उपचार नगर्दा पर्ने असरहरूको परिणामहरूको सूची लेख्न लगाउने	▪ विभिन्न रोगहरूको उपचार, समयमा उपचार गराउने, नगराउँदा पर्ने असर तथा क्षति, परिणामसँग सम्बन्धित विभिन्न प्रश्नहरू सोध्ने ▪ आफूले जानेका, सुनेका, भोगेका समयमा स्वास्थ्य उपचार नगराउँदाका परिणाम तथा असरहरूबारे टिपोट लेख्न दिने ▪ समयमा रोगको, स्वास्थ्यको उपचार नगराउँदा पर्ने असरहरू, परिणामहरूको सूची लेख्न दिने अति छोटा, छोटा, वस्तुगत र बुँदागत टिपोट जस्ता प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				▪ डाक्टर, नर्ससँग भेटघाट तथा साक्षात्कार कार्यक्रमहरू गर्ने/कक्षा लिन लगाउने		
		▪ वातावरण सरसफाई, फोहोरमैला व्यवस्थापन नहुँदा मानव जीवनमा पर्ने स्वास्थ्य समस्या र चुनौतीहरू पहिचान गरी फोहोरमैला व्यवस्थापनमा सहभागी हुन	▪ वातावरण सरसफाई, फोहोरमैला व्यवस्थापन नहुँदा मानव जीवनमा पार्ने स्वास्थ्य समस्या र चुनौतीहरू (सरसफाइ, फोहोरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम, सरसफाइ तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्ने तरिकाहरू)	▪ घर, टोल, विद्यालय आदिमा सरसफाइ गरेका कार्यक्रमहरूको, फोहोरमैला व्यवस्थापन गरेका कार्यहरूको फोटो, भिडियो, पोस्टर आदि श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन गर्दै त्यसो गर्नुका कारणहरूबारे कक्षामा छलफल गराउने ▪ सरसफाई र फोहोरमैला व्यवस्थापन नहुँदा मानव जीवनमा पर्ने स्वास्थ्य समस्या र त्यस सम्बन्धी चुनौतीहरूका विषयमा कक्षामा समूहगत छलफल गराउने र टिपोट लेखेर प्रस्तुत गर्न लगाउने ▪ वातावरण सरसफाइ र फोहोरमैला व्यवस्थापन नहुँदा स्वास्थ्यमा पर्ने समस्या र त्यसका चुनौतीहरूको सूची प्रस्तुत गर्दै त्यसलाई लेख्न लगाउने ▪ सरसफाई र फोहोरमैला व्यवस्थापनमा सहभागी गराउने	▪ वातावरणीय सरसफाई, फोहोरमैला व्यवस्थापन नहुँदा स्वास्थ्यमा पर्ने असर र त्यससँग सम्बन्धित चुनौतीहरूसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोध्ने ▪ वातावरण सरसफाई र फोहोरमैला व्यवस्थापन सँग सम्बन्धित समस्या तथा चुनौतीहरू लेख्न दिने ▪ सरसफाई र फोहोरमैला व्यवस्थापनको अभावबाट आइपर्ने स्वास्थ्य सम्बन्धी समस्या तथा चुनौतीहरू लेख्न दिने ▪ अति छोटा, छोटा, वस्तुगत र बुँदागत टिपोट जस्ता प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	
		▪ खाद्यान्नको शुद्धता र उपभोक्ता सचेतता कार्यक्रम/अभियानको महत्त्व बताउन	▪ खाद्यान्न शुद्धता र उपभोक्ता सचेतना कार्यक्रम र महत्त्व (शुद्ध खाद्य पदार्थ, उचित मूल्य, गुणस्तर, वस्तु खरिद, सही विज्ञापन आदि)	▪ खाद्यान्नमा शुद्धता र उपभोक्तामा सचेतनासँग सम्बन्धित टेलि चलचित्र, ड्रामा, भिडियो आदि प्रदर्शन गर्दै खाद्यान्नको शुद्धता र उपभोक्ता सचेतनाको महत्त्वबारेमा कक्षामा व्याख्या गर्ने ▪ स्थानीय उपभोक्ता मञ्च वा अन्य उपभोक्ता अधिकारवादी संस्थाका पोस्टर, पम्प्लेट देखाउँदै यस्ता कार्यक्रमको आवश्यकता तथा महत्त्वका बारेमा कक्षामा छलफल, व्याख्या तथा संवाद गराउने ▪ हाम्रो खानामा हुनुपर्ने शुद्धता तथा उपभोक्ता सचेतना कार्यक्रमको आवश्यकता तथा महत्त्वको सूची, तालिका प्रस्तुत गर्दै विद्यार्थीहरूलाई लेख्न लगाउने	▪ उपभोक्ता सचेतना, खाद्यान्नको शुद्धतासँग सम्बन्धित विभिन्न प्रश्नहरू सोध्ने ▪ खाद्यान्नको शुद्धताको आवश्यकता र महत्त्वका बारेमा बुँदागत सूची लेख्न दिने ▪ उपभोक्ता सचेतना किन आवश्यक छ भन्ने बारेमा छोटो टिपोट लेख्न दिने ▪ अति छोटा, छोटा, वस्तुगत र बुँदागत टिपोट जस्ता प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				▪ उपभोक्ता सचेतना कार्यक्रमहरू सञ्चालन भएका समयमा विद्यार्थीलाई त्यस्ता कार्यक्रममा सहभागी गराउने		
		▪ स्थानीय खेलमा सहभागिता देखाउँदै योगाभ्यासमा सरिक हुन	▪ स्थानीय खेल र योगाभ्यासमा सहभागिता (डन्डीबियो, कपर्दी, रिङ, फुटबल, भलिबल, पिट्टो, प्राणायाम, व्यायाम, जिम आदि)	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रका परम्परागत खेलहरूका बारेमा परिचय गराई ती खेलहरू खेल्ने तरिका सिकाउने र ती खेलहरू खेलाउने ▪ स्थानीय योग शिक्षकसँग सिकेर वा योग शिक्षक ल्याएर विद्यार्थीहरूलाई योगाभ्यासको महत्त्व तथा फाइदा बताउन लगाउने वा बताउने/योग सिकाउने ▪ योगाभ्यास/प्राणायामहरू गराउने, गर्न सिकाउने, घरमा गर्न लगाउने ▪ आफ्नो नगर क्षेत्रमा खेलिने विभिन्न खेलहरूको नाम लेख्न लगाउने, खेल्ने तरिका छोटकरीमा भन्न लगाउने ▪ योगाभ्यासका चरणहरू लेख्न लगाउने	▪ नगर क्षेत्रका परम्परागत खेलहरू र आधुनिक खेलको नाम र खेल्ने तरिकासँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोध्ने ▪ विभिन्न खेलमा सहभागी बनाएर त्यसको अवलोकन, निरीक्षण गर्ने ▪ योगाभ्यासमा सहभागी गराएर त्यसको अवलोकन निरीक्षण गर्ने ▪ स्थानीय खेल र योग अभ्याससँग सम्बन्धित अति छोटा, छोटा, वस्तुगत र बुँदागत टिपोट जस्ता प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	
८	द्वन्द्व तथा भयरहित शान्तिपूर्ण वातावरण र हरित विद्यालय	▪ आफ्नो छिमेक, टोल, विद्यालयमा हुने विभिन्न व्यवहारबाट उत्पन्न भयका कारण हुने शारीरिक तथा मानसिक असरहरूको सूची तयार गर्न	▪ आफ्नो छिमेक, टोल, विद्यालयमा हुने विभिन्न व्यवहारबाट उत्पन्न भयका कारण हुने शारीरिक तथा मानसिक असरहरू	▪ आफ्नो छिमेक, टोल, विद्यालयका व्यक्तिहरूका व्यवहारबाट उत्पन्न हुने भयको विवरण चार्टका माध्यमबाट प्रस्तुत गर्ने र कक्षामा छलफल तथा व्याख्या गर्ने ▪ आफ्नो परिवार, छिमेक, टोल र विद्यालयका विभिन्न व्यक्तिका व्यवहारबाट उत्पन्न हुने भयका कारणले आफूले भोगेका शारीरिक तथा मानसिक असरहरूबारेमा कक्षामा संवाद, कुराकानी, छलफल गराउने ▪ शिक्षकको सहजीकरण र पृष्ठपोषणबाट उपर्युक्त विषयमा टिपोट लेख्न लगाउने र कक्षामा भन्न लगाउने ▪ वरपरका विभिन्न व्यक्तिहरूका व्यवहारबाट उत्पन्न हुने	▪ आफ्नो वरपर सम्पर्मा रहने विभिन्न व्यक्तिहरूका व्यवहारबाट उत्पन्न हुने भय र तिनका असरहरूसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोध्ने ▪ वरपरका सम्पर्कमा रहेका विभिन्न व्यक्तिहरूका व्यवहारबाट उत्पन्न भयका कारणले आफूलाई परेको शारीरिक र मानसिक असरबारे छोटो टिपोट लेख्न दिने ▪ आफ्ना भाइबैनी, साथीभाइ आदिलाई सम्पर्कमा रहने व्यक्तिका व्यवहारका कारणले उत्पन्न हुने भयका सम्भावित	८

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				भयका शारीरिक र मानसिक असरहरूको सूची, तालिका प्रस्तुत गर्दै विद्यार्थीहरूलाई सो तालिका सूची लेख्न लगाउने ▪ यस सम्बन्धी आसपासका व्यक्तिहरूसँग संवाद गराउने	शारीरिक र मानसिक असरको सूची तयार गर्न दिने ▪ अति छोटा, छोटा, वस्तुगत र बुँदागत टिपोट जस्ता प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	
		▪ घर, परिवार, टोल, विद्यालय आदिमा हुने भयलाई उचित तरिकाले व्यवस्थापन गरी भयरहित वातावरण निर्माण गर्ने तरिका बताउन	▪ आफ्नो घर, परिवार, टोल र विद्यालयमा उत्पन्न हुने भय व्यवस्थापन र भयरहित वातावरण निर्माण गर्ने तरिका	▪ आफ्नो घर, परिवार, टोल र विद्यालयमा हुनसक्ने भय, द्वन्द्व, घटना आदिसँग सम्बन्धित फोटो, भिडियो जस्ता श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन गर्दै तिनीहरूबाट हुनसक्ने असर र त्यसको उचित व्यवस्थापन गर्नुपर्ने आवश्यकताका बारेमा छोटो व्याख्या गर्ने ▪ आफ्नो घर, परिवार, टोल, छिमेक र विद्यालयमा उत्पन्न हुनसक्ने भय र त्यसको व्यवस्थापन गरी भयरहित वातावरण निर्माण गर्ने तरिकाहरूका बारेमा कक्षामा समूहगत छलफल गराएर निष्कर्ष लेख्न लगाउने र कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने (शिक्षकले सहजीकरण र पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने) ▪ भयरहित वातावरण निर्माण गर्ने तरिकासँग सम्बन्धित अभिनयमा सहभागी गराउने ▪ घर, परिवार, टोल, छिमेक र विद्यालय भयरहित बनाउने तरिकारहरूको सूची देखाउँदै छोटो व्याख्या गर्ने र लेख्न लगाउने	▪ घरपरिवार, छिमेक, टोल र विद्यालयमा उत्पन्न हुनसक्ने भय, त्यसको व्यवस्थापन गरी भय रहित वातावरण निर्माणका विभिन्न वैकल्पिक उपायहरूसँग सम्बन्धित विभिन्न मौखिक प्रश्नहरू सोध्ने ▪ भयरहित वातावरण र भय व्यवस्थापन तथा शान्तिपूर्ण वातावरण सम्बन्धी छोटो लेख लेख्न दिने ▪ भय व्यवस्थापन र भयरहित वातावरण निर्माण गर्ने तरिकाहरूको बुँदागत सूची लेख्न दिने ▪ लामा (विश्लेषणात्मक/बुँदागत), छोटा र अति छोटा प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	
		▪ नगर क्षेत्रका विद्यालयमा द्वन्द्व तथा भयरहित हरित विद्यालयका लागि बालक्लबहरूले	▪ नगर क्षेत्रका विद्यालयमा द्वन्द्व तथा भयरहित हरित विद्यालयका लागि बालक्लबहरूको	▪ विद्यालयमा गठन भएका विभिन्न बालक्लबहरूका विभिन्न कार्यक्रमहरूको फोटो, भिडियो आदि श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन गरी तिनले गरेका कार्यक्रमहरूका बारेमा कक्षामा छलफल, कुराकानी, संवाद गराउने ▪ आफ्नो विद्यालय, अर्को विद्यालयका बालक्लबका	▪ विद्यालय द्वन्द्व रहित, भयरहित र हरित बनाउनका लागि बालक्लबले केके गर्ने गरेका छन् र केके गर्नुपर्छ भन्ने कुरासँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोध्ने ▪ आफ्नो विद्यालय द्वन्द्व र भयरहित तथा	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		खेल्नुपर्ने भूमिका बताउन	भूमिका	पदाधिकारी कक्षामा बोलाएर वा आफैँले भेटघाट गरेर विद्यालयमा भय र द्वन्द्व रहित वातावरण र हरित विद्यालय बनाउन गर्दै गरेका र गर्नुपर्ने कार्यका बारेमा संवाद, कुराकानी गराउने र महत्त्वपूर्ण कुराहरूको टिपोट लेख्न लगाई कक्षामा भन्न लगाउने ▪ विद्यालयमा द्वन्द्व र भयरहित हरित विद्यालय बनाउनका लागि बालक्लबको भूमिकाको चार्ट, सूची कक्षामा प्रस्तुत गर्ने र त्यसको सामान्य व्याख्या गर्ने ▪ बालक्लबको भूमिका तथा कार्यको बुँदागत सूची लेख्न लगाउने	▪ हरित बनाउनका लागि बालक्लबको केकस्तो भूमिका हुनुपर्छ भन्ने विषयमा छोटो टिपोट लेख्न दिने ▪ विद्यालयलाई भय र द्वन्द्वरहित तथा हरित बनाउनका लागि बालक्लबको भूमिका तथा कार्यको सूची लेख्न दिने ▪ अति छोटा, छोटा, वस्तुगत र बुँदागत टिपोट जस्ता प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	
		▪ आफ्नो विद्यालय हरित हुँदा हुने वातावरणीय फाइदाहरू भन्न	▪ हरित विद्यालय हुँदाका वातावरणीय फाइदाहरू	▪ शान्तिपूर्ण, हरित, सुन्दर विद्यालयको नमुना चित्र, पोस्टर, फोटो, भिडियो प्रदर्शन गर्ने त्यसबाट हुने फाइदाबारे कक्षामा छलफल, कुराकानी, संवाद गराउने र शिक्षकको पृष्ठपोषण, सहजीकरणमा टिपोट लेख्न लगाउने ▪ विद्यालय शान्तिपूर्ण, हरित हुँदा हुने विभिन्न फाइदाहरू (स्वास्थ्य- मानसिक, शारीरिक, रमणीय आदि)बारे कक्षामा समूहगत छलफल गराई तिनको टिपोट लेख्न लगाउने ▪ हरित, सुन्दर, स्वच्छ वातावरण भएको विद्यालयका फाइदाहरूको सूची प्रदर्शन गर्दै त्यस्तो विद्यालयमा हुनुपर्ने मुख्य कुराहरूको सूची बनाउन लगाउने ▪ प्राकृतिक रूपले सुन्दर र हरित विद्यालयका फाइदाहरूको सूची लेख्न लगाई कक्षामा भन्न लगाउने ▪ हरित विद्यालय भएको भए त्यहाँ अवलोकन भ्रमण गराउने	▪ हरित विद्यालयका सूचकहरू र त्यस्तो विद्यालय हुँदाका फाइदाहरूका सम्बन्धमा प्रश्नहरू सोध्ने ▪ कस्तो विद्यालय हरित विद्यालय हुन्छ भन्ने विषयमा छोटो लेख लेख्न दिने ▪ विद्यालय प्राकृतिक रूपले सुन्दर तथा हरित हुँदा ककसलाई केके फाइदा पुग्छ भन्नेबारेमा लेखेर ल्याउन दिने ▪ हरित विद्यालयसँग सम्बन्धित अति छोटा, छोटा, वस्तुगत र बुँदागत टिपोट जस्ता प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
९	प्राकृतिक प्रकोप, विपत तथा जोखिम व्यवस्थापन र सुरक्षा	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रमा भएका प्राकृतिक प्रकोप, विपतका विभिन्न कारणहरू बताउन	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रमा भएका प्राकृतिक प्रकोप, विपतका विभिन्न कारणहरू (बाढी पहिरो, हावाहुरी, भूकम्प, आगलागी, महामारी, असिना आदि)	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रमा भएका प्राकृतिक प्रकोप तथा विपत्ति भएका घटनाका पोस्टर, चित्र, फोटो, भिडियो आदि श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन गरी त्यसका कारणहरूको सामान्य व्याख्या गर्ने ▪ प्राकृतिक प्रकोप, विपत्तिका घटना र त्यसका कारणहरूका बारेमा आफूले देखेका, सुनेका, भोगेका कुराहरूका बारेमा कक्षामा संवाद, कुराकानी, छलफल गराई त्यसबारेमा टिपोट लेख्न लगाउने ▪ नजिकैको प्राकृतिक प्रकोप, विपत्ति भएका क्षेत्रमा अवलोकन भ्रमण गराई त्यसको कारणबारे लेख्न लगाउने ▪ प्राकृतिक प्रकोप, विपत्तिका कारणहरूको सूची प्रदर्शन गरी त्यसको व्याख्या गर्ने ▪ आफ्नो नगर क्षेत्रमा भएका विभिन्न प्राकृतिक प्रकोप, विपत्तिका कारणहरूको सूची लेख्न लगाउने	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रमा भएका विभिन्न प्राकृतिक प्रकोप, विपत्तिहरू र तिनका कारणसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोध्ने ▪ आफूले देखेका, सुनेका, भोगेका विभिन्न प्राकृतिक प्रकोप, विपत्तिका बारेमा छोटो टिपोट लेख्न दिने ▪ आफ्नो नगर क्षेत्रमा हुने गरेका विभिन्न प्राकृतिक प्रकोप, विपत्तिका कारणहरू पहिचान गरी लेखेर ल्याउन दिने ▪ विभिन्न अति छोटा, छोटा, वस्तुगत र बुँदागत टिपोट जस्ता प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	८
		▪ विभिन्न खाले सम्भावित शारीरिक, मानसिकक्षतिका कारणहरू बताउन	▪ विभिन्न खाले सम्भावित शारीरिक, मानसिक क्षतिका कारणहरू	▪ घर, टोल, छरछिमेक तथा विद्यालयमा भएका शारीरिक जोखिमबाट भएका क्षतिहरूसँग सम्बन्धित पोस्टर, पम्प्लेट, फोटो, भिडियो जस्ता श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन गर्दै ती जोखिम तथा क्षतिका कारणहरूबारे सामान्य व्याख्या गर्ने ▪ आफ्ना क्रियाकलापहरू, आफ्नो परिवार र विद्यालयमा गरिने विभिन्न क्रियाकलापहरूमा आइपर्ने जोखिम तथा क्षतिहरू र तिनका कारणहरूबारे आफूले जानेका, सुनेका, भोगेका आधारमा कक्षामा छलफल, संवाद गराई टिपोट लेख्न लगाउने ▪ विभिन्न खाले शारीरिक तथा मानसिक जोखिमहरू तथा	▪ विभिन्नखाले शारीरिक तथा मानसिक जोखिम र त्यसका कारणहरूसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोध्ने ▪ आफूले भोगेका, देखेका र सुनेका विभिन्नखाले शारीरिक र मानसिक जोखिमहरूबारे टिपोट लेख्न दिने ▪ विभिन्नखाले शारीरिक र मानसिक जोखिम तथा क्षतिका कारणहरूको सूची लेख्न दिने ▪ अति छोटा, छोटा, वस्तुगत र बुँदागत टिपोट जस्ता प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				क्षतिका सम्भावित कारणहरूको सूची प्रदर्शन गरी छलफल गराउने ▪ विभिन्न खाले शारीरिक जोखिमका कारणहरू लेखेर कक्षामा भन्न लगाउने		
		▪ प्राकृतिक प्रकोप, विपत तथा जोखिम न्यूनीकरण तथा सुरक्षाका उपायहरूको छोटो विश्लेषण गर्न	▪ प्राकृतिक प्रकोप, विपत तथा जोखिम न्यूनीकरण तथा सुरक्षाका उपायहरू	▪ वरपर हुनसक्ने प्राकृतिक प्रकोप, विपत्ति र जोखिम तथा क्षति र न्यूनीकरणसँग सम्बन्धित श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन गर्दै न्यूनीकरण वा सुरक्षाका उपायहरूबारे छोटो व्याख्या गर्ने ▪ आफ्नो वरपर हुनसक्ने प्राकृतिक प्रकोप, विपत तथा जोखिमहरू र न्यूनीकरण तथा सुरक्षाका उपायहरूबारे कक्षामा संवाद, छलफल कुराकानी गराई टिपोट लेख्न लगाउने ▪ प्राकृतिक प्रकोप, विपत तथा जोखिम न्यूनीकरण तथा सुरक्षाका उपायहरूको सूची, तालिका प्रस्तुत गर्दै त्यसको छोटो व्याख्या गर्ने ▪ प्रकोप, विपत्ति र जोखिम न्यूनीकरण तथा सुरक्षाका उपायहरूको बुँदागत सूची लेख्न लगाई कक्षामा भन्न लगाउने	▪ आफ्नो वरपर हुने गरेका प्राकृतिक विपत र जोखिम/क्षतिका साथै तिनको न्यूनीकरण तथा सुरक्षाका उपायहरूसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोध्ने ▪ आफ्नो वरपर सम्भावित विभिन्न प्राकृतिक जोखिमहरू र तिनको सुरक्षाका उपायहरूको तालिका सूची लेख्न दिने ▪ अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने	

कक्षा ८

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
१	हामी र हाम्रो पथरी शनिश्चरे नगरपालिका	▪ नगरको अवस्थिति सम्बन्धी सामान्य विवरण बताउँदै स्थानीय विकासमा योगदान पुऱ्याउने	▪ नगरको अवस्थिति र ऐतिहासिक व्यक्तित्वहरू (प्राकृतिक, राजनैतिक, वाणिज्य आदि	▪ नेपाल, १ नम्बर प्रदेश, मोरङ जिल्ला र पथरी शनिश्चरे नगरपालिका अङ्कित नक्सा देखाउने र आफ्नो नगरपालिका रहेको क्षेत्र, जिल्ला, नगरको सिमाना अक्षांश, देशान्तर आदि बताउँदै आफ्नो नगरको अवस्थिति स्पष्ट पार्ने	▪ नगरको भौगोलिक अवस्थिति र नगरको विकासक्रममा योगदान पुऱ्याउने ऐतिहासिक व्यक्तित्वहरूको नाम र योगदानका बारेमा प्रश्नहरू सोध्ने ▪ नगरको भौगोलिक अवस्थितिका बारेमा	२०

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		ऐतिहासिक व्यक्तित्वहरूको परिचय दिन	व्यक्तित्वहरूको परिचय)	▪ मोरङ जिल्लाका स्थानीय निकाय सहितको नक्सामा आफ्नो नगरपालिका पत्ता लगाउन लगाएर यसको वरिपरिका पालिकाहरू, सिमानाका स्थानहरू, नगरपालिकासँग सम्बन्धित अक्षांश र देशान्तरबारे भन्न र चिन्न लगाउने ▪ पथरी शनिश्चरे नगरपालिकाभित्र यसको विकासक्रममा योगदान पुऱ्याउने मुख्य मुख्य व्यक्तिहरूको नाम र फोटो देखाउँदै तिनीहरूका बारेमा छोटो विवरण बताउने ▪ आफ्नो नगरपालिकाको अवस्थति, सिमाना आदिका बारेमा छोटो टिपोट लेख्न लगाउने ▪ आफ्नो नगरको विकासक्रमका सन्दर्भमा योगदान पुऱ्याउने मुख्य मुख्य व्यक्तिहरूको नाम र छोटो परिचय/योगदानको टिपोट लेख्न लगाउने ▪ ऐतिहासिक व्यक्तित्व र योगदान पुऱ्याउने व्यक्तित्वसँग साक्षात्कार गरी नगरको ऐतिहासिक विकासक्रम र उहाँको योगदानका बारेमा जानकारी लिन लगाउने र टिपोट लेख्न लगाउने	▪ छोटो विवरण लेख्न दिने ▪ नगरको विकासक्रममा योगदान पुऱ्याउने ऐतिहासिक व्यक्तित्वहरूको सामान्य चिनारी र योगदानका बारेमा छोटो विवरण लेख्न दिने ▪ प्रदेश, जिल्ला र पालिका अङ्कित नक्सामा आफ्नो नगरपालिका चिनेर यसको सिमाना लगायत अवस्थिति भन्न लगाउने ▪ अति छोटा, छोटा र लामा विश्लेषणात्मक प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ आफ्नो नगरभित्रको जनसङ्ख्या बनोटको तुलनात्मक विश्लेषण गर्न	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रको जनसङ्ख्याको तुलना (लैङ्गिक, जातिगत, पेसागत, धार्मिक, अपाङ्गता, जनघनत्त्व, जनसङ्ख्या वृद्धि दर, परिवार सङ्ख्या, घरधुरी सङ्ख्या आदि)	▪ आफ्नो नगरको लैङ्गिक, पेसागत, जातिगत, धार्मिक, अपाङ्गता, जनघनत्त्व, जनसङ्ख्या वृद्धिदर, परिवार सङ्ख्या, घरधुरी आदिका आधारमा तयार गरिएको जनसङ्ख्याको बनोट सम्बन्धी तालिका, चार्ट देखाउँदै तिनीहरूको छोटो व्याख्या गर्ने ▪ जनसङ्ख्या बनोटका विभिन्न वृत्तचित्र, स्तम्भचित्र आदि प्रदर्शन गरी जनसङ्ख्याको बनोटको तुलनात्मक विश्लेषण गर्ने र गर्न लगाउने	▪ आफ्नो नगरको जनसङ्ख्याको बनोटसँग सम्बन्धित विभिन्न प्रश्नहरू सोध्ने ▪ नगरको सम्पूर्ण जनसङ्ख्याको तालिका बनाउन लगाएर तिनको विभिन्न आधारमा तुलनात्मक विश्लेषण गर्न दिने ▪ नगरको जनसङ्ख्याको बनोट पाइचार्ट, स्तम्भचित्रको रूपमा तयार गर्न दिने ▪ अति छोटा, छोटा र लामा विश्लेषणात्मक	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				▪ जनसङ्ख्याको बनोटको तालिका वा चार्ट आदि देखाउँदै वडा वडाको जनसङ्ख्याको तुलनात्मक अध्ययन गराउने ▪ आफ्नो नगरको जनसङ्ख्याको बनोटको तालिका, चार्ट, स्तम्भचित्र आदि बनाउन लगाउने	प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ नगरभित्रको शैक्षिक विकासमा नगरपालिकाको भूमिका बताउन	▪ शैक्षिक विकासमा नगरपालिकाको भूमिका (वर्तमान अवस्था र कार्यक्रम तथा भावी योजनाहरू, शिक्षामा विनयोजित बजेट,)	▪ नगरको शैक्षिक विकासमा नगरपालिकाबाट भएका कार्यहरूको सूची प्रस्तुत गरी वर्तमान अवस्थामा खेलेको भूमिकाबारे बताउने ▪ शैक्षिक विकासका लागि नगरको नीति, कार्यक्रम तथा बजेटमा उल्लेख भएका कुराहरू प्रस्तुत गर्दै भावी योजना तथा कार्यक्रमका बारेमा छलफल गराउने ▪ शैक्षिक विकासका लागि नगरपालिकाले गर्नुपर्ने कार्यक्रम तथा भावी योजनाहरूबारे छलफल गर्दै सूची तयार गराउने ▪ नगरपालिकाका जनप्रतिनिधिहरू वा शिक्षा शाखाका कर्मचारीहरूलाई आमन्त्रण गरी शैक्षिक विकासमा गर्दै गरेका र गर्नुपर्ने कार्यहरूबारे अन्तरक्रिया गराउने	▪ नगरको शैक्षिक विकासका लागि नगरपालिकाले गरेका कार्यहरू सोध्ने ▪ नगरको नीति, कार्यक्रम तथा बजेटमा उल्लेख भएका शिक्षा सम्बन्धी कुराहरू लेख्न दिने ▪ शैक्षिक विकासका लागि नगरले गर्नुपर्ने कार्यहरूको सूची तयार गर्न दिने ▪ अति छोटा, छोटा र वस्तुगत प्रकारका प्रश्न सोध्ने र लेख्न लगाउने	
		▪ नगरभित्रका मुख्य सामाजिक सङ्घसंस्थाले नगरको विकासका लागि गरेका योगदानहरू बताउन	▪ सामाजिक सङ्घसंस्थाले नगरको विकासका लागि गरेका योगदानहरू (सामुदायिक अध्ययन केन्द्र, पुस्तकालय, जेसीज, लायन्स क्लब, रेडक्रस, स्काउट, उद्योग वाणिज्य सङ्घ, जातीय तथा धार्मिक सङ्घ	▪ नगर क्षेत्रभित्रका मुख्य मुख्य सामाजिक सङ्घसंस्थाहरूको फोटो, चित्र, पोस्टर प्रदर्शन गर्दै तिनीहरूको सामान्य परिचय र कार्यका बारेमा व्याख्या गर्ने ▪ नगरका सामाजिक सङ्घसंस्थाका मुख्य मुख्य कार्यहरूको सूची, तालिका देखाउँदै तिनको योगदानका बारेमा छोटकरीमा बताउने ▪ सामाजिक सङ्घसंस्थाहरूको छुट्टाछुट्टै योगदान, भूमिकाको सूची देखाउँदै तिनीहरूका मिल्दाजुल्दा र	▪ मुख्य मुख्य सामाजिक सङ्घसंस्थाहरूको नाम विवरण र तिनको कार्य, भूमिका, योगदानसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोध्ने ▪ फरक फरक किसिमका संस्थाहरूको फरक फरक समूह, व्यक्तिलाई भूमिका, कार्य, योगदानका बारेमा सूची बनाउन दिने ▪ विभिन्न संस्थाले गरेका योगदानको एकीकृत, एकमुष्ट योगदान सम्बन्धी	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
			संस्थाहरू, वन उपभोक्ता समूहहरू आदि)	छुट्टै योगदान केलाएर एकमुष्ट योगदानको तालिका, सूची तयार गर्ने, गर्न लगाउने ▪ नगर क्षेत्रका सामाजिक सङ्घसंस्थाहरूको भूमिका, कार्य, योगदानको विवरण तथा सूची तयार गर्न लगाई कक्षामा पालैपालो भन्न लगाउने (समुहगत रूपमा तयार गर्न लगाउन सकिने) ▪ मुख्य मुख्य सामाजिक सङ्घसंस्थाहरूको अवलोकन भ्रमण गराई तिनको कार्यका बारेमा टिपोट लेख्न लगाउने	बुँदागत सूची लेख्न लगाउने ▪ अति छोटा, छोटा र लामा विश्लेषणात्मक, बुँदागत प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	
		▪ आफ्नो नगरपालिका भित्रको आर्थिक तथा शैक्षिक तथ्याङ्क तयार गरी सामान्य विश्लेषण गर्न	▪ आफ्नो नगरपालिका भित्रको आर्थिक तथा शैक्षिक तथ्याङ्कको सामान्य विश्लेषण (कुल ग्राहस्थ उत्पादन, प्रतिव्यक्ति आय, आयका प्रमुख स्रोतहरू, साक्षरता प्रतिशत, शिक्षित जनसङ्ख्याको विवरण आदि)	▪ शिक्षकले नगरको आर्थिक र शैक्षिक तथ्याङ्कहरूको तालिका, चार्ट, स्तम्भचित्र आदि प्रदर्शन गर्दै सोका बारेमा सामान्य व्याख्या गर्ने ▪ शिक्षकले नगरको आर्थिक, शैक्षिक तथ्याङ्कको तालिका, चार्ट, स्तम्भचित्र देखाउँदै विद्यार्थीलाई सोका बारेमा कक्षामा समूहगत छलफल मार्फत विश्लेषण गर्न लगाउने ▪ नगरको आर्थिक, शैक्षिक तथ्याङ्क र राष्ट्रिय तथ्याङ्कको चार्ट देखाएर तिनको तुलनात्मक विश्लेषण गर्ने र गराउने ▪ नगरको आर्थिक र शैक्षिक तथ्याङ्कको छुट्टा छुट्टै तालिका, चार्ट र स्तम्भचित्र बनाएर त्यसको व्याख्या गर्न लगाउने ▪ नगरका आर्थिक र शैक्षिक तथ्याङ्कका मुख्य मुख्य तथ्यहरूको सूची बनाउन लगाउने	▪ नगरको आर्थिक र शैक्षिक तथ्याङ्क विवरणका बारेमा प्रश्नहरू सोध्ने ▪ नगरको आर्थिक र शैक्षिक तथ्याङ्कहरूको तालिका, चार्ट, स्तम्भचित्र बनाउन दिने ▪ नगरको आर्थिक, शैक्षिक तथ्याङ्हरूको सामान्य विश्लेषण गर्न दिने ▪ अति छोटा, छोटा र लामा प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	
		▪ नगरमा रहेका सुरक्षा निकाय र तिनका मुख्य	▪ सुरक्षा निकाय र सेवाहरू (जनपद प्रहरी, ट्राफिक	▪ नगरमा रहेका सुरक्षा निकायहरू (इलाका प्रहरी कार्यालय, इलाका ट्राफिक प्रहरी कार्यालय, सशस्त्र	▪ स्थानीय सुरक्षा निकाय र तिनले दिने सेवाहरूका बारेमा प्रश्न सोध्ने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		मुख्य सेवाहरू बताउन	प्रहरी, सशस्त्र प्रहरी)	वेशक्याम्प, प्रहरी चौकीहरू)को फोटो, भिडियो जस्ता श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन गर्दै स्थानीय सुरक्षा निकायहरूको परिचय दिने ▪ उल्लिखित सुरक्षा निकायहरूले गर्ने कार्यहरूका बारेमा कक्षामा छलफल चलाउने ▪ सुरक्षा निकायबाट प्रवाह हुने मुख्य मुख्य सेवाहरूको सूची प्रदर्शन गरी छोटो व्याख्या गर्ने ▪ नजिकका सुरक्षा निकायका पदाधिकारीलाई आमन्त्रण गरी सुरक्षा निकायको काम, कर्तव्य र अधिकारका बारेमा प्रशिक्षण दिन लगाउने	▪ सुरक्षा निकायले गर्ने कार्यहरूको सूची बनाउन दिने ▪ अति छोटा, छोटा र लामा विश्लेषणात्मक, बुँदागत प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	
		▪ नगरभित्रका स्थानीय शासनका अङ्गहरू अन्तर्गत कार्यपालिका, न्यायपालिका र व्यवस्थापिकाको कार्य तथा भूमिका र तिनले दिने सेवाहरू बताउन	▪ स्थानीय शासकीय अङ्गहरूको कार्य तथा भूमिका र सेवाहरू	▪ नगरपालिकाका मुख्य मुख्य अङ्गहरू (कार्यपालिका, न्यायपालिका र व्यवस्थापिका)को नाम सहित तिनका मुख्य मुख्य कार्यहरूको सूची, तालिका देखाउँदै तिनीहरूको गठन प्रक्रिया र मुख्य कार्यहरूबारे व्याख्या गर्ने ▪ नगरपालिकाका तीन अङ्गहरूको छुट्टाछुट्टै कार्य तथा भूमिकाको चार्ट देखाउँदै तिनका एक एक कार्यहरूका बारेमा छलफल, संवाद, कुराकानी गराउने । शिक्षकले सहजीकरण र पृष्ठपोषण दिने ▪ नगरका तीन वटै अङ्गका प्रमुखसँग भेटघाट, साक्षात्कार कार्यक्रम गर्ने र मुख्य मुख्य कुराहरू टिपोट गर्न लगाउने ▪ देखाइएको सूची, साक्षात्कार र छलफलबाट आएका कुराहरूका आधारमा शिक्षकले पृष्ठपोषण र सहजीकरणबाट छुट्टाछुट्टै निकाय,विभाग,अङ्गको भूमिका तथा कार्यको सूची तयार गर्न लगाउने	▪ स्थानीय शासन ऐन अनुसार तीन वटै अङ्गहरूको गठन र काम, कर्तव्य, भूमिकासँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोध्ने ▪ समूहगत रूपमा तीन वटा अङ्गको अलग अलग रूपमा कार्य तथा भूमिकाको सूची तयार गर्न दिने ▪ स्थानीय शासन ऐनको अध्ययन गरी तीन वटै अङ्गका मुख्य मुख्य कार्य, सेवाको सूची लेख्न दिने ▪ अति छोटा, छोटा र लामा विश्लेषणात्मक, बुँदागत प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				▪ स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनमा उल्लिखित काम, कर्तव्य र अधिकारका विषयमा कक्षामा छलफल, संवाद, कुराकानी गराउने ▪ नगरपालिकाको वडापत्रको फोटो खिचेर ल्याई कक्षामा प्रदर्शन गर्दै आफ्नो नगरपालिकाले दिने सेवाहरूका बारेमा जानकारी गराउने		
		▪ नगरको वडा विभाजित नक्सा तयार गरी मुख्य ठाउँ, क्षेत्र आदि भर्न	▪ स्वतन्त्र नक्साङ्कन विधिबाट नगरको वडा विभाजन सहित विभिन्न स्थान, क्षेत्र, केन्द्रहरू भर्ने कार्य	▪ प्रदेश र जिल्ला सहितको नगरको नक्सा देखाई आफ्नो नगरको सिङ्गो नक्सा बनाउन अभ्यास गराउने ▪ नगरको सिङ्गो नक्सा बनाउने अभ्यासपछि वडा विभाजित नगरको नक्सा र त्यहाँका मुख्य मुख्य ठाउँ, क्षेत्र, संस्था देखिने नक्सा देखाउँदै नगरको वडा विभाजित नक्सा बनाउन र मुख्य बजार, सडक अङ्कित गर्न अभ्यास गराउने ▪ वडा विभाजित नगरको नक्सामा विभिन्न सङ्घसंस्था, क्षेत्र, कार्यालयको स्थान भर्न अभ्यास गराउने ▪ नहेरीकन नगरको नक्सा बनाउन र वडा विभाजन गरी मुख्य मुख्य केन्द्र, स्थान, बजार, संस्था भर्न अभ्यास गराउने	▪ नगरको सिङ्गो नक्सामा वडा वडा विभाजन गर्न दिने ▪ नगरको वडा विभाजित नक्सामा विभिन्न क्षेत्र, स्थान, संस्था आदि अङ्कित गर्न लगाउने ▪ नगरको नक्सा, वडा विभाजन, मुख्य मुख्य स्थान, केन्द्र, संस्थासँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोध्ने ▪ स्वतन्त्र नक्साङ्कन विधि प्रयोग गरी नगरको वडा विभाजित नक्सा तयार गर्न लगाएर मुख्य मुख्य क्षेत्र, स्थान र संस्था भर्न दिने	
२	स्थानीय प्राकृतिक स्रोत र विविधता	▪ स्थानीय प्राकृतिक वस्तुहरूले मानवीय जीवनका विभिन्न पक्षमा पारेको प्रभाव बताउन	▪ स्थानीय प्राकृतिक वस्तुहरूले मानवीय जीवनमा पारेको प्रभाव	▪ स्थानीय प्राकृतिक वस्तुहरूसँग मानवीय सम्बन्ध झल्कने (जङ्गलबाट दाउरा बोक्दै गरेको, खोलामा पैनी थुन्दै गरेको, बालीनाली हेर्दै गरेको आदि) फोटो, भिडियो जस्ता श्रव्यदृश्य सामग्रीहरू देखाउँदै मानव जीवन र प्राकृति वस्तुबीचको सम्बन्धका बारेमा बताउने ▪ स्थानीय प्राकृतिक वस्तुहरूले मानवीय जीवनमा पारेको प्रभावबारे समूहगत रूपमा छलफल गर्न	▪ स्थानीय प्राकृतिक वस्तुहरूसँग मानव जीवनको सम्बन्धसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोध्ने ▪ स्थानीय प्राकृतिक वस्तुहरूले मानवीय जीवनमा पारेको असर लेख्न दिने ▪ स्थानीय प्राकृतिक वस्तु र मानवीय जीवनको अन्तरसम्बन्ध लेख्न र भन्न लगाउने	१८

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				लगाउने र शिक्षकबाट सहजीकरणा गर्दै लेख्न लगाउने ▪ प्राकृतिक वस्तु र मानवीय जीवनमा अन्तरसम्बन्ध देखाउने चार्ट देखाउँदै सोका बारेमा व्याख्या गर्न लगाउने ▪ स्थानीय प्राकृतिक वस्तु र मानवीय जीवनमा भएको अन्तरसम्बन्धको चार्ट बनाउन लगाई कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने	▪ प्राकृतिक वस्तु र मानवीय जीवनको अन्तरसम्बन्धको चार्ट लेख्न र प्रस्तुत गर्न दिने ▪ छोटा र सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ स्थानीय जलस्रोतले मानवीय जीवनमा पारेको प्रभाव र यसको संरक्षणका उपायहरू बताउन	▪ स्थानीय जलस्रोतले मानव जीवनमा पार्ने प्रभाव र यसको संरक्षणका उपायहरू	▪ स्थानीय जलस्रोत सम्बन्धी सचित्र वर्णन गर्दै यसले मानव जीवनमा पारेको प्रभाव बताउने ▪ स्थानीय जलस्रोतले मानव जीवनमा पारेको प्रभावको श्रव्यदृश्य सामग्री (गाईले खोलामा पानी खाँदै गरेको, खेतको फाँटमा सिँचाइ गर्दै गरेको, इनारबाट पानी निकाल्दै गरेको, लुगाकपडा धुँदै गरेको आदि) देखाउँदै स्थानीय जलस्रोत र मानव जीवनबीचको सम्बन्धको अवधारणा बताउने ▪ स्थानीय जलस्रोतको उपयोग तथा उपयोगिताको सूची तयार गरी कक्षामा प्रदर्शन गर्दै यसबारेमा छलफल गराउने ▪ स्थानीय जलस्रोतको संरक्षण गर्ने उपायहरूका बारेमा कक्षामा समूहगत छलफल गराई शिक्षकको पृष्ठपोषण र सहजीकरणद्वारा निष्कर्ष निकाल्ने र सूचीबद्ध गर्न लगाउने ▪ स्थानीय जलस्रोत र मानव जीवनबीचको अन्तरसम्बन्धका बारेमा शिक्षकको पृष्ठपोषण र सहजीकरणद्वारा चार्ट बनाउन लगाउने ▪ स्थानीय मुख्य जलस्रोतको अवलोकन, स्थलगत	▪ स्थानीय जलस्रोत र यसको उपयोगिता तथा मानव जीवनसँगको अन्तरसम्बन्धसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोध्ने ▪ स्थानीय जलस्रोत र मानव जीवनबीचको अन्तरसम्बन्ध देखाउने चार्ट लेखेर ल्याउन दिने ▪ नगर क्षेत्रभित्रका जलस्रोतको संरक्षणका उपायहरूको सूची लेख्न दिने ▪ स्थानीय जलस्रोतको अवलोकन भ्रमणको छोटो प्रतिवेदन लेख्न दिने ▪ लामा विश्लेषणात्मक, बुँदागत प्रश्नहरू, छोटा प्रश्नहरू र अति छोटा प्रश्नहरू सोध्ने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				भ्रमण गराई त्यहाँ देखेका मुख्य मुख्य कुराहरूको टिपोट लेख्न लगाउने		
		▪ स्थानीय जैविक विविधताको महत्त्व र संरक्षणका उपायहरू बताउन	▪ स्थानीय जैविक विविधताको महत्त्व र संरक्षणका उपायहरू	▪ स्थानीय जैविक विविधता झल्किने श्रव्यदृश्य (विभिन्न घरेलु तथा वन्यजन्तुको फोटो, भिडियो) प्रदर्शन गर्दै नगर क्षेत्र र वरपर पाइने जैविक विविधताको अवधारणा बताउने ▪ स्थानीय क्षेत्रको जैविक विविधता र मानव जीवनबीचको सम्बन्धका विषयमा कक्षामा शिक्षकको सहजीकरण र पृष्ठपोषणबाट छलफल गरी चार्ट तयार गर्न लगाउने ▪ स्थानीय विभिन्न जीवजन्तु, पशुपक्षीको नाम विवरण सहित तिनीहरूको संरक्षणका विषयमा कक्षामा समूहगत छलफल गराई सूची तयार गर्न लगाउने ▪ स्थानीय जैविक विविधता र मानव जीवनबीचको अन्तरसम्बन्धको चार्ट र जैविक विविधताको संरक्षणका उपायहरूको सूची बनाउन लगाउने	▪ स्थानीय जैविक विविधता र त्यसको मानव जीवनसँगको सम्बन्ध तथा प्रभाव र संरक्षणका उपायहरूका बारेमा प्रश्नहरू सोध्ने ▪ स्थानीय जैविक विविधता र मानव जीवनबीचको अन्तरसम्बन्धको चार्ट बनाउन लगाउने ▪ स्थानीय जैविक विविधताको संरक्षणका उपायहरूको सूची बनाउन दिने ▪ लामा (विश्लेषणात्मक/बुँदागत), छोटा र अति छोटा प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	
		▪ स्थानीय भौगोलिक धरातलीय स्वरूप र माटोको विविधताले मानवीय जीवनमा पारेको प्रभाव बताउन	▪ स्थानीय भौगोलिक धरातलीय स्वरूप र माटोको विविधताले मानवीय जीवनमा पारेको प्रभाव	▪ स्थानीय धरातलीय विविधता झल्किने (अग्लो, होचो, डोल परेको, भिरालो, खाल्डो, डाँडो आदि) फोटो, भिडियो जस्ता श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन गर्दै धरातलीय विविधताको अवधारणा बताउने ▪ स्थानीय रूपमा पाइने विविध प्रकारको माटोको सङ्कलन गरी, गराई सो माटोका बारेमा सामान्य परिचय गराउने र त्यसले कृषि उत्पादनमा पारेको प्रभावबारे व्याख्या गर्ने ▪ स्थानीय धरातलीय विविधताले यहाँको जनजीवनमा पारेको प्रभाव सम्बन्धमा कक्षामा समूहगत छलफल	▪ स्थानीय धरातलीय, माटोको विविधताले मानव जीवन, कृषि उत्पादनमा पारेको प्रभावसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोध्ने ▪ स्थानीय धरातलीय स्वरूपको विभिन्नताले यहाँको जनजीवनमा पारेको प्रभावको चार्ट तयार गर्न दिने ▪ स्थानीय धरातलीय माटोको विविधताले कृषि उत्पादनमा पारेको प्रभावको चार्ट वा सूची तयार गर्न दिने ▪ धरातलीय विविधताको अवलोकन	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				गराई शिक्षकको सहजीकरण र पृष्ठपोषणका माध्यमबाट त्यसको चार्ट वा सूची तयार गर्न लगाउने ▪ स्थानीय धरातलीय, माटोको विविधताले मानव जीवन, कृषि उत्पादनमा पारेको प्रभावको चार्ट तयार गर्न लगाउने	भ्रमणको प्रतिवेदन लेख्न दिने ▪ लामा/बुँदागत/विश्लेषणात्मक, छोटा र अति छोटा प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ स्थानीय वानस्पतिक विविधताले वातावरण र आर्थिक क्रियाकलापमा पारेको प्रभाव र यसको संरक्षणका उपायहरू बताउन	▪ स्थानीय वानस्पतिक विविधताले वातावरण र आर्थिक क्रियाकलापमा पारेको प्रभाव र यसको संरक्षणका उपायहरू (वन उपभोक्ता समूह र वन कार्यालयले गरेका कार्यहरू)	▪ नगर क्षेत्रको स्थानीय वनस्पतिको विविधता झल्काउने विभिन्न फोटो, भिडियो, पोस्टर आदि जस्ता श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन गर्दै आफ्नो नगर क्षेत्रभित्रको वानस्पतिक विविधताबारे छलफल गराउने ▪ नगर क्षेत्रको वानस्पतिक विविधता र स्थानीय वातावरण, आर्थिक क्रियाकलापमा पारेको प्रभावका सम्बन्धमा कक्षामा समूहगत छलफल गराई टिपोट लेख्न लगाउने ▪ स्थानीय वानस्पतिक विविधताको संरक्षणका उपायहरूका बारेमा कक्षामा समूहगत छलफल गराई टिपोट लेख्न लगाउने र सूची बनाउन लगाउने ▪ स्थानीय वानस्पतिक विविधता र यहाँको जनजीवन, वातावरण, आर्थिक क्रियाकलापमा पारेको प्रभावको चार्ट देखाउने र व्याख्या गर्दै सो चार्ट बनाउन लगाउने ▪ स्थानीय वानस्पतिक विविधताले आर्थिक क्रियाकलापमा पारेको प्रभाव र वनजङ्गलको संरक्षणका बारेमा स्थानीय वन उपभोक्ता समूहका पदाधिकारीहरूलाई आमन्त्रण गरी कक्षामा अन्तर्क्रिया गराउने र टिपोट लेख्न लगाउने	▪ नगर क्षेत्रको वानस्पतिक विविधताले मानव जीवनका विविध पक्ष (वातावरण, स्वास्थ्य, आर्थिक क्रियाकलाप, अत्यावश्यक वस्तुको आपूर्ति आदि)मा पारेको प्रभाव तथा त्यसको संरक्षणका उपायसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोध्ने ▪ नगर क्षेत्रको वानस्पतिक विविधताले यहाँको जनजीवनमा पारेको प्रभावको सूची तयार गर्न दिने ▪ नगर क्षेत्रको वानस्पतिक विविधताको संरक्षणका उपायहरूको सूची, चार्ट बनाउन दिने ▪ अवलोकन भ्रमणको छोटो प्रतिवेदन लेख्न दिने ▪ लामा विश्लेषणात्मक, बुँदागत, छोटा र अति छोटा प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ स्थानीय जडीबुटीको उपयोग र संरक्षणका	▪ स्थानीय जडीबुटीको उपयोग र संरक्षणका	▪ स्थानीय मानिसहरूले प्रयोग गर्ने विभिन्न जडीबुटीहरू (निम, तुलसी, गुर्जो आदि)को नमुना सङ्कलन गरी,	▪ नगर क्षेत्रमा पाइने विविध जडीबुटीहरू र तिनको व्यावहारिक उपयोगितासँग	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		उपायहरू बताउन	उपायहरू (निम, तुलसी, गुर्जो, आइटिन झार, हाडजोडा, हड्चुर, जामुनको बोक्रो आदि)	गराई कक्षामा देखाउने र तिनको व्यावहारिक उपयोगिताका बारेमा कक्षामा छलफल, व्याख्या गर्ने ▪ आफ्नो वरपर नगर क्षेत्रमा पाइने जडीबुटीहरूको नाम सङ्कलन गर्न लगाई तिनको उपयोग समेतको सूची तयार गर्न लगाई कक्षामा छलफल गराउने ▪ नगर क्षेत्रमा पाइने जडीबुटीहरूको संरक्षण गर्नुपर्ने कारणबारे कक्षामा छलफल चलाउने ▪ नगर क्षेत्रमा पाइने विविध जडीबुटीको संरक्षणका उपायहरूबारेमा कक्षामा छलफल र व्याख्या गर्दै त्यसको सूची तयार गर्न लगाउने	सम्बन्धित प्रश्नहरू सोध्ने ▪ स्थानीय जडीबुटीहरूको संरक्षणका उपायहरूको सूची लेख्न दिने ▪ स्थानीय जडीबुटी र तिनको उपयोगिताबारे चार्ट, तालिका बनाउन दिने ▪ लामा/बुँदागत, छोटा र अति छोटा प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ स्थानीय मौसम तथा हावापानीले जनजीवनका विभिन्न पक्षमा पारेको प्रभाव बताउन	▪ स्थानीय मौसम तथा हावापानीले जनजीवनमा पारेको प्रभाव	▪ स्थानीय मौसम तथा हावापानीको विविधता झल्काउने चित्र, भिडियो, वृत्तचित्र आदि जस्ता श्रव्यदृश्य सामग्री प्रयोग गर्दै मौसम तथा हावापानीको विविधता र त्यसको प्रभावका विषयमा कक्षा छलफल, व्याख्या, कुराकानी गराउने ▪ विविध मौसम तथा हावापानी अनुसार स्थानीय मानिसहरूले गर्ने क्रियाकलापहरूका बारेमा कक्षामा समूहगत छलफल गराउने र टिपोट लेख्न लगाउने ▪ विविध मौसम तथा हावापानीले स्थानीय जनजीवनमा पार्ने मुख्य मुख्य प्रभावहरू (वेशभूषा, जीवनशैली, पेसा, खानपान, रहनसहन, आर्थिक क्रियाकलाप, व्यापार, उद्योग, शिक्षा, स्वास्थ्य आदि)को चार्ट, सूची कक्षामा प्रदर्शन गर्दै छोटो व्याख्या गर्ने ▪ मौसम तथा हावापानीले स्थानीय मानव जीवनमा पारेको प्रभावको सूची, तालिका लेख्न दिने र भन्न लगाउने	▪ स्थानीय विविध हावापानी तथा मौसम र त्यसले मानव जीवनका विभिन्न पक्षमा पारेको प्रभावसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोध्ने ▪ फरक फरक मौसम, हावापानीले मानव जीवनमा पारेको प्रभावका बारेमा फरक फरक समूहलाई लेख्न दिने ▪ स्थानीय विविध मौसम तथा हावापानीले मानव जीवनमा पारेका मुख्य मुख्य प्रभावहरूको सूची लेख्न दिने ▪ लामा/विश्लेषणात्मक, बुँदागत, छोटा र अति छोटा प्रश्नहरू सोध्ने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
३	हाम्रो मौलिक संस्कार र साँस्कृतिक विविधता	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रका जातजाति, भाषा, धर्म र संस्कृतिको महत्त्व र संरक्षणका उपायहरू बताउन	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रका जातजाति, भाषा, धर्म र संस्कृतिको महत्त्व र संरक्षणका उपायहरू	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रका विभिन्न जातजातिका भाषा, धर्म र संस्कृति झल्लिकने फोटो, भिडियो, पोस्टर आदि जस्ता श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन गर्दै तिनको महत्त्वका बारेमा सामान्य छलफल, व्याख्या गर्ने ▪ नगर क्षेत्रको पहिलो जाति धिमाल लगायत विभिन्न भाषा, धर्म र संस्कृतिको महत्त्व, आवश्यकता, उपयोगिताका बारेमा कक्षामा समूहगत छलफल, संवाद गराउँदै टिपोट लेख्न लगाउने र भन्न लगाउने ▪ विविध भाषा, धर्म, संस्कृतिको महत्त्व लेखेको चार्ट, सूची तयार गरी कक्षामा देखाउने र विद्यार्थीहरूलाई लेख्न लगाउने ▪ भाषा, धर्म र संस्कृतिको संरक्षण गर्नुपर्ने कारण तथा संरक्षणका उपायहरूको सूची प्रदर्शन गर्दै कक्षामा छलफल, व्याख्या गर्ने र उपायहरू लेख्न र भन्न लगाउने	▪ नगर क्षेत्रभित्रका विविध जातजाति, भाषा, धर्म र संस्कृतिको महत्त्व तथा संरक्षणसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोध्ने ▪ नगरका विविध जातजातिका भाषा, धर्म र संस्कृतिको महत्त्वको सूची तयार गर्न दिने ▪ विविध भाषा, धर्म र संस्कृतिको संरक्षणका उपायहरूको सूची लेख्न दिने ▪ लामा विश्लेषणात्मक, बुँदागत, छोटा र अति छोटा प्रश्नहरू सोध्ने	१७
		▪ आफ्नो नगर क्षेत्रका परम्परागत मौलिक संस्कारहरूको महत्त्व सहित संरक्षणका उपायहरू बताउन	▪ नगर क्षेत्रका परम्परागत मौलिक संस्कारहरूको महत्त्व र संरक्षणका उपायहरू	▪ यहाँका प्रमुख जाति, समुदायका केही मौलिक संस्कार (न्वारन, विवाह, मृत्य आदि)को फोटो, भिडियो, वृत्तचित्र आदि जस्ता श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन गर्दै तिनको महत्त्वका बारेमा कक्षामा छलफल, व्याख्या, प्रश्नोत्तर गर्ने र टिपोट लेख्न लगाई कक्षामा भन्न लगाउने ▪ परम्परागत मौलिक संस्कारका कार्यक्रममा अवलोकन भ्रमण गराएर त्यसको छोटो प्रतिवेदन लेख्न लगाई कक्षामा भन्न लगाउने ▪ नगरक्षेत्रका परम्परागत मौलिक संस्कारको महत्त्व लेखेको सूची, चार्ट देखाउँदै त्यसको सामान्य व्याख्या	▪ नगर क्षेत्रका परम्परागत मौलिक संस्कारहरू र तिनको महत्त्व तथा संरक्षणका उपायसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोध्ने ▪ परम्परागत मौलिक संस्कारको महत्त्वको सूची तयार गर्न दिने ▪ परम्पसागत मौलिक संस्कारको संरक्षणका उपायहरूको सूची लेख्न दिने ▪ लामा विश्लेषणात्मक/बुँदागत, छोटा र अति छोटा प्रश्नहरू सोध्ने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				गर्ने र विद्यार्थीलाई लेख्न लगाई भन्न समेत लगाउने ▪ प्रचलित मौलिक संस्कारहरूको संरक्षणका उपायहरूको सूची प्रदर्शन गर्दै छोटो व्याख्या गर्ने र लेख्न लगाउने		
		▪ आफ्नो नगर क्षेत्रका प्रचलित मौलिक मेला तथा चाडपर्वहरूले स्थानीय जनजीवनमा पारेको प्रभाव बताउन	▪ नगर क्षेत्रका प्रचलित मौलिक मेला तथा चाडपर्वहरूले जनजीवनमा पारेको प्रभाव	▪ नगर क्षेत्रका विभिन्न जातजाति, समुदायमा प्रचलित मेला र विभिन्न चाडपर्वहरूका क्रियाकलाप झल्किने भिडियो, फोटो जस्ता श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन गर्दै त्यसले स्थानीय जनजीवनका विविध पक्षामा पारेको प्रभावका बारेमा कक्षामा छलफल, कुराकानी, संवाद गराउने ▪ स्थानीय मेला, चाडपर्वमा सहभागी हुँदा देखेका, जानेका, सुनेका र भोगेका कुराहरूका बारेमा कक्षामा संवाद, कुराकानी, छलफल गराउने र मुख्य मुख्य कुराहरूको टिपोट लेख्न लगाउने ▪ स्थानीय मेला वा चाडपर्वमा अवलोकन भ्रमण गराएर त्यहाँ देखिएका (जीवनशैली, रहनसहन, वेशभूषा, आर्थिक क्रियाकलाप आदि) मुख्य मुख्य कुराहरू समेटेर छोटो प्रतिवेदन लेख्न लगाउने ▪ स्थानीय मेला, चाडपर्वहरूले यहाँको जीवनशैलीमा पारेको प्रभावको सूची तयार गरी कक्षामा देखाउने, व्याख्या र छलफल गराउने र लेख्न लगाउने	▪ नगर क्षेत्रमा प्रचलित मौलिक मेला, चाडपर्वहरू र त्यहाँ देखिने विविध जीवनशैली सम्बन्धमा प्रश्नहरू सोध्ने ▪ आफूले देखेका, भोगेका मध्ये कुनै एक मेला, चाडपर्वका बारेमा छोटो लेख लेख्न दिने ▪ स्थानीय प्रचलित मेला, चाडपर्वले यहाँको जीवनशैलीमा पारेको प्रभावको चार्ट, सूची, तालिका बनाउन दिने ▪ लामा विश्लेषणात्मक, बुँदागत, छोटा र अति छोटा प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ आफ्नो नगर क्षेत्रका जनजीवनको वेशभूषा, रहनसहन र जीवनशैलीमा आधुनिकीकरणले	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रका जनजीवनको वेशभूषा, रहनसहन र जीवनशैलीमा आधुनिकीकरणले	▪ परम्परागत र आधुनिक वेशभूषा, रहनसहन र जीवनशैली झल्किने विभिन्न श्रव्यदृश्य सामग्री (फोटो, भिडियो, चित्र आदि)हरू प्रदर्शन गर्दै तिनको परम्परागतबाट आधुनिकतामा रूपान्तरण भएका विषयमा कक्षामा छलफल, संवाद, प्रश्नोत्तर, कुराकानी	▪ परम्परागत वेशभूषा, रहनसहन र जीवनशैली तथा तिनमा आधुनिकीकरणले पारेको प्रभाव वा असरसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोध्ने ▪ दुई/दुई वटा परम्परागत वेशभूषा,	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		पारेको प्रभाव बताउन	पारेको प्रभाव	गराएर परम्परागतबाट आधुनिकतामा रूपान्तरणको अवस्थाका बारेमा अवधारणा दिने ▪ नगरका केही परम्परागत वेशभूषा, रहनसहन तथा जीवनशैलीका फोटो, भिडियो देखाएर तिनीहरूको रूपान्तरित आधुनिकीकरण बारे कक्षामा प्रश्नोत्तर गर्ने र विस्थापित परम्परागत वेशभूषा र जीवनशैली तथा खानपानको विवरण टिपोट गर्न लगाउने ▪ रूपान्तरित वेशभूषा, रहनसहन र जीवनशैलीका बारेमा कक्षामा प्रश्नोत्तर गरी टिपोट लेख्ने, लेख्न लगाउने ▪ परम्परागत वेशभूषा, रहनसहन र खानपानमा आधुनिकीकरणले पारेको प्रभावका विषयमा कक्षामा छलफल र व्याख्या गराउँदै छोटो लेख लेख्न लगाउने	रहनसहन र जीवनशैलीहरू आधुनिकीकरण भएका उदाहरणहरू लेख्न दिने ▪ स्थानीय परम्परागत वेशभूषा, रहनसहन र जीवनशैलीलाई आधुनिकीकरणले पारेको प्रभाव वा असरका बारेमा छोटो लेख लेख्न दिने ▪ लामा, विश्लेषणात्मक, बुँदागत, छोटा र अति छोटा प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ आफ्नो नगर क्षेत्रका प्रचलित मौलिक लोकसङ्गीतहरूको महत्त्व र संरक्षणका उपायहरू बताउन	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रमा प्रचलित लोक सङ्गीतहरूको महत्त्व र संरक्षणका उपायहरू (पञ्चे बाजा, च्याब्रुङ, डम्फू, चण्डी नाच, धान नाच, बालन, सँगिनी आदि)	▪ नगर क्षेत्रमा प्रचलित लोकसङ्गीत (बाजा, नृत्य, गाना) झल्किने फोटो, भिडियो आदि जस्ता श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन गर्दै तिनको आवश्यकता तथा महत्त्वका बारेमा व्याख्या गर्ने ▪ आफ्नो नगर क्षेत्रमा प्रचलित मौलिक लोक सङ्गीत र तिनको महत्त्व, आवश्यकताका बारेमा कक्षामा समूहगत छलफल गराई टिपोट लेख्न लगाउने र शिक्षाकको सहजीकरण, पृष्ठपोषणमा निष्कर्षका रूपमा बुँदागत महत्त्व बोर्डमा टिपोट गर्ने, लेख्न लगाउने ▪ स्थानीय मेला, चाडपर्व र धार्मिक कार्यमा बजाइने बाजा, नृत्य, गानाकका बारेमा जानकारी लिन अवलोकन भ्रमण गराई प्रतिवेदन लेख्न लगाउने ▪ परम्परागत प्रचलति लोक सङ्गीतहरूको संरक्षणका उपायहरूको चार्ट, सूची प्रदर्शन गर्ने र व्याख्या गर्दै	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रमा प्रचलित मौलिक लोक सङ्गीतहरू, तिनको महत्त्व तथा संरक्षणका उपायहरूबारेमा प्रश्नहरू सोध्ने ▪ स्थानीय लोक सङ्गीतको महत्त्वको बुँदागत सूची तयार गर्न दिने ▪ स्थानीय लोक सङ्गीतको संरक्षणका उपायहरूको बुँदागत सूची लेख्न दिने ▪ लामा, छोटा र अति छोटा प्रश्नहरू सोध्ने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				लेख्न लगाउने		
		▪ आफ्नो नगर क्षेत्रका प्रचलित कला र साहित्यको महत्त्व र संरक्षणका उपायहरू बताउन	▪ नगर क्षेत्रका प्रचलित कला र साहित्यको महत्त्व र संरक्षणका उपायहरू (हस्तकला, मूर्तिकला, काष्ठकला, चित्रकला आदि)	▪ नगर क्षेत्रका केही मुख्य कलाहरू झल्किने फोटो, भिडियो जस्ता श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन गर्दै तिनको महत्त्व र संरक्षणका बारेमा छोटो व्याख्या गर्ने ▪ स्थानीय कलामा संलग्न केही व्यक्तिहरूसँग भेटघाट गराई तिनको महत्त्व र संरक्षणका विषायमा कुराकानी, संवाद गराउने साथै महत्त्वपूर्ण कुराहरूको टिपोट सहितको प्रतिवेदन लेख्न लगाई कक्षामा भन्न लगाउने ▪ स्थानीय विभिन्न कलाहरूको महत्त्वको चार्ट, सूची देखाउँदै सामान्य छलफल र व्याख्या गरेर लेख्न, सूची बनाउन लगाउने ▪ स्थानीय साहित्यिक व्यक्तित्वहरूसँग भेटघाट गराई तिनका कृति र योगदानबारे कुराकानी गराउने र टिपोट लेख्न लगाउने ▪ स्थानीय साहित्यिक व्यक्तित्वहरूको योगदानका विषयमा छोटो लेख लेख्न लगाई कक्षामा भन्न लगाउने ▪ स्थानीय कलाको संरक्षणाका उपायहरूको बुँदागत सूची देखाएर लेख्न समेत लगाउने	▪ स्थानीय प्रचलित कलाहरू र तिनको महत्त्व र संरक्षणसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोध्ने ▪ स्थानीय कलाहरूको महत्त्वको बुँदागत सूची लेख्न दिने ▪ स्थानीय कलाको संरक्षणका उपायहरू लेख्न दिने ▪ स्थानीय साहित्यिक व्यक्तित्वहरूको नाम सूची र तिनका योगदानको विवरण लेख्न दिने ▪ लामा, छोटा र अति छोटा प्रश्नहरू सोध्ने	
४	स्थानीय सामाजिक समस्या, चुनौती र समाधानका उपायहरू	▪ नगर क्षेत्रमा देखिएका मुख्य मुख्य सामाजिक समस्याहरूका कारण पहिचान गरी सोको विश्लेषण गर्न	▪ नगर क्षेत्रमा देखिएका मुख्य मुख्य सामाजिक समस्याहरूका कारण पहिचान र सोको विश्लेषण (दुर्व्यसनी, सुमुमवासी, अव्यवस्थित बसोबास, भुटानी	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रका जल्दाबल्दा सामाजिक समस्या झल्किने खालका श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन गर्दै तिनका कारणहरूबारे छोटो विवरण बताउँदै स्थानीय सामाजिक समस्याबारे अवधारणा दिने ▪ स्थानीय नगर क्षेत्रमा देखिएका सामाजिक समस्याहरूको समूहगत सूची तयार गरी पालैपालो प्रस्तुत गर्न लगाउने र त्यसका कारणहरूबारेमा	▪ स्थानीय सामाजिक समस्या र तिनका कारणका बारेमा र तिनको प्रकृतिसँग सम्बन्धित छोटा मौखिक प्रश्नहरू सोध्ने ▪ आफूले सुनेका, देखेका र भोगेका विभिन्न सामाजिक समस्याहरूका कारण सहितको सूची तयार गर्न दिने ▪ नगरभित्रका जल्दाबल्दा मुख्य सामाजिक	८

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
			शरणार्थी, गुण्डागर्दी, चोरी-डकैती, दुर्घटना, वन फँडानी तथा अतिक्रमण आदि)	समूहगत छलफल गराई टिपोट बनाउन लगाउने ▪ सामाजिक समस्याका कारणहरूबारे स्थानीय जनप्रतिनिधि र समाजका अग्रज व्यक्तिहरूसँगका प्रत्यक्ष भेटघाट, सोधपुछ र कुराकानी गराई टिपोट तयार पार्न लगाउने ▪ स्थानीय समस्याग्रस्त क्षेत्रमा बसोबास गर्ने व्यक्तिहरूसँग सोधपुछर कुराकानी गर्नका लागि समस्याग्रस्त क्षेत्रमा स्थलगत अवलोकन, साक्षात्कार भ्रमण गराउने र प्रतिवेदन लेख्न लगाउने ▪ स्थानीय सामाजिक समस्याहरू र तिनका कारणहरूका बारेमा स्थानीय जनप्रतिनिधि र समस्याग्रस्त क्षेत्रका वासिन्दाहरूसँगको भेटघाटबाट तयार पारिएको प्रतिवेदन र आफूले जानेका, सुनेका, बुझेका कुराहरूका आधारमा शिक्षकको सहजीकरण र पृष्ठपोषण समेतमा स्थानीय सामाजिक समस्याहरूका कारणहरू र तिनका बारेमा छुट्टाछुट्टै छोटो विश्लेषण गराउने ▪ स्थानीय सामाजिक समस्याहरू, तिनका कारणहरू र तिनको छोटो विश्लेषण उल्लिखित चार्ट तयार गर्ने, गर्न लगाउने	समस्याहरूको कारण सहितको सूची, तालिका, चार्ट तयार गर्न दिने ▪ लामा विश्लेषणात्मक, बुँदागत, विवेचनात्मक, छोटा र अति छोटा प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ नगर क्षेत्रमा देखिएका मुख्य सामाजिक समस्याहरूको असर न्यूनीकरण गर्न सम्बन्धित निकाय र सरोकारवालाहरूले	▪ नगर क्षेत्रमा देखिएका मुख्य सामाजिक समस्याहरूको असर न्यूनीकरण गर्न सम्बन्धित निकाय र सरोकारवालाहरूले	▪ नगर क्षेत्रका सामाजिक समस्याहरूका बारेमा दातृ निकायहरू, सुरक्षा निकायहरूले गरेका कार्य झल्किने केही श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन गर्दै स्थानीय सामाजिक समस्या, त्यसको असर र असर न्यूनीकरणका प्रयासहरूबारेमा छोटो व्याख्या गर्ने ▪ स्थानीय सुरक्षा निकायका अधिकारीहरू,	▪ स्थानीय विभिन्न सामाजिक समस्या, त्यसका कारण, समाधान र असर न्यूनीकरणका प्रयाससँग सम्बन्धित विभिन्न छोटा मौखिक प्रश्नहरू सोध्ने ▪ सुरक्षा निकाय, स्थानीय सरकारबाट विभिन्न सामाजिक समस्याहरू कम गर्न	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		गर्नुपर्ने प्रयासहरू बताउन	गर्नुपर्ने प्रयासहरू (सुकुमवासी समस्या समाधान आयोग, भुटानी शरणार्थीको व्यवस्थापन, चोरी-डकैती नियन्त्रण र सुरक्षा)	जनप्रतिनिधिहरू, स्थानीय सरकारका अधिकारी/प्रतिनिधिहरूसँग प्रत्यक्ष भेटघाट वा विद्यालयमा निमन्त्रणा गरी त्यहाँबाट गरिएका प्रयासहरूबारे सोधपुछ, कुराकानी र छलफल गराउने र छोटो प्रतिवेदन लेख्न लगाउने ▪ स्थानीय सामाजिक समस्या र तिनको असर न्यूनीकरण गर्न वा समाधान गर्न जनस्तरबाट वा गैरसरकारी क्षेत्रबाट गरिएका प्रयासहरूबारे जानकारी गर्नका लागि समस्याग्रस्त क्षेत्रका बासिन्दाहरूसँग भेटघाट र कुराकानीका लागि स्थलगत भ्रमण गराई त्यहाँबाट प्राप्त महत्त्वपूर्ण कुराहरू, प्रयासहरू समेटेर छोटो प्रतिवेदन तयार गर्न लगाउने ▪ माथि उल्लिखित दुवै प्रतिवेदनका आधारमा र आफूले सुनेका, देखेका र भोगेका आधारमा ती समस्याको असर न्यूनीकरण गर्न र समाधानका लागि गरिएका प्रयासहरूबारे छलफल, कुराकानी, संवाद र शिक्षकको पृष्ठपोषण र सहजीकरण मार्फत गर्नुपर्ने प्रयासहरूको बुँदागत सूची तयार गर्ने, गराउने	गरेका प्रयासहरूको बुँदागत सूची लेख्न दिने ▪ स्थानीय सरोकारवाला, गैरसरकारी सङ्घसंस्था र जनस्तरबाट नगरका विविध सामाजिक समस्या समाधान र तिनको असर कम गर्नका लागि गर्नुपर्ने प्रयासहरूको बुँदागत सूची तयार गर्न दिने ▪ लामा, बुँदागत, विश्लेषणात्मक, विवेचनात्मक, छोटा र अति छोटा प्रश्नहरू सोध्ने	
५	स्थानीय पेसा, व्यवसाय र प्रविधि	▪ स्थानीय पेसा तथा व्यवसायहरूको महत्त्व, उपयोगिता र सम्भावना बताउन	▪ नगर क्षेत्रका मानिसहरूको पेसा तथा व्यवसायको महत्त्व, उपयोगिता र सम्भावना	▪ नगर क्षेत्रका विभिन्न पेसामा संलग्न व्यक्तिहरूका क्रियाकलाप, व्यावसायिक क्रियाकलापहरू झल्किने फोटो, भिडियो जस्ता श्रव्यदृश्य सामग्रीहरू प्रदर्शन गर्दै तिनको महत्त्व र उपयोगिताबारे कक्षामा छलफल, व्याख्या गर्ने ▪ आफ्नो वरपर पायक पर्ने स्थानमा पेसा, व्यवसायमा संलग्न व्यक्तिहरूसँग भेटघाट, साक्षात्कार गर्न लगाई ती पेसा, व्यवसायको महत्त्वबारे कुराकानी तथा	▪ स्थानीय पेसा, व्यवसायहरू र तिनको महत्त्व, उपयोगिता र सम्भावनासँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोध्ने ▪ स्थानीय पेसा, व्यवसायको महत्त्व, उपयोगिताको बुँदागत सूची तयार गर्न दिने ▪ आफ्नो नगर क्षेत्रमा पेसा व्यवसायका सम्भावनाहरूबारे छोटो लेख लेख्न दिने ▪ लामा, विश्लेषणात्मक, बुँदागत, छोटा र	१४

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				छलफल गराएर सोको छोटो प्रतिवेदन लेख्न लगाई कक्षामा भन्न लगाउने ▪ स्थानीय पेसा तथा व्यवसायको महत्त्व, उपयोगिताको सूची, तालिका तयार गरी कक्षामा प्रदर्शन गर्दै व्याख्या गर्ने र सूची तयार गर्न लगाउने ▪ आफ्नो नगर क्षेत्रका सम्भावित पेसा, व्यवसायका बारेमा कक्षामा छलफल, कुराकानी, संवाद गराएर शिक्षकको सहजीकरण र पृष्ठपोषणमा तिनको सूची तयार गर्न लगाउने	अति छोटा प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ स्थानीय परम्परागत सिपको महत्त्व, उपयोग र संरक्षणका उपायहरू बताउन	▪ नगर क्षेत्रका परम्परागत सिपको महत्त्व, उपयोग र संरक्षणका उपायहरू (टपरी गाँस्ने, डोको बुन्ने, पेटानी बुन्ने, गुन्द्री बुन्ने, थैली सिलाउने आदि)	▪ परम्परागत सिप प्रयोग गरी बनेका सामग्री सङ्कलन गर्दै ती सिपहरू प्रयोग गरी सामान बनाउँदै गरेका फोटा तथा भिडियोहरू देखाएर र सामग्री देखाएर परम्परागत सिपको परिचय र तिनको महत्त्वका बारेमा व्याख्या गर्ने, छलफल, कुराकानी गराउने ▪ नजिकै उपलब्ध परम्परागत सिप प्रयोग गरी सामग्री तयार गर्ने व्यक्तिहरूसँग भेटघाट गरी तिनको महत्त्व र संरक्षणका उपायहरूका बारेमा कुराकानी, संवाद, सोधपुछ गर्न लगाई त्यसको प्रतिवेदन लेख्न लगाउने ▪ नगर क्षेत्रमा भएका परम्परागत सिपहरू, तिनको प्रयोगको अवस्था, तिनको महत्त्व र संरक्षणका उपायहरूका बारेमा कक्षामा छुट्टाछुट्टै समूह बनाई छलफल गराउने र टिपोट लेख्न लगाउने ▪ नगर क्षेत्रमा भएका परम्परागत सिपहरूको महत्त्व र संरक्षणका उपायहरूको छुट्टाछुट्टै बुँदागत सूची तयार गरी कक्षामा प्रदर्शन गर्ने र सोबारेमा सामान्य व्याख्या गर्ने	▪ नगर क्षेत्रभित्रका विभिन्न परम्परागत सिप, तिनको उपयोग र संरक्षणका उपायहरूसँग सम्बन्धित विविध प्रश्नहरू सोध्ने ▪ स्थानीय परम्परागत सिपको प्रयोग गरी सामग्री तयार गर्न दिने ▪ स्थानीय परम्परागत सिपको महत्त्व तथा उपयोग सम्बन्धी लेख लेख्न दिने ▪ स्थानीय परम्परागत सिपको संरक्षणका उपायहरू लेख्न दिने ▪ लामा, छोटा र अति छोटा प्रश्नहरू सोध्ने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				▪ परम्परागत सिपहरू, तिनको उपयोग, महत्त्व र संरक्षणका उपायहरूको छुट्टाछुट्टै सूची तयार गर्न लगाई कक्षामा भन्न लगाउने ▪ स्थानीय सिपहरूको प्रयोगात्मक अभ्यास गराउने		
		▪ स्थानीय नगर क्षेत्रका परम्परागत प्रविधिहरूको महत्त्व, प्रयोग र संरक्षणका उपायहरू बताउन	▪ नगर क्षेत्रका परम्परागत प्रविधिहरूको महत्त्व, प्रयोग र संरक्षणका उपायहरू	▪ स्थानीय परम्परागत प्रविधि प्रयोग भएको क्षेत्रमा अवलोकन, स्थलगत भ्रमण गराएर तिनको प्रयोगको अवस्था, महत्त्व र संरक्षणका उपायहरूका बारेमा प्रयोगकर्तासँग र अन्य सुझबुझ व्यक्तिहरूसँग संवाद, कुराकानी र सोधपुछ गर्न लगाई छोटो प्रतिवेदन लेख्न लगाउने ▪ आफ्नो नगर क्षेत्रमा आफूले देखेका, प्रयोग गरेका, सुनेका विभिन्न परम्परागत प्रविधिहरू, तिनको प्रयोग र महत्त्वका बारेमा कक्षामा समूहगत छलफल गराई शिक्षकको पृष्ठपोषण र सहजीकरणबाट निष्कर्ष निकालेर कक्षामा भन्न लगाउने ▪ स्थानीय परम्परागत प्रविधिको प्रयोग तथा महत्त्वको चार्ट, सूची प्रदर्शन गरी छोटो व्याख्या गर्ने र सूची तयार गर्न लगाउने ▪ स्थानीय परम्परागत प्रविधिको संरक्षणको आवश्यकता र उपायहरूका बारेमा तयार गरेको सूची प्रदर्शन गरी त्यसको छोटो व्याख्या गर्ने र लेख्न लगाउने	▪ नगर क्षेत्रमा भएका परम्परागत प्रविधि, तिनको प्रयोग र महत्त्वसँग सम्बन्धित विभिन्न प्रश्नहरू सोध्ने ▪ नगर क्षेत्रका परम्परागत प्रविधिको प्रयोग तथा महत्त्वका बारेमा छोटो टिपोट लेख्न दिने ▪ परम्परागत प्रविधिको संरक्षणको आवश्यकता र उपायहरूका बारेमा लेख्न दिने ▪ लामा, छोटा र अति छोटा प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ स्थानीय विकासमा आधुनिक प्रविधिको आवश्यकता, महत्त्व र प्रयोगका सम्भावनाहरू बताउन	▪ स्थानीय क्षेत्रको विकासमा आधुनिक प्रविधिको आवश्यकता, महत्त्व र प्रयोगका सम्भावनाहरू	▪ विभिन्न क्षेत्र (कृषि, उद्योग, व्यापार, अन्य पेसा)मा आधुनिक प्रविधिको प्रयोग भएको अवस्था झल्किने भिडियो, फोटो आदि जस्ता श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन गर्दै आधुनिक प्रविधि र त्यसको प्रयोगको आवश्यकताका बारेमा कक्षामा छलफल तथा व्याख्या	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रभित्रका विभिन्न कार्यमा आधुनिक प्रविधिको प्रयोगको आवश्यकता तथा महत्त्व र सम्भावनाहरूसँग सम्बन्धित विभिन्न प्रश्नहरू सोध्ने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				गर्ने ▪ आधुनिक प्रविधि प्रयोग भएका क्षेत्रमा अवलोकन, स्थलगत भ्रमण गराई त्यहाँ प्रयोगकर्तासँग कुराकानी, सोधपुछ गर्न लगाउने र छोटो प्रतिवेदन लेख्न लगाउने ▪ आधुनिक प्रविधिको प्रयोगको आवश्यकता, महत्त्व र सम्भावनाका बारेमा कक्षामा समूहगत छलफल गराई सोका आधारमा निष्कर्षमा पुग्न लगाउने, शिक्षकले पृष्ठपोषण र सहजीकरण गर्ने ▪ आफ्नो नगर क्षेत्रमा आध्निक प्रविधिको प्रयोगको आवश्यकता, महत्त्व र सम्भावनाको बुँदागत सूची प्रदर्शन गर्ने र सोबारेमा सामान्य व्याख्या गरी लेख्न लगाउने	▪ आफ्नो नगरमा आधुनिक प्रविधिको प्रयोगको आवश्यकता सम्बन्धमा छोटो लेख लेख्न दिने ▪ नगर क्षेत्रमा आधुनिक प्रविधिको प्रयोगका सम्भावित क्षेत्रहरूको सूची तयार गर्न लगाउने ▪ लामा, छोटा र अति छोटा प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ आधुनिक सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको व्यावहारिक रूपमा प्रयोग गर्न	▪ आधुनिक सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको व्यावहारिक प्रयोग (एटीएम कार्ड, क्रेडिट कार्ड, मोबाइल बैङ्किङ, बिजुलीको बिल तिर्ने, पानीको बिल तिर्ने आदि)	▪ मोबाइल, ल्यापटप, कम्प्युटर, पत्रपत्रिका, टेलिफोन, रेडियो, टीभी आदिको सामान्य परिचय गराउँदै ती प्रविधिहरूको प्रयोगबारे कक्षामा छलफल, कुराकानी र संवाद गराउने ▪ विद्यालयमा उपलब्ध सूचना तथा सञ्चार प्रविधि सम्बन्धी उपकरणहरू प्रयोग गर्दै सूचना प्रकाशित गर्ने, खबर गर्ने, खबर हेर्ने र सुन्ने, इन्टरनेटको प्रयोग गर्ने जस्ता अभ्यासहरू गराउने ▪ मोबाइल, ल्यापटप जस्ता अत्याधुनिक सूचना तथा सञ्चारका साधन मार्फत आधुनिक प्रविधिको प्रयोगमा विज्ञ व्यक्ति ल्याएर तिनका बारेमा जानकारी गराउँदै अभ्यास गराउने ▪ विद्यालयको सञ्चार ल्याबमा हप्तामा एक पटक लगेर प्रयोगात्मक अभ्यास गराउने	▪ सूचना तथा सञ्चारका आधुनिक प्रविधि र तिनको व्यावहारिक प्रयोगसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोध्ने ▪ विभिन्न किसिमका जानकारी, सूचना तथा खबरहरू आधुनिक प्रविधि मार्फत सम्प्रेषण गर्न दिने ▪ सूचना तथा सञ्चारका विभिन्न तरिकाहरूलाई प्रविधि मार्फत प्रशारण गर्न लगाउने ▪ प्रयोगात्मक परीक्षा लिने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
६	स्थानीय आर्थिक क्रियाकलाप	▪ स्थानीय बालीनाली तथा फर्महरूको उत्पादनले नगर क्षेत्रको आर्थिक विकासमा गरेको योगदान बताउन	▪ स्थानीय बालीनाली तथा फर्महरूको उत्पादनले नगर क्षेत्रको आर्थिक विकासमा पुऱ्याएको योगदान	▪ नगर क्षेत्रभित्रका विभिन्न बालीनाली र कृषि फर्महरूको उत्पादन परिमाण, मूल्यदर र अनुमानित रकम (ताजा र पुरानो २/२ वर्षको) सहितको विवरण स्थानीय कृषि शाखाबाट प्राप्त गरी कक्षामा प्रदर्शन गर्ने र सोको छोटो व्याख्या गर्ने ▪ उल्लिखित तालिका अनुसार विभिन्न बालीनाली तथा फर्महरूको उत्पादन र आम्दानीको तुलनात्मक अध्ययन गर्न लगाई तिनीहरूको योगदानका बारेमा छलफल र व्याख्या गर्ने ▪ नगर क्षेत्रको कृषि उत्पादन वृद्धि गर्न र कृषकलाई प्रोत्साहन गर्नका लागि सम्बन्धित निकायले गर्नुपर्ने सहयोग/सहायताका बारेमा छलफल गराई निष्कर्ष लेख्न लगाउने ▪ स्थानीय कृषिविज्ञ (कृषि शाखाका प्राविधिकहरू) बोलाई कक्षा लिन लगाउने ▪ स्थानीय कृषि उत्पादनको योगदानका विषयमा तथ्याङ्क सहितको लेख लेख्न लगाउने र स्थानीय सञ्चार माध्यमबाट प्रशारण गर्न लगाउने ▪ स्थानीय सफल कृषि फर्मको अवलोकन भ्रमण गराउने र उसको उत्पादन र आम्दानीका बारेमा सोधपुछ, कुराकानी गराई छोटो प्रतिवेदन लेख्न लगाउने	▪ स्थानीय विभिन्न बालीनाली र कृषि फर्महरूको उत्पादन तथा आम्दानीसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोध्ने ▪ आफ्नो नगर क्षेत्रका विभिन्न बालीनाली र कृषि फर्महरूको उत्पादन, त्यसको परिमाण र आम्दानीको तथ्याङ्क बनाउन लगाउने ▪ स्थानीय सफल कृषि फर्मका बारेमा छोटो लेख लेख्न दिने ▪ नगरका कृषि बालीनाली तथा फर्महरूको उत्पादनले नगरको आर्थिक क्षेत्रमा पर्ने प्रभावका बारेमा छोटो लेख लेख्न लगाउने ▪ लामा, छोटा, अति छोटा प्रश्नहरू सोध्ने	२०
		▪ स्थानीय नगर क्षेत्रमा कृषिको आधुनिकीकरण तथा व्यावसायीकरणको आवश्यकता र	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रमा कृषिको आधुनिकीकरण तथा व्यावसायीकरणको आवश्यकता र उपायहरू	▪ कृषि क्षेत्रको आधुनिकीकरण (व्यावसायिक कृषि फर्म, आधुनिक प्रविधिको प्रयोग, शीत भण्डारण, बजारीकरण आदि)सँग सम्बन्धित फोटो, भिडियो, पोस्टर आदिको प्रदर्शन गर्दै कृषिको आधुनिकीकरण र व्यावसायीकरणको सामान्य अवधारणा बताउने	▪ नगरको कृषि क्षेत्रको आधुनिकीकरण तथा व्यावसायीकरणको अवधारणा, आधुनिक प्रविधि, पुँजीको व्यवस्था तथा त्यसका सम्भावना तथा उपायहरूसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोध्ने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		उपायहरू बताउन		▪ कृषिको आधुनिकीकरण तथा व्यावसायीकरणको आवश्यकता र सम्भावनाका बारेमा कक्षामा शिक्षकले सहजीकरण र पृष्ठपोषण गर्दै छलफल, संवाद, कुराकानी गराई टिपोट लेख्न लगाउने ▪ स्थानीय कृषिविज्ञ, कृषि शाखाका कर्मचारी, बालीविज्ञानका शिक्षकहरूसँग भेटघाट, साक्षात्कार गराउँदै कृषि क्षेत्रको आधुनिकीकरण तथा व्यावसायीकरणका सम्भावना तथा उपायहरूबारे कुराकानी, संवाद, सोधपुछ गराएर त्यसको प्रतिवेदन लेख्न लगाउने ▪ नगर क्षेत्रमा कृषि क्षेत्रको आधुनिकीकरण र व्यावसायीकरणको महत्त्व, आवश्यकता, सम्भावना र उपायहरू समेत समावेश भएको लेख लेख्न लगाउने र कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने ▪ कृषि क्षेत्रको आधुनिकीकरण र व्यावसायीकरणका उपायहरूको सूची तयार गर्न लगाउने	▪ कृषिको आधुनिकीकरण तथा व्यावसायीकरणका लागि आवश्यक पर्ने कुराहरूको सूची तयार गर्न दिने ▪ कृषिको आधुनिकीकरण तथा व्यावसायीकरणको आवश्यकताबारेमा छोटो लेख लेख्न दिने ▪ लामा, छोटा र अति छोटा प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ नगर क्षेत्रका घरेलु तथा साना उद्योगहरूले नगरको आर्थिक विकासमा गरेको योगदानर तिनको विकास र प्रवर्द्धनमा गरिएका प्रयासहरू बताउन	▪ नगर क्षेत्रका घरेलु तथा साना उद्योगहरूले नगरको आर्थिक विकासमा गरेको योगदानर तिनको विकास र प्रवर्द्धनमा गरिएका प्रयासहरू	▪ स्थानीय घरेलु तथा साना उद्योगको उत्पादन, उत्पादन परिमाण, आम्दानीसँग सम्बन्धित तथ्याङ्कहरू प्राथमिक र द्वितीय तथ्याङ्क सङ्कलन विधिबाट सङ्कलन गरी सोको तालिका निर्माण गरी कक्षामा प्रदर्शन गर्ने र तिनको योगदानका बारेमा व्याख्या गर्ने ▪ नगर क्षेत्रका केही सफल उद्यमीले सञ्चालन गरेका उद्योगको स्थलगत अवलोकन भ्रमण गराउने र त्यहाँ उद्यमी, कामदार, लगानीकर्ता आदिसँग सोधपुछ तथा कुराकानी गराएर छोटो प्रतिवेदन लेख्न लगाउने ▪ स्थानीय उद्योग वाणिज्य सङ्घका पदाधिकारी,	▪ स्थानीय घरेलु तथा साना उद्योगहरूको उत्पादन, उत्पादन परिमाण, आम्दानी आदि र उद्योग वाणिज्य सङ्घले गरेका प्रयासहरूसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोध्ने ▪ नगर क्षेत्रका सफल उद्यमीका बारेमा छोटो लेख लेख्न दिने ▪ स्थानीय घरेलु तथा साना उद्योगको यहाँको आर्थिक क्षेत्रमा पुऱ्याएको योगदानको तथ्याङ्कीय तालिका निर्माण गरी त्यसको छोटो व्याख्या गर्न दिने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				कर्मचारीसँग प्रत्यक्ष भेटघाट गराई उहाँहरूले उद्योगको विकास र प्रवर्द्धनमा गरेका प्रयासहरूबारे जानकारी लिने, टिपोट लेख्न लगाउने ▪ विभिन्न स्थानीय घरेलु तथा साना उद्योगहरूको उत्पादन र आम्दानीको तालिका अध्ययन गर्दै तिनको तुलनात्मक विश्लेषण गर्न लगाउने (शिक्षकले सहजीकरण/पृष्ठपोषण गर्ने)	▪ स्थानीय उद्योग वाणिज्य सङ्घले यहाँको औद्योगिक विकासका लागि गरेका अभ्यास तथा प्रयासहरूबारेको छोटो विवरण लेख्न दिने ▪ लामा, छोटा र अति छोटा प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ नगर क्षेत्रका वस्तु तथा सेवाको व्यापारले नगरको आर्थिक विकासमा खेलेको भूमिका र व्यापार सङ्घका प्रयासहरू बताउन	▪ नगर क्षेत्रका वस्तु तथा सेवाको व्यापारले नगरको आर्थिक विकासमा खेलेको भूमिका र व्यापार सङ्घका प्रयासहरू	▪ स्थानीय बजारमा व्यापार हुने वस्तु, बजारमा किनबेच गरेको, प्रमुख व्यापारिक केन्द्रहरूको फोटो, भिडियो जस्ता श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन गर्दै स्थानीय व्यापारबारे परिचित गराउने ▪ स्थानीय सफल व्यापारीसँग भेटघाट गराई व्यापार, सफलताको कारण र समस्याहरूबाटै कुराकानी, छलफल गराई छोटो प्रतिवेदन लेख्न लगाउने ▪ स्थानीय नगर क्षेत्रका प्रमुख व्यापारीहरूका कुनै एक वर्ष अवधिको कारोबारको तथ्याङ्क सङ्कलन गरी त्यसको तुलनात्मक अध्ययन गर्न लगाउने ▪ स्थानीय व्यापार सङ्घसँग समन्वय गरी नगर क्षेत्रका वस्तु तथा सेवा व्यापारको योगदानको तथ्याङ्क प्राप्त गरी सो तथ्याङ्कलाई प्रशोधन गरी कक्षामा प्रस्तुत गरुने र योगदानको विश्लेषण गर्ने, गराउने ▪ स्थानीय नगर क्षेत्रको वस्तु तथा सेवा व्यापारको गरको वृद्धि/विकासमा गरेको योगदानबारे छोटो लेख लेख्न लगाई कक्षामा भन्न लगाउने	▪ नगर क्षेत्रको वस्तु तथा सेवा व्यापार, त्यसको योगदान, व्यापार सङ्घका प्रयासहरूसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोध्ने ▪ नगर क्षेत्रको वस्तु तथा सेवा व्यापारको व्यापारिक कारोबारको तथ्याङ्कका आधारमा तालिकीकरण गरी छोटो व्याख्या गर्न दिने ▪ नगरको आर्थिक विकास/वृद्धिमा वस्तु तथा सेवा व्यापारको योगदान तथा भूमिका शीर्षकमा लेख लेख्न दिने ▪ व्यापार सङ्घले व्यापार प्रवर्द्धनका लागि गरेका प्रयासहरूको सूची बनाउन दिने ▪ लामा, छोटा, अति छोटा प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ बैङ्क, सहकारी र वित्तीय संस्थाहरूले	▪ बैङ्क, सहकारी र वित्तीय सहकारीहरूले नगरको	▪ स्थानीय बैङ्क, सहकारी र अन्य वित्तीय संस्थाहरूको ३/३ वर्षको वासलात, आयव्यय सङ्कलन गरी	▪ स्थानीय आर्थिक क्रियाकलापमा सहजीकरण, मौद्रीकण, वित्तीयकरण	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		नगरको आर्थिक विकासमा खेलेको भूमिका बताउन	आर्थिक विकासमा खेलेको भूमिका	त्यसलाई तालिकीकरण गर्ने र सो एकीकृत तथ्याङ्क कक्षामा प्रदर्शन गर्ने र तिनको योगदानका बारेमा व्याख्या, छलफल गराउने ▪ स्थानीय सहकारी अभियन्ता तथा सहकारीकर्मीसँग प्रत्यक्ष भेटघाट गराई सहकारीहरूले समाजमा गरेका कार्य, योगदानका बारेमा सोधपुछ, कुराकानी, संवाद गरी छोटो प्रतिवेदन तयार गर्न लगाउने ▪ स्थानीय विकास बैङ्क, वाणिज्य बैङ्क, वित्तीय संस्थाका व्यवस्थापक/मेनेजरहरूसँग भेटघाट गराई बैङ्कले गरेका कार्यहरू, योगदानका बारेमा कुराकानी, सोधपुछ तथा छलफल गराई छोटो प्रतिवेदन लेख्न लगाउने ▪ बैङ्किङ र सहकारी क्षेत्रको एकीकृत आर्थिक तथ्याङ्क (वासलात, आयव्यय) र कार्यक्रमहरूको तालिका निर्माण गरी त्यसको तुलनात्मक अध्ययन गराउने र छोटो टिपोट लेख्न लगाउने ▪ कुनै एक सफल सहकारी संस्थाका बारेमा सामान्य तथ्याङ्क सहितको छोटो विश्लेषणात्मक लेख (कार्य, योगदान आदिमा आधारित) लेख्न लगाउने	गर्नका लागि स्थानीय बैङ्क, सहकारी र वित्तीय संस्थाहरूको कार्य तथा भूमिका र योगदानसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोध्ने ▪ स्थानीय बैङ्क, सहकारी र वित्तीय संस्थाहरूको छुट्टाछुट्टै तथ्याङ्क सहितको योगदानको विवरण बनाउन दिने ▪ स्थानीय बैङ्क, सहकारी संस्थाहरूले नगरको आर्थिक विकास र वृद्धिमा पुऱ्याएको योगदानका सम्बन्धमा छोटो लेख लेख्न दिने ▪ लामा, छोटा र अति छोटा प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ आफ्नो नगर क्षेत्रभित्रका रोजगारीका क्षेत्रहरू पहिचान गरी रोजगारीका मुख्य सम्भावनाहरू बताउन	▪ नगर क्षेत्रभित्रका रोजगारीका क्षेत्रहरू र मुख्य सम्भावनाहरू	▪ शिक्षकले रोजगारीका क्षेत्रहरूसँग सम्बन्धित फोटो, भिडियो, चित्र आदि प्रदर्शन गरी रोजगारीका अवधारणा दिँदै स्थानीय रोजगारका क्षेत्रहरूबारे छोटो व्याख्या गर्ने ▪ कक्षामा समूहगत छलफल मार्फत स्थानीय रूपमा रहेका रोजगारका क्षेत्रहरू पहिचान गरी टिपोट गरेर कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने	▪ नगर क्षेत्रका रोजगारका क्षेत्र र सम्भावनाहरूसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोध्ने ▪ स्थानीय रोजगारका क्षेत्रहरूको सूची तयार गर्न दिने ▪ स्थानीय रोजगारका सम्भावनाहरूको सूची तयार गर्न दिने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				▪ कक्षामा समूहगत रूपमा छलफल मार्फत स्थानीय रोजगारका सम्भावनाहरू पहिचान गरी टिपोट बनाएर कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने ▪ स्थानीय रूपमा रहेका रोजगारका क्षेत्रहरू र सम्भावनाहरूको सूची तयार गर्न लगाउने ▪ स्थानीय कृषि फर्म, पशुपालन, उद्योग आदिमा रोजगारको अवस्था अध्ययन गर्न अवलोकन भ्रमण गराउने	▪ अवलोकन भ्रमण प्रतिवेदन लेख्न दिने ▪ अति छोटा, छोटा र लामा प्रश्नहरू सोध्ने तथा लेख्न दिने	
		▪ वैदेशिक रोजगारीले स्थानीय जनजीवनमा पारेका प्रभावहरू बताउन	▪ वैदेशिक रोजगारीले स्थानीय जनजीवनमा पारेका प्रभावहरू	▪ वैदेशिक रोजगारका सकारात्मक र नकारात्मक प्रभाव, असरका विषयमा शिक्षकको पृष्ठपोषण र सहजीकरणमा समूहगत छलफल गराई त्यहाँबाट निस्केका कुराहरूको टिपोट लेख्ने, लेख्न लगाउने ▪ लामो समय वैदेशिक रोजगार गरी फर्केर आएका, आर्थिक उन्नति गरेका र नगरेका व्यक्तिहरूसँग प्रत्यक्ष भेटघाट गराउँदै तिनीहरूसँग वैदेशिक रोजगारका सकारात्मक र नकारात्मक प्रभावहरूका बारेमा सोधपुछ, कुराकानी गराउने र छोटो प्रतिवेदन लेख्न लगाउने ▪ वैदेशिक रोजगारका सकारात्मक र नकारात्मक प्रभावहरूको तालिका, सूची तयार गरी कक्षामा प्रदर्शन गर्ने र छोटो व्याख्या गर्ने ▪ वैदेशिक रोजगारका सकारात्मक र नकारात्मक प्रभावको सूची तयार गर्न लगाउने ▪ वैदेशिक रोजगार र विप्रेषण आयका सम्बन्धका बारेमा कक्षामा छलफल गराई छोटो टिपोट लेख्न लगाउने	▪ वैदेशिक रोजगार, त्यसका सकारात्मक र नकारात्मक प्रभावसँग सम्बन्धित प्रभावहरू सोध्ने ▪ वैदेशिक रोजगारका सकारात्मक र नकारात्मक प्रभावको सूची, तालिका बनाउन दिने ▪ वैदेशिक रोजगार र विप्रेषण आयका सम्बन्धका बारेमा छोटो लेख लेख्न दिने ▪ लामा, छोटा र अति छोटा प्रश्नहरू सोध्ने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		▪ स्थानीय पर्यटन व्यवसायका सम्भावनाहरू र यसको विकास र प्रवर्द्धनमा गरिएका प्रयासहरू बताउन	▪ स्थानीय पर्यटन व्यवसायका सम्भावनाहरू र यसको विकास र प्रवर्द्धनमा गरिएका प्रयासहरू	▪ स्थानीय विभिन्न पर्यटकीय केन्द्रहरूको तस्विर, भिडियो देखाउँदै त्यहाँ हुने आर्थिक क्रियाकलाप तथा आम्दानीका विषयमा कक्षामा छलफल गराउने र पर्यटन व्यवसाय सम्बन्धी अवधारणा दिने ▪ स्थानीय मुख्य पर्यटकीय केन्द्रको अवलोकन भ्रमण गराई त्यहाँको आम्दानीका बारेमा जानकारी लिँदै छोटो प्रतिवेदन तयार गर्न लगाउने ▪ स्थानीय पर्यटकीय केन्द्र र पर्यटनको सम्भावनाका बारेमा कक्षामा छलफल गरी टिपोट लेख्न लगाउने ▪ स्थानीय पर्यटकीय केन्द्र तथा पर्यटन व्यवसायले नगरको आर्थिक विकासमा पुऱ्याएको योगदान तथा खेल्न सक्ने भूमिकाका बारेमा कक्षामा समूहगत छलफल गरी निष्कर्ष निकाल्ने र कक्षामा प्रस्तुत गर्ने (शिक्षकले सहजीकरण, पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने) ▪ स्थानीय पर्यटन केन्द्रको विकास र पर्यटन व्यवसाय प्रवर्द्धनका लागि विभिन्न क्षेत्रबाट भएका प्रयासहरूबारे कक्षामा समूहगत छलफल गराई शिक्षकको पृष्ठपोषण र सहजीकरणमा निष्कर्ष निकाल्ने, निकाल्न लगाउने	▪ स्थानीय पर्यटकीय केन्द्र तथा पर्यटन व्यवसायको नगरको आर्थिक विकासमा गरेको योगदानसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोध्ने ▪ पर्यटन क्षेत्रले नगरको आर्थिक वृद्धि, विकासमा पुऱ्याएको योगदान सम्बन्धी छोटो लेख लेख्न दिने ▪ नगरमा पर्यटकीय केन्द्र तथा पर्यटन व्यवसाय प्रवर्द्धन गर्न गरिएका प्रयासहरूबारे छोटो लेख लेख्न दिने ▪ स्थानीय पर्यटनको सम्भावनाबारे प्रश्न सोध्ने ▪ लामा, छोटा, अति छोटा प्रश्नहरू सोध्ने	
७	स्वास्थ्य, सरसफाई, वातावरण संरक्षण र खेलकुद	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रमा रोग प्रतिरोधात्मक सेवामा देखिएका समस्या र गरिएका प्रयासहरू बताउन	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रमा रोग प्रतिरोधात्मक सेवाका लागि देखिएका समस्या र गरिएका प्रयासहरू	▪ स्थानीय क्षेत्रमा देखिएका विभिन्न रोग प्रतिरोधात्मक सेवा सम्बन्धी फोटो, भिडियो, चित्र तथा श्रव्यदृश्य सामग्रीहरू देखाउँदै तिनीहरूको छोटो व्याख्या गर्ने ▪ रोग प्रतिरोधात्मक सेवा सम्बन्धी चार्ट देखाउँदै त्यसको महत्त्व बताउने साथै त्यस्ता सेवा केन्द्रहरूमा देखिएका समस्याहरू बताउने ▪ उक्त सेवा सम्बन्धी देखिएका समस्याहरूको निराकरण	▪ स्थानीय रूपमा रोग प्रतिरोधात्मक सेवा सम्बन्धी प्रश्न सोध्ने ▪ उक्त रोग प्रतिरोधात्मक सेवा सम्बन्धी विवरणको सूचीकरण चार्ट बनाउन दिने ▪ स्थलगत भ्रमणमा देखेका कुराहरूको टिपोट प्रतिवेदन मार्फत प्रस्तुत गर्न दिने ▪ लामो, छोटो तथा अति छोटो उत्तरात्मक	१५

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				गर्ने उपाय तथा प्रयासहरू एक आपसमा छलफल गराई त्यसको सूचीकरण चार्ट प्रस्तुत गर्न लगाउने ▪ उक्त रोग प्रतिरोधात्मक सेवा सम्बन्धी सामान्य जानकारी गराउन स्थानीय स्वास्थ्य स्वयमसेविकालाई आमन्त्रण गर्ने ▪ उक्त खोप सेवा केन्द्रहरूमा खोप भएको दिन पारेर स्थलगत भ्रमण गराउने र त्यसको विवरण परियोजना कार्य मार्फत प्रस्तुत गर्न लगाउने	प्रश्न सोध्ने तथा लेख्न दिने	
		▪ स्वास्थ्य सचेतना र उपचार सेवाका लागि स्थानीय तहले खेलेको भूमिका बताउन	▪ स्वास्थ्य सचेतना र उपचार सेवाका लागि स्थानीय तहले खेलेको भूमिका (खाद्यान्न शुद्धता, शरीर र वरपरको वातावरण सरसफाइ, महिनावारीको गलत धारणा र सरसफाई, नियमित खानपान, व्यायाम, स्वास्थ्य केन्द्रका सेवाहरू, स्वास्थ्य विमा कार्यक्रम, नगर अस्पतालका सेवाहरू, प्रसूती सेवा)	▪ स्थानीय क्षेत्रका स्वास्थ्य सेवा केन्द्रहरूले स्वास्थ्य उपचार सेवा र सचेतना सम्बन्धी विभिन्न फोटो तथा श्रव्यदृश्य सामग्रीहरू प्रस्तुत गर्ने ▪ उक्त उपचारात्मक तथा सचेतना कार्यक्रम प्रभावकारी बनाउन स्थानीय तहले खेलेको मुख्य भूमिका तथा कार्यहरू चार्टमार्फत देखाउने ▪ त्यस्ता उपचारात्मक सेवा, स्वास्थ्य सचेतना कार्यक्रम सम्बन्धी एक आपसमा छलफल, कुराकानी तथा संवाद गराई त्यसको टिपोट गर्न लगाउने ▪ नजिकैका स्वास्थ्य उपचारमा संलग्न व्यक्तिहरूलाई आमन्त्रण गरी स्वास्थ्य उपचार सेवा, स्वास्थ्य सचेतना कार्यक्रम सम्बन्धी जानकारी गराउने ▪ स्थानीय स्वास्थ्य उपचार केन्द्रहरूमा भ्रमण गराई त्यस सम्बन्धी छोटो प्रतिवेदन तयार गर्न लगाउने ▪ महिनावारी सम्बन्धी गलत धारणाबारे र त्यस अवस्थाको सरसफाई सम्बन्धी कुराहरूको छलफल गराई जानकारी समेत गराउने	▪ स्थानीय क्षेत्रका स्वास्थ्य उपचार सेवा केन्द्रमा गरिने सेवा सम्बन्धी प्रश्न सोध्ने ▪ त्यस्ता उपचार सेवा केन्द्रहरूमा उपचार सेवा र स्वास्थ्य सचेतनाका लागि स्थानीय निकायले खेलेको भूमिका तथा कार्य सम्बन्धी विवरण लेख्न दिने ▪ स्थलगत भ्रमणको प्रतिवेदन अगाडि आई प्रस्तुत गर्न दिने ▪ लामो, छोटो तथा अति छोटो उत्तरात्मक प्रश्नहरू सोध्ने तथा लेख्न दिने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		▪ सरसफाई, फोहोरमैला व्यवस्थापन तथा वातावरण संरक्षणका लागि स्थानीय निकाय र जनसमुदायको भूमिका र प्रयासहरू बताउन	▪ सरसफाई, फोहोरमैला व्यवस्थापन तथा वातावरण संरक्षणका लागि स्थानीय निकाय र जनसमुखायको भूमिका र प्रयासहरू	▪ स्थानीय नगरपालिकाले फोहोरमैला, सरसफाई व्यवस्थापनका लागि फोहोर सङ्कलन गर्दै गरेको, विद्यालयहरूमा सरसफाई कार्यक्रम गर्दै गरेको, फोहोर मलाई भन्ने भाँडाहरूको फोटो, भिडियो आदि देखाइ फोहोरमैला व्यवस्थापन तथा वातावरण संरक्षण सम्बन्धी अवधारणा बताउने ▪ आफ्नो घर, चौक, विद्यालय वरपर फोहोरमैलाको अवस्था, त्यसको उचित व्यवस्थापन तथा वातावरण संरक्षण गर्नका लागि गरिएका अभ्यास/प्रयासहरूका बारेमा शिक्षकको पृष्ठपोषण र सहजीकरणमा कक्षामा समूहगत छलफल गराई निष्कर्ष/सारांशको टिपोट लेख्न लगाई कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने ▪ सरसफाई, फोहोरमैला व्यवस्थापन तथा वातावरण संरक्षण सम्बन्धी स्थानीय निकायबाट गर्दै गरेका प्रयास/अभ्यासहरूको सूची देखाउने र त्यसबारे छलफल गराई पुनः कापीमा लेख्न लगाउने ▪ सरसफाई, फोहोरमैला व्यवस्थापन तथा वातावरण संरक्षणका लागि स्थानीय निकाय, जनसमुदाय लगायत सरोकारवाल विभिन्न सङ्घसंस्थाहरूको भूमिकाका बारेमा शिक्षकको सहजीकरण र पृष्ठपोषणमा कक्षामा समूहगत छलफल गराई त्यसको सूची तयार गरी कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने ▪ विद्यालयको फोहोरमैला व्यवस्थापन तथा सरसफाई एवम् वातावरण संरक्षणका लागि समूहगत रूपमा विद्यार्थीलाई सहभागी गराएर अभ्यास गराउने	▪ सरसफाई, फोहोरमैला व्यवस्थापन तथा वातावरण संरक्षण र स्थानीय निकाय लगायत जनसमुदायबाट गर्नुपर्ने कार्य तथा प्रयास वा अभ्याससँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोध्ने ▪ सरसफाई, फोहोरमैला व्यवस्थापन र वातावरण संरक्षणका लागि स्थानीय निकायले गर्नुपर्ने कार्यहरूको सूची लेख्न दिने ▪ सरसफाई, फोहोरमैला व्यवस्थापन र वातावरण संरक्षणका लागि स्थानीय जनसमुदायले गर्नुपर्ने कामहरूको सूची लेख्न दिने ▪ नगर क्षेत्रको सरसफाई, फोहोरमैला व्यवस्थापन तथा वातावरण संरक्षणका लागि अहिलेसम्म गर्दै गरेका प्रयासहरूको सूची लेख्न दिने ▪ लामा, छोटा र अति छोटा प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		▪ खाद्यान्न शुद्धता र उपभोक्ता सचेतताका तरिकाहरू बताउन	▪ खाद्यान्न शुद्धता र उपभोक्ता सचेतनाका तरिकाहरू	▪ खाद्यान्नको शुद्धता तथा उपभोक्ता सचेतनाका विषयमा विभिन्न उपभोक्ता अधिकारवादी संस्थाहरूले निकालेका पोस्टर, पम्प्लेट, फोटो, भिडियो जस्ता श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन गर्दै खाद्यान्न शुद्धताको आवश्यकता र उपभोक्ता सचेतनाका बारेमा अवधारणा बताउने ▪ खाद्यान्न शुद्धता र उपभोक्ता सचेतनाको आवश्यकता, नहुँदा हुनसक्ने परिणामहरू, यस सम्बन्धी भएका घटनाहरूका बारेमा कक्षामा समूहगत छलफल गराउने र निष्कर्षका रूपमा छोटो सारांश, टिपोट लेख्न लगाई कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने ▪ खाद्यान्न शुद्धता तथा उपभोक्ता सचेतनाका लागि आफूले, समुदायले र स्थानीय निकायले गर्न सक्ने कार्यहरूका बारेमा संवाद, कुराकानी, छलफल गराई छोटो टिपोट लेख्न लगाउने ▪ खाद्यान्नको शुद्धता र उपभोक्ता सचेतनाका विभिन्न विधि, तरिका, उपायहरूको खोजी गरी तालिका निर्माण गरेर कक्षामा प्रस्तुत गर्ने र छलफल गराएर टिपोट गर्न लगाउने ▪ खाद्यान्न शुद्धता र उपभोक्ताको सचेतना सम्बन्धी कक्षामा वक्तृत्वकाला प्रतियोगिता गराउने	▪ नगर क्षेत्रभित्र खाद्यान्न शुद्धता र उपभोक्ता सचेतनाको वर्तमान अवस्था, प्रयासहरू र विभिन्न तरिकाहरूका बारेमा मौखिक प्रश्नहरू सोध्ने ▪ खाद्यान्न शुद्धता र उपभोक्ता सचेतनाको आवश्यकता, महत्त्वका विषयमा छोटो लेख लेख्न दिने ▪ खाद्यान्न शुद्धता र उपभोक्ता सचेतनाका विभिन्न तरिकाहरूको सूची तयार गर्न लगाउने ▪ लामा विश्लेषणात्मक, बुँदागत, छोटा र अति छोटा प्रश्नहरू सोध्ने र लेख्न दिने	
		▪ विभिन्न खेलहरू तथा योगाभ्यासमा सहभागी हुँदै मानव स्वास्थ्यमा तिनको दीर्घकालीन फाइदा बताउन	▪ स्थानीय विभिन्न खेलहरू तथा योगाभ्यासमा सहभागिता र मानव स्वास्थ्यमा तिनको	▪ विभिन्न खेलहरू, योगाभ्यास सम्बन्धी भिडियो, पम्प्लेटहरू प्रदर्शन गर्दै तिनको आवश्यकता, महत्त्व तथा दीर्घकालीन फाइदाहरूबारे कक्षामा छोटकरीमा व्याख्या गर्ने ▪ विभिन्न खेलहरूको महत्त्व तथा दीर्घकालीन फाइदाका	▪ राष्ट्रिय/अन्तर्राष्ट्रिय/स्थानीय रूपमा खेलिने विभिन्न खेल, तिनका प्रतियोगिताहरू, योगाभ्यासका विधि, तिनका फाइदाहरूसँग सम्बन्धित विभिन्न प्रश्नहरू सोध्ने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
			दीर्घकालीन फाइदा	बारेमा सूची प्रदर्शन गर्दै व्याख्या गर्ने र विद्यार्थीहरूलाई टिपोट गर्न लगाउने ▪ योगाभ्यास तथा प्राणायामको फाइदा, उपयोगिता तथा स्वास्थ्यमा तिनको दीर्घकालीन फाइदाको सूची देखाउने, सोसम्बन्धी व्याख्या, छलफल, कुराकानी गराएर टिपोट लेख्न लगाउने ▪ समय मिलाएर हप्तामा एक पटक राष्ट्रिय/अन्तर्राष्ट्रिय खेलहरूको अभ्यास गराउने, सहभागी गराउने ▪ स्थानीय योग शिक्षकलाई निमन्त्रणा गरेर वा आफैँले त्यसको तालिम लिएर समय समयमा कक्षामा योगाभ्यास गराउने र घरमा नियमित योगाभ्यास (व्यायाम तथा प्राणायाम) गर्न प्रेरित गर्ने	▪ खेलकुद, व्यायाम आदिबाट स्वास्थ्यमा हुने दीर्घकालीन फाइदाको सूची बनाउन दिने ▪ योगाभ्यास (व्यायाम/प्राणायाम)ले स्वास्थ्यमा पुऱ्याउने दीर्घकालीन फाइदा (आन्तरिक/बाह्य वा मानसिक/शारीरिक)को सूची बनाउन दिने ▪ खेलकुदको अभ्यास गराउने र त्यसको अवलोकन निरीक्षण गर्ने ▪ योगाभ्यास गराउने र त्यसको निरीक्षण र अवलोकन गर्ने ▪ बुँदागत र छोटा प्रश्नहरू सोध्ने	
८	द्वन्द्व तथा भयरहित शान्तिपूर्ण वातावरण र हरित विद्यालय	▪ आफ्नो टोल, छिमेक, विद्यालयमा द्वन्द्वरहित शान्तिपूर्ण वातावरण निर्माणका लागि सम्बन्धित निकायहरूले खेल्ने भूमिकाको छोटो विवरण प्रस्तुत गर्न	▪ आफ्नो घर, टोल, विद्यालयमा द्वन्द्वरहित शान्तिपूर्ण वातावरण निर्माणका लागि सम्बन्धित निकायले खेल्ने भूमिका (विद्यार्थी, अभिभावक, छरछिमेकी, समुदाय, शिक्षक, कर्मचारी, विद्यालय प्रशासनआदि)	▪ आफ्नो घर, टोल, विद्यालय र वरपरको वातावरण द्वन्द्वरहित र शान्तिपूर्ण बनाउनका लागि ककसको केकस्तो भूमिका, कार्य हुनुपर्छ भन्ने विषयमा कक्षामा कुराकानी, छलफल, संवाद गर्न लगाउने र ती व्यक्ति, निकायको नाम र तिनले गर्नुपर्ने कार्यको टिपोट लेख्न लगाउने ▪ आफ्नो घर, टोल, विद्यालय र वरपरको वातावरण द्वन्द्वरहित र शान्तिपूर्ण बनाउनका लागि घरपरिवार, टोलछिमेकका व्यक्तिहरू, विद्यालयका शिक्षक, विद्यार्थी र अभिभावक र विद्यालय प्रशासनले गर्नुपर्ने काम, भूमिकाको सूची प्रस्तुत गर्दै त्यसको छोटो व्याख्या गर्ने ▪ सम्बन्धित निकायहरूको आआफ्नो छुट्टै भूमिकाको सूची, तालिका लेख्न लगाउने	▪ आफ्नो घर, टोल, विद्यालय वरपरको वातावरण भय र द्वन्द्वरहित तथा शान्तिपूर्ण बनाउका लागि ककसले केकस्तो भूमिका निर्वाह गर्नुपर्छ भन्ने कुरासँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोध्ने ▪ आफ्नो घर, टोल, विद्यालय वरपरको वातावरण भय र द्वन्द्वरहित तथा शान्तिपूर्ण बनाउनका लागि ककसले केकस्तो भूमिका निर्वाह गर्नुपर्छ भन्ने कुरासँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोध्ने ▪ विद्यालय र कक्षा द्वन्द्वरहित र शान्तिपूर्ण बनाउन विद्यार्थी र शिक्षकले गर्नुपर्ने मुख्य मुख्य कार्यहरूको सूची तयार गर्न दिने ▪ घर, टोल, छरछिमेक शान्तिपूर्ण बनाउन	८

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				▪ आआफ्नो भूमिका/गर्नुपर्ने कार्यका सम्बन्धमा सरोकारवालाहरूसँग भेटघाट, कुराकानी, संवाद गराएर टिपोट लेख्न लगाउने	▪ ककसले केके गर्नुपर्छ भन्ने विषयमा छोटो टिपोट लेख्न लगाउने ▪ अति छोटा, छोटा, वस्तुगत र बुँदागत टिपोट जस्ता प्रश्नहरू सोध्ने, लेख्न दिने	
		▪ आफ्नो नगर क्षेत्रमा द्वन्द्वरहित शान्तिपूर्ण वातावरण बनाउनका लागि सम्बन्धित निकायले गर्नुपर्ने प्रमुख कार्य रप्रयासहरूको सूची तयार गर्न	▪ आफ्नो नगर क्षेत्रमा द्वन्द्वरहित शान्तिपूर्ण वातावरण निर्माणका लागि सम्बन्धित नियकाले गर्नुपर्ने प्रमुख कार्य रप्रयासहरू (जनप्रतिनिधिहरू, सुरक्षा निकायहरू, सामाजिक सङ्घसंस्थाहरू, नागरिक समाज आदि)	▪ नगर क्षेत्रमा हुनसक्ने द्वन्द्व, त्यसको व्यवस्थापन गरी शान्तिपूर्ण वातावरण निर्माण गर्नका लागि सरोकारवालाहरू र सम्बन्धित निकायहरू (जनप्रतिनिधिहरू, सुरक्षा निकायहरू, सामाजिक सङ्घसंस्थाहरू, नागरिक समाज आदि)को भूमिकाका विषयमा कक्षामा समूहगत छलफल गराउने र निष्कर्ष लेख्न लगाउँदै कक्षामा सुनाउन लगाउने ▪ द्वन्द्वरहित शान्तिपूर्ण वातावरण निर्माण गर्ने कार्यमा फरक फरक (जनप्रतिनिधिहरू, सुरक्षा निकायहरू, सामाजिक सङ्घसंस्थाहरू, नागरिक समाज आदि)ले खेल्नुपर्ने भूमिका तथा गर्नुपर्ने कार्यहरूका विषयमा फरक फरक समूहबीच समूहगत छलफल गराई बुँदागत टिपोट लेख्न र भन्न लगाउने ▪ शिक्षकको सहजीकरण र पृष्ठपोषणमा विभिन्न सम्बन्धित निकायहरूले द्वन्द्वरहित शान्तिपूर्ण वातावरण निर्माण गर्न गर्नुपर्ने कार्य, भूमिकाको सूची तयार गर्न लगाउने ▪ नगर क्षेत्रमा द्वन्द्व व्यवस्थापन गर्न गरेका प्रयास, तरिका, अभ्यासका बारेमा सरोकारवाला निकायका प्रतिनिधिहरूलाई निमन्त्रणा गरी कक्षामा छलफल, कुराकानी गराउने र महत्त्वपूर्ण कुराहरूको टिपोट गर्न लगाउने	▪ नगर क्षेत्रमा हुन सक्ने द्वन्द्वहरू, तिनको व्यवस्थापन गरेका तरिकाहरू र शान्तिपूर्ण वातावरण बनाउन सरोकारवालाहरूले खेल्नुपर्ने भूमिका, सम्बन्धित निकायको भूमिकाका बारेमा मौखिक प्रश्नहरू सोध्ने ▪ छुट्टाछुट्टै निकायहरूले द्वन्द्व व्यवस्थापन गरी शान्तिपूर्ण वातावरण निर्माण गर्न खेल्नुपर्ने भूमिकाका बारेमा बुँदागत सूची बनाउन दिने ▪ विद्यालयमा हुनसक्ने द्वन्द्व र त्यसको व्यवस्थापन गर्ने तरिकाबारेमा छोटो लेख लेख्न दिने ▪ लामा, छोटा र अति छोटा प्रश्नहरू सोध्ने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		▪ नगर क्षेत्रका विद्यालयहरू द्वन्द्व तथा भयरहित र हरित बनाउन बालक्लबको सक्रिय रूपमा सहभागी हुन	▪ विद्यालयहरू द्वन्द्व तथा भयरहित र हरित बनाउन बालक्लबहरूमासहभागिता	▪ हरित विद्यालयको नमुना पोस्टर, फोटो, भिडियो देखाएर त्यसका लागि विद्यालयहरूमा गठित बालक्लबहरूको भूमिकाबारे कक्षामा व्याख्या गर्ने ▪ विभिन्न विद्यालयहरूमा गठित बालक्लबको नाम सूची र तिनले गरेका मुख्य मुख्य काम/अभ्यासहरूको सूची देखाउँदै विद्यालयाई भयरहित तथा हरित बनाउन बालक्लबको भूमिका विषयमा छलफल गराउने र टिपोट गर्न लगाउने ▪ छिमेकी स्थानीय विद्यालयहरूमा गठित बालक्लबका पदाधिकारीसँग भेटघाट गरी विद्यालयमा द्वन्द्व तथा भयरहित र हरित विद्यालय बनाउने कार्यका अनुभव र प्रयासहरूबारे कुराकानी, छलफल गरी अनुभव आदानप्रदान गराउने, महत्त्वपूर्ण कुराहरूको टिपोट लेख्न लगाउने ▪ आफ्नो नगर क्षेत्रको सुन्दर, हरित र शान्तिपूर्ण विद्यालयको अवलोकन भ्रमण गराउने र त्यसको छोटो प्रतिवेदन लेख्न लगाउने ▪ हरित विद्यालय निर्माणका लागि वृक्षरोपण, फूलबारी निर्माण जस्ता कार्यमा बालक्लवको सक्रिय सहभागिता गराउने ▪ विद्यालयमा विद्यार्थीहरूबीच हुने विभिन्न द्वन्द्वको समाधानमा बालक्लबको सहभागिता गराउने	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रका विभिन्न बालक्लबहरू, तिनका क्रियाकलापहरू र तिनले विद्यालय शान्तिपूर्ण र हरित बनाउन गरेका प्रयासहरूका विषयमा मौखिक प्रश्नहरू सोध्ने ▪ स्थानीय बालक्लबहरूले विद्यालयलाई द्वन्द्व र भयरहित शान्तिपूर्ण बनाउन खेल्नुपर्ने भूमिकाको सूची तयार गर्न दिने ▪ स्थानीय बालक्लवहरूले विद्यालयलाई हरित, सुन्दर, आकर्षक बनाउन खेल्नुपर्ने भूमिका, कार्यको सूची तयार गर्न दिने ▪ लामा, छोटा र अति छोटा प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ हरित विद्यालय बनाउन विद्यालय, सरोकारवालाहरूले खेल्नुपर्ने भूमिका	▪ हरित विद्यालय बनाउन विद्यालय, सरोकारवालाहरूले खेल्नुपर्ने भूमिका तथा	▪ विद्यालयलाई प्राकृतिक रूपले हरित र सुन्दर बनाउनका लागि सरोकार रहने सरोकारवालाको पहिचान गरी सूची तयार गर्ने र हरित विद्यालयको नमा तस्विर, भिडियो देखाउँदै हरित विद्यालय हुँदाका	▪ हरित विद्यालय, सरोकारवालाहरू र तिनले खेल्नुपर्ने भूमिका, कार्यसँग सम्बन्धित मौखिक प्रश्नहरू सोध्ने ▪ हरित विद्यालय बनाउनका लागि शिक्षक,	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		तथा कार्यहरू प्रस्तुत गर्न	कार्यहरू (विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक, विद्यार्थी, अभिभावक सङ्घ, विद्यालय प्रशासन र समुदाय)	फाइदाहरू र त्यसमा सरोकारवालाहरूको भूमिकाबारे छोटो व्याख्या गर्ने ▪ विद्यालयलाई हरित बनाउनका लागि विभिन्न सरोकारवालाले खेल्नुपर्ने भूमिकाका बारेमा कक्षामा समूहगत छलफल गराउने र त्यसको टिपोट लेखी कक्षामा सुनाउन लगाउने ▪ विद्यालयलाई हरित विद्यालय बनाएर रमाइलो विद्यालय बनाउनका लागि ककसले केके गर्नुपर्छ भन्ने विषयमा सरोकारवालाहरू (विद्यार्थी, विव्यस, शिअस, स्थानीय निकाय) सँग भेटघाट गरी सोध्ने र त्यसको टिपोट सङ्कलन गरी एकीकृत सूची बनाउन लगाउने ▪ विद्यालयलाई हरित बनाउनका लागि सरोकारवालासँग समन्वय गरी विद्यार्थीको सक्रियता बढाएर अभ्यास गर्ने, गराउने	विद्यार्थी र विद्यालय प्रशासन तथा व्यवस्थापन समितिले गर्नुपर्ने कार्यहरूको छुट्टाछुट्टै सूची लेख्न दिने ▪ हरित विद्यालयबनाउँदा हुने फाइदाहरूको सूची बनाउन दिने ▪ लामा, छोटा र वस्तुगत प्रश्नहरू सोध्ने	
९	विपत तथा जोखिम व्यवस्थापन र सुरक्षा	▪ प्राकृतिक प्रकोप तथा विपत्ति न्यूनीकरण र पूर्वतयारीका उपायहरूबताउन	▪ प्राकृतिक प्रकोप तथा विपत्ति न्यूनीकरण र पूर्वतयारीका उपायहरू	▪ प्राकृतिक प्रकोप, विपत्ति न्यूनीकरणका लागि पूर्व तयारी गर्दै गरेका फोटो, भिडियो, पोस्टर आदि प्रदर्शन गर्दै पूर्वतयारी गर्ने तरिकाहरू बारे सामान्य अवधारणा बताउने ▪ नगर क्षेत्रमा पछिल्लो समयमा प्राकृतिक प्रकोप, विपत्ति भएका स्थानमा स्थलगत अवलोकन भ्रमण गराएर त्यहाँ विपतमा परेका व्यक्तिहरूसँग भेटघाट, कुराकानी, सोधपुछ गरी प्रतिवेदन लेख्न लगाउने ▪ प्राकृतिक प्रकोप, विपत्तिबाट क्षति कम गराउन गर्न सकिने उपायहरू केके हुनसक्छन् भन्ने विषयमा कक्षामा समूहगत छलफल गराई टिपोट लेख्न लगाई	▪ प्राकृतिक प्रकोप, विपत्तिबाट जोगिन तथा क्षति न्यूनीकरण गर्न सकिने उपायहरू तथा पूर्व तयारीसँग सम्बन्धित मौखिक प्रश्नहरू सोध्ने ▪ फरक फरक किसिमका प्राकृति प्रकोप, विपत्तिबाट जोगिन र क्षति न्यूनीकरण गर्नका लागि गर्नुपर्ने पूर्वतयारीहरूको बुँदागत सूची तयार गर्न दिने ▪ नगर क्षेत्रमा गर्ने गरेका तथा गरिँदै आएका पूर्व तयारीहरूका बारेमा टिपोट लेख्न दिने ▪ लामा, छोटा र अति छोटा प्रश्नहरू सोध्ने	८

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				कक्षामा प्रस्तुत गराउने ▪ प्राकृतिक प्रकोप, विपत्तिबाट हुने क्षति न्यूनीकरण गर्नका लागि गर्नुपर्ने पूर्वतयारीहरूको मुख्य मुख्य उपायहरूको सूची देखाउँदै सोबारेमा व्याख्या गर्ने र लेख्न लगाउने		
		▪ स्थानीय नगर क्षेत्रमा विपत व्यवस्थापनका लागि गरिएका प्रयासहरू बताउन	▪ स्थानीय स्तरबाट विपत व्यवस्थापन गर्न गरिएका प्रयासहरू	▪ स्थानीय नगर क्षेत्रमा विभिन्न विपत कम गर्ने र विपत पश्चातको व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित फोटो, भिडियो जस्ता श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन गर्दै विपत व्यवस्थापनको अवधारणा दिने ▪ स्थानीय क्षेत्रमा पछिल्लो समयमा भएका विपतग्रस्त क्षेत्रमा स्थलगत अवलोकन भ्रमण गराई विपतमा परेका व्यक्तिहरूसँग सोधपुछ, छलफल, कुराकानी मार्फत गरिएका प्रयासहरू सहितको छोटो प्रतिवेदन लेख्न लगाउने ▪ स्थानीय जनप्रतिनिधि तथा विपत व्यवस्थापन समितिसँग प्रत्यक्ष भेटघाट गराई विपत व्यवस्थापनका लागि गरिएका प्रयासहरूबारे सोधपुछ, कुराकानी, छलफल गराउने र महत्त्वपूर्ण कुराहरूको टिपोट गराई प्रतिवेदन लेख्न लगाउने ▪ विपत भएका स्थलको अवलोकन भ्रमण र जनप्रतिनिधि तथा विपत व्यवस्थापन समिति, निकायसँगको भेटघाटबाट तयार गरिएको प्रतिवेदनका आधारमा स्थानीय स्तरबाट विपत व्यवस्थापनका लागि गरिएका प्रयासहरू, अभ्यासहरूको सूची तयार गर्न लगाउने	▪ स्थानीय स्तरमा भएका विभिन्न प्रकोप तथा विपत र त्यसको उचित व्यवस्थापनका लागि स्थानीय जनस्तर र निकायबाट भएका प्रयाससँग सम्बन्धित मौखिक प्रश्नहरू सोध्ने ▪ स्थानीय विपत व्यवस्थापनका लागि जनस्तरबाट गरिएका प्रयासहरूको बुँदागत सूची तयार गर्न दिने ▪ विपत व्यवस्थापनका लागि स्थानीय सरकारबाट गरिएका प्रयास, कार्यहरूको बुँदागत सूची तयार गर्न दिने ▪ लामा, छोटा र अति छोटा प्रश्नहरू सोध्ने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
		▪ विभिन्न खालका शारीरिक जोखिमबाट बच्ने तरिका तथा सुरक्षाका उपायहरू बताउन	▪ विभिन्न खाले शारीरिक जोखिमबाट बच्ने उपायहरू	▪ विभिन्न शारीरक जोखिमहरू झल्किने चित्र, फोटो, भिडियो आदि श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन गर्दै त्यसबाट जोगिने उपायहरूका बारेमा कक्षामा समूहगत छलफल गराउने र टिपोट लेख्न लगाई कक्षामा भन्न लगाउने ▪ आफूले भोगेका शारीरिक जोखिम र क्षतिको अनुभव तथा त्यसबाट जोगिन/क्षति न्यूनीकरण गर्न गरेको र गर्नुपर्ने विषयमा कक्षामा संवाद, कुराकानी, छलफल गराउँदै एकआपसका अनुभवहरू आदान प्रदान गराउने ▪ विभिन्न खालका शारीरिक जोखिमबाट जोगिने उपायहरू, क्षति न्यूनीकरणका विषयमा आफ्ना अभिभावक, छिमेकी, मान्यजन हरूसँग सोधपुछ गरी त्यहाँबाट आएका महत्त्वपूर्ण कुराहरूको टिपोट लेखेर ल्याउन लगाउने र भन्न लगाउने ▪ कक्षाको छलफल, संवाद र अभिभावकसँगको भेटघाटबाट गरेका टिपोटका आधारमा विभिन्नखालका शारीरिक जोखिमहरूबाट जोगिने र क्षति न्यूनीकरण गर्ने उपायहरूको बुँदागत सूची तयार गर्न लगाउने र कक्षामा सुनाउन लगाउने	▪ विभिन्नखाले सम्भावित शारीरिक जोखिम र क्षति तथा त्यसबाट जोगिन र क्षति न्यूनीकरण सँग सम्बन्धित मौखिक प्रश्नहरू सोध्ने ▪ हाम्रा क्रियाकलापहरूमा हुनसक्ने सम्भावित शारीरिक जोखिमको सूची र सम्भावित क्षतिको सूची तयार गर्न दिने ▪ हाम्रा विविध क्रियाकलापमा सम्भावित जोखिकबाट जोगिने र क्षति कम गर्ने उपायहरूको बुँदागत सूची बनाउन दिने ▪ लामा, छोटा र अति छोटा प्रश्नहरू सोध्ने	
		▪ प्राकृतिक प्रकोप, विपत तथा जोखिम न्यूनीकरण तथा सुरक्षाका लागि स्थानीय सरकार र सरोकारवालाहरूले खेल्नुपर्ने भूमिका बताउन	▪ प्राकृतिक प्रकोप, विपत तथा जोखिम न्यूनीकरण तथा सुरक्षाका लागि स्थानीय सरकार र सरोकारवालाहरूको भूमिका	▪ प्राकृतिक प्रकोप, विपत तथा जोखिम न्यूनीकरण, क्षति न्यूनीकरण तथा सुरक्षा झल्किनेखालका फोटो, भिडियो जस्ता श्रव्यदृश्य सामग्री प्रदर्शन गर्दै प्राकृतिक प्रकोप, विपत र जोखिम न्यूनीकरण तथा सुरक्षाको अवधारणा दिने ▪ स्थानीय सम्भावित प्राकृतिक प्रकोप, विपत तथा जोखिम न्यूनीकरण तथा सुरक्षा गर्नुपर्ने क्षेत्रमा अवलोकन भ्रमण गराई त्यहाँका जोखिम बेहोरेका	▪ प्राकृतिक प्रकोप, विपत तथा जोखिम न्यूनीकरण तथा सुरक्षाका लागि स्थानीय सरकार र सरोकारवालाको भूमिकासँग सम्बन्धित मौखिक प्रश्नहरू सोध्ने ▪ स्थानीय प्राकृतिक प्रकोप तथा विपत तथा जोखिम क्षेत्रका बासिन्दाहरूले त्यसको सुरक्षाका लागि गरिएका प्रयासहरू लेख्न दिने	

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	सिकाइउपलब्धि	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप	सम्भावित मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्यघन्टा
				व्यक्तिहरूसँग उनीहरूले गरेका प्रयासहरूका बारेमा सोधपुछ, कुराकानी र छलफल गरी प्रतिवेदन लेख्न लगाउने ▪ स्थानीय जनप्रतिनिधि तथा स्थानीय सरकारका प्रतिनिधि, अधिकारीसँग भेटघाट गराई यस सम्बन्धमा उक्त निकायहरूले खेल्नुपर्ने भूमिकाबारे सोधपुछ, कुराकानी र छलफल गराई त्यसको छोटो प्रतिवेदन लेख्न लगाउने ▪ स्थानीय जोखिममा परेका वासिन्दाहरूसँगको भेटघाट र कुराकानी तथा त्यसको प्रतिवेदन साथै स्थानीय जनप्रतिनिधि तथा स्थानीय सरकारका प्रतिनिधि/अधिकारीहरूसँगको कुराकानी र प्रतिवेदनका आधारमा स्थानीय सरकार र सरोकारवाला व्यक्तिहरूले प्राकृतिक प्रकोप, विपत तथा जोखिम न्यूनीकरण तथा सुरक्षाका लागि गर्नुपर्ने कार्यहरूको बुँदागत सूची तयार गर्न लगाउने, शिक्षकले सहजीकरण र पृष्ठपोषण गर्ने	▪ स्थानीय सरकारले उल्लिखित विषयमा गर्नुपर्ने कार्यहरू लेख्न दिने ▪ लामा, छोटा र अति छोटा प्रश्नहरू सोध्ने	

- **कक्षा १ उल्लिखित विषयवस्तु विस्तृतीकरणलाई आधार मानी कक्षा २ र कक्षा ३ मा शिक्षण गर्नुपर्ने, कक्षा ४ मा उल्लिखित विषयवस्तु विस्तृतीकरणलाई आधार मानी कक्षा ५ शिक्षण गर्नुपर्ने र कक्षा ६ मा उल्लिखित विषयवस्तु विस्तृतीकरणलाई आधार मानी कक्षा ७ र कक्षा ८ मा शिक्षण गर्नुपर्ने छ।**

स्थानीय पाठ्यक्रम कार्यान्वयन गर्दा ध्यान दिनुपर्ने पक्षहरू

- कक्षा १-३ मा कुनै पनि विषयवस्तुको नाम भन्न तथा लेख्न लगाउने कुरामा जोड दिनु पर्ने छ।
- कक्षा ४ र ५ मा तोकिएका विषयवस्तुहरूको छोटो परिचय दिने कुरामा जोड दिनु पर्ने छ। साथै स्थलगत अवलोकन भ्रमणमा जोड दिनु पर्ने छ।
- कक्षा ६-८ मा तोकिएका विषयवस्तुहरूको छोटो विवरणसँगसँगै स्थलगत भ्रमण, परियोजना कार्य र प्रयोगशाला कार्यमा जोड दिनु पर्ने छ।
- प्रयोगशाला कार्यका लागि विद्यालयमा एउटा स्थानीय विषयवस्तु कार्यान्वयन प्रयोगशाला (Local Content Implementation Lab-LCIL) तथा साना प्रदर्शनी कक्ष (Mini Exhibition Room-MER) निर्माण गर्नु पर्ने छ जहाँ स्थानीय परम्परागत सिप र परम्परागत प्रविधिसँग सम्बन्धित विषयवस्तुहरूका सामग्रीहरूको व्यवस्थापन गर्नु पर्ने छ।
- **स्थानीय परम्परागत सिपहरू (Local Based Traditional Skills) :**
  - टपरी, दुना गाँस्ने, बाती कात्ने, जनै बाट्ने आदि
  - दाम्ला, नाम्ला, डोरी आदि बाट्ने
  - डोको, थुन्से, खुँगी, महला बुन्ने आदि
  - चित्रा, भकारी बुन्ने, चोया काढ्ने आदि
  - चामल केलाउने, चाल्ने, छिन्कने, सार्ने आदि
  - गुन्द्री, पिरा, सुकुल, चट्टी बुन्ने आदि
  - हलो, जुवा, दाँदे, पटाहा, ओखल, ढिकी, हतासो आदि
  - स्वेटर, टोपी, पेटानी, पञ्जा बुन्ने र कपडा सिलाउने
  - पाककला सम्बन्धी सिप (सेलरोटी, कुराउनी, ढकने आदि)
  - सिकर्मी, डकर्मी (काठका सामान र माटो इँटा जोड्ने काम गर्ने)
  - माटोका भाँडाकुँडा बनाउने (कुमाल)
  - फलाम/धातुका हातहतियार र भाँडाकुँडा, बाजागाजा बनाउने (लोहार)
  - छालाका जुत्ता चप्पल आदि बनाउने (मोची)
  - गरगहना बनाउने (सुनार)
  - माछा मार्ने, जाल बनाउने, डोरीको खाट बनाउने आदि

  <u>नोट :</u> कक्षा ६-८ का लागि माथि उल्लिखित कुनै १० ओटा सिपहरू LCIT मा लगी अभ्यास गराउनु पर्ने छ।
- **स्थानीय परम्परागत प्रविधि (Local Based Traditional Techniques) :**
  - ढिकी, जाँतो, सिलौटो, ओखलबाट कुट्ने पिस्ने
  - हलो जोत्ने, राँगागाडी, ठेलागाडी कुदाउने
  - चुलोबाट खाना पकाउने (दाउरा, भुसे)
  - पानी घट्टबाट काठका सामग्री बनाउने
  - धरान थापी आराले काठ काट्ने
  - ठेकी, मदानीबाट मोही पार्ने
  - चक्रबाट माटाका भाँडाकुँडा बनाउने
  - उखु पेल्ने, तोरी पेल्ने कोल
  - चर्खाले धागो कात्ने
  - घिर्नीबाट इनारको पानी तान्ने

  नोट : कक्षा ६-८ का लागि माथि उल्लिखित परम्परागत प्रविधिहरूमध्येबाट कुनै ५ वटा प्रविधि प्रयोग गर्न अभ्यास गराउनु पर्ने छ।

- निर्माण तथा तयार भएका सामग्रीहरू Mini Exhibition Room-MER मा व्यवस्थित गरी राख्नु पर्ने छ।
- स्थलगत भ्रमण, परियोजना कार्य र प्रयोगशाला कार्य गराउँदा कहिले गर्ने, के गर्ने, कसरी गर्ने, कोको सहभागी हुने जस्ता कुराहरू समेटी योजना बनाउनु पर्ने छ।
- शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा श्रव्यदृश्य तथा ICT को प्रयोगलाई जोड दिनु पर्ने छ।
- आधुनिक सूचना प्रविधि अन्तर्गत कक्षा ८ मा Mobile SMS, SMS Banking, Mobile Wallet/Apps (बिजुली, पानी, हवाइ टिकट, Online Payment सँगसँगै ATM Card र Credit Card को प्रयोगको अभ्यास गराउने)। त्यसका लागि ICT Lab को व्यवस्थापन गर्नु पर्ने छ।

६. सम्भावित परियोजना तथा प्रयोगात्मक कार्य

कक्षा १-३ मा अपनाउन सकिने सम्भावित स्थलगत भ्रमण (परियोजना कार्य), प्रयोगात्मक कार्य र समूह कार्य

- विद्यालय वरपरका चोक र टोलहरूमा क्षेत्रगत भ्रमण गराई त्यहाँ देखेका कुराहरू टिपोट गरी कक्षामा भन्न लगाउने।
- विद्यालय नजिकै रहेका प्राकृतिक स्रोतहरू (जलस्रोत, वन, भौगोलिक धरातल, जीवजन्तु, हावापानी) सम्बन्धी कुराहरू देखाउन स्थलगत भ्रमण गराई देखेका कुरा कक्षामा भन्न लगाउने।
- विद्यालय वरपर नजिकै रहेका कुनै स्थानीय जातीय मौलिक संस्कार, कला र सांस्कृतिक विविधता झल्काउने क्षेत्र/सङ्ग्रहालय भए स्थलगत भ्रमण आयोजना गरी त्यहाँ देखेका कुराहरू कक्षामा भन्न लगाउने।
- विद्यालय नजिकै कुनै स्थानीय परम्परागत सिप, पेसा तथा व्यवसाय झल्काउनेखालका विषयवस्तुहरू भए स्थलगत भ्रमण गराई त्यहाँ देखेका कुराहरू कक्षामा पालैपालो भन्न लगाउने।
- विद्यालय नजिकै रहेका कुनै कृषि, उद्योग, व्यापार, पर्यटकीय क्षेत्रहरूको स्थलगत भ्रमण गराई त्यहाँ देखेका कुराहरू कक्षामा अगाडि आई भन्न लगाउने।
- विद्यालय तथा आफ्नो वरपर सरसफाई गर्न शिक्षकको निर्देशनमा स्वास्थ्य सरसफाई सामग्री पहिचान गरी स्वास्थ्य मापदण्ड अपनाई हातमुख धुने तथा कक्षाकोठा सरसफाई गर्ने कार्यमा सहभागी गराउने र शिक्षकले त्यसको अवलोकन गर्ने।
- कक्षाकोठामा शिक्षक र विद्यार्थीको सहभागितामा भयरहित शान्तिपूर्ण वातावरण निर्माण गर्न शिक्षकले भूमिका निर्वाह सम्बन्धी सामान्य क्रियाकलाप गर्ने। त्यसमा विद्यार्थीलाई पनि सहभागी गराउने।
- विद्यालयको फूलबारी क्षेत्रको भ्रमण गराई त्यहाँ रोपिएका फूलहरू देखाउने र त्यहाँ रमाउने वातावरण बनाउने।
- प्राकृतिक प्रकोपबाट हुने सम्भावित खतरा सम्बन्धी सामान्य क्रियाकलाप गर्न शिक्षक र विद्यार्थी दुवैले नाटकीकरण विधि सञ्चालन गर्ने, जहाँ सबै विद्यार्थीलाई पालैपालो सहभागी गराउने।
- असावधानीबाट हुन सक्ने सम्भावित जोखिमहरू सम्बन्धी विषयवस्तु बुझाउन शिक्षकले केही विद्यार्थीहरूलाई सहभागी गराई भूमिका निर्वाह सम्बन्धी क्रियाकलापमा सहभागी गराउने।
- स्थानीय खेलहरू खेल्ने नियम बताउँदै खेलमा सहभागी गराउने।

कक्षा ४-५ मा अपनाउन सकिने सम्भावित स्थलगत भ्रमण/परियोजना कार्य/प्रयोगात्मक कार्य

- विद्यार्थीलाई विद्यालय नजिकै रहेको वडा क्षेत्रका विभिन्न चोक, टोलहरूको स्थलगत भ्रमण गराई त्यहाँ रहेका महत्त्वपूर्ण कुराहरू कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने
- विद्यालय नजिकैको प्राकृतिक विविधताका वनजङ्गल, जलस्रोत, भौगोलिक विविधता लगायत जीवजन्तु, चराचुरुङ्गीको वासस्थान क्षेत्रमा स्थलगत भ्रमण गराउने र त्यहाँ देखेका महत्त्वपूर्ण कुराहरू टिपोट गर्न लगाई कक्षामा भन्न लगाउने।
- स्थानीय जातीय सांस्कृतिक विविधता झल्काउनेखालका कुराहरू अवगत गराउन नजिकै रहेका कुनै जातीय सांस्कृतिक केन्द्र तथा सङ्ग्रहालय क्षेत्र भ्रमण गराउने र त्यहाँ देखेका महत्त्वपूर्ण कुराहरू टिपोट गर्न लगाउने।

- विद्यालय नजिकै रहेका विभिन्न परम्परागत सिप झल्काउने क्षेत्र तथा कुनै सङ्ग्रहालय भए उक्त क्षेत्रमा भ्रमण गराउने र त्यहाँ देखेका महत्त्वपूर्ण कुराहरू टिपोट गर्न लगाउने ।
- विद्यालय नजिकैका कुनै जातीय विशेषले प्रयोग गरेका परम्परागत प्रविधिहरू देखाउन लैजाने र उक्त स्थलगत भ्रमणमा देखेका कुराहरू टिपोट गर्न लगाई कक्षामा भन्न लगाउने ।
- विद्यालय नजिकै रहेका विभिन्न कृषि फर्म, घरेलु उद्योग, व्यापारिक केन्द्र लगायत मुख्य पर्यटकीय स्थलहरूमा स्थलगत भ्रमण गराई त्यहाँ देखेका महत्त्वपूर्ण कुराहरू टिपोट गराई कक्षामा भन्न लगाउने ।
- विद्यालय वरपर तथा आफ्नो स्वास्थ्य सरसफाई सम्बन्धी आवश्यक स्वास्थ्य सरसफाई सामग्री पहिचान गर्न लगाई विद्यालय तथा आफ्नो स्वास्थ्य सरसफाई कार्यमा सहभागी गराउने र त्यसको अवलोकन गर्ने ।
- शान्तिपूर्ण भयरहित वातावरण निर्माण सम्बन्धमा शिक्षकले नाटकीकरण विधि अपनाई शिक्षक र विद्यार्थीको सहभागितामा भूमिका निर्वाह गर्न लगाई प्रदर्शन गर्ने साथै पालैपालो अरूलाई पनि अभिनयमा सहभागी गराउने ।
- आफ्नो स्वास्थ्य सरसफाई कार्यमा सहभागी हुन उत्प्रेरित गर्दै आवश्यक स्वास्थ्य सरसफाई सामग्रीहरू चिनाउँदै हातखुट्टा, मुख धुने कार्यमा सहभागी गराउने ।
- विद्यालयको फूलबारी क्षेत्रमा भ्रमण गराई त्यहाँ रोपिएका फूलहरू चिनाउने र फूल रोप्ने कार्यमा सहभागी गराउने ।
- असावधानीबाट हुन सक्ने सम्भावित जोखिम न्यूनीकरण गर्न भूमिका निर्वाह विधि अपनाई सामान्य नाटक प्रदर्शन गर्ने । त्यसका लागि शिक्षक र विद्यार्थीको सहभागिता गराउने ।
- स्थानीय खेलहरूका सामान्य नियम बताएर खेलमा सहभागी गराउने र उनीहरूले खेलद्वारा प्रस्तुत गरेको क्रियाकलापको अवलोकन गर्ने ।

कक्षा ६-८ मा अपनाउन सकिने सम्भावित स्थलगत भ्रमण/परियोजना कार्य/प्रयोगात्मक कार्य र समूह कार्य :

- पथरी शनिश्चरे नगरपालिकाका मुख्य चोक र स्थानहरूको भ्रमण गराउने (रिङ रोड) र त्यहाँ देखेका मुख्य क्षेत्रहरूका बारेमा छोटो प्रतिवेदन तयार गर्न लगाई कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने ।
- शिक्षकले समूह निर्माण गरी पथरी शनिश्चरेको नक्सा निर्माण गर्ने कार्यमा सहभागी गराउने र महत्त्वपूर्ण ठाउँहरू भर्न लगाउने र कक्षामा अगाडी आई टाँस गरेर प्रस्तुत गर्न लगाउने ।
- आफ्नो नगर क्षेत्रभित्रका महत्त्वपूर्ण प्राकृतिक विविधताका क्षेत्रहरूमा स्थलगत भ्रमणमा लगी विभिन्न भौगोलिक विविधता, वनस्पति र जैविक विविधता पहिचान गर्न लगाई समूह कार्य मार्फत परियोजना कार्य सहित त्यसको प्रतिवेदन कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने ।
- आफ्नो नगर क्षेत्रभित्रका विभिन्न जातीय सांस्कृतिक कुराहरू झल्कने कुनै सङ्ग्रहालय/केन्द्रमा भ्रमण गराई त्यहाँ देखेका महत्त्वपूर्ण कुराहरू टिपोट गर्न लगाई प्रतिवेदन प्रस्तुत गर्न लगाउने ।
- आफ्नो नगर क्षेत्रका विभिन्न परम्परागत सिपसँग सम्बन्धित विभिन्न सामग्री निर्माण भएका क्षेत्रहरूमा स्थलगत भ्रमण गराउने र त्यहाँ देखेका महत्त्वपूर्ण कुराहरू टिपोट गर्न लगाई प्रतिवेदन प्रस्तुत गर्न लगाउने ।
- विद्यार्थीलाई विद्यालयको स्थानीय विषयवस्तु कार्यान्वयन प्रयोगशालामा लगी स्थानीय रूपमा निर्माण गर्न सकिने परम्परागत सिपसँग सम्बन्धित सामग्री निर्माण कार्यमा सहभागी गराउने र त्यसको अवलोकन गर्ने ।
- विद्यार्थीलाई आफ्नो नगर क्षेत्रभित्रका विभिन्न परम्परागत प्रविधि प्रयोग भएका तथा सङ्कलन गरी राखेका विभिन्न केन्द्र तथा सङ्ग्रहालयहरूमा भ्रमण गराई त्यहाँ देखेका महत्त्वपूर्ण कुराहरू प्रतिवेदन मार्फत प्रस्तुत गर्न लगाउने ।
- विद्यार्थीहरूलाई विद्यालयको स्थानीय विषयवस्तु कार्यान्वयन प्रयोगशालामा लगी स्थानीय रूपमा निर्माण गर्न सकिने परम्परागत प्रविधिसँग सम्बन्धित कुनै एक प्रविधि मार्फत सामग्री प्रयोग गर्न लगाउने ।
- नगर क्षेत्रभित्रको कुनै एक कृषि फर्म, घरेलु उद्योग, व्यापारिक केन्द्रमा भ्रमण गराई त्यहाँका महत्त्वपूर्ण कुराहरू प्रतिवेदन मार्फत प्रस्तुत गर्न लगाउने ।

- आफ्नो नगर क्षेत्रभित्रका मुख्य पर्यटकीय केन्द्रहरूमा स्थलगत भ्रमण गराई त्यहाँका महत्त्वपूर्ण कुराहरू प्रतिवेदन मार्फत प्रस्तुत गर्न लगाउने ।
- परम्परागत प्रविधिसँगसँगै रूपान्तरित प्रविधिहरूको नाम स्थानीय क्षेत्रमा सोधपुछ गर्न लगाई त्यसको टिपोट प्रस्तुत गर्न लगाउने ।
- दैनिक जीवनमा प्रयोग हुँदै आएका आधुनिक प्रविधि त्यसमा पनि सूचना तथा सञ्चारसँग सम्बन्धित प्रविधिहरू मोबाइल, कम्प्युटर, Responsive Apps (Mobile SMS, Recharge) गर्ने, पानी तथा बिजुलीको बिल तिर्ने SMS Banking, Balance Transfer, ATM card, Credit card, को प्रयोग लगायत समसामयिक स्थानीय रूपमा प्रयोग हुने आधुनिक ICT tools बारे ICT lab मा लगी प्रयोग गर्न लगाउने ।
- विद्यालय वरपरको सरसफाई तथा वातावरण संरक्षण गर्न आवश्यक पर्ने कार्यहरू सम्बन्धी समूहगत परियोजना कार्य गर्न लगाई त्यसको प्रतिवेदन तयार गर्न लगाउने ।
- आफ्नो स्वास्थ्य तथा सरसफाईका लागि आवश्यक पर्ने सामग्रीहरू पहिचान गर्न लगाई आफ्नो हातखुट्टा, मुख धुने कार्यमा सहभागी गराउने र त्यसको अवलोकन गर्ने ।
- शान्तिपूर्ण भयरहित वातावरण निर्माणका लागि शिक्षक र विद्यार्थीको सहभागितामा अभिनय विधि प्रयोग गराउने र पालैपालो सहभागी गराउने ।
- विद्यालयलाई हरित बनाउन आवश्यक फूलहरू, बोटविरुवाहरू पहिचान गर्न लगाई उक्त फूल तथा बोटविरुवा रोप्ने कार्यमा सहभागी गराउने र त्यसको प्रतिवेदन बुझाउन लगाउने ।
- विभिन्न रूपमा असावधानीबाट हुन सक्ने सम्भावित शारीरिक जोखिमहरूलाई न्यूनीकरण गर्ने खालका अभिनय सम्बन्धी नाटकीकरण कार्यमा सहभागी गराउने र त्यसको निर्देशन शिक्षकले गर्ने ।
- विद्यार्थीहरूलाई स्थानीय खेलका नियमहरू लेख्न लगाई उमेर, रुचि अनुसारका स्थानीय खेलहरूमा सहभागी गराउने र त्यसको खेल्ने तरिका लेखी कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने ।
- विद्यार्थीहरूलाई योग अभ्यासका तरिका र चरणहरू लेख्न लगाई योग अभ्यासमा सहभागी गराउने ।

७. सम्भावित सिकाइ सहजीकरण विधि र प्रक्रिया

शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापलाई प्रभावकारी बनाउन शिक्षकले विभिन्न विधि (Method) र तरिका (Technique)हरू प्रयोग गर्नु पर्दछ । परम्परागत रूपमा चलिआएका विभिन्न शिक्षण विधिहरूले तोकिएका सिकाइउपलब्धिहरू हासिल गराउन त्यति प्रभावकारी नहुने हुँदा आज आधुनिक नवप्रवर्तनात्मक (Innovative) शिक्षण विधिहरूको प्रयोग हुँदै आएको पाइन्छ । यसै आधारमा यो स्थानीय विषयवस्तुहरूलाई सहज र सजिलो तरिकाबाट शिक्षण गर्न विभिन्न खालका विधि र तरिकाहरू अपनाउन सकिन्छ, जसलाई निम्नअनुसार उल्लेख गर्न सकिन्छ :

कक्षा १-३ मा प्रयोग गर्न सकिने शिक्षण विधिहरू (General Teaching Methods):

- कथाकथन विधि, अभिनय तथा भूमिका निर्वाह विधि, खेल मनोरञ्जन विधि, स्थलगत भ्रमण विधि, प्रदर्शन विधि, कठपुतली प्रदर्शन विधि, व्याख्यान विधि, प्रश्नोत्तर विधि, सोधपुछ विधि, खोज विधि ।

कक्षा ४-५ मा प्रयोग गर्न सकिने शिक्षण विधिहरू (General Teaching Methods):

- अभिनय विधि, भूमिका निर्वाह विधि, स्थलगत भ्रमण विधि, व्याख्यान विधि, प्रदर्शन विधि, सोधपुछ विधि, खोज विधि, साना प्रदर्शनी विधि ।

कक्षा ६-८ मा प्रयोग गर्न सकिने शिक्षण विधिहरू (General Teaching Methods) :

- व्याख्यान विधि, प्रदर्शन विधि, छलफल विधि, खोज अन्वेषण विधि, समस्या समाधान विधि, स्थलगत भ्रमण, परियोजना विधि, प्रयोग विधि, साना समूह छलफल विधि, प्रश्नोत्तर विधि, सोधपुछ विधि, भूमिका निर्वाह तथा नाटकीकरण विधि ।

प्रयोग गर्न सकिने आधुनिक शिक्षणका नवीन विधि (Innovative modern teaching methods) :

- ICT based शिक्षण विधि
- कम्प्युटर सहयोगी शिक्षण विधि (Computer Assist Teaching Method - CAT)
- व्यवहार परिमार्जन शिक्षण विधि (Behaviour modification Teaching Techniques-BMT)
- योजनाबद्ध शिक्षण विधि (Program Instruction Teaching Techniques-PIT)

सम्भावित शिक्षणका नमुनाहरू (Potential Teaching models) :

यसका लागि निम्न नमुना प्रयोग गर्न सकिन्छ :

- कक्षाकोठामा चारैतिर घुम्ने (Move around the class)
- हँसिलो मुहारमा प्रस्तुत हुने (Appearing in a smilling face)
- हातहरूलाई इशाराका लागि प्रयोग गर्ने (Use hands in making gestures)
- विद्यार्थीलाई इङ्गित गर्ने (Point out (Eye Contact) to the students)
- विद्यार्थीलाई आफ्नो कुरा राख्न प्रोत्साहित गर्ने (Encouraging to the learner to express their openion)

प्रयोग गर्न सकिने नमुनामा आधारित शिक्षणका तरिकाहरू (Model Based Teaching Techniques - MBT) :

- विद्यार्थीको रूचि, स्तर, क्षमताअनुसार शिक्षण गर्न Personal development teaching model को प्रयोग गर्ने
- विषयवस्तु सम्बन्धी जानकारी हासिल गराउन Information processing teaching model को प्रयोग गर्ने
- व्यवहार परिमार्जन गर्न Behaviour modification oriented teaching model को प्रयोग गर्ने
- सामाजिक व्यवहारको विकास गर्न Social interaction oriented teaching model को प्रयोग गर्ने

प्रयोग गर्न सकिने शिक्षणका तरिकारहरू (Teaching Techniques)

- स्थानीय प्रबुद्ध व्यक्तिहरूद्वारा शिक्षण गराउने तरिका (Use of Local Elites Teaching Technique)
- I Saw Technique
- Jigsaw Technique
- Think Pair Share Technique
- Major Knowledge From Others (MKO technique)
- Zone of Proximal Development (ZPD technique)

प्रयोग गर्न सकिने प्रश्न सोध्ने कला (Art of Questioning)

यसका लागि APPLE Technique को प्रयोग गर्नु पर्ने छ :

- A : सामुहिक रूपमा प्रश्न सोध्ने (Ask Question to the students commonly)
- P : एकछिन सोच्न दिने (Pause while they think)
- P : प्रत्येक विद्यार्थीलाई इङ्गित गर्ने (Point out to the learners)
- L : ध्यान दिएर सुन्ने (Listen carefully)
- E : दिएको उत्तर ठिक वा बेठिक के छ छुट्याउने (Ensure right or wrong)

प्रयोग गर्न सकिने शिक्षणका सूत्रहरू (Maxims of Teaching)

सिकाइ सहजीकरण प्रक्रियामा निम्न शिक्षणका सूत्रहरू प्रयोग गर्नु पर्ने छ :

- साधारणबाट जटिल (Simple to Complex)
- पूर्णबाट अंश (Whole to Parts)

- निश्चितबाट सामान्य (Perticular to General)
- स्थुलबाट भावात्मक (Concrete to Abstract)

सम्भावित शैक्षणिक सिपहरू (Teaching Skills)

- **पूर्व शैक्षणिक सिपहरू (Pre-instructional skills)**
  - पाठयोजना तयारी गर्ने सिप
  - विषयवस्तु छनोट तथा सङ्गठन गर्ने सिप
  - शिक्षण विधि छनोट गर्ने सिप
  - शैक्षिक सामग्री छनोट गर्ने सिप
  - मूल्याङ्कन प्रक्रिया छनोट गर्ने सिप
- **शैक्षणिक सिपहरू (Instructional Skills)**
  - असल कक्षाको सुरुवात गर्ने सिप
  - विषयवस्तुको प्रस्तुतीकरण गर्ने सिप
  - शैक्षिक सामग्री प्रदर्शन गर्ने सिप
  - प्रश्न सोध्ने, उत्तर व्यवस्थापन गर्ने र पृष्ठपोषण दिने सिप
  - कालोपाटी प्रयोग गर्ने सिप
  - पाठको सारांशसँगै कक्षा अन्त्य गर्ने सिप
- **शिक्षण पश्चातका सिपहरू (Post-Instructional Skills)**
  - प्रश्न निर्माण गर्ने सिप
  - परीक्षा सञ्चालन गर्ने सिप
  - उत्तरपुस्तिका परीक्षण गर्ने सिप
  - पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने सिप
  - निदानात्मक तथा उपचारात्मक शिक्षण गर्ने सिप

प्रयोग गर्न सकिने सम्भावित शैक्षिक सामग्रीहरू (Usable Teaching Materials)

- फोटो, चार्ट, पोस्टर, website का श्रव्यदृश्य सामग्रीहरू, जातीय विशेषका मौलिक सामग्रीहरू
- Local Elite Generated Materials (LEGM)
- Learner Generated Materials (LGM)
- Low Cost, No Cost and High Cost Materials

प्रयोग गर्न सकिने सहयोगी सामग्रीहरू (Usable Supporting Materials)

- प्रोजेक्टर, कम्प्युटर, इन्टरनेट, डिजिटल बोर्ड, इन्टरएक्टिभ बोर्ड, ह्वाइट बोर्ड, मोबाइल, रेडियो, टेलिभिजन, पत्रपत्रिका, सन्दर्भ सामग्रीहरू

८. विद्यार्थी मूल्याङ्कन

कक्षा १-३ मा विद्यार्थी मूल्याङ्कन

शिक्षण सिकाइ प्रक्रियाकै एउटा अङ्गका रूपमा विद्यार्थीको नियमित रूपमा विद्यार्थीले सिकाइ उपलब्धि हासिल गरे नगरेको लेखाजोखा गरी विद्यार्थीको सिकाइमा निरन्तर सुधार गरी न्यूनतम सिकाइस्तर प्राप्तिको सुनिश्चितता गर्ने पक्षलाई यस पाठ्यक्रमले जोड दिएको छ । यस प्रकारको मूल्याङ्कनले विद्यार्थीलाई न्यूनतम सिकाइस्तर प्राप्तिका साथै उनीहरूलाई सिकाइमा निरन्तर

प्रगति गर्ने अवसर सिर्जना गर्न सहयोग गर्दछ। स्थानीय विषयमा राखिएका विषयवस्तु तथा सिकाइ उपलब्धि पूरा गराउनका लागि कक्षाकोठाको शिक्षण सिकाइको क्रममा गरिने लेखाजोखाको साथै विद्यार्थीहरूलाई आवश्यकताअनुसार सम्बन्धित क्षेत्रमा अवलोकन, क्षेत्र भ्रमण, परियोजना तथा प्रयोगात्मक कार्यमा समेत संलग्न गराई सोहीबमोजिम विद्यार्थीले सिकाइउपलब्धि हासिल गरे नगरेको यकिन र आवश्यकताअनुसार सहजीकरण गर्नुपर्ने हुन्छ। यस्तो मूल्याङ्कनलाई मूलतः सिकाइका लागि मूल्याङ्कन अर्थात् निर्माणात्मक मूल्याङ्कनका रूपमा प्रयोग गर्नुपर्दछ।

निर्माणात्मक प्रयोजनका लागि सञ्चालन गरिने यस्तो मूल्याङ्कनका लागि विद्यार्थीले के सिक्ने हो भन्ने कुरा निर्धारण गर्नुपर्दछ अर्थात् अपेक्षित सिकाइउपलब्धि तय गर्नुपर्दछ। विद्यार्थीले के सिक्ने भन्ने कुराको निर्धारण गरेपछि विद्यार्थीको सिकाइको वर्तमान अवस्था वा निश्चित सिकाइ क्रियाकलाप पछिको विद्यार्थीको सिकाइ अवस्था वा स्तर के कस्तो छ भनी विभिन्न साधन तथा माध्यम प्रयोग गरी पत्ता लगाउनुपर्छ। यसरी विद्यार्थीको वर्तमान सिकाइ अवस्था पहिचान गरिसकेपछि सिकाइको निर्धारित लक्ष्यमा कसरी पुग्ने भन्ने मार्ग तय गर्नुपर्दछ। यसरी विद्यार्थीको अपेक्षित सिकाइ स्तर तय गर्ने, सिकाइको वर्तमान अवस्था वा स्तर पत्ता लगाउने र कसरी अपेक्षित सिकाइस्तर प्राप्त गर्ने भनी तय गर्ने कार्यका लागि विद्यार्थीको निर्माणात्मक मूल्याङ्कन गरिन्छ।

कक्षा १-३ मा गरिने विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई सिकाइ प्रक्रियाकै अभिन्न अङ्गका रूपमा प्रयोग गर्नुपर्दछ। यस्तो मूल्याङ्कनको मुख्य उद्देश्य विद्यार्थीको सिकाइउपलब्धि तथा कमजोरीको निरन्तर लेखाजोखा गरी सिकाइ सुधारका लागि पृष्ठपोषण प्रदान गर्नु हो। यस्तो पृष्ठपोषण दिने कार्य दुई चरणमा गर्नुपर्छ। पहिलो चरणअन्तर्गत नियमित सिकाइ सहजीकरण पश्चात् मूल्याङ्कन गर्ने र विद्यार्थीको सिकाइको अवस्थाको लेखाजोखा गर्ने तथा दोस्रो चरणमा सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेको अवस्थाको आधारमा अपेक्षित उपलब्धि प्राप्त गर्न नसकेका विद्यार्थीका कठिनाइका क्षेत्र पत्ता लगाई सुधारात्मक सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नुका साथै पटकपटकका सुधारात्मक सिकाइ क्रियाकलापबाट पनि सिकाइ सुधार हुन नसकेका विद्यार्थीहरूका लागि उपचारात्मक सिकाइ क्रियाकलाप तर्जुमा गरी सिकाइमा सुधार गर्नुपर्दछ। कक्षाकोठामा आधारित निर्माणात्मक मूल्याङ्कनले प्रत्येक विद्यार्थीलाई न्यूनतम सिकाइस्तर प्राप्त गर्ने सुनिश्चितता गरी माथिल्लो सिकाइस्तर प्राप्त गर्न सहयोग गर्नुपर्दछ। यसबाट विद्यार्थीहरूको कक्षा दोहोऱ्याउने क्रमलाई न्यून गरी शैक्षिक क्षति घटाउन सहयोग पुग्नाका साथै न्यूनतम स्तरको सिकाइ सुनिश्चित भई थप सिकाइका लागि अवसर सिर्जना हुने छ।

अ) **मूल्याङ्कन विधि र प्रक्रिया :** कक्षा १-३ मा निश्चित समयावधिमा विद्यार्थीको सिकाइको लेखाजोखा गर्ने नभई निरन्तर, नियमित तथा कक्षा क्रियाकलापको अङ्गका रूपमा प्रयोग गर्नुपर्दछ। कक्षाकोठामा सिकाइ क्रियाकलापको योजना तथा सञ्चालन निर्धारित सिकाइ उपलब्धि तथा तिनको विस्तृतीकरणका आधारमा ती सिकाइउपलब्धि प्राप्त गर्नसक्ने किसिमले गर्नुपर्दछ। विद्यार्थी मूल्याङ्कनमा पनि ती सिकाइउपलब्धि विद्यार्थीले के कति हासिल गर्न सके भन्ने लेखाजोखा गर्न सकिने प्रक्रिया र साधन प्रयोग गर्नुपर्छ। यस्तो मूल्याङ्कन सिकाइ क्रियाकलापकै अभिन्न अङ्गका रूपमा नियमित रूपमा सञ्चालन गरी विद्यार्थीको सिकाइ सुधारका लागि निरन्तर पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुपर्दछ।

कक्षा १-३ का प्रत्येक विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिका (Portfolio) व्यवस्थित गरी राखिनुपर्छ। कार्यसञ्चयिका फाइललाई विद्यार्थीको कक्षाकार्य, परियोजना कार्य, प्रयोगात्मक कार्य, उपलब्धि परीक्षा, विद्यार्थीमा आएको व्यावहारिक परिवर्तनको अवलोकन, हाजिरी आदिका माध्यमले अद्यावधिक गर्नुपर्छ। विद्यालयमा पठनपाठन भएका विषयवस्तु र विद्यार्थीको उपलब्धिका बारेमा प्रत्येक थिम वा क्षेत्रको पठनपाठन पश्चात, विषय क्षेत्रको अध्ययन पूरा गरेपछि अभिभावकलाई जानकारी पठाउने व्यवस्था गरी कार्यसञ्चयिकामा त्यसको अभिलेख उल्लेख गर्नुपर्ने छ। यस तहमा गृहकार्यलाई अनिवार्य नगरी कक्षाकार्य, परियोजना कार्य तथा प्रयोगात्मक कार्यलाई नै बढी जोड दिने भए पनि आवश्यक भए केही गृहकार्य पनि दिन सकिने छ तर दैनिक र एकै दिनमा विभिन्न विषयक्षेत्रमा गृहकार्य दिनु भने उपयुक्त हुँदैन। विद्यार्थीको मूल्याङ्कनमा यथाशक्य वास्तविक कार्यको सही तरिकाले मूल्याङ्कन गर्ने साधन समावेश गर्नु उपयुक्त हुने छ।

आ) **मूल्याङ्कनका तरिका र साधन :** परीक्षण गरिने सिकाइ उपलब्धि तथा विषयवस्तुको स्वरूप, विद्यार्थीको उमेर तथा रुचि, उपलब्ध स्रोत तथा साधन, कक्षामा भएका विद्यार्थी सङ्ख्या, शिक्षकको क्षमता तथा रुचि जस्ता पक्ष विचार गरेर

मूल्याङ्कनका तरिका र साधनको छनोट तथा विकास गर्नुपर्छ । मूल्याङ्कनका विभिन्न तरिका तथा साधन हुन्छन् । विद्यार्थी मूल्याङ्कनका लागि प्रयोग गर्न सकिने कार्य तथा साधनहरूबाट प्राप्त सूचनालाई निश्चित स्वरूपमा अभिलेखीकरण गरिनुपर्दछ । कक्षाकार्य, व्यवहार परिवर्तन, सिर्जनात्मक कार्य, कक्षा सहभागिता तथा विद्यार्थीका कार्यको प्रदर्शनको परीक्षणको अभिलेखीकरण शिक्षकको अवलोकनको माध्यमबाट गर्न सकिने भएकाले यसका लागि उपयुक्त अवलोकन फाराम तयार गर्नुपर्दछ । यसका लागि विभिन्न प्रकारका रुजुसूची तयार गरी विद्यार्थी परीक्षण तथा मूल्याङ्कन गरिन्छ । विद्यार्थीका कार्य तथा उपलब्धिसहित उनीहरूका विभिन्न विवरण व्यवस्थित तरिकाले राख्ने गरी कार्यसञ्चयिका तयार गरी विद्यार्थीको प्रगति के कति मात्रामा र के कसरी भइरहेको छ, के कस्ता सिकाइ कमीकमजोरी रहेका छन् र ती कमीकमजोरी हटाई सिकाइमा सुधार के कसरी गर्ने भन्ने कार्यका लागि यसबाट सहयोग पुग्दछ ।

सामान्यतया स्थानीय विषयको पठनपाठनको क्रममा विद्यार्थीले सिकाइ उपलब्धि हासिल गरे नगरेको लेखाजोखा गर्नको लागि कक्षा सहभागिता, मौखिक कार्य, लिखित कार्य, परियोजना तथा प्रयोगात्मक कार्य, कार्यसम्पादन तथा प्रदर्शन, सहपाठी तथा स्वमूल्याङ्कन, अभिभावक प्रतिक्रिया, कुराकानी तथा छलफल जस्ता तरिका अवलम्बन गर्न सकिन्छ । यसको लागि अवलोकन फाराम, रुजु सूची, श्रेणीमापन, रुब्रिक्स, मौखिक प्रश्न जस्ता मूल्याङ्कनका साधन प्रयोग गर्न सकिन्छ ।

इ) विद्यार्थीको सिकाइउपलब्धिस्तर र त्यसको सामान्य व्याख्या :

उपलब्धिस्तर	मापन	उपलब्धिस्तरको सामान्य व्याख्या
कमजोर (Below basic)	१	मुख्य सिकाइउपलब्धि हासिल गर्न नसकेको, सबैजसो सिकाइउपलब्धिका लागि सुधारात्मक सिकाइ आवश्यक भएको
सामान्य (Basic)	२	मुख्य सिकाइउपलब्धि आंशिक रूपमा हासिल गरेको तर सुधारात्मक सिकाइ आवश्यक भएको
राम्रो (Proficient)	३	मुख्य सिकाइउपलब्धि धेरैजसो हासिल गरेको र सुधारात्मक सिकाइ आवश्यक भएको
उच्च (Advanced)	४	मुख्य सिकाइउपलब्धि हासिल गरेको साथै माथिल्लो स्तरको उपलब्धि हासिल गरेको

पहिलो चरणमा नियमित सिकाइ क्रियाकलापका रूपमा विद्यार्थीको सिकाइको मूल्याङ्कन गरी विद्यार्थीको सिकाइ सुधार गर्नुपर्दछ । मूल्याङ्कनको दोस्रो चरणमा कुनै सिकाइउपलब्धि हासिल भयो वा भएन भनी उल्लेखित तरिका तथा साधनमध्ये उपयुक्त साधनहरू प्रयोग गरी विद्यार्थीको मूल्याङ्कन गरी सिकाइस्तर अभिलेखीकरण गर्नुपर्दछ । यसरी अभिलेखित सिकाइस्तर १ वा २ मात्र भएमा सुधारात्मक सिकाइको योजना निर्माण गरी उपलब्धिस्तर ४ पुऱ्याउने प्रयास गर्नुपर्दछ । उपलब्धिस्तर ३ प्राप्त गरेको विद्यार्थीलाई समेत ४ पुऱ्याउन सहयोग गर्नुपर्छ । पटक पटकको प्रयासबाट पनि कुनै विद्यार्थीको उपलब्धिस्तरमा सुधार हुन नसकेमा यसको कारण खोजी गरी उपचारात्मक सिकाइको योजना बनाउनुपर्दछ भने अन्यलाई अग्रिम सिकाइमा सरिक गराउनुपर्दछ । सुधारात्मक सिकाइ पछि पुनः विद्यार्थीको मूल्याङ्कन गरी उपलब्धिस्तर निर्धारण गरेर पुनःअभिलेखीकरण गर्नुपर्छ । निश्चित सिकाइ क्षेत्रका सिकाइउपलब्धिको सिकाइ परीक्षणपश्चात् सो सिकाइ क्षेत्रको औसत सिकाइउपलब्धिसमेत गणना गरी विद्यार्थी र अभिभावकसँग छलफल गरी विद्यार्थीका सबल तथा सुधारका क्षेत्र एवम् उपाय पहिचान गर्नुपर्छ ।

यही क्रममा सबै विषय क्षेत्रको सिकाइपश्चात् सबै सिकाइउपलब्धिको परीक्षण गरी प्रत्येक सिकाइउपलब्धिमा विद्यार्थीको सिकाइस्तर सहित विषय क्षेत्रगत औसत सिकाइ उपलब्धि निकाल्न सकिन्छ । त्यसैगरी मुख्य व्यवहार कुशल सिपमा विद्यार्थीको उपलब्धिस्तर पनि अभिलेखित गर्न सकिन्छ । यसरी तयार गरिएको अभिलेख नै विद्यार्थीको वार्षिक उपलब्धिको प्रतिवेदन हुने छ । विद्यार्थीको सिकाइउपलब्धिको यस्तो अभिलेख तथा प्रतिवेदनको प्रयोग शिक्षक, विद्यार्थी, अभिभावक तथा विद्यालयले विद्यार्थीको सिकाइस्तरको सुनिश्चिता गर्ने, सिकाइ सुधारका लागि पृष्ठपोषण प्रदान गर्न र भावी सिकाइका लागि योजनाका लागि गरिन्छ ।

विभिन्न किसिमका अपाङ्गता भएका विद्यार्थीका लागि उल्लेखित मूल्याङ्कनका तरिका तथा साधनमध्ये कतिपय उपयोगी नहुन पनि सक्दछन् भने कतिपय तरिका तथा साधनहरूको प्रयोगमा भिन्नता ल्याउनुपर्ने हुन सक्दछ । शिक्षकले आफ्नो कक्षाकोठामा भएका विद्यार्थीको अपाङ्गताको किसिम तथा स्वरूपअनुरूप प्रयोग गर्न सकिने मूल्याङ्कनका वैकल्पिक तरिका तथा साधनको तयारी गरी उपयुक्त तरिका तथा साधन प्रयोग गर्नुपर्छ । मूल्याङ्कनका कुनै साधन उपयुक्त नभएकै आधारमा कुनै पनि विद्यार्थीलाई सिकाइको मूल्याङ्कन र पृष्ठपोषण प्राप्त गर्ने अवसरबाट वञ्चित नहुने गरी शिक्षकले वैकल्पिक तरिकाहरूको खोजी तथा तयारी गर्नुपर्दछ ।

ई) **उपलब्धि प्रतिशत निकाल्ने विधि तथा प्रक्रिया :** सामान्यतया प्रत्येक सिकाइ उपलब्धि मापनपछि नतिजा विद्यार्थीलाई जानकारी गराउने, किन यस्तो भयो छलफल गर्ने, विद्यार्थीलाई स्वप्रत्यावर्तनको अवसर दिने र सुधारका उपाय तय गर्नुपर्दछ भने प्रत्येक विषय क्षेत्र वा थिमको सिकाइपश्चात् प्रत्येक सिकाइउपलब्धि र औसत उपलब्धिसहित अभिभावक तथा शिक्षकले छलफल गरी सिकाइ सुधार तथा भावी सिकाइका योजना तय गर्नुपर्छ । प्रत्येक थिमको सिकाइपछि अभिभावकसँग छलफल गर्नु विद्यार्थीको सिकाइ सुधारका दृष्टिले उपयुक्त भए पनि छोटोछोटो समयको अन्तरालमा अभिभावकसँग छलफल सबैका लागि सम्भव नहुन सक्ने कुरालाई विचार गरेर तीनदेखि चार महिनाको अन्तरालमा सो अवधिको सिकाइ भएका थिमको मूल्याङ्कन नतिजासहित विद्यार्थीको सिकाइ प्रगति तथा कठिनाइका विषयमा अभिभावकसँग छलफल गरी आवश्यकतानुसार सिकाइ सुधारका उपाय पहिचान गर्न सकिन्छ । नतिजा र सिकाइ सुधार तथा भावी सिकाइ योजना तय गर्दा सम्बन्धित विद्यार्थी सबल पक्ष, रुचि र कठिनाइलाई ध्यान दिनुपर्छ । यसका लागि यस प्रक्रियामा विद्यार्थीलाई पनि सहभागी गराउनुपर्छ ।

विद्यार्थी मूल्याङ्कनको अभिलेख तथा कार्यसञ्चयिका व्यवस्थापन

१. विषयक्षेत्रगत रूपमा प्रत्येक विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिका फाइलमा निम्नअनुसार व्यवस्थित गरी राख्नुपर्छ :

- प्रत्येक थिम वा विषयक्षेत्रको मूल्याङ्कन अभिलेख विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिका फाइलमा सिलसिलाबद्ध गरी राख्नुपर्छ ।
- कार्यसञ्चयिका फाइलमा विद्यार्थीको व्यक्तिगत, पारिवारिक तथा स्वास्थ्यसम्बन्धी विवरण, कक्षाकार्य, परियोजना कार्य, उपलब्धि प्रतिशतका अभिलेख, हाजिरी विवरण, विद्यार्थीको प्रगति स्पष्ट हुने सहयोग पुग्ने खालमा विद्यार्थीका नमुना कार्य तथा सिर्जना समयबद्धरूपमा सिलसिला मिलाई राख्नुपर्छ । यसमा जुनसुकै कार्य समावेश नगरी उपलब्धिस्तर झल्काउने प्रतिनिधि कार्यमात्र समावेश गर्नुपर्छ । यसमा यति नै कार्य समावेश गर्नुपर्छ भन्नु उपयुक्त नभए पनि विषयवस्तुको प्रत्येक क्षेत्र वा थिमबाट १ देखि ३ कार्य तथा समग्रमा विषयक्षेत्रगत रूपमा गरिने पाँच वटासम्म सिर्जनात्मक कार्य समावेश गर्नु उपयुक्त हुनसक्छ ।
- कार्यसञ्चयिका फाइलमा समावेश गरिएका कार्य तथा अभिलेखको समयबद्ध सूची भित्री आवरण पृष्ठमा राखिनुपर्छ ।
- प्रत्येक विद्यार्थीको कक्षा १ मा तयार गरिएको कार्यसञ्चयिका फाइललाई नै कक्षा ३ सम्म निरन्तर गर्नुपर्छ । शिक्षक परिवर्तन भएमा फाइल हस्तान्तरण गर्नुपर्छ ।

२. विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिकालाई निम्नानुसार प्रयोग सकिन्छ :

- शिक्षकले विद्यार्थीको सिकाइ प्रगतिको अनुगमन गर्न, सिकाइ योजना तथा सिकाइ सुधारको योजना बनाउन
- विद्यार्थीले आफ्नो कार्य तथा सिकाइ प्रगति एवम् कमजोरीको जानकारी प्राप्त गरी सिकाइ सुधारमा लाग्न र आफ्नो कार्य तथा उपलब्धिबारे आत्मविश्वास पैदा गर्न एवम् थप कार्य तथा उपलब्धिका लागि प्रोत्साहित हुन
- अभिभावकले विद्यार्थीले कार्य तथा सिकाइ प्रगति तथा कमजोरीको जानकारी प्राप्त गरी सिकाइ सुधारमा सहयोग गर्न
- विद्यालयले विद्यार्थीको सिकाइको प्रमाणका रूपमा लिई अग्रिम सिकाइ अवसर प्रदान गर्न, सबै विद्यार्थीलाई प्रोत्साहन गर्न, शिक्षक विकास तथा प्रोत्साहन कार्यको योजना गर्न र जवाफदेहिता व्यक्त गर्न

- विद्यालय व्यवस्थापनले विद्यालय समुदाय सुधार गरी सिकाइ वातावरण सुधार गर्न ।

विषय क्षेत्रगत रूपमा मूल्याङ्कन गर्ने तरिका तथा अभिलेख फाराम

१. मुख्य सिकाइ उपलब्धिलाई विद्यार्थीको सिकाइ स्तरअनुसार १ देखि ४ सम्म रेटिङ गर्नुपर्छ ।

२. हरेक मुख्य सिकाइ उपलब्धिको हासिल भयो वा भएन भनी यकिन गनुपर्छ । यसका लागि एउटा सिकाइ उपलब्धि परीक्षण गर्न एकभन्दम बढी मूल्याङ्कन साधन आवश्यक हुन पनि सक्दछ भने कतिपय अवस्थामा एउटै साधन वा एकैपटकको परीक्षणबाट एकभन्दा बढी सिकाइउपलब्धि पनि परीक्षण गर्न सकिने कुरालाई शिक्षकले विचार गर्नुपर्दछ ।

३. सबै विद्यार्थीले न्यूनतम सिकाइस्तर प्राप्त गरी माथिल्लोस्तरको सिकाइको अवसर प्रदान गर्न मूल्याङ्कनले सहयोग गर्नुपर्दछ । यसका लागि नियमित सिकाइ प्रक्रियापछि गरिएको मूल्याङ्कनमा कुनै सिकाइ उपलब्धिमा १ वा २ स्तर मात्र हासिल गर्न सकेमा सुधारात्मक सिकाइ गरी उपलब्धि वृद्धिको सुनिश्चित गरिनुपर्दछ । यसका लागि सुधारात्मक सिकाइपश्चात् विद्यार्थीको पुनः मूल्याङ्कन गरी फाराममा उल्लेखभएअनुसार अभिलेखित गनुपर्छ ।

४. सामान्यतया सबै (प्रत्येक) विद्यार्थीको सिकाइस्तर न्यूनतम ४ पुऱ्याउने गरी सुधारात्मक सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नुपर्दछ । तसर्थ कुनै पनि विद्यार्थीलाई सिकाइस्तर १, २ वा ३ मै छाड्न भने हुँदैन । कुनै विद्यार्थी पटकपटकको सुधारात्मक सिकाइबाट पनि सिकाइस्तर १ तथा २ भन्दा माथि जान सकेन भने त्यसका कारण पहिचान गरी सुधारका उपाय पहिचान गर्ने र सिकाइ सुधार गर्ने प्रयोजनका लागि उपचारात्मक शिक्षण सिकाइ आवश्यक हुनसक्छ । उपलब्धिस्तर ३ प्राप्त गर्ने विद्यार्थीलाई पनि मुख्य तथा माथिल्लो उपलब्धि हासिल गर्ने अवसर प्रदान गरिनुपर्दछ । शिक्षण सिकाइका क्रममा उपलब्धिस्तर ४ पुऱ्याउनु अपेक्षा राख्नु पर्दछ ।

५. विषयक्षेत्र तथा थिमअन्तर्गतका सिकाइ उपलब्धिको अङ्कन गरिसकेपछि विषयक्षेत्र तथा थिमको समग्र उपलब्धि प्रतिशत निम्नअनुसार निकाल्नुपर्छ :

$$\text{क्षेत्रगत वा थिमगत उपलब्धि प्रतिशत} = \frac{\text{उपलब्धिस्तरको अङ्कको जोड}}{\text{४} \times \text{मूल्याङ्कन गरिएको सिकाइउपलब्धिहरूको सङ्ख्या}} \times \text{१००}$$

उपलब्धि प्रतिशतलाई अक्षराङ्कनसँग मिलान गरी निम्नअनुसार प्रस्तुत गर्नुपर्ने छ :

क्र.स.	उपलब्धि प्रतिशत	स्तरीकृत अङ्क	अक्षरमा उपलब्धि स्तर	उपलब्धिस्तरको व्याख्या
१	९० र सोभन्दा माथि	४.०	A+	सर्वोत्तम (Outstanding)
२	८० र सोभन्दा माथि ९० भन्दा कम	३.६	A	अत्युत्तम (Excellent)
३	७० र सोभन्दा माथि ८० भन्दा कम	३.२	B+	उत्कृष्ट (Very Good)
४	६० र सोभन्दा माथि ७० भन्दा कम	२.८	B	उत्तम (Good)
५	५० र सोभन्दा माथि ६० भन्दा कम	२.४	C+	सन्तोषजनक (Satisfactory)
६	४० र सोभन्दा माथि ५० भन्दा कम	२.०	C	ग्राह्य (Acceptable)
७	३५ र सोभन्दा माथि ४० भन्दा कम	१.६	D	आधारभूत (Basic)
८	३५ भन्दा कम	-	NG	अवर्गीकृत (Not Graded)

६. कक्षाको अन्तमा सबै सिकाइ उपलब्धिमा प्राप्त उपलब्धिस्तरको अङ्कका आधारमा विद्यार्थीको विषयक्षेत्रगत समग्र उपलब्धिस्तर निर्धारण गर्न सकिन्छ । विषयक्षेत्रगत समग्र उपलब्धि प्रतिशत निम्नअनुसार निकाल्नुपर्छ :

$$\text{विषयक्षेत्रगत समग्र उपलब्धि प्रतिशत} = \frac{\text{उपलब्धिस्तरको अङ्कको जोड}}{\text{४} \times \text{मूल्याङ्कन गरिएको सिकाइउपलब्धिहरूको सङ्ख्या}} \times \text{१००}$$

सन्दर्भ सामग्रीहरू

पाविके (२०६२), प्राथमिक पाठ्यक्रम, २०६२ (कक्षा १-३), सानोठिमी, भक्तपुर : पाठ्यक्रम विकास केन्द्र।

पाविके (२०६२), राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०६३, सानोठिमी, भक्तपुर : पाठ्यक्रम विकास केन्द्र।

पाविके (२०६५), प्राथमिक पाठ्यक्रम, २०६५ (कक्षा ४-५), सानोठिमी, भक्तपुर : पाठ्यक्रम विकास केन्द्र।

पाविके (२०६९), आधारभूत तहको पाठ्यक्रम, २०६९ (कक्षा ६-८), सानोठिमी, भक्तपुर : पाठ्यक्रम विकास केन्द्र।

पाविके (२०७१), स्थानीय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७१, सानोठिमी, भक्तपुर : पाठ्यक्रम विकास केन्द्र।

पाविके (२०७६), राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६, सानोठिमी, भक्तपुर : पाठ्यक्रम विकास केन्द्र।

पाविके (२०७६), स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण र कार्यान्वयन मार्गदर्शन, २०७६, सानोठिमी, भक्तपुर : पाठ्यक्रम विकास केन्द्र।

पाविके (२०७८), आधारभूत पाठ्यक्रम (कक्षा ४-५); भक्तपुर : पाठ्यक्रम विकास केन्द्र।

बारबर्दिया नगरपालिका (२०७८), स्थानीय विषयको पाठ्यक्रम (कक्षा १-८); बर्दिया : बर्दिया नगरपालिका।

Aggrawal, J.C. (1985), Essential of Educational Technology : Teaching Learning Innovations; New Dellhi : Vikas Publishing House.

Aggrawal J.C. (2004), Psychology of Learning and Development; New Delhi : Shilpa Publishers.

Marzane R.J. & Kendall J.s> (2007), The New Taxonomy of Educational Objectives (2nd Edition); California : Corwin Press, A Sage Publication.

Print M. (1993), Curriculum Development & Design; Malaysia : Allen and Uwin SRM Production Services.

Wiles, J & Bondi, J. (1998), Curriculum Development A Guide to Practice (5th Edition); Upper Saddle River; New Jersey : Prentile Hall, Inc.

अनसूचीहरू

अनसूची १ : विद्यार्थी मूल्याङ्कन अभिलेखीकरण फाराम

विद्यार्थी मूल्याङ्कनका आधार :

निम्नलिखित आधारमा विद्यार्थीको सिकाइस्तरको मापन १, २, ३ वा ४ गरी कक्षा तथा क्षेत्र र थिमअनुसार उल्लेखित सिकाइ उपलब्धिमा विद्यार्थीको सिकाइस्तर मापन गरी आएको उपलब्धिस्तरको अङ्क (१, २, ३ वा ४) चढाउनुहोस्। सिकाइउपलब्धि मापन गर्दा प्रत्येक सिकाइउपलब्धिमा हासिल गरेको स्तर यकिन गरी १, २, ३ वा ४ मध्ये कुन स्तर छ त्यसलाई अङ्कन महलमा चढाउनुहोस्। फारामको कैफियत महलमा उल्लिखितबाहेक अन्य साधन तथा तरिका प्रयोग गरेको भए उल्लेख गर्नुहोस्। यो अभिलेख फाराममा मूल्याङ्कन नतिजाका आधारमा प्रत्येक विद्यार्थीको अलग अलग भरी विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिका (Portfolio) मा व्यवस्थित गरेर राखी आवश्यकतानुसार विद्यार्थीको सिकाइ सुधार गर्ने कार्यमा प्रयोग गर्नुपर्छ। प्रत्येक सिकाइ उपलब्धिमा चार वटा सूचक निर्धारण गरिएको हुनाले पूरा गरेको सूचकअनुसारको अङ्क प्रदान गर्नुपर्छ। थिमगत रूपमा दिइएका प्रत्येक सिकाइउपलब्धि हासिल भए नभएको लेखाजोखा मूल्याङ्कनका लागि अवलोकन, मौखिक प्रश्नोत्तर, लिखित कार्य, कक्षाकार्य, गृहकार्य, छोटाकक्षा परीक्षा, परियोजना कार्यमध्ये कुनै वा अन्य कुनै उपयुक्त साधन प्रयोग गर्न सकिन्छ। तपसिलका फाराममा केही सम्भाव्य साधनमात्र उल्लेख गरिएका छन्। यी बाहेक कुन साधनद्वारा मूल्याङ्कन गरिएको हो ती साधनलाई फाराममा उल्लेख गर्नुपर्छ। विद्यार्थीको मूल्याङ्कन दुई चरणमा गर्नुपर्छ। नियमित सिकाइ पश्चात् र थप सहायता पश्चात्। नियमित सिकाइ पश्चात् कुनै विद्यार्थीको कुनै सिकाइउपलब्धिमा १, २ वा ३ आएमा थप सहयोग गर्नुपर्ने हुन्छ र थप सहायता पश्चात् पुनः मूल्याङ्कन गरी प्राप्त उपलब्धिको अभिलेखीकरण गर्नुपर्छ। यसका लागि प्रत्येक सिकाइउपलब्धिमा विद्यार्थीको उपलब्धिस्तरको सही मापन गर्न रुब्रिक्स बनाउन सकिन्छ। उदाहरणका लागि यहाँ पहिलो थिम *हाम्रो पथरी शनिश्चरे नगरपालिका*को सिकाइउपलब्धि १ लाई चार वटा निम्न लिखित सूचक बनाइएको छ :

सिकाइउपलब्धि	सूचक			
आफ्नो घर परिवारका सदस्यहरूको सङ्ख्या, नाम र नाता बताउन	आफ्नो परिवारका सबै सदस्यको सङ्ख्या, नाम र नाता बताउन सकेमा	आफ्नो परिवारका धेरै जसो सदस्यको सङ्ख्या, नाम र नाता बताउन सकेमा	आफ्नो परिवारका केही सदस्यको सङ्ख्या, नाम र नाता बताउन सकेमा	आफ्नो परिवारका सबै सदस्यको सङ्ख्या, नाम र नाता बताउन नसकेमा
सिकाइउपलब्धिको स्तर	४	३	२	१

यसैअनुसार अन्य सिकाइउपलब्धिको सूचक आँकलन गर्नु पर्ने छ।

कक्षा : १	विषय : स्थानीय	विद्यार्थीको नाम :			रोल नम्बर :
१. हाम्रो पथरी शनिश्चरे नगरपालिका					
सिकाइ उपलब्धि		मूल्याङ्कनका सम्भाव्य साधन	नियमित पढाइपछिको मूल्याङ्कन		थप सहायतापछिको मूल्याङ्कन	
			मिति	अङ्कन	मिति	अङ्कन
▪ आफ्नो घर परिवारका सदस्यहरूको सङ्ख्या, नाम र नाता बताउन		प्रश्नोत्तर				
▪ आफ्ना नजिकैका छिमेकीका परिवारको सदस्य सङ्ख्या, नाम र नाता बताउन		प्रश्नोत्तर				
▪ आफ्नो टोलको नाम र स्थान बताउन		प्रश्नोत्तर				
▪ आफू बसेको ठाउँ वरपरका धार्मिक स्थल, अस्पताल, शैक्षिक केन्द्र, सुरक्षा केन्द्रजस्ता संस्थाहरूको नाम बताउन		प्रश्नोत्तर				
अभिभावकको दस्तखत	शिक्षकको दस्तखत :	विद्यार्थीले प्राप्त गरेको उपलब्धिस्तरको अङ्कको				

	मिति :	जोड			
		उपलब्धि प्रतिशत			

यसै आधारमा मूल्याङ्कनका सम्भाव्य साधन समेटी सिकाइउपलब्धिस्तर निकाल्नु पर्ने छ।

२. स्थानीय प्राकृतिक स्रोत र विविधता					
सिकाइ उपलब्धि	मूल्याङ्कनका सम्भाव्य साधन	नियमित पढाइपछिको मूल्याङ्कन		थप सहायतापछिको मूल्याङ्कन	
		मिति	अङ्कन	मिति	अङ्कन
▪ आफ्नो घर वरपरका जलस्रोतहरू चिनेर नाम भन्न					
▪ आफ्नो घर वरपरका जीवजन्तु र पशुपक्षीहरू चिनेर नाम भन्न					
▪ आफ्नो घर वरपरको धरातलीय स्वरूप तथा माटोको विविधताबारे बताउन					
▪ आफ्नो घर वरपरका फरक फरक रूख, बोटविरुवा चिनेर नाम भन्न					
▪ आफ्नो घर वरपरको ऋतु परिवर्तन अनुसार मौसम तथा हावापानीमा भएको परिवर्तन बारे सामान्य रूपमा बताउन					
अभिभावकको दस्तखत	शिक्षकको दस्तखत : मिति :	विद्यार्थीले प्राप्त गरेको उपलब्धिस्तरको अङ्कको जोड			
		उपलब्धि प्रतिशत			

३. हाम्रो मौलिक संस्कार र सांस्कृतिक विविधता					
सिकाइ उपलब्धि	मूल्याङ्कनका सम्भाव्य साधन	नियमित पढाइपछिको मूल्याङ्कन		थप सहायतापछिको मूल्याङ्कन	
		मिति	अङ्कन	मिति	अङ्कन
▪ आफ्नो घर र छिमेकका जाति, भाषा र धर्मको नाम भन्न					
▪ आफ्नो घरमा गर्ने पूजा, जन्म, विवाह, मृत्यु संस्कारको नाम भन्न					
▪ आफ्नो घरमा मान्ने विभिन्न चाडपर्वको नाम भन्न					
▪ आफ्नो घरको खानपानतथा वेशभूषा सम्बन्धी जीवनशैलीको नाम बताउन					
▪ आफ्नो घर र छिमेकमा बजाउने लोकबाजा, गीत र नृत्यको नाम बताउन					
▪ आफ्नो घर वरपर छिमेकमा भएका हस्तकला, चित्रकला, मूर्तिकला र काष्ठकलाको नाम भन्न।					
अभिभावकको दस्तखत	शिक्षकको दस्तखत : मिति :	विद्यार्थीले प्राप्त गरेको उपलब्धिस्तरको अङ्कको जोड			
		उपलब्धि प्रतिशत			

४. स्थानीय सामाजिक समस्या, चुनौती र समाधानका उपायहरू						
सिकाइ उपलब्धि		मूल्याङ्कनका सम्भाव्य साधन	नियमित पढाइपछिको मूल्याङ्कन		थप सहायतापछिको मूल्याङ्कन	
			मिति	अङ्कन	मिति	अङ्कन
▪ आफ्नो घर वरपर, छरछिमेकमा देखिने मुख्य घरायसी समस्याहरूको नाम भन्न						
▪ घर वरपर, छरछिमेकमा देखिने सामाजिक समस्याले आफूलाई पारेको मुख्य असर बताउन						
अभिभावकको दस्तखत	शिक्षकको दस्तखत : मिति :	विद्यार्थीले प्राप्त गरेको उपलब्धिस्तरको अङ्कको जोड				
		उपलब्धि प्रतिशत				

५. स्थानीय पेसा, व्यवसाय, सिप र प्रविधि						
सिकाइ उपलब्धि		मूल्याङ्कनका सम्भाव्य साधन	नियमित पढाइपछिको मूल्याङ्कन		थप सहायतापछिको मूल्याङ्कन	
			मिति	अङ्कन	मिति	अङ्कन
▪ आफ्नो घर र छिमेकका परम्परागत सिप र रैथाने पेसाहरूको नाम बताउन						
▪ आफ्नो घर तथा छिमेकीहरूले गर्ने स्थानीय पेसा तथा व्यवसायहरूको नाम बताउन						
▪ आफ्नो घर र छरछिमेकमा भएका परम्परागत प्रविधिको नाम बताउन						
अभिभावकको दस्तखत	शिक्षकको दस्तखत : मिति :	विद्यार्थीले प्राप्त गरेको उपलब्धिस्तरको अङ्कको जोड				
		उपलब्धि प्रतिशत				

६. स्थानीय आर्थिक क्रियाकलाप						
सिकाइ उपलब्धि		मूल्याङ्कनका सम्भाव्य साधन	नियमित पढाइपछिको मूल्याङ्कन		थप सहायतापछिको मूल्याङ्कन	
			मिति	अङ्कन	मिति	अङ्कन
▪ आफ्नो घर वरपर लगाइने बालीनालीको नाम भन्न						
▪ आफ्नो वरपरका घरेलु उद्योग, मिल, कलकारखाना आदिको नाम भन्न						
▪ आफ्नो घर वरपर, टोलका पसलहरूको नाम बताउन						
▪ घर वरिपरिका पर्यटकीय स्थलहरूको नाम भन्न						
अभिभावकको दस्तखत	शिक्षकको दस्तखत : मिति :	विद्यार्थीले प्राप्त गरेको उपलब्धिस्तरको अङ्कको जोड				
		उपलब्धि प्रतिशत				

७. स्वास्थ्य, सरसफाई, वातावरण संरक्षण र खेलकुद						
सिकाइ उपलब्धि		मूल्याङ्कनका सम्भाव्य साधन	नियमित पढाइपछिको मूल्याङ्कन		थप सहायतापछिको मूल्याङ्कन	
			मिति	अङ्कन	मिति	अङ्कन
▪ आफ्नो शरीरका प्रमुख अङ्गहरूको नाम भन्न र सरसफाई गर्न						
▪ सरुवा रोग र महामारीबाट बच्नका लागि नियमित हातमुख धुन, स्वच्छ पानी पिउन र नियमित माक्स लगाउन						
▪ शौचालय सरसफाईमा प्रयोग हुने सामग्रीहरूको नाम बताई शौचालय प्रयोग गर्ने बानीको विकास गर्न						
▪ नियमित हातमुख धुने, स्वच्छ पिउने पानी र शौचालयमा प्रयोग हुने सरसफाई सामग्रीको नाम बताई नियमित हात धुने कार्यमा सहभागी हुन						
▪ आफ्नो कोठा, घर वरिपरि र कक्षाकोठाको सरसफाईमा प्रयोग हुने सामानहरूको नाम भन्न र सफाईमा सहभागी हुन						
▪ आफ्नो घर वरिपरि खेलिने खेलहरूको नाम भन्न र खेलमा सहभागी हुन						
अभिभावकको दस्तखत	शिक्षकको दस्तखत : मिति :	विद्यार्थीले प्राप्त गरेको उपलब्धिस्तरको अङ्कको जोड				
		उपलब्धि प्रतिशत				

८. द्वन्द्व तथा भयरहित शान्तिपूर्ण वातावरण र हरित विद्यालय						
सिकाइ उपलब्धि		मूल्याङ्कनका सम्भाव्य साधन	नियमित पढाइपछिको मूल्याङ्कन		थप सहायतापछिको मूल्याङ्कन	
			मिति	अङ्कन	मिति	अङ्कन
▪ आफ्नो घर वरपरका डर लाग्ने व्यक्ति, चिज तथा वस्तुहरूको नाम बताउन						
▪ आफ्नो वरिपरिका साथीहरूसँग हुने झगडाका सामान्य कारणहरू बताउन						
▪ आफ्नो घर र विद्यालयहरित बनाउन रोपिएका बोटविरुवा र फूलहरूको नाम बताउन						
अभिभावकको दस्तखत	शिक्षकको दस्तखत : मिति :	विद्यार्थीले प्राप्त गरेको उपलब्धिस्तरको अङ्कको जोड				
		उपलब्धि प्रतिशत				

९. प्राकृतिक प्रकोप, विपत तथा जोखिम व्यवस्थापन र सुरक्षा						
सिकाइ उपलब्धि		मूल्याङ्कनका सम्भाव्य साधन	नियमित पढाइपछिको मूल्याङ्कन		थप सहायतापछिको मूल्याङ्कन	
			मिति	अङ्कन	मिति	अङ्कन
▪ विभिन्न प्राकृतिक प्रकोप तथा विपत्तिको नाम भन्न						
▪ आफ्नो घरमा विभिन्न कार्यमा सहभागी हुँदा हुनसक्ने शारीरिक जोखिमहरू बताउन।						
▪ शारीरिक जोखिमयुक्त वस्तुहरूको नाम बताउन						
अभिभावकको दस्तखत	शिक्षकको दस्तखत : मिति :	विद्यार्थीले प्राप्त गरेको उपलब्धिस्तरको अङ्कको जोड				
		उपलब्धि प्रतिशत				

कक्षा २

कक्षा : २	विषय : स्थानीय	विद्यार्थीको नाम :			रोल नम्बर :	
१. हाम्रो पथरी शनिश्चरे नगरपालिका						
सिकाइ उपलब्धि		मूल्याङ्कनका सम्भाव्य साधन	नियमित पढाइपछिको मूल्याङ्कन		थप सहायतापछिको मूल्याङ्कन	
			मिति	अङ्कन	मिति	अङ्कन
▪ आफ्ना वरपरका छिमेकीहरूको नाम, परिवार सदस्य सङ्ख्या र नाता बताउन।						
▪ आफू वरपरका अन्य विभिन्न टोलहरू पहिचान गरी तिनको नाम बताउन।						
▪ आफ्नो टोलको धार्मिक स्थल, अस्पताल, शैक्षिक संस्था, पार्क, सुरक्षा केन्द्र आदिको नाम बताउन						
▪ आफू बसेको टोल वरपरका मुख्य सडक र हाट बजारको नाम बताउन।						
अभिभावकको दस्तखत	शिक्षकको दस्तखत : मिति :	विद्यार्थीले प्राप्त गरेको उपलब्धिस्तरको अङ्कको जोड				
		उपलब्धि प्रतिशत				

२. स्थानीय प्राकृतिक स्रोत र विविधता					
सिकाइ उपलब्धि	मूल्याङ्कनका सम्भाव्य साधन	नियमित पढाइपछिको मूल्याङ्कन		थप सहायतापछिको मूल्याङ्कन	
		मिति	अङ्कन	मिति	अङ्कन
▪ आफ्नो घर वरपरका जलस्रोतहरू चिनेर नाम भन्न					
▪ आफ्नो घर वरपरका जीवजन्तु र पशुपक्षीहरू चिनेर नाम भन्न					
▪ आफ्नो घर वरपरको धरातलीय स्वरूप तथा माटोको विविधताबारे बताउन					

▪ आफ्नो घर वरपरका फरक फरक रूख, बोटविरुवा चिनेर नाम भन्न						
▪ आफ्नो घर, टोल, विद्यालय क्षेत्रको मौसम र हावापानी चिन्न						
अभिभावकको दस्तखत	शिक्षकको दस्तखत : मिति :	विद्यार्थीले प्राप्त गरेको उपलब्धिस्तरको अङ्कको जोड				
		उपलब्धि प्रतिशत				

३. हाम्रो मौलिक संस्कार र सांस्कृतिक विविधता						
सिकाइ उपलब्धि		मूल्याङ्कनका सम्भाव्य साधन	नियमित पढाइपछिको मूल्याङ्कन		थप सहायतापछिको मूल्याङ्कन	
			मिति	अङ्कन	मिति	अङ्कन
▪ आफ्नो घर, छिमेक र कक्षाका साथीहरूको जातिगत भाषा र धर्मको नाम बताउन						
▪ आफ्नो घरपरिवार र छिमेकमा हुने जातिगत जन्म, विवाह र मृत्यु सम्बन्धी मौलिक संरस्कारको नाम बताउन						
▪ आफ्नो घरपरिवार तथा छिमेकीले मान्ने चाडवर्व र स्थानीय मेलाको नाम भन्न						
▪ आफ्नो घरपरिवार र छिमेकी, साथीहरूले लगाउने जातिगत पहिरन र खानपानबारे बताउन						
▪ आफ्नो घरपरिवार, छिमेक, टोलका साथीहरूले बजाउने बाजा, गाउने गीत र नृत्यहरूको नाम बताउन						
▪ आफ्नो घर वरपर, छिमेकमा र विद्यालयमा भएका चित्रकला, मूर्तिकला, काष्ठकला र घरको सामान्य बनावटको नाम बताउन						
अभिभावकको दस्तखत	शिक्षकको दस्तखत : मिति :	विद्यार्थीले प्राप्त गरेको उपलब्धिस्तरको अङ्कको जोड				
		उपलब्धि प्रतिशत				

४. स्थानीय सामाजिक समस्या, चुनौती र समाधानका उपायहरू						
सिकाइ उपलब्धि		मूल्याङ्कनका सम्भाव्य साधन	नियमित पढाइपछिको मूल्याङ्कन		थप सहायतापछिको मूल्याङ्कन	
			मिति	अङ्कन	मिति	अङ्कन
▪ आफ्नो घर, टोल वरपर छरछिमेकमा देखिने सामाजिक समस्याहरूको नाम भन्न						
▪ घर परिवार, छरछिमेक, टोल वरपर भएका सामाजिक समस्याले आफूलाई पारेका मुख्य मुख्य असर बताउन						
अभिभावकको दस्तखत	शिक्षकको दस्तखत : मिति :	विद्यार्थीले प्राप्त गरेको उपलब्धिस्तरको अङ्कको जोड				
		उपलब्धि प्रतिशत				

५. स्थानीय पेसा, व्यवसाय, सिप र प्रविधि						
सिकाइ उपलब्धि		मूल्याङ्कनका सम्भाव्य साधन	नियमित पढाइपछिको मूल्याङ्कन		थप सहायतापछिको मूल्याङ्कन	
			मिति	अङ्कन	मिति	अङ्कन
▪ आफ्नो घर, छिमेक तथा टोल वरपरका मानिसहरूले गर्ने पेसा तथा व्यवसायको नाम बताउन						
▪ आफ्नो घर, छिमेक र टोल वरपरका परम्परागत सिपहरूको नाम बताउन						
▪ आफ्नो घर, छिमेक र टोल वरपरका परम्परागत प्रविधिहरूको नाम बताउन						
अभिभावकको दस्तखत	शिक्षकको दस्तखत : मिति :	विद्यार्थीले प्राप्त गरेको उपलब्धिस्तरको अङ्कको जोड				
		उपलब्धि प्रतिशत				

६. स्थानीय आर्थिक क्रियाकलाप						
सिकाइ उपलब्धि		मूल्याङ्कनका सम्भाव्य साधन	नियमित पढाइपछिको मूल्याङ्कन		थप सहायतापछिको मूल्याङ्कन	
			मिति	अङ्कन	मिति	अङ्कन
▪ आफ्नो घर, छिमेक वरपर लगाइने खाद्यान्न बाली, नगदे बाली, पशुपालन, मत्स्यपालन, फलफूल खेती र कृषि औजारको नाम भन्न						
▪ आफ्नो घर छिमेक वरपर घरेलु उद्योग, मिल, कारखाना आदिको नामको सूची तयार गर्न						
▪ आफ्नो घर छिमेक वरपरका पसलहरूमा किनबेच हुने वस्तुहरूको नाम बताउन						
▪ आफ्नो टोल, छिमेक वरपरका पर्यटकीय स्थलमा भएका मनोरञ्जनात्मक वस्तुहरूको नाम बताउन						
अभिभावकको दस्तखत	शिक्षकको दस्तखत : मिति :	विद्यार्थीले प्राप्त गरेको उपलब्धिस्तरको अङ्कको जोड				
		उपलब्धि प्रतिशत				

७. स्वास्थ्य, सरसफाई, वातावरण संरक्षण र खेलकुद					
सिकाइ उपलब्धि	मूल्याङ्कनका सम्भाव्य साधन	नियमित पढाइपछिको मूल्याङ्कन		थप सहायतापछिको मूल्याङ्कन	
		मिति	अङ्कन	मिति	अङ्कन
▪ शरीरका अङ्गहरूको सरसफाईको फाइदा बताउन					
▪ स्वच्छ पानी पिउन, नियमित हातखुट्टा धुन र शौचालय गए पश्चात स्वास्थ्य सामग्री प्रयोग गरेर सफा हुने कार्यमा सहभागी हुन					
▪ आफ्नो घर, कोठा, कक्षाकोठा वरपरको सरसफाईमा सहभागी हुन					

अभिभावकको दस्तखत	शिक्षकको दस्तखत : मिति :	विद्यार्थीले प्राप्त गरेको उपलब्धिस्तरको अङ्कको जोड			
		उपलब्धि प्रतिशत			

८. द्वन्द्व तथा भयरहित शान्तिपूर्ण वातावरण र हरित विद्यालय					
सिकाइ उपलब्धि	मूल्याङ्कनका सम्भाव्य साधन	नियमित पढाइपछिको मूल्याङ्कन		थप सहायतापछिको मूल्याङ्कन	
		मिति	अङ्कन	मिति	अङ्कन
▪ आफ्नो घर, छिमेक र विद्यालय आसपासका डरलाग्ने र नलाग्ने वस्तु तथा घटनाहरू बताउन					
▪ आफ्नो घर र विद्यालयमा झगडा तथा असावधानीका कारण हुनसक्नेसम्भावित चोटपटक र क्षति बताउन					
▪ आफ्नो घर, छिमेक, टोल रविद्यालय हरित बनाउन रोपिने विभिन्नखालका बोटविरुवा र फूलहरूको पहिचान गर्न					
अभिभावकको दस्तखत	शिक्षकको दस्तखत : मिति :	विद्यार्थीले प्राप्त गरेको उपलब्धिस्तरको अङ्कको जोड			
		उपलब्धि प्रतिशत			

९. प्राकृतिक प्रकोप, विपत तथा जोखिम व्यवस्थापन र सुरक्षा					
सिकाइ उपलब्धि	मूल्याङ्कनका सम्भाव्य साधन	नियमित पढाइपछिको मूल्याङ्कन		थप सहायतापछिको मूल्याङ्कन	
		मिति	अङ्कन	मिति	अङ्कन
▪ आफू, परिवार, छिमेक, टोलमाभएका प्राकृतिकप्रकोपहरूको नाम भन्न					
▪ आफ्नो घर, परिवार वरपर कुद्दा, खेल्दा हुनसक्ने सम्भावित शारीरिक जोखिमहरूको नाम भन्न					
अभिभावकको दस्तखत	शिक्षकको दस्तखत : मिति :	विद्यार्थीले प्राप्त गरेको उपलब्धिस्तरको अङ्कको जोड			
		उपलब्धि प्रतिशत			

कक्षा ३

कक्षा : ३	विषय : स्थानीय	विद्यार्थीको नाम :	रोल नम्बर :

१. हाम्रो पथरी शनिश्चरे नगरपालिका					
सिकाइ उपलब्धि	मूल्याङ्कनका सम्भाव्य साधन	नियमित पढाइपछिको मूल्याङ्कन		थप सहायतापछिको मूल्याङ्कन	
		मिति	अङ्कन	मिति	अङ्कन
▪ नगरपालिकाको नाम, आफू बसेको वडाको नम्बरर वरपरका टोलहरूको सूची तयार गर्न					
▪ आफ्नो टोल र विद्यालय वरपरका शैक्षिक संस्था, धार्मिक स्थल, पार्क आदिको नाम र स्थान बताउन					
▪ आफ्नो टोल, विद्यालय वरपरका हाट बजार, मुख्य सडक,					

चौक र खेलमैदानको नाम तथा स्थान बताउन						
▪ लैङ्गिक आधारमा आफ्नो परिवार, छिमेकी र कक्षाको जनसङ्ख्याको विवरण बताउन						
अभिभावकको दस्तखत	शिक्षकको दस्तखत : मिति :	विद्यार्थीले प्राप्त गरेको उपलब्धिस्तरको अङ्कको जोड				
		उपलब्धि प्रतिशत				

२. स्थानीय प्राकृतिक स्रोत र विविधता						
सिकाइ उपलब्धि		मूल्याङ्कनका सम्भाव्य साधन	नियमित पढाइपछिको मूल्याङ्कन		थप सहायतापछिको मूल्याङ्कन	
			मिति	अङ्कन	मिति	अङ्कन
▪ आफ्नो घर, टोल वरपर र विद्यालय आसपासमा भएका जलस्रोतहरू चिनेर त्यसको नाम लेख्न						
▪ आफ्नो घर, टोल वरपर र विद्यालय आसपासमा भएका जीवजन्तुहरू चिनेर नाम लेख्न						
▪ आफ्नो घर, टोल वरपर र विद्यालय आसपासमा भएको धरातलीय भिन्नता र माटोको विविधता चिनेर त्यसको नाम लेख्न						
▪ आफ्नो घर, टोल वरपर र विद्यालय आसपासमा पाइने फरक फरक रूख, बोटविरुवा, फलफूल, झारपात आदिको नाम चिनेर लेख्न						
▪ आफ्नो वरवरको टोल, गाउँबस्ती, विद्यालयमा पाइने मौसम तथा हावापानीका प्रकारहरू पहिचान गरी लेख्न						
अभिभावकको दस्तखत	शिक्षकको दस्तखत : मिति :	विद्यार्थीले प्राप्त गरेको उपलब्धिस्तरको अङ्कको जोड				
		उपलब्धि प्रतिशत				

३. हाम्रो मौलिक संस्कार र सांस्कृतिक विविधता					
सिकाइ उपलब्धि	मूल्याङ्कनका सम्भाव्य साधन	नियमित पढाइपछिको मूल्याङ्कन		थप सहायतापछिको मूल्याङ्कन	
		मिति	अङ्कन	मिति	अङ्कन
▪ आफ्नो घरपरिवार, छिमेकी, टोल र कक्षाका साथीहरूको जातिगत भाषा र धर्मको सूची तयार गर्न					
▪ आफ्नो घरपरिवार र टोल वरिपरिका जातिहरूको जन्म, विवाह र मृत्युका मौलिक संस्कारको नाम लेख्न					
▪ आफ्नो घरपरिवार, छिमेक, टोलमा मान्ने चाडपर्व तथा मेलाको नामको सूची तयार गर्न					
▪ आफ्नो घरपरिवार, छिमेक र टोलका वासिन्दाहरूको वेशभूषा र खानपानका चिजहरूको छोटो टिपोट तयार गर्न					
▪ आफ्नो घरपरिवार, छिमेक र टोलका वासिन्दाहरूले बजाउने					

बाजा, गीत र नृत्यहरूको नाम प्रस्तुत गर्न						
▪ आफ्नो घरपरिवार, छिमेक, टोल, विद्यालयमा भएका चित्रकला, मूर्तिकला, काष्ठकला र घर-विद्यालय निर्माणको स्वरूप (ढाँचा)को सूची तयार गर्न						
अभिभावकको दस्तखत	शिक्षकको दस्तखत : मिति :	विद्यार्थीले प्राप्त गरेको उपलब्धिस्तरको अङ्कको जोड				
		उपलब्धि प्रतिशत				

४. स्थानीय सामाजिक समस्या, चुनौती र समाधानका उपायहरू						
सिकाइ उपलब्धि		मूल्याङ्कनका सम्भाव्य साधन	नियमित पढाइपछिको मूल्याङ्कन		थप सहायतापछिको मूल्याङ्कन	
			मिति	अङ्कन	मिति	अङ्कन
▪ आफ्नो घर, टोल छरछिमेक वरपरका सामाजिक समस्या सम्बन्धी क्रियाकलापहरू बताउन						
▪ आफ्नो घर, टोल, छरछिमेक वरपरका सामाजिक समस्याका असरहरूको सूची तयार गर्न						
अभिभावकको दस्तखत	शिक्षकको दस्तखत : मिति :	विद्यार्थीले प्राप्त गरेको उपलब्धिस्तरको अङ्कको जोड				
		उपलब्धि प्रतिशत				

५. स्थानीय पेसा, व्यवसाय, सिप र प्रविधि						
सिकाइ उपलब्धि		मूल्याङ्कनका सम्भाव्य साधन	नियमित पढाइपछिको मूल्याङ्कन		थप सहायतापछिको मूल्याङ्कन	
			मिति	अङ्कन	मिति	अङ्कन
▪ घर, छिमेक, टोल वरपरका मानिसहरूको परम्परागत पेसा र व्यवसायको नाम लेख्न						
▪ घर, छिमेक, टोल वरपरका परम्परागत सिप पहिचान गरी विवरण प्रस्तुत गर्न						
▪ घर, छिमेक र टोल वरपरका परम्परागत प्रविधि पहिचान गरी छोटो विवरण प्रस्तुत गर्न						
अभिभावकको दस्तखत	शिक्षकको दस्तखत : मिति :	विद्यार्थीले प्राप्त गरेको उपलब्धिस्तरको अङ्कको जोड				
		उपलब्धि प्रतिशत				

६. स्थानीय आर्थिक क्रियाकलाप						
सिकाइ उपलब्धि		मूल्याङ्कनका सम्भाव्य साधन	नियमित पढाइपछिको मूल्याङ्कन		थप सहायतापछिको मूल्याङ्कन	
			मिति	अङ्कन	मिति	अङ्कन
▪ आफ्नो घर र टोल वरपरका लगाइने खाद्यान्न बाली, नगदे बाली, फलफूल खेती, कृषि औजार, मत्स्यपालन, पशुपक्षीपालनको नामको सूची तयार गर्न						

▪ आफ्नो घर र टोल आसपासका घरेलु उद्योग र त्यहाँ उत्पादन हुने वस्तुहरूको सूची तयार गर्न						
▪ आफ्नो टोल र वरवर भएका पसलहरू र ती पसलमा खरिद बिक्री हुने मुख्य मुख्य वस्तुहरूको सूची तयार गर्न						
▪ आफ्नो टोल र वरपरका क्षेत्रमा भएका पर्यटकीय स्थलर मनोरञ्जनात्मक वस्तुहरूको सूची तयार गर्न						
अभिभावकको दस्तखत	शिक्षकको दस्तखत : मिति :	विद्यार्थीले प्राप्त गरेको उपलब्धिस्तरको अङ्कको जोड				
		उपलब्धि प्रतिशत				

७. स्वास्थ्य, सरसफाई, वातावरण संरक्षण र खेलकुद						
सिकाइ उपलब्धि		मूल्याङ्कनका सम्भाव्य साधन	नियमित पढाइपछिको मूल्याङ्कन		थप सहायतापछिको मूल्याङ्कन	
			मिति	अङ्कन	मिति	अङ्कन
▪ शरीरलाई आवश्यक पर्ने मुख्य पौष्टिक तत्त्वहरूको नाम र स्रोत बताउन						
▪ स्वच्छ पानी खाने, नियमित हात धुने, शौचालयको प्रयोग गर्ने कार्यमा सहभागी भई स्थानीय सरसफाई सामग्रीको नाम बताउन						
▪ आफ्नो घर, छिमेक, चोक, नाला र विद्यालयको सरसफाई र फोहोरमैला व्यवस्थापनमा सहभागी हुन						
▪ आफ्नो घर र स्थानीय बजारमा पाइने खाद्य अखाद्य वस्तुहरू पहिचान गरी तिनको नामको सूची बनाउन						
▪ विभिन्न खेलका माध्यमबाट हातखुट्टा तथा शरीरका चालहरू प्रस्तुत गर्न						
अभिभावकको दस्तखत	शिक्षकको दस्तखत : मिति :	विद्यार्थीले प्राप्त गरेको उपलब्धिस्तरको अङ्कको जोड				
		उपलब्धि प्रतिशत				

८. द्वन्द्व तथा भयरहित शान्तिपूर्ण वातावरण र हरित विद्यालय						
सिकाइ उपलब्धि		मूल्याङ्कनका सम्भाव्य साधन	नियमित पढाइपछिको मूल्याङ्कन		थप सहायतापछिको मूल्याङ्कन	
			मिति	अङ्कन	मिति	अङ्कन
▪ घरपरिवार र विद्यालयको कारणले उत्पन्न हुने भयबारेमा बताउन						
▪ घर वरपर र विद्यालयमा झैगडा र असावधानीका कारणले हुनसक्ने द्वन्द्वलाई ख्याल गरी खेलको माध्यमद्वारा शान्तिपूर्ण नियम र व्यवहार प्रदर्शन गर्न						
▪ आफ्नो घर वरपर, छिमेक, टोल, विद्यालय आदि आकर्षक र मनोरम बनाउने विभिन्न बोटविरुवा र फूलहरूको पहिचान गरी तिनको सूची तयार गर्न						
अभिभावकको दस्तखत	शिक्षकको दस्तखत :	विद्यार्थीले प्राप्त गरेको				

	मिति :	उपलब्धिस्तरको अङ्कको जोड			
		उपलब्धि प्रतिशत			

९. प्राकृतिक प्रकोप, विपत तथा जोखिम व्यवस्थापन र सुरक्षा					
सिकाइ उपलब्धि	मूल्याङ्कनका सम्भाव्य साधन	नियमित पढाइपछिको मूल्याङ्कन		थप सहायतापछिको मूल्याङ्कन	
		मिति	अङ्कन	मिति	अङ्कन
▪ आफ्नो घर, टोल वरपर हुने प्राकृतिक प्रकोप/ विपतहरूको नाम सूचीकरण गर्न					
▪ जोखिमको अवधारणा बताउँदै आफ्नो घर वरपर, विद्यालयमा हुने सम्भावित जोखिमको सूची तयार गर्न					
▪ आफ्नो घर, विद्यालय, टोल आसपासका सम्भावित जोखिमबाट बच्ने उपायहरू बताउन					
अभिभावकको दस्तखत	शिक्षकको दस्तखत : मिति :	विद्यार्थीले प्राप्त गरेको उपलब्धिस्तरको अङ्कको जोड			
		उपलब्धि प्रतिशत			

विद्यार्थी मूल्याङ्कन (कक्षा ४-८) :

पाठ्यक्रमले अपेक्षा गरेका सक्षमता र सिकाइ उपलब्धि हासिल भए नभएको सुनिश्चित गर्न निर्माणात्मक र निर्णयात्मक मूल्याङ्कन अवलम्बन गरिने छ । निर्माणात्मक मूल्याङ्कनको मुख्य उद्देश्य निरन्तर मूल्याङ्कन र पृष्ठपोषणका माध्यमबाट विद्यार्थीको सिकाइमा सुधार गर्नु हो । सिकाइका लागि गरिने यस्तो निर्माणात्मक मूल्याङ्कन शिक्षण सिकाइ प्रक्रियाको अभिन्न अङ्गका रूपमा रहनुपर्दछ । निर्माणात्मक मूल्याङ्कनमा विद्यार्थीको मूल्याङ्कनका लागि विभिन्न औपचारिक तथा अनौपचारिक तरिका प्रयोग गर्नुपर्छ । निर्माणात्मक मूल्याङ्कनमा कक्षा क्रियाकलाप तथा कक्षा, विद्यार्थीका कार्य तथा कार्यसम्पादनको अवलोकन, सामाजिक व्यवहार अवलोकन, गृहकार्य, परियोजना कार्य, मौखिक तथा लिखित कार्य तथा परीक्षा, एकाइ तथा त्रैमासिक परीक्षाहरू, स्व तथा सहपाठी मूल्याङ्कन लगायतका साधन प्रयोग गर्न सकिन्छ ।

स्थानीय विषयअन्तर्गत रहेका विषयवस्तु तथा सिकाइउपलब्धिमा विद्यार्थीले हासिल गरेको उपलब्धिको मूल्याङ्कन गर्नको लागि निर्माणात्मक मूल्याङ्कनका रूपमा आन्तरिक र निर्णयात्मक मूल्याङ्कनका लागि अन्तिम मूल्याङ्कनलाई लिइएको छ । यसका लागि कक्षा ४ देखि ८ सम्मका प्रत्येक कक्षामा विद्यार्थीको मूल्याङ्कनअन्तर्गत आन्तरिक मूल्याङ्कन (५० प्रतिशत भार) र अन्तिम परीक्षा (५० प्रतिशत भार) समावेश गरिएको छ । आन्तरिक मूल्याङ्कनको ५० प्रतिशत भारलाई समेत निर्णयात्मक मूल्याङ्कनको रूपमा समायोजन गरिने छ । विद्यार्थीको समग्र मूल्याङ्कन गरी प्रमाणपत्र अर्थात् ग्रेडसिटमा दुवै मूल्याङ्कनको नतिजालाई समावेश गरिने छ । आन्तरिक मूल्याङ्कन र अन्तिम मूल्याङ्कन निम्नानुसार गर्नुपर्ने छ :

अ) आन्तरिक मूल्याङ्कन :

निर्माणात्मक मूल्याङ्कनको अङ्कको निश्चित भार आन्तरिक मूल्याङ्कनका रूपमा समावेश गरिने छ । यसका लागि निर्माणात्मक मूल्याङ्कनलाई अभिलेखीकरण गरी प्रत्येक विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिका (portfolio) व्यवस्थित गरी राख्नुपर्छ । यस्तो अभिलेखका आधारमा निम्नलिखित पक्षमा तोकिएअनुसारको भारको अङ्क आन्तरिक मूल्याङ्कनका रूपमा समावेश गरिने छ :

क्र.स.	मूल्याङ्कन पक्ष	अङ्कभार	कैफियत
१	सहभागिता	४	सहभागिताअन्तर्गत हाजिरी, कक्षाकार्य, परियोजना कार्य, प्रयोगात्मक कार्य, समूह कार्यलगायतका अन्य पक्ष रहने छन्।
२	प्रयोगात्मक/परियोजना कार्य	३६	कक्षागत रूपमा प्रयोगात्मक र परियोजना कार्य सञ्चालनका लागि योजना निर्माण, सञ्चालन, अभिलेखीकरण, प्रस्तुतीकरण र अन्तर्वार्ता लगायतका पक्षहरू समावेश गरी मूल्याङ्कन गर्नु पर्ने छ।
३	त्रैमासिक परीक्षा	१०	त्रैमासिक परीक्षाका लागि ५० पूर्णाङ्कको परीक्षा लिई प्राप्ताङ्कलाई १० मा परिणत गर्नुपर्ने छ।
	जम्मा :	५०	

आ) अन्तिम परीक्षा

निर्णयात्मक मूल्याङ्कनमा अन्तिम परीक्षाको भार ५० प्रतिशत हुने छ। प्रत्येक परीक्षामा प्रश्न सोध्दा शैक्षिक सत्रको सुरुदेखि पढाइ भएका सबै पाठहरूबाट समेटिएको हुनु पर्ने छ। यस विषयको परीक्षामा प्रश्नहरू विशेष गरेर ज्ञान र बोध, प्रयोग र उच्च दक्षतामा आधारित हुने छन्। पाठ्यक्रमले निर्धारण गरेका उद्देश्यअनुरूप विद्यार्थीहरूले ज्ञान, सिप, अभिवृत्ति प्राप्त गरे नगरेको मूल्याङ्कन गरी त्यसको आधारमा प्रमाणीकरण गरिन्छ। अन्तिम परीक्षाको प्रश्नपत्र निम्न लिखित विशिष्टीकरण तालिकाअनुसार निर्माण गरी उपलब्धि परीक्षा लिनुपर्ने छ। यहाँ अनुसूची २ मा कक्षा ८ को विशिष्टीकरण तालिका बनाइएको छ। सोही विशिष्टीकरण तालिकालाई आधार लिई स्थानीय विषय अध्यापन गर्ने शिक्षकबाटै अन्य कक्षा (कक्षा ४, ५, ६ र ७) को विशिष्टीकरण तालिका बनाई प्रयोग गर्न सकिने छ।

अनुसूची २ : विशिष्टीकरण तालिका

कक्षा : ८ **विषय : हाम्रो पथरी शनिश्चरे** **पूर्णाङ्क : ५०**

समय : २ घन्टा

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	पाठ्य घन्टा	पूर्णाङ्क	ज्ञान			बोध			प्रयोग			उच्च दक्षता			जम्मा प्रश्न सङ्ख्या			जम्मा अङ्कभार			जम्मा अङ्क
				अति छोटो	छोटो	लामो	अति छोटो	छोटो	लामो	अति छोटो	छोटो	लामो	अति छोटो	छोटो	लामो	अति छोटो	छोटो	लामो	अति छोटो	छोटो	लामो	
१	हामी र हाम्रो पथरी शनिश्चरे नगरपालिका	२०	८	१	१		१					१				२	१	१	२	२	४	८
२	स्थानीय प्राकृतिक स्रोत र विविधता	१८	७	१	१	१										१	१	१	१	२	४	७
३	हाम्रो मौलिक संस्कार र सांस्कृतिक विविधता	१७	७				१	१							१	१	१	१	१	२	४	७
४	स्थानीय सामाजिक समस्या, चुनौती र समाधानका उपायहरू	८	३				१	१								१	१		१	२		३
५	स्थानीय पेसा, व्यवसाय, सिप र प्रविधि	१४	५	१	१						१					१	२		१	४		५
६	स्थानीय आर्थिक क्रियाकलाप	२०	८	१			१				१				१	२	१	१	२	२	४	८
७	स्वास्थ्य, सरसफाई, वातावरण संरक्षण र खेलकुद	१५	६						१		१						१	१		२	४	६
८	द्वन्द्व तथा भयरहित शान्तिपूर्ण वातावरण र हरित विद्यालय	८	३	१	१											१	१		१	२		३
९	प्राकृतिक प्रकोप, विपत तथा जोखिम व्यवस्थापन र सुरक्षा	८	३				१	१								१	१		१	२		३
	जम्मा :	१२८	५०	५	४	१	५	३	१		३	१			२	१०	१०	५	१०	२०	२०	५०

परीक्षा समग्र योजना

प्रश्न सङ्ख्या, अङ्कभार र समय तालिका

क्र.स.	प्रश्नको प्रकार	प्रश्न सङ्ख्या	प्रति प्रश्न अङ्कभार	जम्मा अङ्कभार	समय
१	अति छोटो प्रश्न	१०	१	१०	२ घण्टा
२	छोटो प्रश्न	१०	२	२०	
३	लामो प्रश्न	५	४	२०	
जम्मा		२५		५०	

- प्रश्न निर्माण गर्दा निम्न तहका प्रश्न (ज्ञान, बोध र प्रयोग) तथा उच्च तहका प्रश्न (विश्लेषण, मूल्याङ्कन र सिर्जना) सबै तहका प्रश्नहरू र सबै एकाईको पाठ्यघन्टालाई ध्यानमा राखेर प्रश्न बनाउनुपर्ने छ।
- प्रश्न अति छोटो, छोटो, लामो (उच्च दक्षता)का आधारमा प्रश्नको आबद्धता (Assembility) गर्नु पर्ने छ।
- प्रश्नमा स्पष्ट निर्देशन, अङ्कभार र पूर्णाङ्क राख्नु पर्ने छ।